

EDWARD BEHR

ULTIMUL ÎMPĂRAT

O extraordinară biografie
a ultimului împărat al Chinei

A photograph of the Forbidden City in Beijing at sunset. The warm orange and red light of the setting sun illuminates the traditional Chinese architecture, including the gates and roofs. In the foreground, the dark silhouette of a person is visible, looking towards the palace. The overall mood is historical and contemplative.

HUMANITAS

Cartea lui Edward Behr este corespondentul în cuvinte al filmului cu același titlu regizat de Bernardo Bertolucci, vădind aceeași luxuriantă atmosferă a Chinei imperiale și aceeași dramatică narațiune. Totuși, ceea ce filmul nu a reușit decât să schițeze, date fiind constrângerile mijloacelor sale, este tabloul istoric amplu și bogat documentat pe care cititorul are privilegiul să-l descopere pe măsură ce parcurge biografia ultimului împărat al Chinei. Autorul, un reputat jurnalist de investigație având un acut simț al istoriei, ne oferă povestea unui maestru al supraviețuirii, care, din împăratul urcat pe tron la doar trei ani, în 1908, trece printr-o metamorfoză posibilă doar în Extremul Orient, abdicând și păstrându-și un statut special chiar în timpul republicii, devenind împăratul-marionetă într-un stat controlat în întregime de japonezi și apoi, printr-o reeducare abil orchestrată de propagandă într-o închisoare comunistă, simplu cetățean al Chinei Populare. Pe scurt, o biografie spectaculoasă, magistral redată de un film fabulos și extraordinar povestită de o carte care se citește cu sufletul la gură.

ISBN 978-973-50-0465-1

9 789735 004651

Edward Behr

ULTIMUL ÎMPĂRAT

Traducere din engleză de
FLORIN ȘLAPAC

Cuprins

LISTA PERSONAJELOR	9
CUVÎNT ÎNAINTE	17
MULȚUMIRI	23
ULTIMUL ÎMPĂRAT	27
BIBLIOGRAFIE	327
INDICE	331

DINASTIA QING

(numele împăraților sînt scrise cu litere mari)

NURHACHI, 1550-1626;
fondator al dinastiei;
domnește în Manciuria 1616-1626

ABAHAI, domnește
în Manciuria 1626-1644

Haoge, Su,
print, 1609-1648

Shun Zhi, împărat 1644-1661;
Dinastia se stabilește
în Beijing în 1644

Kang Xi, împărat 1662-1722

Yong Zheng, împărat 1723-1735

Qian Long, împărat 1736-1795

Jia Qing, împărat 1796-1820

Dao Guang, împărat 1821-1850

Xian Feng,
împărat 1851-1861
căs. cu Niuhuru, m. 1883
căs. cu concubina nr. 2
căs. cu Ci Xi,
„Venerabila Buddha”,
m. 1908

Prințul Dun

Prințul Yu Zhi

Prințul Gong, 1833-1898

Prințul Zhun, 1840-1891
căs. cu sora lui Ci Xi
căs. cu concubină

Tong Zhi, împărat,
1861-1875
căs. cu Alude, m. 1875
și concubine
(fără descendenți)

Prințul Duan

Cai Zhi

Cai Zheng
căs. cu printesa Rongshu
(1854-1911)

Guang Xu, împărat
1875-1908 căs. cu
Long Yu, fiica fratelui
lui Ci Xi (1868-1913) căs.
cu „Concubina Strălucitoare”
(1874-1924) căs. cu „Concubina Perla”
ucisă la porunca lui Ci Xi

Prințul
Zhun,
căs. cu fiica
generalului
Ronglu

Prințul Su,
1863-1921

Fu Zhun,
desemnat
moștenitor, 1900

Fu Lun,
candidat
la tron, 1908

PU YI, împărat 1908-1912
n. 1906, m. 1967
căs. cu „Elizabeth”
(Wan Rong), 1922
Șef al statului Manchu guo,
1932-1934
Împărat al Manchu guo,
1935-1945
căs. cu Wen Xiu
(soția nr.2), div. 1931
căs. cu Ani de Jad, m. 1942
căs. cu Lăuta de Jad, div. 1962
căs. cu Domnișoara Li
(care îi supraviețuiește), 1962

Fu Jie, n. 1907 căs. cu
Hiro, 1937, fiica
marchizului Saga

Sora I
(m. tinărară)

Sora II,
căs. 1932, la Londra,
cu nepotul lui Zheng
Xinxiu, care și-a trădat
familia, în 1945, japonezilor

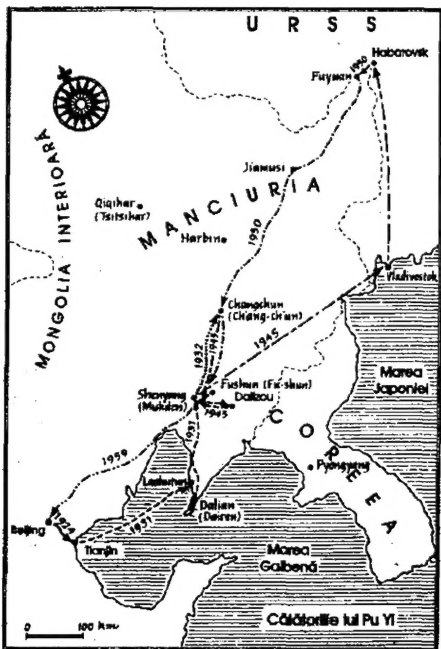
Sora III,
căs. cu Ron Xi
(fratele lui Elizabeth)

Sora IV

Sora V

Alții

„Giuvaietul
Orientului”
1906-1948
alias Yoshiko
Kawashima
(executată de
Chiang
Kai-shek)

Lista personajelor

Chinezi

ALUDE (1854–1875): soția împăratului Tong Zhi. Împărăteasa văduvă Ci Xi („Venerabila Buddha”) a fost suspectată de a-i fi provocat moartea.

AN DEHAI: eunuc-șef la curtea lui Ci Xi, „Venerabila Buddha”. În ciuda prieteniei și protecției acesteia, a fost executat după ce și-a depășit atribuțiile, trăind pe picior mare.

ANI DE JAD (Dan Yuling): cea de-a doua concubină a lui Pu Yi, a murit în Manchu guo, la 22 de ani. La Tribunalul Crimelor de Război de la Tokio, Pu Yi i-a acuzat pe japonezi de a-i fi pus la cale moartea.

CHIANG KAI-SHEK (1887–1975): lider naționalist de frunte al Guomindang-ului. Republican și anticomunist. După un scurt flirt cu japonezii, el a luptat împotriva lor când au invadat China și, după 1945, a dus o serie de bătălii fără succes împotriva comuniștilor, refugiindu-se în Taiwan în 1949, unde a fondat o Republică Chineză anticomunistă.

CI XI, împărăteasă văduvă (1835–1908): stăpînă absolută în timpul declinului dinastiei Qing. Domnia ei extravagantă, crudă, coruptă și xenofobă a dus China în pragul falimentului și anarhiei. Cu două zile înainte de a muri, ea l-a numit pe Pu Yi, în vîrstă de numai trei ani, drept succesor.

CONCUBINA PERLĂ (1876–1900): concubina favorită a Împăratului-prizonier și sora Concubinei Strălucitoare. Împărăteasa văduvă Ci Xi a pus să fie omorîtă în 1900 și mai tîrziu a răspîndit zvonul că ar fi fost vorba de o „sinucidere patriotică”, pentru că n-a dorit să părăsească Beijingul în timpul Răscoalei boxerilor.

CONCUBINA STRĂLUCITOARE (1874–1924): una dintre concubinele împăratului-prizonier Guang Xu. Mai târziu, una dintre văduvele din Orașul Interzis în timpul lui Pu Yi și una dintre „mamele” imperiale ale lui Pu Yi.

CONFUCIUS (Kong zi) (551–479 î.e.n.): filozof și gânditor ale cărui scrieri și edicte au influențat toate dinastiile imperiale care s-au succedat.

DEXING: sora lui Ci Xi, „Venerabila Buddha”.

Doamna SUN YAT-SEN (1882–1981): una dintre surorile Soong. După moartea soțului ei, a devenit simpatizantă comunistă și, sub Mao, vicepreședinte al Republicii Populare Chineze.

FENG Yuxiang (1880–1948): „generalul creștin” care a ocupat Beijingul cu armatele sale în 1924 și l-a silit pe Pu Yi să părăsească Orașul Interzis. La început procomunist, a sfârșit prin a fi un aliat al lui Chiang Kai-shek.

GONG, prinț (1833–1898): fratele împăratului Xian Feng, a rămas să apere Beijingul când lașul său frate a fugit; mai târziu s-a aliat cu Ci Xi.

GUANG XU, împărat (1871–1908): împărăteasa văduvă Ci Xi l-a făcut Împărat la vârsta de cinci ani. În 1900 ea i-a ruinat planul de reformă și l-a pus sub pază, făcând din el un „Împărat-prizonier” pentru tot restul vieții.

HONG XIUQUAN (1813–1864): candidat respins la examenul de mandarinat, el s-a convertit la protestantism; vizionar și liderul temut al Răscoalei taipingilor, care au fost pe punctul de a îngenunchea dinastia Qing, înaintea unei serii de înfrângeri, în 1864–1865.

KANG YOUWEI (1858–1927): învățat și reformator, exilat de Ci Xi, după ce l-a convins pe împăratul-prizonier Guang Xu să adopte planul unei reforme radicale, căreia „Venerabila Buddha” i s-a opus.

KOO, WELLINGTON: născut în 1898. Trăiește în SUA. Numele său e o versiune americanizată a lui Gu Wei jun.

A devenit principalul consilier de politică externă al lui Chiang Kai-shek, ambasador și susținător al Guomindang-ului în SUA.

LĂUTA DE JAD (Li Yugin): cea de-a treia concubină a lui Pu Yi, pe care a lăsat-o în Dalizou, în 1945. Ea a divorțat în 1958, în vreme ce el se afla încă în închisoare.

LI „CEL MARE”: născut în 1910, servitorul personal al lui Pu Yi de la vârsta de 14 ani.

LI DIANYU: șoferul lui Pu Yi în perioada Manchu guo, a devenit amantul împărătesei Wan Jung (Elizabeth) și tatăl copilului ei, ucis de japonezi la naștere. A murit în Beijing, în 1985.

LI WENDA: născut în 1922. Editor și scriitorul din umbră care l-a ajutat pe Pu Yi să-și scrie memoriile.

NIUHURU, împărăteasă (1837–1881): soție a împăratului Xian Feng. După moartea lui, ea a împărțit puterea, ca împărăteasă văduvă, cu Ci Xi, dar a fost repede înlăturată. S-a crezut că Ci Xi i-ar fi provocat moartea.

PU JIE: născut în 1908, trăiește la Beijing. Fratele mai tânăr al lui Pu Yi.

PU YI (1906–1967): ultimul Împărat.

QIAN LONG, împărat (1711–1796): unul dintre cei mai prestigioși împărați ai dinastiei Qing.

RONCLU (1836–1903): general manciurian și amant al lui Ci Xi.

RONGSHU, prințesă (1854–1911): fiică adoptivă a lui Ci Xi (la origine, una dintre nepoatele sale). Ea a fost fiica prințului Rong și, după moartea lui Ci Xi, a devenit una dintre „văduvele” de seamă din Orașul Interzis. Pu Yi îi spunea „mamă”.

SOONG, Mei-ling: născută în 1897. Trăiește în SUA. Cea de-a doua soție a lui Chiang Kai-shek, după ce el a divorțat. A devenit una dintre cele mai puternice femei din Asia (doamna Chiang Kai-shek).

SOONG, T.V. (1894–1981): fratele mai mic al lui Soong Mei-ling, a devenit consilierul financiar al lui Chiang Kai-shek, apoi ministru de Finanțe.

SUN YAT-SEN: naționalist chinez. Mort în 1925.

TONG ZHI, împărat (1856–1875): fiul lui Ci Xi, a avut o domnie scurtă și a murit tânăr.

WAN RONG, împărăteasă (1915–1946): cunoscută și sub numele de „Chip frumos” sau „Elizabeth”, prima soție a lui Pu Yi, care l-a urmat în Manchu guo, unde s-a izolat și a devenit opiomană.

WEN XIU (1917–1951): prima concubină a lui Pu Yi, care a divorțat de el în 1927.

YUAN SHIKAI: general manciurian, scurtă vreme președinte, a murit în 1916. El l-a trădat pe împăratul-prizonier Guang Xu și a fost cunoscut drept „generalul trădător”.

ZHANG JINGHUI: afacerist dubios și politician suspect, a devenit colaboraționist projaponez și cel de-al doilea prim-ministru al lui Pu Yi. A murit în captivitate, senil și disprețuit, în aceeași închisoare unde Pu Yi trecea prin procesul „reeducării”, după ce fusese predat autorităților chineze în 1950.

ZHANG XUN, general: cunoscut drept „generalul cu coadă” și ca puternic susținător al monarhiei, el a încercat să-l repună pe Pu Yi pe tron în 1917, după o lovitură de stat eșuată.

ZHANG ZUOLIN (1875–1928): cel mai cunoscut comandant militar al Manciuriei, un inamic înverșunat al lui Chiang Kai-shek. Ucis de către japonezi, care îl considerau un aliat dubios.

ZHENG XIAOXU: învățat confucianist și unul dintre dascălii importanți ai lui Pu Yi, devenit consilierul lui politic și, mai târziu, întiiul său prim-ministru la începutul experimentului „Manchu guo”. A demisionat în 1935 și a murit

un an mai târziu. Pu Yi, la Tribunalul Crimelor de Război de la Tokio, i-a acuzat pe japonezi că l-ar fi ucis.

ZHUN, primul prinț: unul dintre fiii Împăratului și cumnat al împărătesei văduve Ci Xi, cu a cărei soră s-a căsătorit. Fiul lor a devenit împăratul-prizonier Guang Xu.

ZHUN, al doilea Prinț: fiu al prințului Zhun (mama a fost una dintre concubine). El s-a căsătorit cu fiica lui Ronglu, faimos general manciurian și fost amant al lui Ci Xi, iar fiul cel mai mare al acestei legături a fost Pu Yi, ultimul Împărat al Chinei.

Europeni și americani

BLAKENEY, Ben, maior: membru al departamentului de justiție al armatei americane; i-a apărut pe japonezii acuzați la Tribunalul Crimelor de Război din Tokio, 1946–1947.

BORODIN, Mihail: revoluționar sovietic și agent al Cominternului, născut în SUA, consilier al Partidului Comunist Chinez pînă în 1927.

BURNETT-NUGENT, F.H.: comandant al garnizoanei britanice din concesiunea internațională Tianjin, 1928–1931.

FLEMING, Peter: scriitor și ziarist, corespondent itinerant în China și Manchu guo în anii '30.

JOHNSTON, Sir Reginald: oficial britanic, profesor al lui Pu Yi între 1919 și 1922, guvernator în Weihawei (enclavă britanică în China) și apoi profesor de literatură chineză la Universitatea din Londra. A murit în 1938.

JORDAN, Sir John: Șef al misiunii diplomatice britanice la Beijing, 1910–1912.

KASPE, Joseph: proprietar al Hotelului „Moderne” din Harbin. Fiul său, pianist concertist de naționalitate franceză, a fost răpit, torturat și ucis de o bandă aflată sub protecția japonezilor, în 1933.

KEENAN, Joseph: procuror-șef american, Tribunalul Crimelor de Război din Asia, Tokio 1946–1947.

LYTTON, Lord: a condus ancheta Ligii Națiunilor din Manchu guo în 1932.

MORRISON, George (1862–1920): cunoscut corespondent al ziarului *Times* în China.

SNOW, Edgar: ziarist american, specialist în problemele Chinei și prieten al lui Mao Zedong.

VESPA, Amleto: născut în 1888. Agent dublu italian, obligat să lucreze pentru japonezi, după crearea statului Manchu guo în 1931.

WEBB, Sir William: judecător australian și Președinte al Tribunalului Militar Internațional la procesul crimelor de război din Asia, Tokio, 1946–1947.

WOODHEAD, Henry: ziarist britanic la Tianjin și Shanghai.

Japonezi

AMAKASU, Masahiko: membru al poliției secrete japoneze detașat în Manciuria, unde a devenit șeful industriei cinematografice din Manchu guo și „consilier” apropiat al lui Pu Yi. S-a sinucis în august 1945.

ASAKA, prinț: unchiul împăratului Hirohito, a jucat un rol crucial în „siluirea Nanjingului” în 1937.

CHICHIBU, prinț: fratele mai mic al împăratului Hirohito, cu responsabilități speciale în relațiile dintre japonezi și Manchu guo.

DAISAKU, Komoto, colonel: unul dintre șefii de seamă ai spionajului în Manciuria, condamnat la moarte pentru crime de război, executat în 1948.

DAN, baron: bancher, consilier al Ligii Națiunilor, asasinat la Tokio în 1932.

GIGA, maior: consilier militar al comandantului chinez Zhang Zuolin, care a fost asasinat de serviciile secrete japoneze în 1928. Giga a fost ucis, ca revanșă, de persoane necunoscute în Japonia, în 1938.

GIUVAIERUL ORIENTULUI (Yoshiko KAWASHIMA) (1906–1949): prințesă manciuriană și rudă îndepărtată a lui Pu Yi. Important spion al Japoniei în China, începînd cu 1930. Executată de Chiang Kai-shek în 1949.

HIGASHIKUNI, prinț: membru al familiei regale japoneze, trimis într-o misiune particulară la Beijing, în 1929, de împăratul Hirohito.

HIROHITO, împărat: născut în 1901. A devenit Împărat al Japoniei în 1926; din 1946 a fost monarh constituțional.

ISHIWARA, Kanji: ofițer japonez foarte talentat, a plănuț și a supravegheat cucerirea Manciei de către japonezi în 1931. A fost promovat la gradul de general-maior, dar n-a ajuns niciodată într-un post de comandă important din cauza opoziției sale față de politica Împăratului de a intra în război cu SUA.

ITAGAKI, Seishiro, colonel: ofițer de informații în Manciuria și, mai tîrziu, în Manchu guo.

MATSUI, Iwane, general: comandant al forțelor care au cucerit Nanjingul în 1937. Condamnat la moarte în procesul crimelor de război de la Tokio, pentru rolul său în „siluirea Nanjingului” — deși el a făcut tot ce a putut să împiedice dezastrul.

NAKAJIMA, Kesago, general: adevăratul responsabil de „siluirea Nanjingului”; n-a fost niciodată judecat.

SAGA, Hiro: rudă îndepărtată a familiei regale japoneze, căsătorită cu Pu Jie, fratele mai mic al lui Pu Yi. Locuiește la Beijing.

SHIMAMURA, Saburo: general în jandarmeria japoneză, arestat pentru crime de război, reeducat în aceeași închisoare cu Pu Yi, a scris o carte mărturisindu-și crimele.

TAKEMOTO, colonel: comandant al forțelor japoneze din Beijing, care asigurau paza Misiunii japoneze de acolo; în 1924 a jucat un rol crucial în refugiul lui Pu Yi la Misiunea japoneză.

TANAKA, Gi-ichi: premier japonez, a murit în 1929.

TANAKA, Takayoshi: agent japonez la Shanghai, a recrutat-o pe Giuvaierul Orientului și i-a devenit ofițer de legătură și amant; mai târziu a fost consilierul procurorului Keenan.

WATARI, Hisao, colonel: membru al Statului Major japonez și unul dintre arhitecții operațiunii „Manchu guo”.

YAMASHITA, Tomoyuiki, general: unul dintre cei mai străluciți comandanți ai armatei terestre japoneze în cel de-al doilea război mondial, comandant-șef al forțelor japoneze din Manchu guo, executat în 1948 pentru crime de război.

YOSI IIOKA, Yasunori, general: consilier special al lui Pu Yi, 1931–1945. S-a sinucis curînd după arestarea lui de către sovietici, în august 1945.

YOSHIKAWA, K.: șef al Misiunii diplomatice japoneze la Beijing, 1924.

Cuvînt înainte

Pînă azi, n-a fost decît o simplă notă de subsol în istorie: Pu Yi, ultimul Împărat al Chinei, a inspirat mai degrabă batjocură decît ură. Neîndemînic, miop, timid și complet distrat, el a fost exact contrariul durilor săi strămoși manciurieni, care au răsturnat dinastia Ming în 1644, în fruntea cavaleriei lor manciuriene și mongole. Nu a fost o simplă coincidență faptul că starul de film favorit al lui Pu Yi era actorul și regizorul de comedii mute Harold Lloyd, la rîndul lui miop și stîngaci. Ultimul Împărat al Chinei a recunoscut totdeauna nu numai că nu se putea compara cu înaintașii lui, dar și că era conștient de disprețul și batjocura pe care le provoca în jur.

În ciuda acestor lucruri, el a fost un supraviețuitor. China, începînd cu anul nașterii lui Pu Yi (1906), a trăit foarte rar vremuri de pace, pînă în 1949, cînd Partidul Comunist Chinez a lichidat în cele din urmă ultimele enclave ale rezistenței Guomindang-ului, iar Chiang Kai-shek s-a refugiat în Taiwan. În timpul acestor ani tulburi, Pu Yi a supraviețuit pierderii tronului, expulzării din Orașul Interzis, exilului și numeroaselor comploturi împotriva sa, erodîndu-și relația înjositoare cu japonezii și, după nouă ani de „reeducare” în închisorile chineze, sfîrșind ca cetățean respectat al Chinei comuniste, aparent mai împăcat cu sine ca niciodată.

O astfel de viață presupune o deosebită rezistență, hotărîre și șiretenie. Pu Yi părea antieroul suprem, capabil de trădări teribile pentru a-și salva pielea, dar, pe măsură ce mi-am conturat o părere despre el, în timpul cercetărilor asupra vieții și caracterului său, mi-am dat seama că era

vorba de un personaj mult mai complex: filfizonul năîng, care s-a întrecut în a se autoînjosi în timpul perioadei petrecute în închisoare, s-a adaptat foarte repede statutului de deţinut. El a câştigat de asemenea respectul unor personalităţi precum Zhou En lai, care ştiau să judece oamenii. Şi, în felul său ciudat, atunci cînd era dispus, putea fi uman şi chiar generos faţă de duşmani.

Franchetea cu care şi-a recunoscut scăderile a fost desigur, parţial, o trăsătură a sistemului penitenciar unic din China, cu accentul pe care îl punea pe autocritică şi căinţă. În cazul lui Pu Yi, totuşi, lunga confesiune a păcatelor a fost un fel de catharsis. Chiar avea pe conştiinţă un lung şir de păcate de care trebuia să dea seamă, deşi intoleranţa n-a fost unul dintre ele.

În vreme ce aflam o mulţime de lucruri surprinzătoare despre Pu Yi, de-a lungul discuţiilor cu prieteni, rude, foşti servitori şi angajaţi ai închisorii care au supravieţuit, exista o parte din el care îmi scăpa mereu: China postmaoistă, deşi uşor mai tolerantă decît înainte, rămîne, după standardele occidentale, o ţară extraordinar de puritană. Chiar şi astăzi există o considerabilă reţinere a chinezilor de a vorbi despre viaţa intimă, a lor sau a altora. Cei care l-au cunoscut cel mai bine au fost extrem de reticenţi în a discuta, cu străini ca mine, despre viaţa lui sexuală.

Acest grad de neîncredere este cel mai bine ilustrat de atitudinea unuia dintre ultimii eunuci supravieţuitori ai lui Pu Yi de la curtea imperială. După ce un ziarist francez mai obraznic a îndrăznit să-l întrebe cum era viaţa unui eunuc şi dacă, după operaţie, mai avusese dorinţe sexuale, eunucul a pus capăt brusc interviului şi a anunţat că nu va mai discuta cu nici un membru al presei. Am pus întrebări similare care n-au primit niciodată răspuns: Pu Yi a avut două neveste şi trei concubine oficiale în timpul vieţii sale, totuşi n-am reuşit să aflăm, de la cei cu care am discutat la Beijing, care fuseseră cu adevărat relaţiile sale cu ele. În cazul lui Elizabeth, prima soţie, contactele intime par să fi fost o serie de „eşecuri” şi, chiar dacă relaţia cu prima sa concubină a fost, cel puţin la început, mai puţin dezasastroasă,

ea l-a părăsit repede; concubinele sale de mai târziu erau adolescente și, cel puțin într-o perioadă, atracția sa către fete foarte tinere se învecina cu pedofilia.

Din ceea ce am aflat, nu există nici o îndoială pentru mine că Pu Yi a fost bisexual și — după propria-i mărturisire — un fel de sadic în relațiile sale cu femeile. S-ar putea foarte bine ca înstrăinarea primei sale soții și plecarea primei concubine să-și fi avut originea în acest comportament inacceptabil.

Însă toate acestea sînt doar presupuse în jurnalele apropiatilor lui Pu Yi și în propria lui autobiografie, extrem de selectivă. De ficcare dată cînd făceam presiuni față de cei care au cunoscut îndeaproape viața și vremurile în care a trăit (oameni altmînteri deosebit de cooperanți și vorbăreți) să-mi spună mai mult, mă loveam de discreția lor protectoare — și asta mă revolta și mă făcea deopotrivă să-i admir într-o oarecare măsură. Unii dintre ei ar fi putut fi parteneri sexuali ocazionali — și împotriva voinței lor — ai lui Pu Yi. Dar discreția chinezilor este atît de mare, încît am știut că nu mă puteam aștepta ca ei să declare acest lucru.

Puriștii ar putea să considere interpretarea mea asupra vieții de adult a lui Pu Yi ca fiind bazată prea mult pe deducție și lipsită de dovezi care să o confirme, dar am încercat să spun povestea lui cu cît mai multă acuratețe și cu respect față de adevăr. N-am nici o îndoială că povara uriașei greșeli de a se alia cu japonezii, începînd cu 1931, a avut ca rezultat agravarea instabilității nervoase de care suferea Pu Yi. Una dintre formele pe care le-a luat au fost probabil abuzurile sexuale asupra unor adolescenți de ambele sexe, lipsiți de apărare și înfricoșați, care i-au fost de fapt, timp de mai mulți ani, prizonieri în interiorul Palatului Taxei pe Sare, din capitala statului Manchu guo, Changchun.

Și totuși, acest Împărat-marionetă, care se mișca la fel de smucit și de neîndemînat ca o marionetă autentică, a fost capabil nu numai de acte de generozitate, dar și de o demnitate reală și chiar de un curaj moral, după cum atestă atitudinea sa față de amantul primei sale soții. Tot timpul a

fost conștient de absurditatea condiției sale. Uneori a arătat o detașare de spectator, contemplându-și propria-i bufonerie fără nici o urmă de satisfacție. Problema lui a fost desigur că, la o vîrstă cînd băieții depind total de mediul protector al familiei și se joacă de-a astronautii sau soldații, el s-a trezit urcat pe tron, tratat ca un zeu în viață și lipsit de orice afecțiune reală. Doar ca deținut într-o închisoare chineză a început să se comporte ca o ființă umană obișnuită. Pînă atunci, relațiile sale cu toți cei din jur — cu posibila excepție a dascălului său, Reginald Johnston — fuseseră complet artificiale. Dar chiar și Johnston și-a idealizat elevul regal, și acest intelectual scoțian prin excelență era mult prea convențional și prea impresionat de statutul imperial al lui Pu Yi pentru a-i oferi vreun sfat despre viața intimă. Ca și în alte familii regale, a fost menținută iluzia că Împăratul și Împărăteasa lui se aflau în relații armonioase, iar Johnston a ajutat la menținerea acestei iluzii, împotriva oricăror evidențe.

Din toate aceste motive, nici un portret al lui Pu Yi nu poate fi complet. De vreme ce nici unul dintre puținii membri supraviețuitori ai anturajului lui Pu Yi nu e pregătit să mărturisească totul, unele umbre — mai ales cele în legătură cu viața lui intimă — nu vor fi niciodată risipite.

Exista o modalitate de a rezolva această problemă, și anume prin „romanțarea” poveștii lui Pu Yi, descriind unele evenimente imaginare, dar probabile, ca și cum ar fi fost reale — iar autorul o muscă invizibilă pe perete. Această tehnică m-a iritat întotdeauna la alții — chiar dacă e realizată cu măiestrie, e tot o făcătură — și mi s-a părut ușor de rezistat unei asemenea tentații.

Evenimentele la care Pu Yi a fost martor, ca și extraordinarele sușuri și coborîșuri din epopeea sa tragicomică n-au nevoie de nici un artificiu. E vorba de un om care și-a început viața ca un suveran-zeu medieval, fiind supus unei rutine imperiale care se schimbase prea puțin în ultimii două mii de ani. A trecut prin mai multe războaie și revoluții, sociale și industriale, a fost martor al transformării

țării sale într-un stat modern, totalitar, intrat, în cele din urmă, în micul dar selectul club al marilor puteri nucleare.

Către sfârșitul vieții, Pu Yi trebuie să fi privit în trecut cu uimire derutată. E ca și cum aceeași persoană ar fi fost martoră, într-o singură viață, la schimbările care au avut loc în Franța, de-a lungul perioadei dintre Ludovic al XIV-lea și De Gaulle, sau în Anglia, de la dinastia Tudor la guvernarea doamnei Thatcher, trăind să ne spună apoi toată povestea.

Este greu de crezut că aparținem aceluiași secol sau că el a murit în 1967, la 62 de ani.

Mulțumiri

În timpul Festivalului de Film de la Cannes din 1984 m-am întâlnit din întâmplare cu producătorul de film britanic Jeremy Thomas. El mi-a spus că obținuse în sfârșit aprobarea chinezilor de a filma *Ultimul Împărat* în China. I-am urat noroc. Știam că o să aibă nevoie.

Peste alte două Festivaluri de Film de la Cannes ne-am întâlnit la aceeași masă din barul Carlton. După nenumărate călătorii în China — unele dintre ele în compania regizorului Bernardo Bertolucci și a scenaristului Mark Peploe — și nesfârșite negocieri acolo, Jeremy era pe cale să înceapă filmările la *Ultimul Împărat* în interiorul Orașului Interzis, de departe cel mai ambițios proiect de film artistic făcut vreodată de o companie străină în China.

M-a întrebat dacă n-aș fi interesat să scriu o carte în legătură cu filmul. I-am răspuns că, mai degrabă decât să scriu o „carte a filmului”, voiam să încerc să scriu o biografie serioasă a lui Pu Yi, a vieții și vremurilor sale. Cartea de față este rezultatul acelei convorbiri.

Îi datorez mulțumirile mele, în primul rând, lui Jeremy Thomas însuși pentru că datorită lui m-am întâlnit cu personaje din viața lui Pu Yi, care încă mai supraviețuiau; fără ajutorul lui zilnic, la Beijing, în 1986, n-aș fi fost niciodată capabil să discut cu acești oameni și probabil că nici nu i-aș fi găsit singur.

Doresc de asemenea să le mulțumesc lui Bernardo Bertolucci și lui Mark Peploe pentru sfaturile și sugestiile lor. Deși toate opiniile exprimate în carte sînt ale mele, sfatul lor mi-a fost prețios: în decursul scrierii scenariului,

ei au cercetat și problemele pe care urma să le abordez, așa că mi-au făcut investigațiile mai simple.

Întreaga echipă anglo-italiană care a turnat *Ultimul Împărat*, în condiții destul de dificile, mi-a oferit cooperarea ei nelimitată, la fel ca și membrii Unității de Coproducție Numărul Unu din Beijing, și le mulțumesc și lor pe această cale.

Supraviețuitorii acelei perioadei fascinante, tulburi din istoria chineză merită de asemenea mulțumirile mele speciale. Cu Pu Jie, fratele mai mic al lui Pu Yi, trecut de 80 de ani dar încă sănătos, avînd o memorie excelentă, m-am înfîlînit de mai multe ori. La fel și Li Wenda, distinsul editor care l-a ajutat pe Pu Yi să scrie *De la Împărat la cetățean* și care, probabil, l-a cunoscut mai bine decît oricine. Rui Lon, nepotul favorit al lui Pu Yi, Pu Ren, fratele său vitreg, și Rong Qi, cumnatul lui, au fost cu toții de acord să-mi ofere o parte din timpul lor liber. Deosebite mulțumiri lui Rong Qi, care a discutat cu mine de pe patul de spital, unde se refăcea după un atac de cord.

Mulțumiri speciale lui Jin Yuan, guvernatorul pensionat al închisorii Fushun, care și-a dedicat zece ani din viață „reeducării” lui Pu Yi, și lui Li „cel Mare”, servitorul și majordomul care, din loialitate, și-a urmat stăpînul în închisoare și a răspuns la toate întrebările mele cu răbdare și sinceritate.

Ar fi fost imposibil să percep nuanțele, ca și substanța amintirilor lor, fără ajutorul unui interpret de primă mîna — am avut noroc cu Rachel Wang, o distinsă absolventă a Colegiului Wellesley, care vorbea la perfecție engleza și chineza și care a perceput spiritul cercetărilor mele într-o asemenea măsură, încît a ajuns să pună ea însăși întrebări la care ar fi trebuit să mă gîndesc și n-o făcusem. Entuziasmul, tactul și cunoștințele ei despre China și Beijing au făcut din cercetările mele de acolo o adevărată plăcere.

Perioada în care a trăit Pu Yi este bogată în domeniul jurnalelor și al volumelor de istorie. O sursă de bază a fost desigur cartea lui Pu Yi *De la Împărat la cetățean* și, pentru capitolele de început, cartea lui Reginald Johnston *Amurg*

în *Orașul Interzis* și cea a Marinei Warner *Împotriva Dragon*. Pentru capitolele 12 și 16 sînt extrem de îndatorat lucrării monumentale a lui David Bergamini *Conspirația imperială a Japoniei*, o istorie extraordinar de bogată și detaliată a Japoniei secolului al XX-lea. Drumurile noastre nu s-au încrucișat niciodată, atunci cînd am lucrat amîndoi pentru revista *Life*. Aș fi dorit să-l fi putut întîlni înainte de moartea sa prematură.

Doresc de asemenea să aduc mulțumiri bibliotecarilor Școlii de Studii Orientale și Africane și ai Muzeului Războiului Imperial din Londra, pentru amabilitatea și cooperarea desăvîrșită, și lui Ted Slate, de la *Newsweek*, pentru articolele și cărțile rare, de mult uitate, pe care le-a dezgropat pentru mine. Mulțumesc de asemenea ambasadorului Jacques Baeyens, lui Robert Elegant, lui Peter O'Toole, lui Jan Pasqualini, precum și multor altor sinologi pentru ajutorul și sfaturile lor.

Editorii revistei *Newsweek* au avut amabilitatea să-mi acorde un concediu de un an pentru a putea lucra la *Ultimul Împărat* și le mulțumesc pentru înțelegere și răbdare.

Această carte n-ar fi fost niciodată scrisă fără inițiativa, încurajările și sprijinul lui Ed Victor. Bănuiesc că el a plănuit totul, chiar și întîlnirea mea inițială de la Cannes cu Jeremy Thomas. El a fost prezent în toate fazele pregătirii cărții mele, la Cannes, Londra și Paris, a vorbit la telefon de nenumărate ori cu Beijingul, a citit prima formă a manuscrisului și, ca întotdeauna, a făcut sugestii prețioase.

De îndată ce am început să cercetez proiectul, am înțeles de ce Ed Victor este un agent literar atît de extraordinar: el cunoaște, uneori mai bine decît propriii lui prieteni și clienți, care le sînt interesele.

EDWARD BEHR

Paris, Londra, Beijing
Ramatuelle, 1986–1987

Moneda chineză a trecut prin numeroase devalorizări critice în timpul vieții lui Pu Yi și experții sînt încă împărțiți

cu privire la valoarea ei față de monedele occidentale, atunci și acum. O regulă arbitrară este că dolarul chinezesc, în 1924, valora cam o șesime dintr-un dolar american. Mai târziu a scăzut considerabil, iar dolarul „Manchu guo”, în ultimele faze ale războiului, n-a mai avut practic nici o valoare. Oriunde a fost posibil, am încercat să ofer echivalențe la zi ale monedei respective.

Capitolul 1

Bătrînul, aflat într-o rezervă a Spitalului Municipal din Beijing, ştia că e pe moarte, dar la început a avut eleganţa de a pretinde că totul era bine şi că în curînd avea să se întoarcă în micuţul lui apartament de două camere. Cu trei ani în urmă, în 1964, doctorii îi făcuseră o operaţie exploratorie, îi scoseseră un rinichi şi îi spusese că are un cancer care, probabil, avea să se generalizeze. De atunci, se reîntorsese de două ori în spital, întotdeauna fiind un pacient răsfătat.

Spitalele chinezeşti sînt nişte locuri mohorîte, eficiente, supraaglomerate. Doctorii şi asistentele, prost plătiţi şi nevoiţi să lucreze peste program, n-au timp să mai fie şi amabili. Felul lor de a se ocupa de bolnavi este dur şi impersonal. Însă, în acest caz, lucrurile stăteau altfel. Însuşi premierul Zhou En lai îi telefonase directorului spitalului şi îi spusese: „Îngrijî-l cum se cuvine.” A fost singurul telefon de felul ăsta de care medicii îşi puteau aminti. Aşa că au rămas impresionati. Pacientul suferind de cancer avea parte de tot ce era mai bun.

Nu era deloc greu să te ocupi de el, mulţumea întotdeauna personalului pentru grijă, cerîndu-şi scuze pentru că le crea probleme — un pacient model, cu excepţia faptului că îşi pierdea mereu ochelarii. Era, îşi aminteşte o infirmieră, „aproape prea umil, mulţumind tot timpul”. La început, soţia lui, ea însăşi infirmieră la un alt spital din oraş, venise să-l vadă, dar vizitele ei se răriseră tot mai mult şi, în cele din urmă, încetaseră cu totul.

Revoluţia Culturală începuse cu un an în urmă, aşa că soţia avea o scuză plauzibilă ca să nu-şi mai facă apariţia:

străzile nu mai erau sigure pentru majoritatea adulților. În 1967, când pacientul suferind de cancer se interna în spital pentru a treia oară, mișcarea se declanșase cu exact un an și două luni în urmă: dorită de Mao însuși, era un dezastru de proporții aproape inimaginabile, care avea să ducă la aproximativ două milioane de morți, deportarea a douăzeci de milioane de intelectuali și să împingă China, timp de zece ani, într-un îngheț economic, politic și intelectual.

Era o vreme de haos și cruzime oarbă. Bande ale Gărzilor Roșii, sute de mii de tineri invadând Beijingul dinspre cartierele marginase, bîntuiau pe străzi, impunîndu-și propriile legi. Era o priveliște obișnuită să vezi adulți purtînd coifuri stupide sau pancarte improvizate, agățate în față și-n spate, unde le erau descrise „crimele”; erau scuipați, insultați și bătui de tineri cruzi, îmbătați de propria putere. Adeseori erau siliți să defileze în camioane rechiziționate pe străzile Beijingului.

În 1967, Revoluția Culturală abia lua avînt. Pe bună dreptate, adulții încercau să nu iasă cu nimic în evidență: o carieră în partid, un post de conducere te puteau face să devii ținta persecuțiilor, la cheremul acestor adolescenți mînioși, fanatici, imprevizibili.

Muribundul zăcînd, de pe urma unui cancer al vezicii, într-o rezervă a Spitalului Municipal, era doar vag conștient de toate astea. Tot ceea ce știa era că, din cauza unor oarecare tulburări recente, familiei sale îi era greu să iasă în oraș ca să vină să-l viziteze. Putea auzi sunetele străzii, neobișnuite de afară — muzică militară neîntrepută, melodii revoluționare „autorizate”, preamărindu-l pe Mao, „Marele Cîrmaci”, transmise prin difuzoare, zi și noapte.

Muribundul se considera un adept loial al Conducătorului Mao, dar, în inima lui, exista un loc special pentru Zhou Lin lai, nu doar din cauza griji sale în legătură cu spitalul, ci din cauza unor întîmplări mai vechi. Acum Zhou, supraviețuind în mod miraculos Revoluției Culturale, se străduia să limiteze nebunia Gărzilor Roșii, însă fără prea mare succes.

Suferindul era profund nedumerit: avea o încredere fără margini în Mao, în partid și în „masc”, dar nu putea pricepe de ce partidul și masele nu se mai înțelegeau. Încrederea lui în „noua societate” fusese aceea care îi dăduse puterea să-și asume boala cu o demnitate stoică. Însă pe măsură ce zilele treceau și Gărzile Roșii deveneau tot mai gălăgioase și mai violente, moralul lui scădea. Și, pe deasupra, durerile deveneau din ce în ce mai intense. Își dorea ca soția lui să vină să-l vadă pentru ultima oară.

Vizitatorii care dăduseră năvală în camera lui erau absurd de tineri, gălăgioși și deloc impresionați de numele lui Zhou En lai. Coridorul din fața rezervei bolnavului a devenit la început un zgomotos loc de întrunire, apoi de-a dreptul un câmp deătălie, căci Gărzile Roșii venite de pe străzi și intrate cu forța în spital s-au ciocnit cu Gărzile Roșii staționate în incintă. Primii voiau să-l ia de-acolo pe bolnav, să-l pedepsească, poate chiar să-l ucidă. Cei din spital — muncitori care arboraseră în grabă banderole roșii pentru a-și oferi o oarecare formă de autoritate, acum că aparatul Partidului era complet dezorganizat — protestau, susținând că nu puteau lăsa un muribund să fie luat de acolo. Cu lăudabil curaj, ei și-au apărat pacientul, la început cu vorba, apoi cu pumnii.

Invadatorii s-au retras în cele din urmă, amenințând că se vor reîntoarce. Obținuseră totuși o victorie minoră: bătrînul, au spus ei, susținuse într-o carte recentă că devenise un cetățean obișnuit; prin urmare, trebuia tratat ca atare. Fără camere separate, mîncare specială sau tratament preferențial. Urmau să plece, au spus liderii lor, numai dacă bolnavul avea să fie mutat într-un salon comun și tratat ca un pacient obișnuit.

Gărzile Roșii ale spitalului s-au conformat fără prea mare entuziasm. I-au cărat, cît de grijuliu au putut, într-un salon mare, aglomerat, de la un alt etaj. Bătrînul era vag conștient de motivul tărașoiului. Însă, o dată ajuns în salonul comun, și-a dat seama că instrucțiunile lui Zhou En lai nu mai erau luate în seamă: infirmierele începuseră să-l ignore, iar injecțiile menite să-i ușureze durerile tot mai

acute încetaseră. Își murdărea patul și nimeni nu mai apărea să-i schimbe așternuturile.

Apoi, în mod miraculos, un alt telefon venit din partea unui Zhou En lai scos din sărite l-a readus în vechea lui rezervă. O rudă, aspru criticată de Gărzile Roșii pentru că venise să-l viziteze, și-a amintit mai târziu că trupul bătrînului era acum grotesc de umflat și că pielea lui căpătase o nuanță verzuie. Analgezicele au început să-i fie din nou administrate, însă mult mai rar, de parcă infirmierelor le era teamă că, în cazul în care ar fi fost prea amabile cu el, aveau să aibă necazuri cu Gărzile Roșii de-afară. Iar când, în sfîrșit, o femeie a venit să-l viziteze, n-a fost vorba deloc de soția lui, ci de o fantomă a trecutului — o fostă concubină pe care n-o mai văzuse de ani de zile.

Femeia asta era încă tînă, de vreo treizeci și ceva de ani, frumoasă și foarte, foarte supărată. Și ea avea o banderolă a Gărzilor Roșii, deși cu siguranță n-avea dreptul s-o poarte. Era pur și simplu un mod de a se deghiza pentru a se putea deplasa în voie. Venise însoțită de cumnata ei, care se dădea și ea drept membră a Gărzilor Roșii, deși trecuse de patruzeci de ani, dacă nu cumva era chiar mai în vîrstă. Amîndouă făcuseră drumul pînă în Beijing cu trenul, tocmai din Changchun, din Manciuria și, dacă au fost șocate de înfățișarea pacientului, n-au arătat-o. Au țipat și l-au cicălit pe bolnav, de parcă ar fi fost convinse că omul se prefăcea.

„Mi-ai ruinat viața”, a zis femeia mai tînă. „Toată lumea în Manciuria spune că sînt dușman al poporului, doar pentru că ți-am fost concubină. Trebuie să dai o declarație în care să spui că n-am avut nimic de-a face cu ceea ce s-a întîmplat acolo în timpul acelor ani. Poate c-așa Gărzile Roșii din Changchun o să mă lase în pace.”

Bolnavul a îngăimat că e prea bolnav ca să poată scrie. Dar Li Yuqin (Lăuta de Jad) n-a părut deloc satisfăcută.

„Și asta nu-i totul”, a mai strigat ea. „Ai scris o carte. Mi-ai menționat acolo numele, m-ai lîrît în mocirlă cu tine. Pentru asta îmi ești dator. Cîți bani ai scos de pe urma cărții, mă rog?”

Suferindul a răspuns că nu mare lucru, „și oricum, am dat cea mai mare parte din bani înapoi statului”.

Cele două femei nu l-au crezut.

„Ai făcut bani buni de pe urma cărții. Sînt îndreptățită să-mi capăt partea mea”, a spus fosta concubină.

Ar fi continuat să-l hărțuiască așa, dacă n-ar fi apărut o altă rudă, care și-a dat imediat seama despre ce e vorba.

„Nu sînteți niște Gărzi Roșii autentice”, le-a zis. „Banderolele alea sînt doar de paradă, să puteți călători pînă aici, ca să hărțuiți un muribund. Vreți ca el să fie pedepsit pentru ca cei din Changchun să creadă că sînteți revoluționare adevărate. Am să le spun Gărzilor Roșii cine sînteți de fapt dacă nu plecați de-aici imediat.”

Cele două femei au plecat în cele din urmă, după ce au extorcat totuși 200 de yuani (cam 45 de lire sterline) de la muribund. Au zis că se vor reîntoarce, dar șiretlicul lor fusese demascat și ele știau asta. A fost ultima oară cînd le-a văzut.

Starea lui s-a deteriorat rapid după acest episod. Un stră nepot de vîrstă școlară, el însuși bolnav și aflat în același spital, cu leziuni la șira spinării, a venit și l-a ținut de mînă, dar sfîrșitul nu era chiar atît de aproape. Nu i se mai dădeau nici un fel de analgezice; infirmierele nu se mai apropiau de el de teama represaliilor. Nu doreau decît ca el să moară cît mai repede. În ultimele zile, bătrînul și-a recăpătat o oarecare pace și durerile s-au mai diminuat. Dar ultima lui soție, cu care se căsătorise în 1962, n-a mai ajuns niciodată la spital.

„Îngrijiți-l cum se cuvine”, spusese Zhou En lai, dar ordinele lui Zhou nu mai aveau nici o greutate. După ce bătrînul a murit, lucrurile au luat o întorsătură și mai proastă. Trupul i-a fost incinerat în crematoriul spitalului, precum cel al unui amărît fără familie. Cenușa s-a păstrat, dar n-a avut loc nici un fel de ceremonie. Una din rudele mortului a avut curajul să înfrunte cumplitele Gărzi Roșii și a adus cenușa pentru a fi păstrată, în siguranță, în casa lui Zhou En lai.

Pînă și în China comunistă ritualurile funerare au importanța lor. După cum au afirmat rudele lui, sufletul răposatului

n-avea să-și găsească odihnă pînă ce întreg ceremonialul nu era îndeplinit. Însă Revoluția Culturală și-a urmat cursul, secundată de teroarea Bandei celor Patru, și abia în 1979 — la trei ani după ce Zhou En lai a murit la rîndul lui de cancer — familia decedatului a reîntreat în posesia cenușii și a organizat o ceremonie funerară oficială. Rămășițele au fost duse la cîmîtirul „Muntele celor opt comori”, la treizeci de kilometri de Beijing. Acesta e un loc unde sînt înmormîntați revoluționari de frunte, dar și oameni obișnuiți, și însuși faptul că s-a ales acest loc a fost o dovadă că mortul, deși îngropat în zona destinată oamenilor obișnuiți, nu fusese lipsit de prețuire în țara lui, cel puțin în ultimii cîțiva ani ai vieții.

Numele lui era Pu Yi și, pentru scurtă vreme, a fost ultimul Împărat al Chinei. Cîndva fusese venerat ca un zeu. Mai tîrziu, a fost considerat un trădător pasibil de pedeapsa capitală și, în cele din urmă, reabilitat după paisprezece ani de detenție, dintre care nouă într-o închisoare chinezească.

L-am întîlnit o singură dată: lucram la un documentar TV în China, în 1964. M-am dus la o recepție dată de guvernul chinez, după inaugurarea, în Beijing, a primului Tîrg de Industrie și Comerț al Franței. Doar cu cîteva luni în urmă, De Gaulle stabilise relații diplomatice cu Mao. În încăperea aglomerată, un ins sfrijit, adus de spate, purtînd ochelari cu multe dioptrii, a ridicat un pahar și a zîmbit către mine, un suris obosit, absent. „Kanpei”, a zis el. „Noroc.” Era privit de ceilalți oaspeți cu o curiozitate prietenească. „Cine-i acela?” l-am întrebat pe Pierre Chayet, un diplomat francez și prieten apropiat încă de pe vremea războiului din Algeria. „F. Pu Yi”, a zis el, „ultimul Împărat al Chinei. Exact omul de care ai nevoie pentru filmul tău.”

L-am căutat agitat prin toată încăperea, dar nu l-am mai putut găsi. Am alergat de-a lungul coridorului, dar plccase. Am încercat ulterior să dau de el, dar n-am izbutit. Persoanele oficiale la al căror ajutor am apelat ori nu puteau, ori nu doreau să ia legătura cu el.

Acum, după ce au trecut mai mult de douăzeci de ani, e ca și cum ne-am întîlni pentru prima oară. Kanpei!

Capitolul 2

În 1793, gloriosul strămoș al lui Pu Yi, împăratul Qian Long, cel mai de seamă reprezentant al dinastiei manchu (sau Qing) de suverani războinici, l-a refuzat disprețuitor pe lordul Macartney, care fusese trimis de guvernul britanic să stabilească relații cu „Fiul Cerului”. Modul arogant în care Qian Long l-a concediat pe lord, fapt care a pus capăt oricăror intenții ale Angliei de a dezvolta unele „relații speciale” cu China, l-a așezat pe emisarul britanic în rîndul disprețuiților guvernatori militari de rînd, care în mod obișnuit se ploconeau în fața lui în interiorul Orașului Interzis.

„Există reguli foarte clare”, a zis împăratul Qian Long, „care stabilesc comportamentul trimișilor de rang inferior ai celorlalte state la Beijing... De fapt, virtutea și prestigiul Dinastiei Celeste s-au răspîndit pretutindeni, regii nenumăratelor națiuni vin pe uscat și pe mare cu tot felul de lucruri prețioase. În consecință, nu ne lipsește nimic.”

Împărații chinezi ai dinastiilor Ming (1368–1644) și Qing (1644–1911) erau convinși că sistemul de guvernare al Chinei era cel mai bun din lume, pentru că era bazat pe principiile confucianiste și nu datora nimic lumii exterioare.

Analectele sau învățăturile lui Confucius (551–479 î.C.) n-au constituit neapărat o filozofie, cît o serie de legi morale care reglementau relațiile dintre conducători și cei conduși, multe dintre ele admirabile — și foarte potrivite împăraților iubitori de ierarhii și curtenilor lor.

Confucius însuși a fost un aristocrat omenos, un pacifist care îi disprețuia nu numai pe războinici, dar și pe neguțători, un învățat care credea cu fermitate că diferențele sociale erau stabilite de divinitate, însă conducătorii aveau obligația

morală de a se comporta responsabil și cu generozitate față de inferiorii lor. Expresia „Bogatul în castelul său, săracul la poarta acestuia” s-ar fi potrivit pe deplin învățăturii sale. Unele dintre preceptele lui trimit parcă la „Reînarmarea morală” sau „Grupul de la Oxford”.

Respectul lui Confucius pentru cunoaștere și înțelepciune, care a fost responsabil pentru sistemul meritocrației chineze, a stat la originea numirii învățaților (sau mandarinilor) la conducerea provinciilor și a restrâns eşaloanele superioare ale administrației la o minusculă minoritate elitistă care își dovedise calitățile mentale în timpul unor examene istovitoare. Sistemul avea oarecare asemănări cu guvernarea rezervată elitei „Oxbridge” din Anglia și, chiar mai mult, cu „mandarinatul” francezesc *Grandes Écoles*, care restrângea întregul eşalon superior al birocrăției de guvernământ și universitare la un grup minuscul care trecuse cu succes prin istovitoarele examene de admitere la *Polytechnique*, *École Normale Supérieure* sau *École Nationale d'Administration*.

Ceea ce făcea unic sistemul chinezesc era faptul că elita lui intelectuală se afla în serviciul unei dinastii imperiale care continua să aibă o perspectivă medievală asupra lumii — o perspectivă pe care foarte puțini dintre mandarinii inteligenți și educați au îndrăznit să o pună la îndoială. Insularitatea conducătorilor chinezi mergea mână în mână cu tendința către secretomanie (pînă în ziua de azi Beijing este un oraș alcătuit din enclavă zidite, și asta nu doar în interiorul Orașului Interzis) și pasiunea pentru intrigi.

Este dificil de spus, în seria aproape constantă de conflicte care au marcat relațiile dintre China și restul lumii cu puțin înainte de nașterea lui Pu Yi, care dintre părți s-a comportat mai rău: China rasistă, imperială, absurd de conservatoare, convinsă în mod arogant că n-avea nimic de învățat de la „barbarii cu păr roșu”, sau puterile vestice — și Japonia — a căror imoralitate cinică, prădalnică, în zilele de glorie ale imperialismului secolului al XIX-lea, șochează încă. Anglia s-a luptat cu China în timpul Războiului opiumului din 1839–1842, pentru a asigura exportul liber către China

al acestui drog cultivat în India, după ce un împărat aparținând dinastiei manchu i-a interzis importul. Japonia s-a comportat în mod rușinos în tot acest timp. Atitudinile țărilor occidentale față de China sînt cel mai bine reflectate în extraordinara izbucnire rasistă a lordului Palmerston. Iată ce scria el în 1855:

Se apropie cu repeziciune vremea cînd vom fi obligați să aplicăm o altă lovitură Chinei. Aceste guverne pe jumătate civilizate, cum ar fi cele din China, Portugalia și America Latină, cer cîte o săpuneală la fiecare opt sau zece ani, pentru a fi readuse la ordine.

Mîințele lor sînt prea înguste pentru a reține o impresie care să dureze mai mult decît atît, iar avertismentele nu prea ajută. Puțin le pasă de cuvinte și nu numai că trebuie să vadă bățul, dar trebuie să îl și simtă pe spinare înainte de a se supune.

China a simțit bățul un an mai tîrziu, cînd Palmerston a organizat o expediție după un incident în care a fost implicat vasul comercial britanic *Arrow*, în portul Canton. Lordul Elgin, fiul aristocratului britanic pasionat de sculpturile grecești, s-a îmbarcat într-o „misiune către Beijing” pentru a cere despăgubiri — și a impune prezența unui ambasador britanic permanent, acreditat la curtea manciuriană. Misiunea Elgin, ~~amînată~~ de izbucnirea răzmeriței indiene din 1857, a dus în cele din urmă la un al doilea război, implicînd canonierele și infanteria marină franceză, precum și o forță expediționară anglo-indiană bine antrenată, la jefuirea Palatului de Vară și stabilirea concesiunilor străine, cărora răposatul împărat Qian Long li se opusese mercu.

Ironia — dar și dovada izolării imperiale chineze ajunse la culmea absurdului — era că motivul principal în virtutea căruia China lupta atît de feroce pentru a-l împiedica pe lordul Elgin să intre în Beijing consta în faptul că pur și simplu curtea imperială nu putea crede că puterile străine vor organiza o astfel de expediție doar pentru a schimba ambasadori și a se ocupa de ~~interesificarea~~ comerțului. Războinicii

manciurienii coborîseră din fortărețele lor tătare din nord-est pentru a cucerii și a înlătura dinastia Ming. Curtea manciuriană — în 1860 — credea cu tărie că lordul Elgin, asemeni propriilor ei strămoși manchu, avea același scop, și că „păroșii cu nas mare” intenționau să se așeze ei înșiși pe tron. Doar treptat și-au dat seama consilierii imperiali că pe „barbarii” britanici și francezi nu îi interesa altceva decît comerțul — și o prezență diplomatică permanentă la Beijing. Dacă ar fi înțeles acest lucru mai devreme, mii de vieți, ca și comorile inestimabile ale Palatului de Vară, ar fi putut fi salvate.

Ca atare, expediția Elgin a marcat începutul „colonizării” Chinei și invaziei teritoriale, un proces care avea să continue de-a lungul întregului secol al XIX-lea, pînă la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial. Nici n-a obținut bine lordul Elgin o ambasadă în Beijing, că Rusia a și anexat portul Haishenwei, cunoscut astăzi sub numele de Vladivostok. Japonezii, cîțiva ani mai tîrziu, aveau să anexeze Formosa, Vietnamul francez și Birmania britanică. De-a lungul întregii coaste chineze, Japonia, Franța, Germania, Rusia și Anglia au stabilit „concesiuni” străine, cu detestatul privilegiu al extrateritorialității. În vreme ce împăratul Qian Long îi limitase pe străini la minuscule enclave în Canton, refuzîndu-le pînă și dreptul de a intra dincolo de zidurile orașului, la vremea cînd s-a născut Pu Yi (în 1906) fiecare străin care trăia într-una din multele concesiuni din China se bucura de echivalentul privilegiilor diplomatice de a nu putea fi arestat sau judecat în tribunalele chinezești, iar enclavele britanice, franțuzești, germane și japoneze de pe teritoriul chinezesc deveniseră microcosmosuri ale țărilor respective. Dintre toate țările importante, doar Statele Unite nu au intrat în cursa concesiunilor, refuzînd să copieze modelul colonial al europenilor, datorită propriei lor experiențe în calitate de colonie. În timp, totuși, americanii s-au îndreptat către enclavele străine, și pe urmele lor — după exemplul european de a trimite trupe de elită pentru a-și proteja propriile minorități naționale — au apărut pușcașii marini americani.

Deoarece împărații manciurieni din secolul al XIX-lea priveau China drept propria lor posesiune, acest lucru i-a făcut pe „diavolii străini” încă și mai nerăbdători să înșface bucăți mari din ea. „Scopul instinctiv, neșovăitor, al diplomației manciuriene a fost să țină poporul în neștiință”, scria Paul H. Clements, autorul cărții *Răscoala boxerilor*. „Cuceritorilor manciurieni ai uneia dintre cele mai favorizate zone de pe glob nu le-a trebuit mult ca să-și dea seama că, fiind relativ puțini ca număr, era spre interesul lor, ca stăpînitori ai unei rase inteligente, cu respectul legii, deși pasive, reprezentînd o pătrime din populația globului, să interzică toate eforturile de schimbare, să sigileze țara astfel încît o repetare a propriei lor isprăvi, sau eventuala nemulțumire față de propria lor guvernare, venind din influențe externe, să fie imposibilă.”

Nimeni n-a întruchipat acest spirit mai mult decît împărăteasa văduvă Ci Xi (numele ei, „Maternă și Fericită”, nu era decît unul dintre multe altele, incluzînd atribute precum „Perfectă”, „Reverențioasă”, „Ilustră”, pe care le-a obținut o dată cu vîrsta), perfida supranumită „Venerabila Buddha”, născută în 1835, care a dominat China din 1860 pînă la moarte, în 1908, încoronîndu-l pe Pu Yi cu două zile înainte de a-și da duhul.

Ci Xi a fost una dintre cele mai necruțătoare, viclene și imorale suverane din vremea sa. Personajul face parte integrantă din povestea noastră deoarece fără el China ar fi devenit o altfel de țară, iar Pu Yi, aproape sigur, n-ar fi devenit niciodată împărat. Această femeie a reprezentat încarnarea a aproape tot ce a fost rău în guvernarea Chinei secolului al XIX-lea. În același timp, forța ei de caracter, priceperea de a trage sfori și — mai ales — abilitatea de a scăpa teafără din situații extreme sînt demne de toată admirația. În manevrele politice și în talentul de a jongla pentru obținerea puterii, ea a semănat cu răposata Indira Gandhi. Avea ceva și din De Gaulle în privința naționalismului ei încăpățînat. Iar partea sa întunecată ar fi făcut din Messalina sau din femeile familiei Borgia niște inocente.

Ci Xi și-a început viața cu un avantaj clar: era manciuriană — adică era membră, prin naștere, a clanului conducător (însușind nu mai mult de cinci milioane de suflete) care a dominat China din 1644 încoace. Marina Warner, a cărei excelentă carte *Impăărătena Dragon* rămâne biografia cea mai bună și mai autorizată, afirmă despre ea: „Familia lui Ci Xi nu era bogată; acest lucru în China însemna probabil că tatăl ei era un om cinstit.” El a fost un mandarin de grad inferior, în Consiliul Civil de Numiri. Mai târziu a devenit administrator sau împuternicit al provinciei Anhui, o regiune cu climă blândă a Chinei, așezată pe malul fluviului Ian-ți. Familia avea antecedente aristocratice: clanul ei, Yehonala, includea o „față regală”, o tânără fată care se căsătorise cu Nurhachi, fondatorul dinastiei Qing (manchu), cu vreo 250 de ani înainte de nașterea lui Ci Xi. De atunci familia ei decăzuse. La vremea nașterii sale, în 1835, Lan Gui (Mica Orhidee), cum era cunoscută înainte de a-și căpăta titlul „imperial”, nu era decât o tânără manciuriană oarecare, de familie bună, fiica unui slujbaș civil de condiție mijlocie.

Nu există fotografii din tinerețe ale lui Ci Xi. Fotografiiile sepie din perioada ulterioară, deși o prezintă în posturi alese cu grijă, îi dau un aer de maimuță. Era mititică, dar în tinerețe trebuie să fi avut un considerabil șarm *fausse laide*. „O mulțime de persoane erau geloase pe mine, pentru că eram socotită o femeie frumoasă la vremea aceea”, o citează sora ei, Deking. Ceea ce o distingea de majoritatea celorlalte fete manchu de vîrsta ei era inteligența precocă și — încă din adolescență — ambiția ei ieșită din comun.

Femeile manchu porneau în viață cu un avantaj înnăscut față de fetele „han” (chineze) bine situate: nu li se bandajau labele picioarelor. Nu erau supuse acestei forme prelungite de tortură, care le făceau pe curtezanele chineze să șchio-păteze pe cioturi de opt centimetri — „picioarele lotus” care erau menite chipurile să-i arunce pe bărbații chinezi într-o frenezie sexuală și să le împiedice pe chinezoaice să ducă niște vieți normale.

Deoarece era atît de micuță, picioarele ei erau oricum minuscule, fără nici un artificiu: mai târziu, cînd a întîlnit

femei străine, nu s-a putut abține să nu se holbeze oripilată la pantofii lor uriași, dizgrațioși. Probabil că înfățișarea sa — inclusiv picioarele minuscule — i-a făcut pe „căutătorii de talente” regali să o selecționeze atunci când, după o perioadă potrivită de doliu pentru moartea tatălui său, tânărul împărat Xian Feng (1832–1861), al cărui nume însemna „Abundență universală”, a început să caute neveste și concubine.

I s-a ordonat ca, împreună cu sora ei, să se înfățișeze înaintea curții din interiorul Orașului Interzis, în 1851. Ci Xi era una dintre cele șaiszeci de fete manchu de familie bună, selectate și aduse în felul acesta, în cadrul unei ceremonii care avea ceva dintr-un vechi ritual chinezesc, ceva dintr-un banal concurs de frumusețe și multe elemente de astrologie. La vremea aceea, ea avea șaisprezece ani și, după o cercetare amănunțită făcută de mama Împăratului (Xian Feng însuși nu era întrebat în privința asta) a fost numită „Persoană Onorabilă”, concubină de rangul al cincilea. Sora ei n-a trecut testul, datele astrologice, satisfăcătoare în cazul lui Ci Xi, fiindu-i nefavorabile. Erau totuși compatibile cu o altă față regală. Sora lui Ci Xi s-a căsătorit astfel cu unul dintre frații mai mici ai Împăratului, prințul Zhun.

Orașul Interzis era un oraș într-un oraș, o comunitate de zeci de mii de suflete, constituit dintr-un labirint de palate, temple, curți interioare și grădini. Chiar și în ziua de azi, să treci prin Poarta Women, sau Poarta Amiezii, încastrată în zidurile ei înalte, de culoare ocru, pe vremuri rezervată doar Împăratului — supușii săi foloseau intrări auxiliare — înseamnă să intri într-o lume care nu seamănă cu nici o alta: clădirile — majoritatea construite din lemn și zugrăvite în culori vii — sînt o sursă constantă de încântare vizuală. Chiar și în Beijingul de azi, zgomotos, sufocat de traficul infernal, lumea de dincolo de ziduri pare să nu existe deloc.

Orașul Interzis nu însemna doar palatul Împăratului. Era sediul întregii guvernări, cu birouri, temple, vistierii, teatre, arsenale, școli și chiar închisori și „camere de pedeapsă” pentru curtenii recalcitranți și concubinele nesupuse.

Palatul imperial, înconjurat de un zid de zece metri și de un șanț cu apă de cincizeci de metri, este așezat la intrarea în Orașul Interzis. Se spunea că are 9 999 de încăperi, deși o numărătoare făcută de oficialii muzeului în 1958 a arătat că nu erau decât 8 886. Palatul nu are structura unitară, tipică clădirilor occidentale, ci e constituit mai degrabă dintr-o serie de turnuri, curți și pavilioane care se întrepătrund. În centrul lui se află un turn cu un acoperiș dublu alcătuit din țigle galbene emailate — construit exclusiv pentru Împărat. Unul dintre pavilioanele din interiorul palatului imperial este Turnul celor Cinci Fenicși. Fenicșii, în mitologia chineză, simbolizează norocul, iar acoperișul Pavilionului Fenix este placat cu cfigiile lor.

Palatul este legat printr-un pod de marmură albă, Podul Apei Aurii, de restul Orașului Interzis, și doar Împăratul avea voie să pășească pe-acolo. Duce către Poarta Supremei Armonii, deschizându-se într-o curte pavată uriașă, aproape la fel de mare ca un stadion de fotbal, unde ar putea încăpea nouăzeci de mii de oameni stînd în picioare. Aici, gărzile imperiale și demnitarii se adunau pentru a-l omagia pe Împărat, cu diverse ocazii oficiale.

În interiorul zidurilor Orașului Interzis există alte nouăsprezece palate. Unele, precum cele șase Palate de Vest și cele șase Palate de Est, seamănă mai mult cu niște case impunătoare. Pe vremea lui Pu Yi, acestea erau locuințele private ale împărăteselor, concubinelor și eunucilor. În timpul dinastiei Ming, peste o mie de eunuci locuiau acolo. La vremea cînd Pu Yi a devenit Împărat, numărul lor scăzuse la aproximativ două sute.

Fiecare din celelalte palate avea o funcție anume. Sala Supremei Armonii, cu cele șaptezeci și două de coloane stacojii care o susțineau, adăpostea tronul imperial. Era foarte rar folosită, doar cu ocazia încoronărilor și a celor mai importante ceremonii ale curții. Împăratul se relaxa în mai puțin impunătoarea Sală a Totalei Armonii, unde avea întruniri neoficiale cu supușii săi, asculta muzică sau se odihnea. Acolo se afla un tron mai mic.

Banchetele se țineau în Sala Eternei Armonii, unde aveau loc și examenele pentru mandarinii aspiranți. Legată de aceasta prin scări și terase de marmură, se află Poarta Purității Divine, cu patru lei de bronz aurit, care vegheau simbolic asupra intimității Împăratului — locuința lui privată, Palatul Purității Divine. Alături se află Palatul Uniunii, unde erau încoronate împărătesele și unde doamnele de la curte cultivau viermi de mătase. Alături de acesta se află Palatul Linistii Pământeste, cu a sa „cameră roșie” specială, unde Împăratul își petrecea noaptea nunții. Roșul este o culoare de bun augur în China și încăperea este decorată cu fenișci brodați cu aur. Singura piesă de mobilier din această cameră era un pat uriaș cu baldachin. Ci Xi, Împărăteasa Văduvă, cum avea să fie numită, prefera Sala Cultivării Mentale, mică și elegantă, probabil din cauză că era foarte aproape de grădina imperială, cu peisajele ei de piatră, cu pini, chiparoși, heleștei și straturi de flori. Avea o pasiune ieșită din comun pentru grădinărit și-și petrecea acolo zile întregi.

Astăzi, întregul Oraș Interzis este un vast muzeu, în care se află și bijuterii, haine ceremoniale, sigilii de chihlimbar și ustensile pentru gătit. Încă e posibil să te plimbi pe aleile lui înguste și să-ți imaginezi că te-ai întors în timp, în vremurile imperiale. Spre deosebire de Versailles, care poate fi văzut cel mai bine din aer, dacă vrei să-ți dai seama de simetria lui extraordinară, Orașul Interzis nu se poate privi de la distanță, deși este posibil să vezi palatul imperial de pe Dealul Cărbunelui, o colină folosită cândva pentru depozitarea cărbunelui. Între zidurile orașului, ochiul este permanent uimit de contraforturile chinezești zburătoare, sculpturile aurite, statuile de toate felurile și acoperișurile minunat alcătuite, galbene, verzi și roșii. Este un loc plin de surprize: uși înguste dau către spațioase curți rectangulare, trepte de marmură către temple mici și delicate. Fără o hartă detaliată este ușor să te rătăcești în acest labirint delicat.

Pe vremea dinastiei Ming, pînă la o sută de mii de eunuci îl serveau pe Împărat. Unui — foarte puțini — au devenit

la fel de influenți precum miniștrii, dar majoritatea erau practic sclavi care puteau fi bătuți și executați după plac. În ciuda pedepselor implicate, era un lucru bine cunoscut că eunucii îl jefuiau pe Împărat cât puteau: aceasta era răzbunarea, justificată, pentru condiția lor disprețuită, abjectă. Pe vremea lui Ci Xi se știa bine că eunucii erau extrem de corupți. Nu făceau decît să urmeze propriul exemplu al lui Ci Xi. Una dintre trăsăturile ei a fost pasiunea, care a durat întreaga viață, pentru bogății. Chiar la apogeul puterii și faimei sale, încă își mai punea deoparte cantități impresionante de bijuterii, bani, antichități și aur, nefăcînd prea mare diferență între veniturile statului și cele personale. Faimoasa „barcă de marmură”, care este una dintre cele mai neobișnuite și mai lipsite de gust comori ale Palatului de Vară (reclădit potrivit indicațiilor ei, după ce a fost distrus în 1860), a fost construită cu fonduri deturnate din alocațiile destinate refacerii marinei de război chineze.

O concubină de rangul cinci — ceea ce devenise Ci Xi în 1854 — nu era neapărat o intimă a Împăratului, și Ci Xi și-a dat repede seama că avea nevoie de complicitatea eunucilor pentru a putea ajunge în patul regal. Noul împărat, Xian Feng, era în orice caz un tipic individ *fin de race*: slab de înger, desfrînat, laș, fusese încă de la pubertate un client asiduu al bordelurilor de ambele sexe din Beijing.

Plăcerile sexuale îngăduite la curte i se păreau plictisitor de convenționale. Cărțile erotice taoiste din secolul al XII-lea, lectura favorită a aristocrației chineze, nu lăsau nimic imaginației, deși totul era învăluit într-un limbaj înflorit adecvat: felația era denumită voalat cu metafora „fata de jad cîntînd la flaut”; iar sodomia era „jocul cu floarea în grădina din spate”. Modul în care micuța, nu neapărat frumoasa (după standardele chineze, cel puțin) Ci Xi s-a strecurat în patul tînărului Împărat nu se știe. Mai tîrziu, hîrfele de la curte spuneau că ea l-a mituit pe eunucul-șef pentru a sugera numele ei Împăratului. În orice caz, numele său a apărut pe tableta de jad — un soi de registru — conținînd companiile nocturne ale Împăratului.

Conform ritualului străvechi, care avea de-a face mai mult cu securitatea decât cu erotismul (împărații manchu, ca și împărații Ming dinaintea lor, aveau o frică morbidă de a nu fi asasinați), eunucul a venit într-o noapte, a dezbrăcat-o, a înfășurat-o în covorașul roșu și a purtat-o pe umeri pînă în patul regal. În scopul procreării, data contactului ei a fost înregistrată și semnată cu sigiliul imperial. Împăratul a fost probabil încîntat nu numai de sexualitatea ei, dar și de inteligența, și de vocea ci plăcută. Numele a început să-i apară frecvent pe tableta de jad și, în aprilie 1856, la vîrsta de douăzeci de ani, ea a dat naștere unui fiu. Împăratul avea deja o fiică de la o altă concubină, dar fetele nu prea contau: Tong Zhi avea să fie singurul băiat al Împăratului. Drept rezultat, peste noapte, statutul lui Ci Xi s-a schimbat. A devenit o concubină de rangul al doilea. După cum știau deja toți curtenii și eunucii, ea avea o voință de fier și pusese ochii pe rangul cel mai înalt la care putea ajunge o femeie. Fără calamitățile petrecute în China tocmai cînd ea cîștiga favorurile sexuale ale Împăratului, n-ar fi avut nici o șansă.

Anul în care Ci Xi a devenit una dintre multele concubine imperiale a coincis cu unele dintre evenimentele cele mai dezastruoase din istoria Chinei: Hong Xiuquan, recent convertit la protestantism și care căzuse la examenul de mandarin, s-a proclamat „Rege Divin” rival, declarînd un război sfînt uzurpatorilor manciurieni.

El și-a organizat armata în provincia sa, Guangxi, și a năvălit către sud și vest. A cucerit Anhui, de unde era Ci Xi, a pus stăpînire pe Nanjing, capitala Chinei de Sud, și cîrînd a amenințat chiar Beijingul. Armata de țărani a rebelului Rege Divin era o forță fanatică bine disciplinată. Războiul taipingilor, cum a fost numit acest episod, a fost un ciudat amestec de puritanism, protestantism preluat la împlinare și comunism primitiv. Țăranii împovărați de dări, multă vreme susținători ai răsturnatei dinastii Ming, oameni din sud care îi priveau pe manciurieni drept invadatori tătari, s-au raliat cauzei Regelui Divin.

Din toate punctele de vedere, tânărul împărat Xian Feng s-a comportat lamentabil. Când forțele taipingilor au ajuns la periferiile Tianjinului, orașul de coastă aflat doar la o sută de kilometri sud de Beijing, el a intrat în panică. Doar anturajul său l-a împiedicat să părăsească în mod rușinos Orașul Interzis, pentru a se refugia în nord, într-un palat din Jehol (Chengde), sub pretextul unei „inspecții anuale”.

Din fericire pentru el, Regele Divin rebel a început foarte curînd să dea semne de demență, și la vremea cînd vizitele lui Ci Xi în camera de culcare regală se îndeseau, armatele Împăratului au început să cîștige bătălii împotriva taipingilor. Cînd ea a născut băiatul, o parte din pericolele care plutiseră asupra tronului se risipiseră, dar prețul plătit fusese mare: China era un pămînt devastat, iar rebelii taipingi aveau să fie învinși definitiv abia în 1860. Acesta a fost anul în care expediția franco-britanică, sub conducerea lordului Elgin, s-a năpustit asupra Beijingului. Cînd trupele britanice și franceze au ajuns la porțile Orașului Interzis, Împăratul a intrat din nou în panică și de data asta chiar s-a refugiat la Jehol, mutînd majoritatea curții în pavilioanele de vînătoare de acolo. Ci Xi l-a însoțit și ea, împreună cu fiul ei nou născut. Prințul Gong, fratele mai curajos al Împăratului, a rămas să negocieze cu „barbarii” anglo-francezi.

Vestea ocupării capitalei de către armatele străine și jefuirea Palatului de Vară l-au aruncat pe Împărat într-o puternică stare depresivă, din care ieșea doar ca să-și înecă amarul în băutură, droguri și dezmăț. Ci Xi a fost exclusă: la vremea aceea, ea îl disprețuia în mod deschis pe desfrînatul de 29 de ani, preferînd compania eunucilor pentru istețimea lor și a ofițerilor din garda palatului pentru virilitatea lor.

Curtea bîrfitoare n-a întîrziat să-i raporteze infidelitățile, și ea a fost retrogradată la statutul de curtean de rînd. Dacă Împăratul ar fi controlat pe deplin situația, ea ar fi putut fi chiar condamnată la moarte. Dar el avea probleme mai mari pe cap decît infidelitatea uneia dintre concubine. Exihul lui s-a tot prelungit. Era deja anul 1861, forțele anglo-franceze încă staționau în interiorul și împrejurul Beijingului, hrana

se găsea cu greutate, iar inflația era atât de ridicată în capitală, încât respectul obișnuit al chinezilor pentru regalitate a fost înlocuit de dispreț și ură: comercianții aruncau în oficialii palatului cu pumni întregi de bancnote care nu mai aveau nici o valoare din cauza inflației. Există un dispreț deschis pentru Împăratul laș, desfrînat, prea înfricoșat ca să se opună invadatorilor barbari.

Oricum era pe moarte — de pe urma hidropiziei, băuturii și depresiei. Și chiar înaintea morții sale, Ci Xi și-a folosit calitățile care aveau să facă din ea cea mai puternică femeie din China.

„Împăratul nefiind practic conștient de ceea ce se întâmpla în jurul lui“, i-a povestit ea surorii ei Dexing, „l-am dus pe fiul meu la căpătîiul lui și l-am întrebat ce avea de gând să facă în legătură cu succesorul la tron. El n-a dat nici un răspuns, dar, așa cum a fost întotdeauna cazul în situații de urgență, am avut prezența de spirit să-i spun: «Iată-ți fiul!»; auzind aceste vorbe, el a deschis ochii și a zis: «Fi-rește că el va urma la tron.» M-am simțit, desigur, ușurată când acest lucru a fost stabilit odată pentru totdeauna. Astea au fost practic ultimele cuvinte pe care le-a rostit.”

Legenda, dar și ura postumă față de Ci Xi, oferă desigur o altă versiune a succesiunii. Acum se crede că ea a mituit un eunuc pentru a fura sigiliul imperial, proclamîndu-și fiul Împărat, și că a ars un decret imperial care ordona celor opt regenți, numiți pentru a supraveghea domnia noului Împărat, să „o ucidă pe Ci Xi dacă creează probleme”.

De-acum Ci Xi era o intrigantă strălucită, și în atmosfera tulbure a curții din Jehol, cu trupul Împăratului întins în coșciug așteptînd momentul astrologic favorabil pentru a începe călătoria înapoi spre Beijing, ea a luat repede situația în mîna. Împărăteasa Niuhuru, soția „numărul unu”, fără copii, a răposatului Împărat, a fost amăgită de atitudinea respectuoasă, binevoitoare a lui Ci Xi. Aproape analfabetă, total depășită de noile ei responsabilități, Niuhuru a acceptat bucuroasă sugestia lui Ci Xi ca ambele femei să devină Împărătese Văduve și să domnească împreună, cu puteri care să le depășească pe cele ale celor opt regenți.

La vremea cînd coșciugul Împăratului a ajuns la Beijing, Ci Xi se afla la un pas de puterea supremă, pe care o urmărise de la început.

Foarte repede, și-a dat pe față caracterul machiavelic. Nici n-a ajuns bine procesiunea funerară la Beijing, că ea a și dat o lovitură, folosindu-i pe prințul Gong și pe un alt frate imperial, prințul Zhun (care se căsătorise cu sora ei) drept aliați: regenții au fost demiși pe motiv că nu s-au priceput să negocieze cu „barbarii” invadatori; istoria a fost rescrisă, căci Ci Xi a susținut acum că răposatul Împărat, tatăl copilului ei, fusese „forțat, cu totul împotriva voinței sale, să se refugieze la Jehol”. Alți trei prinți, inclusiv unul despre care se credea că îi plănuiise moartea, au fost arestați pentru activitate subversivă. Doi dintre ei au avut „permisiunea” să se sinucidă, iar cel de-al treilea a fost decapitat ca un criminal de rînd. Acestea au fost primele din nenumăratele crime de care „Venerabila Buddha” s-a făcut responsabilă. Curînd, inteligența ei superioară a transformat-o pe cealaltă Împărăteasă Văduvă într-o unealtă ascultătoare. Ci Xi a început să ia toate deciziile importante, în numele fiului ei, negociînd cu barbarii: armatele lor au dat o mîină de ajutor pentru înfrîngerea bandelor de rebeli taipingi, înainte de a părăsi China. Majoritatea străinilor plecaseră pînă la sfîrșitul lui 1863, dar cîteva sute de soldați britanici și francezi au rămas pentru a proteja legațiile nou înființate în Beijing.

Ci Xi a demonstrat curînd că loialitatea nu era deloc una dintre calitățile sale: în 1885 ea l-a acuzat pe prințul Gong că ar fi încercat să o molesteze în timpul unei audiențe și, chiar dacă mai tîrziu l-a „iertat”, l-a retrogradat pe postul de „consilier”, promovîndu-l în schimb pe mai maleabilul prinț Zhun, bunicul lui Pu Yi.

Treptat, a îndreptat China pe o cale ce avea s-o arunce în faliment economic și moral: atunci cînd îi trebuiau bani pentru extravagantele ei, vindea posturile de magistrat sau de prefect. Cheltuielile pe care le făcea în Orașul Interzis au atins cifre astronomice. De costisitoarele ei plăceri de la

palat se ocupa eunucul favorit, An Dehai, executat mai tirziu pentru vina de a se fi comportat el însuși ca un rege.

Ci Xi știa că, de îndată ce fiul ei avea să ajungă la maturitate, ea n-ar mai fi putut — după cum se spunea în China — „să coboare paravanul și să se ocupe de afacerile de stat”. Femeilor, chiar și Împărătescilor Văduve, nu li se permitea în mod oficial să se ocupe de treburile de stat din sala tronului, decît dacă se aflau în spatele unui paravan galben.

Din fericire pentru ca, fiul ei, Tong Zhi, s-a dovedit a fi aproape la fel de incapabil ca și tatăl lui. Ci Xi îl trata cu supremă indulgență. Inevitabil, cu timpul, voci critice aveau s-o acuze de întreținerea deliberată a tendințelor lui înnăscute către băutură și desfrîu. Cu siguranță, ea n-a făcut nici un efort pentru a-i împiedica expedițiile la bordelurile din Beijing. Îi plăcea compania travestiților, era aproape sigur bisexual și contractase probabil un sifilis. Căsătorit la șaisprezece ani cu o frumoasă aristocrată manchu (fiica unuiia dintre oficialii obligați să se sinucidă, uniunea lor fiind menită să elimine neînțelegerile dintre clanuri), el n-a reușit să revină pe calea cea dreaptă. Între timp, conștientă că, în cazul în care fiul ei ar fi avut un moștenitor, ea însăși și-ar fi pierdut cu timpul prestigiul și puterea considerabilă (căci dacă i s-ar fi întîmplat ceva fiului, nora ei, Alude, ar fi devenit Regentă), Ci Xi a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a o umili pe fată.

Din nou evenimentele s-au derulat în favoarea lui Ci Xi. Tînărul Împărat a murit de pōjar, în 1875, la vîrsta de nouăsprezece ani, Alude s-a sinucis la puțin timp după aceea (încurajată s-o facă, au susținut unii, de Împărăteasa Văduvă însăși), iar Ci Xi a devenit încă o dată conducătorul necontestat al Chinei. Ea a susținut totuși că, după moartea fiului ei, „toată fericirea i s-a risipit”.

Ci Xi n-a pierdut deloc vremea: în ziua în care i-a murit fiul, a convocat o ședință de urgență pentru a hotărî succesiunea și n-a fost nici o surpriză pentru nimeni cînd curtea i-a aprobat alegerea: fiul în vîrstă de trei ani al cumnatului ei, prințul Zhun, botezat imediat Guang Xu, de „descendență glorioasă”.

A fost o alegere arbitrară, ilegală și foarte criticată, chiar dacă, de-acum, curtenii ei șovăiau să mai facă ceva care să-i provoace teribila mînic. Împăratul nu era numai conducătorul laic, ci și spiritual al Chinei. O parte importantă a îndatoririlor lui implicau glorificarea strămoșilor și sacrificii la mormintele înaintașilor lui. Doar un moștenitor de sex masculin al generației următoare, mai tinere, putea îndeplini astfel de ceremonii. Fiind văr cu răposatul Împărat, Guang Xu, conform tradiției, nu putea îndeplini astfel de rituri. Ci Xi l-a adoptat imediat, pentru a îndrepta lucrurile. Dar indiferența ei față de tradiție, atunci cînd asta o avantaja, a dus la sinuciderea unui distins mandarin — dacă nu a mai multora — iar cînd prințul Zhun a aflat știrea succesiunii fiului său, a plîns.

Amintindu-și de vizitele în casa bunicului său, cu mulți ani mai tîrziu, Pu Yi a revăzut în memorie „nenumăratele suluri cu scrisul bunicului meu atîrnînd în încăperile fiilor și nepoților lui. Existau două pe care scria: «Bogăția și Norocul aduc mai mult Noroc, Favorurile Regale aduc mai multe Favoruri.»”

Prințul Zhun o fi fost el un lingușitor, după cum sugerează sulurile, dar știa destule de-acum despre Ci Xi ca să se teamă de ea. Din nou cu un copil pe tron, Ci Xi era gata pentru încă o perioadă „în spatele paravanului galben” — una dintre perioadele cele mai negre din istoria Chinei, marcată de crime și revoluții.

Capitolul 3

În ciuda alunecării spre corupție, anarhie și, în cele din urmă, revoluție, primii ani ai conducerii împărătesei văduve Ci Xi — anii '80 și '90 ai secolului al XIX-lea — au fost la început percepți, de tot mai numeroasa comunitate străină din China, drept ani de progres și armonie.

Cealaltă împărăteasă văduvă, Niuhuru, deși în mod oficial avea același rang, nu lua parte la conducerea statului și, după moartea ei prematură, la vârsta de 44 de ani, în 1881, Ci Xi a domnit fără rivali. Inevitabil, dar probabil întemeiat, bârfa de palat a susținut că Ci Xi ordonase ca Niuhuru să fie otrăvită.

Ci Xi nu și-a schimbat niciodată atitudinea față de disprețuiții „barbari”. Dar străvechea zicală chineză „folosește-i pe barbari pentru a-i controla pe barbari” s-a dovedit valabilă. Pentru prima oară, străinii, alții decât iezuiții (care, practic, își luaseră naționalitate chineză, adoptînd și obiceiurile acestei țări), au venit în China în număr mare — ca mercenari, constructori de nave, administratori cu contract, traducători. Anumite părți ale birocrăției — vămuirea și colectarea taxelor — au devenit apanajul străinilor (mai ales britanici). Ci Xi s-a gândit, pe bună dreptate, că străinii bine plătiți vor fi mai cinstiți decît mandarinii. A început chiar să încredințeze unele misiuni diplomatice chineze unor străini.

Dar tocmai cînd se părea că relațiile armonioase fără precedent ar putea duce la o nouă eră a încrederii, uriașul aflux de misionari străini de toate felurile a dus la nașterea unor noi tensiuni — confirmînd părerea lui Ci Xi că toți străinii erau, în fond, niște „diavoli”.

Unii dintre acești noi misionari se comportau, în felul lor, la fel de brutal ca și Palmerston: rechiziționau temple budiste — și le transformau în biserici creștine. Unii dintre noii „creștini mîncători de orez” erau adesea escroci bine cunoscuți, ascunzîndu-se în spatele noii lor religii pentru a scăpa de justiție, iar acest lucru irita oficialitățile chineze. Au început să prolifereze pamfletele anticreștine, împreună cu echivalentele chinezești ale „Protocoalelor Patriarhilor Sionului”, care-i acuzau pe creștini de orice, de la canibalism la faptul că beau sînge menstrual. Iar cînd vreo patruzeci de copii dintr-o mînăstire de călugărițe din Tianjin au murit de pojar în 1870, după ce un copil bolnav fusese adus acolo și botezat, comunitatea locală s-a răsculat împotriva misionarilor, convinsă că aceștia practicau sacrificii umane. Cîțiva diplomați francezi înfierbîntați s-au comportat cu obișnuita lor aroganță zgomotoasă și au fost sfîșiați de mulțime. Călugărițele nu fuseseră vinovate de altceva mai grav decît zelul lor religios, combinat cu mîndria statistică. În entuziasmul lor de a umfla numărul copiilor botezați, îi socoteau în mod obișnuit și pe muribunzi, acceptînd chiar, fără să știe, copii răpiți furnizați de un portar corupt. Diplomația tunurilor a ajuns din nou la ordinea zilei, în vreme ce navele de război franceze s-au apropiat de țărm lîngă Tianjin și au deschis focul la întîmplare și fără avertisment, ucigînd mai mulți chinezi nevinovați.

Ci Xi știa că țara ei nu putea spera să cîștige o victorie militară împotriva oricăreia din puterile occidentale, așa că i-a ordonat Viceregelui ei din Tianjin să-i pedepsească pe cei care le masacraseră pe călugărițe și pe diplomații francezi. Au fost executați opt căpetenii ale răzvrătiților, încă douăzeci și cinci au fost condamnați la ani grei de închisoare, iar familiile francezilor morți au primit compensații bănești. Dar nu era sigur că francezii priveau aceste măsuri ca fiind suficiente și existau zvonuri că Napoleon al III-lea intenționa să organizeze o expediție de pedepsire acolo, folosind pretextul morții francezilor, pentru a obține mai multe concesiuni. Din fericire pentru China, războiul franco-prusac

din 1870 a deviat prioritățile francezilor și planurile lui au fost abandonate.

În cele din urmă, nefiind în stare să-și prelungească mandatul de Împărăteasă Văduvă dincolo de cea de-a optsprezecea aniversare a tinărului împărat Guang Xu, Ci Xi a renunțat la prerogativele sale, cu destulă eleganță. La vremea aceea, ea avea o asemenea rețea de spioni în interiorul Orașului Interzis, încât nimic nu se putea întâmpla acolo fără ca ea să fie imediat informată. A recurs la tot felul de șmecherii — cum ar fi zidirea accesului Împăratului spre locuințele Împărătesei și concubinelor imperiale, astfel încât Guang Xu trebuia să treacă prin propria ei locuință (a cărei dușumea scîrția) ori de cîte se ducea să le viziteze. Noua Împărăteasă era în orice caz un aliat natural al lui Ci Xi, fiind una din propriile sale nepoate.

Cu vîrsta, lăcomia și extravaganța ei au crescut. Din mită, cadouri și tot felul de alte venituri ilicite, acumulase o avere personală uriașă și era în tratative cu băncile londoneze, unde dorea să pună „la loc sigur” vreo opt milioane și jumătate de lire sterline, în aur și lingouri. Mulțimea de palate, grădini, temple și lacuri, construite pe cheltuiala națiunii, la comanda expresă a lui Ci Xi, sînt o încîntare pentru turiștii de astăzi, dar ele au fost teribil de extravagante la vremea aceea, căci China era falită și incapabilă să se apere singură împotriva vecinilor invadatori. În 1887 francezii au ocupat protectoratul chinez de pe teritoriul actual al Indochinei. Japonia, deja pornită pe cuceriri, a anexat în 1894 Coreea, apoi un important protectorat chinez strategic, după ce a distrus forțele chineze pe uscat și pe mare. Ceea ce a supărat-o pe Ci Xi la fel de mult ca și pierderile militare a fost faptul că s-a văzut obligată, din cauza înfrîngerii Chinei, să-și amîne sărbătorirea fastuoasă a împlinirii vîrstei de șaizeci de ani.

Victoria Japoniei a fost un semnal pentru o altă cursă nebuncască între marile puteri în vederea acaparării cît mai multor teritorii chinezești: Germania a intrat în Jiaozhou, din provincia Shandong, după uciderea a doi misionari germani acolo, în 1897; Anglia (în Hong Kong, Canton și

Weihawci) și Rusia (în Manciuria și Mongolia) își decupaseră deja uriașe „zone de influență”.

Italia era țara care nu izbutise să acapareze nimic din teritoriul chinez. În 1899, De Martino, un diplomat italian, a fost trimis de la Roma pentru a cere Chinei să-i predea Golful Sanmen din Zhejiang. Italia nu avea o marină puternică, și deci era lipsită de mijloacele adecvate pentru a recurge la diplomația tunurilor dacă cererea i-ar fi fost respinsă. De data asta, China a rămas fermă pe poziție, refuzând de-a dreptul să predea vreun teritoriu și denunțând bluful Italiei. De Martino a părăsit China, în același an, foarte umilit. O parte din necazurile lui, nota George Morisson, cunoscutul corespondent al ziarului londonez *Times* la Beijing, se trăgeau din incompetența traducătorului său — chinezii nu reușiseră să găsească nici un loc pe hartă care să corespundă cu cererea italianului. De asemenea, după cum i-au relatat cu dispreț mandarinii chinezi, De Martino își dovedise ignoranța, referindu-se, într-o notă care solicita concesiunea italiană permanentă, la „concertul de națiuni european” cu o ideogramă chineză „folosită în mod obișnuit pentru spectacolele de teatru”.

Dar chiar înainte cu câteva luni de misiunea eșuată a lui De Martino din 1899, Ci Xi revenea la putere, după ce îl închisese pe tânărul împărat Guang Xu într-o temniță improvizată pe o insulă din zona Palatului de Vară. Dizgrația lui Guang Xu avea să aibă enorme repercusiuni asupra Chinei, punând capăt pentru totdeauna dinastiei manchu și oferind asigurarea că oricine urma să-i succeadă lui Ci Xi n-avea să rămână Împărat pentru multă vreme.

Pe măsură ce își dădea seama de starea dezastruoasă a Chinei, tânărul împărat devenea tot mai îngrozit. A căzut curînd sub influența unui mic grup de „reformiști”, dintre care cel mai proeminent era un învățat pe nume Kang Youwei, care, chiar dacă rămînea un monarhist loial, își pusese în gând să realizeze cîteva schimbări majore.

Împăratul Guang Xu a început să citească rapoartele lui Kang — și să acționeze ca atare. În 1898, de-a lungul unor impetuoase „o sută de zile”, edicte reformiste purtînd

sigiliul Împăratului au inundat ministerele, provinciile și cartierele generale ale armatei, pe tot cuprinsul Chinei. Un decret a pus bazele universității din Beijing; un altul a mutat capitala în orașul mai progresist Nanjing; călătoriile străinilor urmau să fie încurajate; s-au înființat școli tehnice în toată China, iar templele din sate au fost transformate în școli. Îmbrăcămintea tradițională chineză urma să fie înlocuită cu haine occidentale, armata occidentalizată și ea, iar jurnaliștii erau încurajați să scrie despre politică; au fost abolite demodatele teste rezervate mandarinilor, care le deschideau poarta către posturi-cheie, și mulți slujbași au fost declarați inutili.

În această avalanșă de măsuri, au existat multe care erau admirabile, chiar progresiste. Dar uneori entuziasmul nediscriminatoriu al Împăratului pentru schimbare — și totalul dispreț pentru consecințele acțiunilor lui — semăna cu cel al lui Seth, eroul african educat la Oxford al lui Evelyn Waugh, din *Negrii poznași*, cu Kang Youwei în rolul lui Basil Seal. Nu numai că nu s-a făcut nici un efort pentru a pregăti țara, curtea ostilă sau uriașele interese legitime în favoarea *status quo*-ului pentru schimbare, dar implementarea lor a fost lăsată la întâmplare, pe mîna oficialităților locale, care aproape că le-au ignorat conținutul. Ci Xi, cu abilitatea-i cunoscută, l-a jucat pe Împărat cum a vrut. La capătul celor „o sută de zile”, ea a dat lovitura.

Împăratul, conștient de izolarea lui totală în interiorul Orașului Interzis, a crezut că are susținerea singurului general aparent reformist, Yuan Shikai. Yuan se distinsese în Coreea și comandase cele mai bune trupe din țară. Împăratul Guang Xu l-a chemat la Beijing. În același timp, el a trimis consilierilor săi reformiști o misivă patetică. „Din cauza situației dificile din prezent, mi-am dat seama că numai reformele pot salva China și că reformele pot fi realizate prin demiterea miniștrilor conservatori și ignoranți și numirea unor învățați inteligenți și curajoși. Totuși, Majestatea Sa Împărăteasa Văduvă n-a fost de acord. Am încercat în repetate rînduri să o conving, dar acest lucru n-a făcut decît s-o supere și mai tare. Voi... ar trebui să deliberați

imediat pentru a găsi modalități de a mă salva. Cu mare îngrijorare și sincere speranțe.”

La început, Yuan Shikai a marșat. Părea, la un moment dat, să fi devenit un reformist adevărat el însuși. Dar printre consilierii Împăratului existau radicali care susțineau în mod deschis înlăturarea lui Ci Xi („Trebuie să scăpăm de bătrâna putredă, altminteri țara noastră va pieri”). Loialitatea personală față de dinastia manchu era o îndatorire sacră printre „stegarii” manchu — cum erau numiți adepții clanului conducător în China. Yuan Shikai, un stegar de frunte și unul dintre cei mai influenți la curte, s-a dus direct la un om de încredere de-al lui Ci Xi, pentru a o preveni de ceea ce se pregătea.

Bătrâna Împărăteasă, acum în vîrstă de 64 de ani, a intrat val-vîrtej la Împărat. „Cunoști legea Casei Imperiale în legătură cu cel care ridică mîna împotriva mamei sale?” a strigat ea și l-a pălmuit.

Gărzile palatului care îi erau fidele l-au dus pe Împărat pe o mică insulă în partea de sud a Palatelor Mării. „N-am mai putut spune nimic”, i-a povestit mai tîrziu Guang Xu unei mătuși. Avea să rămînă prizonierul lui Ci Xi pînă la moartea lui, zece ani mai tîrziu. Lovitura de stat, prost pregătită, a eșuat, soldații lui Yuan Shikai au intrat în Beijing, șase lideri reformiști (dar nu și Kang Youwei, care a fugit) au fost decapitați, toate decretele reformiste anulate și Ci Xi repusă în mod oficial pe tron, pentru o ultimă perioadă dezastruoasă.

Așa cum Reginald Johnston, dascălul de mai tîrziu al lui Pu Yi și un prieten apropiat al lui Kang Youwei, avea să scrie în volumul său *Amurg în Orașul Interzis*, Împăratul „ar fi fost scutit de zece ani de mizerie și degradare dacă ar fi împărtășit soarta celor șase martiri”. Așa însă, a fost obligat să-și pună propriul sigiliu pe condamnările la moarte ale prietenilor săi, ca și pe diversele decrete care anulau toate reformele sale. Anunțul public din partea palatului spunea simplu: „Împăratul fiind bolnav, Împărăteasa Văduvă și-a reluat regența.”

Probabil că umilirea Italiei — atunci cînd De Martino a plecat de la Beijing fără să obțină nici o nouă concesiune din partea Chinei — a fost aceea care a făcut-o pe „Venerabila Buddha”, care avea acum din nou toate frîiele puterii, să creadă că sosise vremea să adopte o atitudine mai dură împotriva „diavolilor străini”. Poate, cu vîrsta, simțul ei politic nu mai era așa de acut. Acum, că Împăratul era prizonierul ei, Ci Xi avea de gînd „să rămînă în dosul paravanului galben” pentru tot restul vieții. Părea să nu mai aibă nici un simț al realității, nu își dădea seama că se afla la un pas de o altă revoltă violentă ce avea să-i dea dinastiei manchu lovitura fatală. Iar atunci cînd a izbucnit, a părut să nu-i vadă deloc consecințele. N-a văzut în ea decît posibilitatea de a-i goni din țară, pentru totdeauna, pe disprețuiții, aroganții „diavoli străini”, de a da ceasul înapoi și a trîmbița o nouă Epocă de Aur Chineză, în splendidă izolare.

Răscoala boxerilor, la fel ca și Răscoala taipingilor, o jumătate de secol mai devreme, și-a avut originea într-o mișcare rurală. Spre deosebire de taipingi, boxerii erau suporteri fermi ai monarhiei. Liderii lor credeau cu adevărat că împărăteasa Ci Xi putea fi salvată de disprețuiții „diavoli străini” doar cu ajutorul lor. De asemenea, erau teribil de inocenți și în alte privințe: amuletele și farmecele, credeau ei, constituiau o protecție adecvată împotriva gloanțelor străine.

În vreme ce Răscoala boxerilor căpăta amploare, cu aprobarea tacită a lui Ci Xi, ea și-a creat o poliță de asigurare suplimentară: a anunțat, prin decret imperial, că de-acum înainte moștenitorul ei va fi Pu Zhun, un adolescent destrăbălat, fiul unei rude, prințul Duan, care se căsătorise cu una dintre nepoatele ei. Duan fusese multă vreme un favorit al palatului, un maimuțoi fanfaron care îi amintea de acei ofițeri arătoși pe care îi frecventase pe vremea cînd era o concubină obscură, aflată în dizgrație în Jehol. Mai mult, era un soldat bun, fidel, fără nici o urmă de istețime periculoasă, și avea aceleași opinii despre străini, în vreme ce reputația de om lacom și corupt făcea din el un pion docil:

era greu de crezut că avea să se întoarcă vreodată împotriva ei ori să ceară „reforme”.

Dar Ci Xi nu era singura care credea, așa cum a afirmat în fața curții la vremea aceea, că „străinii sînt singurul blestem al Chinei de astăzi”. Mișcarea „Boxul Armoniei Îndreptățite”, anticreștină, xenofobă, devotată în mod fanatic dinastiei manchu, ar fi putut rămîne doar o altă obscură societate secretă, cu riturile și ritualurile ei păgîne (precum alte sute care înfloriseră pretutindeni în China timp de secole), dacă n-ar fi fost datorile, umilintele și nenorocirea care se răspîndiseră în întreaga țară după războiul chino-japonez. Precum rebelii taipingi, boxerii au măturat totul în calea lor, ucigînd străini fără discriminare, predicînd războiul sfînt, susținînd că au puteri supranaturale. Cu timpul, au devenit o forță formidabilă.

Faptul că a crezut că-i poate folosi pe boxerii în propriul avantaj, pentru a o scăpa de străini și a îngroșa rîndurile supporterilor ei înarmați, a fost ultimul deserviciu adus Chinei de Ci Xi. Boxerii nici măcar nu trebuiau plătiți — ceea ce nu era un avantaj de neglijat într-o vreme cînd China era înglodată în datorile reprezentînd „despăgubiri” către Germania, Franța și Japonia.

Răscoala boxerilor a inspirat o mulțime de cărți și cel puțin un film de un umor involuntar, *Cincizeci și cinci de zile la Beijing*, cu Ava Gardner. Cum au atacat boxerii Beijingul, cum au obținut sprijinul lui Ci Xi, cum au asediat zona legațiilor și au fost în cele din urmă împrăștiți de o forță multinațională, alcătuită din trupe americane, britanice, franceze și japoneze — Garda Imperială a Kaiserului sosind prea tîrziu pentru a mai lupta, dar nu și pentru a jefui — toate acestea au devenit unul dintre evenimentele mitice ale acestui secol, atrăgînd la vremea sa atenția mijloacelor de informare, dînd la iveală cantități impresionante de relatări ale martorilor oculari și stimulînd un interes fără precedent față de China secolului al XX-lea.

Atitudinea echivocă și înșelătoare a împărătesei Ci Xi — îi înarma și încuraja pe tinerii boxerii în vreme ce, în același timp, se văita pentru a convinge Vestul că ea era de fapt

o victimă și nu avea nimic de-a face cu asediul Beijingului de către armatele rebele ale lepădăturilor de boxeri — nu prea a convins victimele asediului. Boxerii „ucenici ai vrăjitorului” i-au câștigat mulțumirile lingușitoare atîta vreme cît păreau că vor câștiga. Ea spera în mod clar, într-o anumită perioadă, că ei îi vor ucide pe străinii asediați, pînă la ultima femeie și ultimul copil, pentru a evita relatările martorilor oculari despre mișelia ei fățarnică.

Însă de îndată ce a fost clar că armata condusă de britanici, trimisă pentru a-i salva pe străinii asediați în Beijing, avea să cîștige, ea și-a schimbat atitudinea. Totul n-a fost decît o greșeală, s-a tînguît ea. Boxerii fuseseră rebeli, nu patrioți. Ar fi făcut tot ce i-ar fi stat în putință pentru a-i proteja pe străini dacă n-ar fi fost ea însăși de mai multe ori amenințată cu moartea.

Afirmațiile i-au fost dezmințite de felul în care s-a purtat de îndată ce a fost clar că rebelii boxeri pierduseră bătălia finală. Ea s-a hotărît să părăsească Beijingul, temîndu-se de represalii din partea „diavolilor străini”. Înainte de a fugi din Orașul Interzis, „Venerabila Buddha” s-a răzbunat orbește, într-o izbucnire aproape nebunească. A decapitat cîțiva consilieri care fuseseră destul de curajoși să denunțe politica ei favorabilă boxerilor. Și cînd Concubina Perlă, favorita Împăratului-prizonier, a implorat-o să nu-și facă de rușine strămoșii manchu, fugind, Ci Xi a ordonat gărzilor ei de corp, alcătuite din eunuci, s-o arunce în fîntîna din curtea de nord-est. Împăratul-prizonier a fost obligat să asiste la uciderea concubinei lui iubite. Mai tîrziu, moartea ei a fost în mod oficial declarată drept „sinucidere patriotică”.

Renunțînd la unghiile ei de cincisprezece centimetri (un diplomat remarcase că a da mîna cu ea era ca și cum „ai fi luat în pumn un mănunchi de creioane ascuțite”) și semănînd, așa cum era deghizată, cu o țărancă bondoacă, Ci Xi, însoțită de tristul său cortegiu, s-a îndreptat către sud-vest, spre provincia Shanxi, în vreme ce soldații europeni, care ridicaseră asediul asupra Beijingului, jefuiau Orașul Interzis, mîzgăleau cu obscenități pereții dormitorului regal din

incinta Sălii Cultivării Mentale, iar puterile occidentale plănuiau noi modalități de a face China să plătească.

Exilul lui Ci Xi a durat doi ani — la început în Xian, apoi în Kaifeng. În acest timp, miniștrii ei, lăsați la Beijing, au făcut ce-au putut ca să-i împace pe comandanții occidentali ai forțelor de ocupație. În schimbul unor despăgubiri bănești uriașe, invadatorii au hotărât să uite ce-a fost, permițându-i în cele din urmă lui Ci Xi să-și reia locul pe tron.

A fost o revenire extraordinară. Marile puteri, după ce s-au distrat cu ocuparea Chinei sau cu schimbarea forțată a regulilor dinastice, au decis în interesul stabilității să permită dinastiei Qing să continue. În schimbul unor mari sume de bani (plățile, teoretic, trebuiau să continue pînă în 1940), al altor concesiuni și al unor execuții de țapi ispășitori, totul a fost uitat — și energica Împărăteasă Văduvă s-a întors la Beijing cu mare pompă. Puterile străine au acceptat, cu cinism, versiunea „rebeliunii” împotriva tronului, care se declanșase fără voia ei. Cîțiva dintre miniștri au acceptat, „binevoitori”, să se spînzure. Alții, lideri mai puțin importanți, au fost decapitați sau executați de forțele de ocupație. Prințul Duan, care o încurajase să-i susțină pe boxeri, a fost dizgrațiat, permițându-i-se să plece în exil. Decretul care consfințea succesiunea fiului său a fost anulat. Întreaga familie a fost exclusă definitiv de la tron, iar un decret ulterior le-a retras tuturor titlurile nobiliare.

Avînd mereu cîte un as în mîneacă, Ci Xi a căutat acum ajutorul altui favorit. Generalul Ronglu fusese unul dintre acei ofițeri arătoși cu care ea cochetase odinioară, și toată lumea știa că fusese rămanți în tinerețe. Una din fiicele lui făcuse un mariaj în interiorul clanului imperial. Ronglu juca un rol neclar în timpul asediului, părăind că e de partea boxerilor, dar făcînd tot ce-i stătea în putință pentru a-i împiedica să obțină o victorie decisivă. Renegatul Yuan Shikai, „trădătorul” care îi vorbise lui Ci Xi despre planurile de reformă ale Împăratului, fusese un alt oponent al politicii pro-boxeri duse de Împărăteasă. Și el a obținut acum unele favoruri.

Ci Xi a revenit la Beijing într-un tren oficial asigurat de belgieni (care construiseră și calea ferată), apoi într-o trăsură tapisată cu mătase galbenă și, în cele din urmă, într-o lectică ceremonială împodobită cu pene de păun. Împăratul-prizonier Guang Xu a îngenuncheat înaintea ei, la Poarta de Sud a Orașului Interzis, urîndu-i servil bun-venit. Comunitatea străină, pe ai cărei membri se străduise din răspuțeri să-i înfometeze, să-i ucidă și să le dea foc în timpul celor cincizeci și cinci de zile, se adunase să privească, iar când ea le-a adresat un zîmbet timid, feciorelnic, făcîndu-le o plecăciune supusă, cu palmele împreunate, ei au izbucnit în urale. Ci Xi a transformat cea mai neagră zi din viața ei într-un triumf personal.

A fost o revenire scurtă, dar memorabilă. I-a primit pe diplomați, alături de Împăratul tăcut și supus. A oferit un ceai doamnelor străine, copleșindu-le cu daruri. Chiar a suspinat când le-a strîns mîinile, deplîngînd nenorocirile din timpul asediului. „Guvernul a rămas neputincios în fața boxerilor”, a spus ea. „Și-au pus armele chiar pe zidurile palatului. Așa ceva nu se va mai întîmpla niciodată.” Le-a dăruit cîțiva din cățelușii ei pekinezi oaspeților, care au descoperit abia mai tîrziu că animalele fuseseră operate pentru a nu se mai reproduce.

Ci Xi a purces chiar la implementarea unora dintre reformele care îl aruncaseră pe Împărat în dizgrație, reorganizînd sistemul juridic, făcînd ordine în birocrăție, abolind tortura, suprimînd traficul cu opium, încurajîndu-și oamenii să călătorească în străinătate și chiar anunțînd — în 1906 — că e de acord cu o monarhie constituțională.

Părea, așa cum au declarat unii diplomați uimiți, o cu totul altă persoană. Dar în ciuda sumelor uriașe pe care puterile străine continuau să le ceară drept despăgubiri, ea nu s-a oferit niciodată să contribuie cu ceva din averea personală, estimată acum la 23 de milioane de lire sterline, pentru a plăti costurile propriei politici dezastruoase. China era acum un martor neputincios, chiar și în anii 1904-1905, când Japonia și Rusia au intrat în război, pe pămînt chinez, disputîndu-și Manciuria. „Venerabila Buddha” a acceptat

această nouă umilință cu aparentă resemnare, petrecându-și tot mai mult timp cu spectacolele de teatru, cu pregătirile pentru ceremoniile zilelor sale de naștere, când se bucura de cadourile extravagante făcute de oficialii săi (plătite, firește, de țărani pe care taxele tot mai mari îi aruncaseră în neagră sărăcie).

Pe măsură ce căpăta mai multă siguranță, tratamentul ei față de Împăratul-prizonier se înrăutățea. În primele luni după întoarcere se purtase mai bine cu el și chiar, cu câteva ocazii, se obosise să-i ceară sfatul. Dar descoperind curînd că „diavolii străini” n-aveau de gînd să-i impună, așa cum se temuse, să-i redea Împăratului libertatea, Ci Xi a revenit la vechiul tratament. Guang Xu, îmbătrînit prematur, bolnav, cu voința zdrobită, era acum ținta glumelor crude ale insolenților eunuci. Lumina electrică a fost instalată în Orașul Interzis în 1903, dar nu și în zona în care locuia Guang Xu. Atunci cînd i s-a permis să se întoarcă în fostul apartament din palat, Ci Xi a ordonat ca ferestrele să-i fie zidite, pentru ca Împăratul să nu poată vedea nici o priveliște și să rămînă conștient de statutul său de prizonier.

„Venerabila Buddha” fusese dintotdeauna o mare mîncăcioasă și, în 1907, s-a îmbolnăvit grav de dizenterie. Guang Xu, tuberculos, deprimat, suferind de nefrită cronică, era și el ținut la pat. Presimțirea morții a făcut-o pe Ci Xi să caute din nou în jur, pentru a treia oară, un succesor potrivit. Alegerea ei a demonstrat hotărîrea sa, chiar și dincolo de moarte, de a nu lăsa pe nimeni să-i întunece aura.

Existau mai mulți candidați pentru succesiune și regență. Unul dintre ei era tînărul prinț Pu Lun. Generalul Yuan Shikai era de părere că acesta avea mari șanse să-i devină regent și chiar a sugerat că aceasta era echipa de conducere pe care o alesese „Venerabila Buddha”. Mai exista și prințul Zhun al Doilea, celălalt fiu al lingusitorului prinț Zhun, care plînsese atunci cînd Ci Xi îl alesese Împărat pe primul său fiu, nefericitul Guang Xu.

Prințul Zhun era un conservator mediocru, lipsit de voință, care n-ar fi fost în stare niciodată să se compare cu ea. Mai mult, era soțul uneia din fiicele vechiului ei prieten

și fost amant, generalul Ronglu, și avea un fiu în vîrstă de trei ani, Pu Yi. Mai existau și alți candidați, dar cele mai multe șanse, după opinia celor de la curte, le aveau Yuan Shikai și Pu Lun. „Venerabila Buddha” a refuzat însă, pînă în ultima clipă, să-și facă publică decizia.

Pe 14 noiembrie 1908, Împăratul-prizonier a murit.

Moartea sa, la treizeci și patru de ani, n-a constituit o surpriză, pîrînd evident faptul că-și pierduse voința de a trăi. Surprinzător a fost în schimb modul în care a murit. Un doctor de la curte, care îl examinase cu trei zile în urmă, a relatat că muribundul avea mai degrabă simptomele unei otrăviri acute decît cele ale tuberculozei sau nefritei cronice. „Nu putea să doarmă, nu putea să urineze, inima îi bătea tot mai tare, fața îi ardea, limba i se îngălbenise”, a scris doctorul care îl consultase. Deși n-a îndrăznit s-o spună de-a dreptul, era clar că, după opinia lui, Împăratul fusese ucis.

Puteau fi suspectate mai multe persoane: Împărăteasa Văduvă, de teamă ca nu cumva Împăratul să-i supraviețuiască și să-i dea în vileag toate ticăloșiile, ar fi putut ordona eunucilor să-i otrăvească mîncarea. „Trădătorul” Yuan Shikai, speriat de eventuala răzbunare a Împăratului după moartea lui Ci Xi, avea de asemenea motive să scape de el și destui prieteni la curte care să-l ajute; și mai erau suspecti eunucii, care știau că slujbele le-ar fi fost în pericol dacă el ar fi trăit și și-ar fi dus la îndeplinire reformele. Nu se va ști niciodată adevărul.

În ziua următoare (15 noiembrie 1908) a murit, de dizenterie, însăși „Venerabila Buddha”, după ce a înfulecat o cantitate uriașă de mere cu frișcă și după ce și-a ales — în cele din urmă — succesorul la tron.

Capitolul 4

Era deja întineric pe 13 noiembrie 1908, când o procesiune neobișnută a părăsit Orașul Interzis, prin ceremoniala Poartă Wumen, și a luat-o prin oraș. Era alcătuită din pedestrași și cavaleriști îmbrăcați în straie de gală. În centrul procesiunii se afla un palanchin purtat de cei mai puternici eunuci ai curții. Escorta lor era formată din gărzi imperiale, precedate de șambelanul palatului și alți demnitari, cu toții călare.

Cortegiului i-a luat cam jumătate de oră să ajungă la destinație: reședința de pe malul lacului a prințului Zhun al Doilea și a celor două soții ale sale. Nu se anunțase nimic — nu existau telefoane în Beijing la vremea aceea — și procesiunea fusese alcătuită în grabă. „Venerabila Buddha” trăgea să moară și era neapărat necesar ca succesorul ei să fie adus cât mai curînd cu putință.

Procesiunea s-a oprit pe malul lacului, unde au rămas majoritatea călăreților. Porțile casei s-au deschis și au intrat eunucii purtînd palanchinul, împreună cu oficialii curții. Abia atunci prințul Zhun și-a dat seama că fiul său mai mare, Pu Yi, fusese ales să devină următorul Împărat și că tot alaiul acela venise să-l ia.

Micuțul de trei ani se juca cu doica sa, doamna Wang (Wan Zhao), când palanchinul a apărut în curtea familiei. Încăpățînat, rezista tuturor eforturilor de a-l face să se culce la o oră rezonabilă. Casa era plină de rude, servitori, gură-cască. Sosirea oficialilor palatului a produs mare agitație. Șambelanul a strigat „îmbrăcați copilul și puneți-l în palanchin cît de repede posibil”, dar brusca și înspăimîntătoare apariție a atîtor străini în haine ciudate l-a speriat de

moarte pe micuțul Pu Yi. S-a ascuns în brațele doicii. Când au încercat să-l smulgă, a luat-o la fugă și s-a refugiat într-un dulap unde se ascundea de obicei când se juca cu doica. Zimbînd, slugarnicii eunuci au încercat să-l facă să iasă de-acolo. Oficialii palatului le-au ordonat eunucilor să-l aducă. Pu Yi i-a zgîriat și a fugit din nou, suspinînd și țîpînd. Nu era un început de bun augur pentru o domnie.

Bătrîna mamă a prințului Zhun a leșinat în mijlocul acestei scene jenante și a trebuit să fie dusă în camera ei. Șambelanul palatului se aștepta ca prințul Zhun să preia comanda și să se proclame regent, dar el pur și simplu stătea acolo, copleșit de știrea bruscă, nefiind în stare să se miște.

În cele din urmă, șambelanul a luat situația în mînă. „Doica, aduceți doica”, a strigat el. Doamna Wang, doica de 21 de ani, era singura persoană care avea oarecare influență asupra micuțului Pu Yi. Ea știa ce să facă. S-a dus la el, și-a oferit sînul. Efectul a fost imediat, țipetele au încetat și copilul i s-a cuibărit în brațe, în siguranța leagănului moale oferit de trupul ei cald și tînăr. L-a dus fără nici un cuvînt, l-a urcat în palanchin și amîndoi au fost purtați către palatul imperial, lăsînd Reședința de Nord în mare tulburare. Pu Yi n-avea să-și mai vadă mama adevărată decît peste șase ani.

Propriile amintiri ale lui Pu Yi despre acea zi sînt, cum era de așteptat, neclare. Când a sosit timpul să-și scrie autobiografia, totuși, unii dintre martorii oculari la acea scenă erau încă în viață. Pu Yi a încercat să dea de ei. A avut și noroc: omul care l-a ajutat să facă cercetările și să-și scrie biografia, Li Wenda, un ziarist și editor experimentat, i-a căutat neobosit.

Nicăieri în cartea lui Pu Yi, *De la Împărat la cetățean*, nu apare numele lui Li Wenda; ca toți scriitorii din umbră, el și-a minimalizat rolul, dar toate rudele lui și foștii servitori care mai supraviețuiesc sînt de acord că Pu Yi n-ar fi fost capabil să scrie singur cartea. Li Wenda a fost acela care mi-a completat golurile din povestea lui Pu Yi. A admis că a făcut multă muncă de teren, încercînd să descopere rude îndepărtate, curterii și eunuci care supraviețuiseră, supunîndu-i unui interogatoriu încrucișat despre anii copilăriei lui Pu Yi.

Li Wenda este un om de o credibilitate impecabilă. Începînd din 1944, el a luptat în Armata a Patra (comunistă), la început împotriva japonezilor, apoi împotriva forțelor Guomindang-ului ale lui Chiang Kai-shek. A părăsit armata în 1949 pentru a deveni ziarist. Înainte de asta, el se ocupase de buletinul de știri al unității sale, o foaie periodică, tipărită chiar în spatele frontului, de obicei în condiții extrem de periculoase. Mai târziu, el a lucrat la un ziar și la o editură de stat, care l-a angajat să supervizeze autobiografia lui Pu Yi, proiect care avea binecuvîntarea lui Zhou En lai. Datorită lui Li Wenda știm multe lucruri despre anii de început ai lui Pu Yi în interiorul Orașului Interzis.

Peste noapte, Pu Yi s-a trezit tratat ca un zeu, neîngăduindu-i-se să se comporte ca un copil decît cu doica sa. Era cărat peste tot de eunuci într-un palanchin, căci era considerat înjositor pentru un Împărat să meargă pe jos. Oriunde se ducea, alți eunuci și servitori se prosternau, îngenunchind și izbindu-și frunțile de pămînt de nouă ori atunci cînd trecea. Doar nopțile îi erau sigure: dormea în Palatul Purității Divine, într-un uriaș „kang” (un pat înălțat), în brațele credincioasei sale doici.

La numai cîteva ore după ce și-a părăsit casa natală, Pu Yi a fost dus în Sala Cultivării Mentale pentru a o vedea pe „Venerabila Buddha”. „Am încă o vagă amintire a acelei întîlniri șocante”, scria Pu Yi mulți ani mai târziu, „care mi-a lăsat în memorie o puternică impresie. Îmi amintesc că m-am trezit brusc înconjurat de străini, iar în fața mea atîrna o perdea galben-cenușie, prin care am putut zări un chip ofilit și slut. Era Ci Xi. Se pare că, în fața acestei priveliști, am izbucnit în urlete și m-a apucat un tremur spasmodic. Ci Xi a ordonat cuiva să-mi aducă niște dulciuri, pe care însă le-am aruncat cît colo, strigînd: «Vreau la doică, vreau la doică», spre marea ei nemulțumire. «Ce copil urîcios!» a spus ea. «Duce-ți-l la joacă.»” Împărăteasa avea să moară două zile mai târziu.

Moartea ei a fost marcată doar de doliul oficial. După ce s-a răspîndit vestea, mulți chinezi înstăriți s-au adunat pe la casele fetelor cîntărețe (cum mai erau numite, eufemistic,

bordelurile) și au petrecut fără jenă. Două săptămîni mai tîrziu, pe 2 decembrie, Pu Yi a fost încoronat.

Ceremonia de încoronare a fost deopotrivă laică și religioasă: muzicanți, eunuci și preoți s-au adunat în Sala Supremei Armonii, unde Pu Yi a fost cocoțat pe tronul înspăimîntător de înalt. Era o zi rece și copilul tremura de frig și de frică deopotrivă, în vreme ce prin fața lui defilau ofițerii gărzii și miniștrii palatului, unul cîte unul, spre a-i jura supunere. Deși doica Wang era singura persoană care avea influență asupra lui și alături de care se simțea în siguranță, ei nu i s-a permis accesul la ceremonie. Protocolul impunea ca prințul Zhun, tată și regent, să fie cel care să-l asiste în timpul acestei nesfîrșite, teribile ceremonii, cu totul de neînțeles pentru un copil de trei ani.

„Mi s-a părut totul foarte lung și obositor”, scria Pu Yi. „Era atît de frig, încît, atunci cînd m-au dus în Sală și m-au cocoțat pe tronul enorm, am simțit că nu mai pot. Tata, care îngenunchease lîngă tron și mă ținea, mi-a spus să nu mă mai agit, dar m-am zbatut și am strigat: «Nu-mi place aici, vreau acasă.» Tata era disperat și asuda tot. În timp ce oficialii continuau să se ploconească în fața mea, urletele mele deveneau tot mai acute. Tata a încercat să mă liniștească spunînd: «Nu mai plînge, o să se termine totul imediat». Cuvintele lui, care intenționau să aline, au avut un efect deplorabil asupra celor de la palat, care le-au interpretat ca pe un descurajant semn de rău augur.”

Lui Pu Yi i s-a impus o viață în care protocolul conta în primul rînd, iar el nu putea avea în preajmă nici un copil de vîrsta lui. Curtenii îl tratau ca pe un zeu. Din vreme în vreme, cînd devenea prea neastîmpărat, eunucii care se ocupau de nevoile lui zilnice îl închideau într-o cămăruță goală și-l lăsau acolo pînă se liniștea. Doica Wang era singura lui legătură cu trecutul și a continuat să-i ofere sînul și să doarmă cu el în următorii cinci ani.

Era important pentru Împărat să-și dezvolte abilitățile tradiționale de caligrafist, și însoțitorii lui eunuci l-au învățat să citească și să scrie, punîndu-l să memorizeze principalul set de caractere chinezești, de care era nevoie pentru

a-și putea recunoaște numele pe sigiliile imperiale. Doica Wang, precum aproape toate fetele de la țară de pe vremea aceea, era analfabetă, și oficialii curții o disprețuiau, dar, în același timp, se temeau de ea. O priveau cu suspiciune pe această femeie devotată, generoasă, temându-se că, în cazul în care ea ar fi rămas în Orașului Interzis, avea să capete, cu vremea, o influență neobișnuită asupra noului Împărat. Deocamdată, nu puteau face mare lucru: de îndată ce era separat de ea, Pu Yi devenea un băiețel irascibil, dedat unor incontrollabile accese de furie. Și pe deasupra, ei aveau și alte probleme, mult mai serioase, de rezolvat.

În anul în care Pu Yi a ajuns pe tron, China era în haos. De când cu Răscoala boxerilor, războiul civil mocnea intermitent în țară. În sud, autoritatea imperială nu mai funcționa: Canton și întreaga provincie Guangdong debordau de fervoare republicană, sub conducerea doctorului Sun Yat-sen, fondatorul partidului Guomindang, care fusese exilat și tocmai eșuase, pentru a noua oară, în încercarea de a răsturna monarhia, printr-o lovitură de stat. Dar dacă în perioada de început a Guomindang-ului, primise sprijin de la chinezii de peste hotare și de la câteva societăți secrete japoneze, acum opoziția din interiorul Chinei ajunsese să includă oficiali, ofițeri din armată, comercianți și chiar cărturari confucianiști, cu toții convinși că dinastia manchu trebuia să părăsească puterea. Virtualul colaps al administrației făcea inevitabilă instalarea republicii — era o chestiune de luni mai degrabă decât de ani — chiar în momentul în care Pu Yi era proclamat Împărat.

În mod ironic, chiar prințul Zhun, unul dintre cei mai incompetenți Regenți din istoria Chinei, a fost acela care de fapt i-a asigurat sfârșitul, prin demiterea singurului om care ar fi putut s-o facă să mai funcționeze o vreme.

Yuan Shikai, care îi trădase pe reformiști în favoarea grupului ultraconservator al lui Ci Xi, în 1898, era, la vremea instalării lui Pu Yi, Comandant-șef al armatei chineze. Indiferent de scăderile lui morale, era un militar competent, un adept al disciplinei care inspira încredere oamenilor săi. Prințul Zhun l-a demis curînd.

Termenii demiterii sale au fost, în mod deliberat, insultători. Conform decretului imperial, semnat de infantul Pu Yi:

...Yuan Shikai suferă acum de o boală a labei picio-
rului, are dificultăți de mers și este aproape imposibil
pentru el să-și îndeplinească îndatoririle în mod adecvat.
Îi ordonăm lui Yuan Shikai să-și dea demisia din postul
său (de Comandant-șef) imediat și să se retragă în lo-
curile natale, pentru a se trata și a-și petrece conva-
lescența în vederea însănătoșirii. Hotărîrea noastră este de
a dovedi grijă și compasiune în acest caz.

Yuan Shikai fusese multă vreme un favorit al europen-
ilor — mai ales al comunității britanice din Beijing, care
îl considera proverbialul „om forte”, cel ce avea să asigure
stabilitatea Chinei, să o mențină de partea Europei și ca-
pabilă să-și plătească uriașele datorii.

„De ce nu s-ar putea pune Yuan Shikai în fruntea a zece
mii de oameni și să-i facă praf pe toți?” l-a întrebat fără
diplomație sir John Jordan, ambasadorul britanic la Beijing,
pe Morrison de la *Times*. De fapt, Yuan Shikai începuse deja,
prin intermediari, să proclame intențiile republicanilor. De-
miterea sa a fost providențială: i-a permis să stea deoparte
și să lase pur și simplu evenimentele să se desfășoare.
Sfârșitul dinastiei Qing a venit pe 10 octombrie 1911, dar,
în mod surprinzător, nu din partea republicanilor lui Sun
Yat-sen. Căci, în Wuhan, un grup de tineri ofițeri s-au răs-
culat, întorcîndu-se împotriva generalilor corupți și cerînd
reforme generalizate. Armata imperială, demoralizată, s-a
dat de partea rebelilor. N-au mai putut fi găsite nici un fel
de trupe pentru a apăra regimul muribund. Guvernatorii
au fugit și soldații au fraternizat cu răsculații. Totuși, aceste
evenimente nu aveau un scop politic clar. Republicanii lui
Sun Yat-sen aveau, însă, și au luat conducerea mișcării. Din
Wuhan, rebeliunea s-a răspîndit aproape în întreaga țară.
Bancherii, antreprenorii, comercianții Chinei și minuscule
clasă de mijloc au luat în mod deschis partea republicanilor,

cerînd să se pună capăt dinastiei Qing, devenită de-acum arhaică și ineficientă.

Morisson a telegrafiat ziarului *Times* din Londra: „Dinastia manchu este în pericol. Imensa masă de chinezi educați este în întregime de partea revoluționarilor. Dinastia manchu, coruptă și decadentă, cu eunucii ei și alte instituții barbare, se bucură de prea puțină simpatie. Curtea este cuprinsă de teamă, iar viitorul monarhiei este îngrijorător.”

Disperat, prințul Zhun l-a chemat acum pe Yuan Shikai să se întoarcă la Beijing și să se ocupe de situația disperată. Yuan i-a răspuns sec că, deocamdată, încă îl mai durea piciorul. Între timp, el complota cu revoluționarii, care se oferiseră să-l proclame drept primul Președinte republican al Chinei. „Trădătorul” Yuan avusese întotdeauna ambiții imense. Acum, convins că sosise și vremea lui, a preluat comanda forțelor imperiale, dar a făcut în așa fel încît republicanii să nu fie nicăieri învinși în mod decisiv. În secret, el negocia cu unii dintre liderii lor — dar nu și cu Sun Yat-sen, care se afla încă în exil. Morisson de la *Times* l-a vizitat pe Yuan Shikai în Hankow, unde se făcea că acționează pentru a apăra muribunda dinastie manchu, și s-a întors de acolo convins că, de fapt, „Chinei nu-i pasă dacă Yuan se va proclama Președinte sau Împărat. Manciurienii trebuie să părăsească puterea. Se pare că există o unanimitate absolută cu privire la acest lucru.”

În decembrie 1911, prințul Zhun a părăsit funcția de Regent și împărăteasa văduvă Rongshu, care întotdeauna arătase că înțelege foarte bine problemele politice, l-a autorizat pe Yuan Shikai să pună la cale un compromis cu republicanii. Din acel moment, Yuan Shikai a luat evenimentele în mîini. În decurs de un an, l-a trecut pe linie moartă pe Sun Yat-sen și a devenit primul Președinte republican al Chinei.

Deși n-avea decît cinci ani la vremea aceea, Pu Yi a fost martorul a ceea ce trebuie să fi fost întrunirea finală, crucială, între împărăteasa văduvă Rongshu și perfidul Yuan Shikai. Iată cum descrie el scena:

Împărăteasa Văduvă stătea pe un „kang” dintr-o încăpere auxiliară a Palatului Educării Mentale, ștergându-și ochii cu o batistă, în vreme ce un om gras și bătrîn [Yuan] a îngenuncheat pe o pernă roșie în fața ei, cu lacrimi pe obraz. Eu stăteam în dreapta Împărătesei, întrebându-mă de ce plîngeau cei doi adulți. Nu mai era nimeni, în afară de noi trei, în încăperea în care domnea liniștea. Grasul își trăgea cu zgomot nasul în timp ce vorbea și nu puteam înțelege ce spune... Acela a fost momentul cînd Yuan a ridicat în mod direct problema abdicării.

În orice caz, „Articolele decretînd Tratatamentul Favorizant al împăratului Qing după Abdicare” erau extrem de generoase: Împăratul își putea păstra titlul („Republica Chineză îl va trata cu respectul convenit oricărui suveran străin”), fosta locuință din Orașul Interzis (pe o perioadă nedeterminată), averea personală și, în plus, statul îi oferea o alocație considerabilă. Gărzile palatului îl puteau servi în continuare pe fostul Împărat, singura diferență constînd în faptul că urmau să fie considerate pe viitor — pentru a putea fi plătite — drept trupe regulate ale forțelor armate. Și chiar dacă nou înființata republică și-a introdus propriile ordine și medalii, Împăratul încă mai putea acorda decorații onorifice, cu toată pompa și ceremonialul aferent. Singura schimbare în stilul de viață al Împăratului era faptul că nu mai puteau fi angajați eunuci, totuși securitatea posesiunilor tuturor celor din palat era garantată.

Termenii înțelegerii erau atît de generoși fiindcă întreaga elită republicană din China își dădea seama de considerabilul respect pe care noțiunea de monarhie îl trezea încă în rîndul țăranilor și fermierilor, care formau cam optzeci la sută din totalul populației. Pentru ei, era aproape de neconceput o ruptură totală cu trecutul. Chiar și guvernele străine cu interese în China erau în favoarea unui compromis în această direcție. Japonia, ea însăși putere imperială, era împotriva oricărei necuviințe împotriva familiei regale chineze; la fel gîndeau și cele mai multe puteri vestice,

care își doreau stabilitate în China pentru ca despăgubirile convenite cu Ci Xi, după Răscoala boxerilor, să poată fi plătite în continuare.

Tocmai din cauză că acest acord între curte și noii lideri republicani era atât de favorabil dinastiei Qing, Pu Yi, la cei cinci ani ai săi, n-a simțit nimic din schimbările radicale care aveau loc. Protocolul și ritualurile care guverneau existența tânărului Împărat au rămas neschimbate. De fapt, viața la curte a devenit mai fantezistă și mai „pirandelliană” ca niciodată. În lipsa realei puteri de guvernare, ritualul, tradiția și intriga de la curte au fost tot ce le mai rămăscuse acum mîilor de angajați ai palatului. Iar Orașul Interzis le asigura aproape tot ce le trebuia pentru a-i face să-și închipuie că trăiau în lumea reală.

Pentru Pu Yi, a fost prima din multele sale temnițe.

Capitolul 5

Primele fotografii ale lui Pu Yi reprezintă un băiețel solemn privind fix către aparat, cu gîndul cînc știe unde. Pare trist, dar calm. E o anume liniște și o urmă de dispreț tru-faș în privirea lui fixă.

Părinții chinezi sînt foarte indulgenți cu copiii lor cînd sînt mici. Pînă la vîrsta de cinci-șase ani, aceștia sînt foarte rar pedepsiți, indiferent cît de obraznici ar fi. Această ex-tremă indulgență e asociată cu multă grijă și căldură din partea lor. Nici măcar Revoluția Culturală a lui Mao n-a iz-butit să schimbe ceva în această direcție. Ca urmare, copiii chinezi se simt deosebit de protejați în sînul familiei.

O dată cu mutarea în Orașul Interzis și încoronarea sa, micuțul Pu Yi a fost brusc lipsit de securitatea celor apro-piați. Singura lui legătură cu trecutul a rămas doica sa, doamna Wang. În afară de ea, toți ceilalți erau străini, niște adulți necunoscuți care i se tot ploconeau înainte.

Aceste onoruri exagerate îl speriau. De cîte ori umbla prin palat, oamenii fie îngenuncheau și își loveau capetele de podea conform ritualului, fie se întorceau cu spatele la el. Doar „eunucii personali ai Maiestății Sale” aveau voie să-l privească pe micul Împărat. Ceilalți trebuiau să-și în-toarcă fețele sau să privească în pămînt.

Din clipa în care se trezea dimineța și pînă cînd adormea, în brațele doicii sale, sugîndu-i la piept, totul era fă-cut în locul lui de „eunucii personali”, bărbați ciudați, cu voci subțiri, fără barbă și cu părul legat în coadă. Ei îl spă-lau, îi golcau oala de noapte, îl ștergeau la fund, îl îmbrăcau, se jucau cu el, îl cărau de colo-colo în scaune ceremoniale sau palanchine. Îi stăteau permanent la dispoziție. Pu Yi

n-avea decît să spună „Mi-e foame” și o masă plină de gustări i se punea în față, oriunde s-ar fi aflat. Se putea ușura oricînd dorea — un eunuc aștepta permanent cu țuculul pregătît.

Orașul Interzis era populat aproape exclusiv de bărbați, majoritatea fiind eunuci. Această stare de lucruri se instalase în timpul dinastiei Ming, cînd Împărații se temeau pentru virtutea numeroaselor concubine. Pe vremea lui Ci Xi, peste o mie de eunuci erau la dispoziția ei. Cînd Pu Yi a devenit Împărat, mai rămăseseră vreo două sute de eunuci, inclusiv cei cîțiva tineri angajați să-l servească personal. Unii dintre ei aveau o educație alacășă. „Ei au fost”, scria Pu Yi mai tîrziu, „primii mei dascăli” și practic singurii companioni, începînd cu vîrsta de trei ani.

Era destul de ușor să devii eunuc: operația era extrem de ieftină (cam 70 de pence), iar cei care o realizau erau atît de pricepuți, încît doar patru-cinci la sută dintre pacienți mureau.

Era și mai bine dacă aveai vreo rudă care lucra deja în Orașul Interzis. În principal, recrutările se făceau prin cooperare: eunucii se aduceau în serviciu unii pe ceilalți și, chiar dacă cei mai mulți se angajau doar ca servitori — măturători, gunoieri, ajutoare la bucătărie, grădinari sau meșteri buni la toate —, existau posibilități largi de promovare. Eunucii educați puteau deveni funcționari, cei care aveau voce sau umor se puteau face artiști — și adesea căpătau locuri importante, devenind confidenții oficialilor palatului.

De cînd tradițiile confucianiste cereau ca trupul să fie îngropat întreg pentru a ajunge în rai, eunucii aveau grijă să-și conserve testiculele tăiate în niște borcănase cu saramură, pe care le puteau expune la o eventuală inspecție. Pe piața neagră, se făcea un comerț rentabil cu aceste sinistre relicve. Cîțiva eunuci și-au ridicat reședințe luxoase în Beijing, împreună cu familiile lor adoptate sau reale (fiindcă erau și unii care se operaseră la maturitate, după ce își întemeiaseră o familie). Se bănuia că unii dintre ei erau doar niște șarlatani care profitau de averile ce se puteau face în Orașul Interzis și se dădeau drept eunuci, înșelînd vigilența

supraveghetorilor imperiali. Unul dintre eunucii lui Ci Xi a căpătat la fel de multă putere ca un vicerege.

Recompensele materiale puteau fi cu adevărat uriașe: de când eunucii conduceau de fapt Orașul Interzis, posibilitățile de „afaceri” erau nelimitate. Ei nu erau singurii care deturnau în propriul folos fondurile destinate întreținerii palatului, însă nivelul corupției era atât de înalt, încât aproape fiecare eunuc din Orașul Interzis își rotunjea venitul într-un fel sau altul — uneori cerșind de-a dreptul. Din fragedă vîrstă, Pu Yi se obișnuise să strecoare cite o monedă acestor lingușitori servili, care considerau binemeritată o asemenea generozitate.

Teoretic, oricărui eunuc prins că fură i se putea tăia capul pe loc, dar asemenea execuții, la vremea când Pu Yi devenise Împărat, au fost extrem de rare. În schimb, erau bătăuți, biciuiți pe spinarea dezgolită, la cea mai mică abatere. Pu Yi s-a obișnuit repede cu priveliștea eunucilor bătăuți cu vergeaua, cu bastonul sau cu altceva. Ci Xi avea obiceiul să-i pedepsească zilnic cu zecile: susținea că le place să fie bătăuți. Pu Yi i-a urmat curînd exemplul. Sînt documente care arată că era ceva obișnuit pentru el să bată cîțiva eunuci pe zi, învinuiți de ofense reale sau imaginare — adesea doar de dragul spectacolului. Într-*unul* din jurnalele profesorului său, la data de 21 februarie 1913, stă scris: „Maiestatea Sa îi bate frecvent pe eunuci, recent a pus să fie biciuiți șaptesprezece oameni, pentru ofense minore... Supusul său [autorul jurnalului] a încercat să protesteze, dar Maiestatea Sa nu i-a acceptat sfatul.” Pu Yi însuși a scris că, în copilărie, „biciuirea eunucilor făcea parte din rutina mea zilnică. Cruzimea și obișnuința cu puterea absolută erau deja mult prea înrădăcinate pentru ca orice altă opinie să mai aibă vreun efect asupra mea.”

Un grup de eunuci privilegiați au devenit asistenții permanenți ai lui Pu Yi. Unul dintre ei, Zhang Jianle, i-a fost aproape tată adoptiv în anii aceia de început, învățîndu-l pe Împărat să scrie și să citească, încîntîndu-l cu povești pentru copii. Pu Yi s-a atașat cu adevărat de el. Dar nici acest mic grup de eunuci care se juca zilnic cu „Fiul Celest” nu

era scutit de pedepse. Uneori, cuprins de vreun acces de furie, Pu Yi ordona ca adulții cu care se juca să fie biciuiți. Își testa de asemenea, copilărește — și cu încăpăținare —, puterea și autoritatea asupra lor, pentru a vedea cât de departe poate ajunge. „Odată”, scria el, „mi-a venit o idee. Am vrut să văd dacă acei servili eunuci erau cu adevărat supuși «Divinului Iău al Cerurilor». L-am ales pe unul dintre ei și, arătându-i un rest de murdărie de pe podea, i-am ordonat: «Mănîncă aia pentru mine», iar el a îngenuncheat și a mîncat-o.”

Doica era singura persoană care îl putea ține în ffiu pe băiat. Unul dintre eunuci obișnuia să monteze cîte un spectacol de păpuși, ceea ce îl încînta pe micuțul Pu Yi. Pentru a-l recompensa pe eunuc, Împăratul a decis să-i dăruiască o prăjitură, dar a ordonat doicii să pună în ea pilitură de fier. „Vreau să văd cum o să arate cînd o s-o mănînce”, a spus Pu Yi. Cu mare greutate, doica l-a convins să înlocuiască pilitura de fier cu fasole uscată. Însă n-a reușit să-l împiedice să-i folosească pe eunuci ca țintă pentru pușca lui cu aer comprimat. În cîteva ocazii, cînd nu i-au mai putut controla furia (dar numai pînă la vîrsta de patru ani), eunucii l-au închis într-o cameră goală din palat. Dar nici unul dintre ei — nici măcar doica sa — n-a mai avut vreo autoritate reală asupra lui după ce a împlinit cinci ani. Împăratul era Divin. Lui nu i se putea împotrivi nimeni. Putea fi doar sfătuit cu deferență să nu se mai poarte atît de rău cu eunucii nevinovați, dar dacă avea chef să tragă în ei cu alice, era dreptul lui.

Poate că accesele de cruzime ale tînărului Pu Yi erau efectul lipsei sale totale de intimitate. „De cîte ori mă duceam să învăț în camera mea de studiu sau să fac o plimbare prin grădină, eram urmat de un întreg alai”, scria el.

Cu vreo treizeci de metri înaintea cortegiului mergea un eunuc, a cărui datorie era să „claxoneze”, pentru ca toată lumea care se afla în cale să se retragă imediat. Urmau apoi doi Eunuci Șefi care înaintau cu ~~spatele~~, de fiecare parte a drumului; zece metri după ei venea mijlocul

procesiunii. Dacă eram dus într-un scaun, doi lineri eunuci mergeau pe lângă mine, atenți la orice eventuală dorință a mea; dacă mergeam pe jos, mă sprijineau. Apoi venea un eunuc cu un baldachin de mătase, urmat de un grup mai mare de eunuci, unii cu mâinile libere, alții purtând tot felul de obiecte: un scaun, în caz că aş fi dorit să mă aşez, haine de schimb, umbrele de ploaie sau de soare.

În urma „eunucilor personali” veneau eunucii care se ocupau de ceaiul imperial, ducând tot felul de cutii cu prăjituri și delicatături... Urmau eunucii care se ocupau de sănătatea Împăratului, iar în coada suitei veneau eunucii care duceau ȕcalurile. Dacă mă plimbam, o lec-tică, deschisă sau acoperită, în funcție de sezon, încheia procesiunea. Acest alai pestriț de câteva zeci de persoane se mișca în perfectă liniște și ordine.

Una din vizitele care intrau în ritualul zilnic al Împăra-tului era la Palatele de Est, unde locuiau cele cinci femei cărora Pu Yi le spunea „mamă”, deși nu simțea decît osti-litate față de ele.

Acestea erau toate văduve sau foste concubine ale împă-raților precedenți și trăiseră în interiorul Orașului Interzis toată viața lor adultă. Împărăteasa văduvă Rongshu era lidera lor recunoscută. Ea fusese soția „numărul unu” a împăratului-prizonier Guang Xu. În plus, era nepoata „Vene-rabilei Buddha”, iar la vremea când Pu Yi a ajuns Împărat, ea devenise aproape la fel de tradiționalistă și autocratică precum formidabila ei mătușă. Oficialii palatului și eunucii îi știau de frică.

Trei din celelalte patru bătrîne doamne erau Consoarte Văduve — concubine văduve ale lui Tong Zhi, predece-sorul lui Guang Xu, tânărul desfrinat „adoptat” de Ci Xi și ales Împărat în 1874 pentru ca ea să-și poată continua dom-nia ca Împărăteasă Văduvă. Cea de-a patra era Strălucitoarea Concubină, sora Concubinei Perlă, favorita Împăratului-pri-zonier, pe care Ci Xi o omorîse cu puțin înainte de înfrîn-gerea Răscoalei boxerilor.

Pu Yi o ura în mod special pe Rongshu, care era de părere că băieții ar trebui înfometați în copilărie, ca să rămână sănătoși. El trebuia să se prezinte în fața lor în fiecare zi și să răspundă la întrebările ritualice privind sănătatea sa. „Deși am avut așa de multe mame”, scria Pu Yi, „n-am simțit niciodată adevărata dragoste maternă.”

În curînd a avut un motiv în plus de a le urî: cînd a împlinit opt ani, ele au conspirat să se debaraseze de doică. Doamna Wang a fost obligată să-și facă bagajele și să plece, fără ca măcar să i se îngăduie să-și ia la revedere de la băiețelul pe care îl adora. Pu Yi a aflat de plecarea ei abia după ce evenimentul se consumase. După ce a rămas fără doică, adormea în fiecare noapte plîngînd, în patul lui uriaș și gol.

Consoartele Văduve erau copleșitor de preocupate de rangul lor, majoritatea timpului dovedindu-se surde la schimbările care aveau loc dincolo de zidurile Orașului Interzis. Au tratat-o pe mama lui Pu Yi, soția „numărul unu” a prințului Zhun, cu un dispreț considerabil, nepermițându-i să-și viziteze băiatul pînă la vîrsta de treisprezece ani.

Fiecare dintre Văduve avea un mare număr de servitori și însoțitori. Toți, fără excepție, le jefuiau la sînge. Eunucii erau superstițioși, făcînd întotdeauna sacrificii religioase, consultînd prezicători, rugîndu-se unei întregi pleiade de zei; mentalitatea lor era în mod esențial cea a personalului de serviciu pus pe furat: aproape toți erau în căutarea unui profit personal cît mai substanțial. Aveau un simț al ierarhiei foarte ascuțit, intuind fără greș care dintre vizitatori erau importanți și care puteau fi „storși”. O șmecherie pe care o practicau adesea era să aștepte pînă ce vreun oficial important avea audiență la vreuna dintre Văduve, și apoi să răstoarne o găleată cu apă pe haina lui de zibclină. A le face pe Văduve să aștepte era de neconceput, așa că oficialul era obligat să închirieze alte haine ceremoniale de la eunuci, în schimbul unor sume considerabile. „Eunucii”, scria Pu Yi, „aveau întotdeauna la dispoziție un set complet de haine pentru a fi închiriate, la nevoie, oficialilor.”

De departe, cel mai mare profit al eunucilor era scos de pe urma hranei. Același ritual absurd care transforma orice

plimbare într-o procesiune, guverna și mesele imperiale. Pe vremea „Venerabilei Buddha”, mesele erau servite ori de câte ori ea avea chef — nu existau ore fixe. Marina Warner nota în *Împărăteasa Dragon*:

Prânzul și cina constau totdeauna din aceleași sute de feluri de mâncare, din care ea le alegea pe cele favorite. De vreme ce acestea erau meru aceleași, celelalte feluri, pe care ea nu le alegea niciodată, erau readuse la masă zile de-a rîndul, pînă ce se umpleau de gărgărițe, iar bucătarii își virau astfel în buzunare o mare parte din alocația de hrană.

Cînd Pu Yi era mic, exista același ritual. Fiecare masă mobiliza zeci de eunuci din mai multe departamente ale casei imperiale. Îi aranjau un bufet uriaș, dar asta era doar de ochii lumii: mîncarea din vasele de porțelan galben, decorate cu dragoni și cu inscripția „zece mii de vieți lungi fără sfîrșit”, nu era de fapt niciodată mîncată — deci era probabil luată de eunuci și folosită pentru propriul consum ori vîndută. Pu Yi mîncă de fapt doar mîncare preparată în bucătăriile celor patru „Înalte Consoarte”.

Conform registrelor casei imperiale din acea perioadă, costul mîncării din interiorul Orașului Interzis era fenomenal. Într-o singură lună din 1909, doar Pu Yi ar fi mîncat chipurile aproape nouăzeci de kilograme de carne și două sute patruzeci de rațe și pui. Avea la vremea aceea doar patru ani. Această cantitate de hrană era distinctă de cea alocată curții, la rîndul ei la fel de excesivă. Furtul se practica pe scară largă.

„Așa cum mîncarea era gătită în cantități uriașe și nu era mîncată, la fel se făceau tone de haine care nu erau niciodată purtate”, scria Pu Yi. Obiceiul cerea ca tot ceea ce purta micul Împărat să fie nou. O dată purtate, hainele erau abandonate, aproape sigur vîndute. Există documente înregistrînd un număr astronomic de tunici de mătase, haine de zibclină, haine tivite cu blană și jiletci căptușite, făcute special pentru Pu Yi, în cursul unei singure luni. Cele patru

Înalte Consoarte aveau și ele aceleași obiceiuri extravagante, risipa și fraudă situându-se la același nivel.

Educația lui Pu Yi era un alt aspect prost administrat, cel puțin pînă la apariția, în 1919, a lui Reginald Johnston. În afară de a-l învăța să citească și să scrie (un proces dificil pentru toți chinezii, care trebuiau să stăpînească mii de ideograme și să practice caligrafia ore în șir în fiecare zi), dascălii lui Pu Yi se concentrau asupra clasicii chinezi și a textelor confucianiste. În primii ani, scria Pu Yi, „n-am învățat nimic din matematici, ca să nu mai vorbim despre științe, și multă vreme habar n-am avut unde era situat Beijingul”.

Venerația cu care era tratat micul Pu Yi de către dascăli și eunuci însemna că progresul lui nu era niciodată testat, prin nici o formă de evaluare. Teoretic, toți împărații trebuiau să vorbească fluent manciuriană — o limbă foarte diferită de cea chineză —, dar Pu Yi n-a stăpînit-o niciodată. La vîrsta de opt ani, totuși, dascălii lui au hotărît să organizeze o mică școală de palat, unde Pu Yi avea să se bucure de compania și emulația unui mic număr de copii de aristocrați, de aceeași vîrstă cu el. Printre ei era și Pu Jie, fratele lui mai mic cu trei ani, care avea să rămîna un membru apropiat al casei imperiale, tot restul vieții.

După cum povestește Pu Jie, venerația care înconjură un împărat chinez era atît de mare, încît prințul Zhun nu se referea niciodată la Pu Yi, acasă, cu „fratele tău”. El știa că are un frate mai mare și că acela era Împărat, dar n-avea nici o idee că acest „Zeu în viață” era un băiat doar cu trei ani mai în vîrstă decît el însuși. „Îmi imaginaseră un bătrîn venerabil, cu barbă”, spunea Pu Jie. „Nu mi-a venit să cred cînd am văzut băiatul acela în haine galbene, stînd solemn pe tron.”

Lui Pu Yi i s-a făcut în mod oficial cunoștință cu noul său coleg de școală în prezența celor patru Înalte Consoarte și a părinților săi, care se tot ploconeau în fața lui. Pu Yi uitase cum arăta mama sa și n-a recunoscut-o. După cum își amintește Pu Jie, „una dintre Consoarte a spus: acesta este fratele tău mai mare. El este Împăratul, așa că dacă te joci

cu el să nu vă bateți." Se jucau de-a v-ați ascunselea, un joc pe care micul suveran îl jucase înainte doar cu eunucii, și Pu Yi a avut un acces de furie când a descoperit că tivul mînecii fratelui său era galben — o culoare rezervată doar împăratului.

După această primă întâlnire care nu s-a desfășurat sub cele mai bune auspicii, Pu Jie a rămas unul dintre cei trei băieți aduși zilnic în Orașul Interzis pentru a învăța împreună cu Pu Yi. Pu Jie își amintește că el și Pu Yi mergeau uneori către clasă împreună. „De câte ori ajungeam la câte o ușă, ea era descuiată de un eunuc, căruia trebuia să i se dea un bacșiș. Sînt sute de uși în interiorul Orașului Interzis, fiecare păzită de câte un eunuc.” (Tradițiile dispar greu în China. Bertolucci a găsit la fel de mulți ușieri — sigur, nu mai erau eunuci — cînd a filmat *Ultimul Împărat* în interiorul Orașului Interzis și fiecăruia trebuia să i se dea un bacșiș sau să fie rugat cu insistență să deschidă ușa.)

Prezența unor colegi de școală aleși pe sprînceană n-a schimbat în nici un fel viața cu totul artificială pe care o ducea Pu Yi. Un Împărat nu putea fi certat pentru lene sau comportament necorespunzător în timpul orelor. Metoda folosită de dascălii săi era să aleagă un băiat care putea fi chelfănit dintre colegii lui și să-l pedepsească pe acesta în locul Împăratului. Văzută din perspectiva prezentului, toată copilăria lui Pu Yi a fost de fapt premisa nenumăratelor probleme psihologice pe care el a ajuns să le aibă mai târziu. Lipsit de afecțiune, obligat să le trateze pe bătrînele Văduve imperiale drept „mame”, tratat la rîndul lui cu un respect absurd, servit permanent de eunuci, care erau bătuți, din ordinele sale, la cea mai mică abatere, copilăria lui Pu Yi a fost o rețetă clasică pentru nevroză. Cînd mama lui adevărată a murit, cu puțin după ce a ajuns să-l revadă, Pu Yi a devenit cu totul lipsit de autentică afecțiune.

Capitolul 6

Cînd a împlinit șapte ani, Pu Yi se obișnuise să trăiască în două lumi: cea a copilăriei — a jocului cu eunucii și a spectacolelor de păpuși, a distracțiilor (inclusiv lupte între cîni) pe care ei le organizau ca el să nu se plictisească, a nopților petrecute în brațele doicii sale, doamna Wang — și lumea oficială foarte diferită, concentrîndu-se asupra ritua-lului și fastului jocului de-a Împăratul, care îi lua din ce în ce mai mult timp.

Prințul Zhun, tatăl lui Pu Yi, fusese unul dintre cei mai puțin eficienți și mai șovăitori Regenți din istoria Chinei. Din acest motiv, el n-a fost niciodată în stare să-i explice lui Pu Yi natura revoluției care avusese loc în China în 1911. Pu Yi era vag conștient că, dincolo de zidurile Orașului Interzis, ceva se schimbase. Dar nimic nu s-a întreprins pen-tru a-l face conștient de faptul că, în vreme ce el încă se mai putea juca de-a Împăratul în perimetrul palatului, China devenise o republică, și nici nu a fost făcut să priceapă im-plicațiile unei asemenea schimbări.

Cu ocazia celei de-a șaptea aniversări, unul dintre eunucii imperiali i-a dăruit panoplia în miniatură a unei uniforme de general, împreună cu o sabie și o pălărie cu pene. Micu-țul Pu Yi se fălea prin palat încîntat de ținuta sa și a fost destul de necugetat să-și arate cadoul bătrînelor Consoarte Văduve. Ele au observat imediat că aceasta era uniforma dis-prețuită a unui general republican. Au strigat la el să o dez-brace imediat și să-și pună hainele imperiale tradiționale. A fost făcută o anchetă. Eunucului care îi făcuse cadou uni-forma i s-au administrat două sute de bastoane și i s-a inter-zis pentru totdeauna să mai apară în preajma Împăratului.

În atmosfera ipocrită a Oraşului Interzis, Pu Yi era silit să se comporte totuşi ca un Împărat adevărat. Supravegheat de dascălii săi şi de şambelanii palatului, el trebuia să-şi pună sigiliul imperial pe documentele care i se înfăţişau de-a lungul unor ceremonii lungi şi obositoare, timp în care el trebuia să rămână cocoţat pe tronul său uriaş, ascultând ore întregi glasurile târăgănite, vorbind despre chestiuni pe care nu le înţelegea. Nu avea importanţă pentru dascălii săi că documentele care i se prezentau la semnat nu erau deloc legate de probleme de stat, ci doar simple circulare de curte sau directive care priveau casa imperială, prin care se făceau promovări ale personalului, erau stabilite datele când copacii trebuiau transplantaţi sau când eunucii trebuiau să-şi schimbe uniforme de iarnă cu cele de vară. Ceea ce îi privea pe ei nu era conţinutul unor astfel de decrete imperiale, ci ritualul implicat.

Existau şi ceremonii religioase, căci Împăratul juca un rol important în venerarea strămoşilor săi manchu. Pu Yi nu pricepea prea bine nici sensul acestor ritualuri, însă foarte repede a început să înţeleagă că el era, în interiorul Oraşului Interzis — singura lume pe care o cunoştea —, un monarh absolut. Şi deoarece dascălii lui locuiau de asemenea în lumea imaginară pe care se încăpăţinau s-o prelungească, şi nu puteau accepta realitatea unei lumi în schimbare dincolo de zidurile Oraşului Interzis, ei nu numai că l-au încurajat pe Pu Yi să se gândească la el ca la un adevărat Împărat, ci l-au făcut să ia parte la intrigile şi comploturile vizînd restauraţia.

Dascălul şef al lui Pu Yi era Zhen Baoshen, un mare cărturar confucianist, cu un fuior de barbă, care îşi arogase titlul pompos de „director politic”. Zhen era un conservator convins, un regalist fervent, care credea cu adevărat că republica nu va avea viaţă lungă. Şi se folosea de orice ocazie pentru a-şi impune opiniile în faţa Împăratului în vîrstă de opt ani.

Pentru a marca ruptura dintre monarhie şi republică, guvernul, al cărui preşedinte era tot Yuan Shikai, a decis să renunţe la vechiul calendar chinezesc, sărbătorind, alături

de Anul Nou chinezesc, și pe cel occidental. Un reprezentant al Președintelui a venit la Pu Yi pe 31 decembrie 1911, pentru a-și prezenta omagiile, cu ocazia Anului Nou. Îmbrăcat în „veșmintele ritualice, cu însemnele regalității, cu mantia cu dragoni aurii și colierul de perle”, scria Pu Yi, „stăteam solemn pe tronul Palatului Celest, înconjurat de miniștri, companioni și gărzi imperiale.” Omul Președintelui s-a înclinat, s-a dat câțiva pași înapoi făcând o altă plecăciune, a venit mai aproape, s-a înclinat a treia oară — de data asta mai adânc —, apoi și-a exprimat felicitările și cele mai bune urări.

Dascălul Zhen i-a explicat mai târziu lui Pu Yi cât de importantă fusese această ceremonie, că „nici măcar Președintele lor nu putea să ignore” Articolele Tratatului Favorizant, păstrate acum în Arhivele Naționale ale Chinei.

Curînd după ziua de naștere a Împăratului (14 februarie), Yuan Shikai și-a trimis din nou urările oficiale. Restul capitalei l-a imitat pe Președinte — și brusc a devenit la modă să te împăunezi cu relațiile pe care le ai la curtea dinastiei Qing. După cum scria Pu Yi, „foștii oficiali Qing, care stătuseră pitiți în primul an al republicii, purtau acum cu mîndrie însemnele distinctive ale regalității — pălării roșii, pene de păun... Unii dintre ei chiar reînviaseră obiceiul de a avea călăreți care să le deschidă drumul și o suită în jurul lor atunci cînd mergeau pe străzi.” Mai înainte, pentru a evita să atragă atenția, oficialii palatului își puneau hainele de curte numai după ce intrau în Orașul Interzis. Acum, scria Pu Yi, „îndrăzneau să meargă pe străzi în costumul ceremonial complet”.

În același an, 1912, Văduva cea mai în vîrstă, împărăteasa Rongshu, a murit, și dascălul Zhen i-a spus din nou lui Pu Yi cât de important era faptul că Președintele ordonase o perioadă de doliu de douăzeci și șapte de zile și că toate steagurile republicane, atît de disprețuite, erau coborîte în bernă. Președintele Yuan Shikai însuși a purtat o banderolă neagră și l-a vizitat pe Pu Yi pentru a i transmite condoleanțe. Dascălul i au spus că acest lucru nu putea însemna decît că se pregăteau mari schimbări. În interiorul

Oraşului Interzis se jelea nu glumă, căci eunucii intonau înmuri funebre şi se pregăteau pentru elaboratele ceremonii de înmormântare — însă tristeţea era pur formală: triumful se instalase în întreg Oraşul Interzis şi Pu Yi însuşi era conştient de noua stare de spirit care prevestea ceva.

Beijingul nu fusese niciodată un bastion al republicanismului: era un oraş care datora mult din prosperitatea lui cheltuielilor extravagante ale curţii. Mulţi observatori occidentali au avut sentimentul, la vremea aceea, că exista un puternic curent subteran în favoarea restaurării monarhiei. Şi chiar exista — iar preşedintele Yuan Shikai a văzut acest lucru ca fiind o ocazie favorabilă lui şi nu fostului Împărat, aşa că a încurajat mişcarea.

Palatul prezidenţial se afla vizavi de intrarea principală a Oraşului Interzis. Primele bănuieli pe care Pu Yi le-a avut asupra planurilor lui Yuan legate de monarhie s-au adeverit atunci când bătrînul şi vicelanul Preşedinte a început să cheltuiască fonduri uriaşe pentru înfrumuseţarea aceluia palat. De asemenea, a instaurat un obicei ciudat — şi rău prevestitor, după cum au simţit oficialii palatului imperial —, acela ca orchestre ale armatei să-i cînte în timp ce-şi lua masa. Pu Yi privea ore întregi la clădirea prezidenţială, de la o fereastră de sus a palatului imperial, şi asculta muzica marţială. Dascălii lui nu vorbeau decît despre dorinţa Preşedintelui de a deveni rege. Pu Yi îşi amintea că întreaga curte urmărea zilnic cursul evenimentelor. „Aveam sentimentul”, spunea Pu Yi, „că propria noastră soartă era legată de acest lucru.” Pu Yi a dat la iveală un argument care lui i se părea decisiv: „Nu poate deveni Împărat”, le-a spus el dascălilor săi. „În fond, sigiliile imperiale sînt ale mele. Oricînd le putem ascunde.” Politicoşi, dascălii i-au replicat că „trădătorul” Yuan va ordona probabil să i se confecţioneze altele.

Ambiţiile lui Yuan Shikai au afectat chiar şi modul în care dascălii se comportau faţă de Pu Yi în şcoala palatului. Unul dintre colegii lui era un băiat pe nume Yu Zhong, fiul prinţului Pu Lun, despre care se zvonise — odată în 1876, altădată în 1908 — că urma să moştenească tronul. Prinţul Pu

Lun nu trecuse niciodată peste faptul că fusese preferat Pu Yi în locul lui, așa că a devenit cel mai apropiat suporter al lui Yuan Shikai, îndemnându-l să-și întemeieze propria-i dinastie.

Yu Zhong era țapul ispășitor al clasei — el era acela pe care dascălii îl pedepseau ori de câte ori Împăratul făcea câte o greșală, însă brusc, a observat Pu Yi, „ei au devenit foarte politicoși față de el”. Nu voiau să supere o familie care putea juca, foarte curînd, un rol important alături de un nou împărat.

Iar „trădătorul” Yuan Shikai nu și-a dezmințit reputația: după ce s-a jucat cu ideea de a-l pune la loc pe tron pe Pu Yi, în cele din urmă (în 1915) a organizat un plebiscit și s-a proclamat Împărat.

A fost cea mai scurtă domnie din istoria Chinei, n-a durat decît cîteva săptămîni: Yuan avea dușmani puternici, printre ei aflîndu-se și cîțiva înalți comandanți ai armatei. După o scurtă serie de înfruntări, el a trebuit să-și „amîne” ceremonia de încoronare, pentru care bătuse deja monedă, făcîndu-și planul pînă la ultimele detalii. Cu o schimbare de atitudine reflectînd o surprinzătoare ncîncredere, el și-a reluat titlul de Președinte al Republicii, anunțînd că nu dorea decît să „se supună legii poporului” și că de atunci încolo își va „închina restul vieții menținerii Republicii”. Șase luni mai tîrziu, în iunie 1916, era mort.

Lucru de înțeles, moartea lui Yuan a adus mare bucurie în Orașul Interzis. Pentru Pu Yi, care încă vedea aceste intrigă de curte și lovituri de stat prin prisma copilăriei, consecința cea mai importantă a fost că dascălii palatului au revenit la politețea lor de dinainte și Yu Zhong la rolul de țap ispășitor.

Un an mai tîrziu, în toiu primului război mondial, a avut loc o altă „lovitură”, de data asta cu consecințe mai serioase pentru Pu Yi. Decenii mai tîrziu, fiind prizonier al regimului comunist chinez care pusese mîna pe putere, încă mai era pus să dea socoteală despre rolul său în timpul încercării de restaurație din 1917.

În 1917 Pu Yi avea unsprezece ani. Acum își înțelegea mai bine statutul ambiguu. Dascălii îi permisese să citească anumite ziare din Beijing, alese cu grijă, iar eunucii îi aduseseră în secret reviste ilustrate mai curajoase, care publicau în mod frecvent articole despre curte — și despre posibilitățile revenirii la tron a lui Pu Yi.

Omul care a inițiat nefericita încercare din 1917 de a restaura dinastia Qing și a-i readuce fosta putere și splendoare a fost un general, Zhang Xun, cunoscut în presă drept „Generalul cu coadă” pentru că, din loialitate față de dinastia Qing, refuzase să-și taie părul — coafura tradițională pe care manciurienii o introduseseră în China în secolul al XVII-lea. Curtenii și Pu Yi încă își mai purtau părul în acest stil. „Generalul cu coadă” a insistat ca trupele de sub comanda lui să poarte aceeași coafură și „armata cu cozi” avea reputația de a fi cea mai disciplinată, cea mai eficientă forță de luptă din China. Zhang Xun, care câștigase multe dintre bătăliile lui Yuan, se distingea prin faptul că era și pro-Yuan și promonarhie. Se pare că a fost un soldat rudimentar, direct, care ținea la disciplină, fără prea mare pricepere politică. La vremea puciului, el era „vicerege” al provinciei Kiangsu și avea controlul asupra regiunii Tianjin — zona cea mai importantă din punct de vedere strategic a Chinei — ca și asupra căii ferate Tianjin-Beijing. Ca militar înăscut, era firește îngrijorat de valul de mișcări disidente din nord-est și de situația încă și mai îngrijorătoare din sud, unde mișcări radicale sfidau în mod deschis autoritatea centrală din Beijing.

După cum povestește Pu Yi, învățătorul Zhen (acum promovat în funcția de „Mare Paznic”) a aranjat ca „Generalului cu coadă” să i se acorde o audiență specială în Sala Cultivării Mentale, pe care Pu Yi o folosea acum pentru uz personal.

Scenariul fusese în mod clar pus la cale dinainte între general și curte, dar lui Pu Yi, neștiind decît că generalul era un „supus loial”, i s-a spus doar „să afirme foarte clar” că era „interesat de persoana lui”. „Zhang-Xun o va lăuda pe Majestatea Voastră”, i-au spus dascălii. „Trebuie să vă

amintiți să răspundeți cu modestie, pentru a arăta Virtutea Divină a Maiestății Voastre.”

Tradiția cerea ca Pu Yi să fie singur atunci cînd primea oaspeți din afara palatului. „Generalul cu coadă” a făcut o plecăciune și Pu Yi i-a spus să se așeze. „Am fost cam dezamăgit de felul în care arăta acest «supus loial al meu»”, și-a amintit Pu Yi mai tîrziu. „Avea fața rumenă, cu sprîncene foarte stufoase, și era gras. Văzîndu-i gîtul scurt, m-am gîndit că, dacă n-ar fi avut favoriți, ar fi arătat exact ca unul dintre bucătarii eunuci... M-am uitat atent să văd dacă într-adevăr avea coadă, și chiar avea... una cenușie, căruntă.” Întrunirea n-a durat mult și nu s-au schimbat decît banalități. Dar două săptămîni mai tîrziu, dascălii lui Pu Yi au anunțat: „Zhang Xun este aici.”

„A venit să-și prezinte omagiile?” a întrebat Pu Yi.

„Nu. Toate pregătirile au fost făcute și totul este aranjat. A venit s-o aducă pe Maiestatea Voastră înapoi și să-l reîntroneze pe Mărețul Qing.”

După cum povestește Pu Yi, „am fost uimit de aceste vești bune, total neașteptate”.

Dascălul Zhen l-a sfătuit încă o dată cum să se comporte. „Nu-i nevoie să spunei prea multe. Nu trebuie decît să acceptați. Dar nu de îndată. La început trebuie să refuzați și, în cele din urmă, să spunei: «Dacă așa stau lucrurile, atunci trebuie să mă străduiesc să o fac.»”

Apoi a apărut Zhang Xun, s-a ploconit din nou și a citit o cuvîntare pregătită din vreme. Exista un mandat din partea poporului, a zis el. „Republica nu se potrivește țării noastre. Doar reîntronarea Maiestății Voastre va salva poporul.”

În vreme ce el își ținea discursul, Pu Yi s-a întrebat brusc ce se va întîmpla cu Președintele Republicii, Li Yuanhong, care îi urmasese lui Yuan.

„El a depus deja un memoriu [adică a cerut în mod oficial Împăratului] pentru a i se permite să demisioneze”, a zis generalul.

Imediat a apărut un eunuc cu un teanc de edicte imperiale, deja pregătite de consilierii palatului. Pu Yi și-a aplicat

sigiliile, după tradiție. Un decret numea Consiliul de Regentă, din care făceau parte, deloc surprinzător, și dascălul Zhen Baoshen, și „Generalul cu coadă”. Spre marea supărare a lui Pu Yi, propriul lui tată nu era trecut pe listă.

Știrea a fost repede relatată lumii de dincolo de zidurile palatului și președintele Li Yuanhong s-a refugiat imediat în zona legațiilor, unde soldații lui Zhang Xun nu-l puteau urmări.

După cum povestește Pu Yi:

Veșminte cu însemnele dinastiei Qing, care nu fuseseră văzute de ani de zile, au reapărut pe străzi... Magazinele făceau un comerț înfloritor... Croitorii vindeau, precum pâinea caldă, steaguri Qing... costumierii teatrelor abia puteau face față oamenilor care îi implorau să le confecționeze cozi false din păr de cal. Încă îmi amintesc cum Orașul Interzis era plin de bărbați purtând haine de curte cu nasturi de mandarini și pene de păun la pălării...

Cît de reală era de fapt această fervoare a restaurației? La Beijing, oricum, Zhang Xun avea un sprijin considerabil printre negustori, care au atîrnat afară steaguri cu emblema dragonului imperial, pentru a-și arăta simpatiile. Dar chinezii, au relatat diplomații, erau oricînd gata să arboreze steaguri — pentru a evita amenzi sau distrugerii ale proprietăților — și sprijinul lor nu prea conta.

Euforia curții n-a durat mai mult de două săptămîni. Zhang Xun subestimase în mod grosolan sentimentele republicane ale unora dintre ceilalți puternici comandanți militari, ca și neîncrederea în persoana lui a altora. Există un sentiment larg răspîndit în armată că Zhang Xun își arogase drepturi nemeritate, că mușcarea a eșuat nu din cauză că nu avea simpatizanți, ci din cauză că unii dintre principalii implicați erau egoiști, ambițioși și invidioși unii pe ceilalți, iar Zhang Xun n-avea nici una din calitățile necesare unui om de stat.

„Nebunia din toiuł verii”, cum a denumit *le corps diplomatique* din Beijing puciul eșuat, a mai fost botezată și „Comedia restaurației”, durînd douăsprezece zile și încheindu-se brusc cînd un mic avion pilotat de un ofițer republican a lansat trei bombe în Orașul Interzis, rănind un purtător de lectică și împrăștiînd o mulțime de eunuci cripitori, speriați de moarte, care se îndeletniceau cu un joc de noroc pe o alee din Orașul Interzis. Înaltele Consoarte s-au ascuns sub mese și paturi. Eunucii l-au împins pe Pu Yi într-un adăpost improvizat din dormitorul lui. „Generalul cu coadă” s-a refugiat la legația daneză și, curînd, străzile Beijingului au fost pline de cozi azvîrlite.

În asemenea circumstanțe, autoritățile republicane ale Chinei s-au comportat cu o rețineră admirabilă. Nu numai că Articolele Tratatului Favorizant n-au fost modificate, dar lui Zhang Xun i s-a permis să se retragă în mod onorabil, relativ nepedepsit. Dascălii lui Pu Yi au rămas la posturile lor. Singura pierdere adevărată, în afară de nefericitul purtător de lectică, a suferit-o președintele Li Yuanhong însuși. Își pierduse prestigiul abandonîndu-și postul și demitînd parlamentul la cererea lui Zhang Xun. A fost imediat înlocuit de Feng Guozhang, un aristocrat conservator. A fost convocat un nou parlament, care a declarat război Germaniei — un cadou pentru monarhiști, care erau în favoarea războiului, și un recul pentru dr Sun Yat-sen, care se opunea în mod violent implicării Chinei. A fost de asemenea o mișcare financiară vicleană: drept condiție a intrării în tabăra aliată, plata despăgubirilor Chinei a fost amînată.

„Nebunia din toiuł verii” urma să aibă consecințe nefavorabile de durată pentru Pu Yi. Nu numai că avea să fie mai tîrziu acuzat că ar fi încurajat puciul, dar ostilitatea radicală crescîndă față de guvernul central avea să se concentreze asupra atitudinii lui aproape inexplicabil de îngăduitoare față de curte. Adversarii republicanilor au spus că acest lucru a demonstrat cît de promonarhiști puteau fi chiar și politicienii republicani.

Consilierii lui Pu Yi n-au învățat nimic din nici unul dintre eșecuri. L-au încurajat să creadă că un puternic curent de opinie prorestaurație exista în întreaga țară. Curtea a început să se joace de-a politica, finanțând politicieni favorabili restaurației din propriul buzunar, distribuind titluri, onoruri și alte privilegii — cum ar fi dreptul de a purta jachete imperiale galbene, ori dreptul de a intra călare în Orașul Interzis. Începând din 1917, a crescut sentimentul, printre tinerii intelectuali chinezi care au început să joace un rol tot mai important și în guvern, și în diversele mișcări „revoluționare” apărute ca ciupercile după ploaie în întreaga țară, că nu se putea avea încredere nici în Pu Yi, nici în curte, în privința respectării părții lor de acord stipulat în Articolele Tratatului Favorizant. .

Era un sentiment pe care Pu Yi însuși, pe măsură ce trecea de la copilărie la adolescență, n-a făcut nimic ca să-l risipească.

Capitolul 7

Reginald Johnston a pus prima oară piciorul în interiorul Oraşului Interzis pe 3 martie 1919. Datora noua lui slujbă — ca profesor de engleză al lui Pu Yi — unuia dintre dascălii de la curte, Zhen Baoshen (care îl considera un erudit vorbitor de limbă chineză), ca şi guvernului republican chinez. Născut în 1874, fost „cadet” în Hong Kong, în Serviciul Colonial Britanic, Johnston fusese funcţionar în Hong Kong şi în Weihawei, pe atunci una dintre cele mai vechi colonii chinezeşti aflate în posesia britanicilor. Călătorise foarte mult prin întreaga Chină şi era un apreciat calligrafist şi poet în limba chineză. La 45 de ani, era înalt, corpulent, cu ochi albaştri, cu ten măsliniu şi cu o claie de păr cenuşiu. Lui Pu Yi, acest holtei înveterat i s-a părut „un moş”. Palatul i-a plătit serviciile şi i-a pus la dispoziţie o casă pe care el a mobilat-o în stil chinezesc tradiţional.

Cartea lui Johnston, *Amurg în Oraşul Interzis*, este o valoroasă sursă de informaţii despre viaţa lui Pu Yi între 1919 şi 1924. Johnston a scris-o după ce a plecat de la Beijing, pentru a-şi lua în primire noua slujbă de delegat special al teritoriului britanic Weihawei. Cartea n-a fost publicată decât în 1934, la vremea când era pe cale să devină Sir Reginald şi să accepte un post de profesor de chineză la Universitatea din Londra. Ca şi autobiografia lui Pu Yi, cartea este foarte selectivă în prezentarea faptelor. E scrisă (după cum arată încarnarea lui cinematografică, Peter O'Toole) într-o manieră asemănătoare cu proza greoaie, retorică, a lui Thackeray sau în stilul promovat de *Edinburgh Review*, fiind marcată de respectul faţă de monarhie — orice fel de monarhie.

Conservator, cu un mare respect față de japonezii super-disciplinați și o credință oarbă în superioritatea Imperiului Britanic în fața oricărui alt sistem de guvernare, Johnston l-a simpatizat imediat pe Pu Yi, pe care îl descrie în întreaga lucrare ca pe un mic gentleman perfect. A simțit însă o veritabilă repulsie față de curtea manciuriană venală și cu vederi înguste, pe care a ajuns s-o cunoască extrem de bine din interior. Cartea lui confirmă multe din propriile amintiri ale lui Pu Yi despre curte, ca fiind un loc de o extravagăntă absurdă, risipă grotescă, nesfârșite intrigi futele, izolat cu totul de China și de restul lumii. Spre meritul lui, Johnston chiar a încercat să reformeze sistemul, dar în cele din urmă a triumfat corupția, iar încercarea lui a eșuat.

Începînd din 1919, pînă la căsătoria lui Pu Yi din 1922, Johnston a vizitat palatul zilnic, petrecînd cel puțin două ore pe zi cu Pu Yi. În mod oficial, el fusese angajat doar ca profesor de engleză, dar sarcina pe care și-a arogat-o singur a fost de a-și face tînărul elev conștient de ceea ce se petrecea în lume, de a-i aduce la cunoștință valorile occidentale și de a-l învăța bazele comportamentului „civilizat occidental”. Chiar și după ce Pu Yi s-a căsătorit, iar rolul oficial al lui Johnston s-a încheiat, profesorul a continuat să-l vadă aproape zilnic pe Pu Yi. El a devenit din nou, pentru o scurtă perioadă, oficial al curții în 1924, cînd Pu Yi l-a numit „Delegat Imperial responsabil al Palatului de Vară”.

Johnston nu era nici adeptul unei discipline stricte, nici un „imperialist” îngust la minte, în ciuda părerilor sale favorabile imperiului, dar era convins că, pentru moment, China „nu era coaptă” pentru republicanism, că ar fi avantajat-o mai degrabă o monarhie constituțională în stil britanic. Spre deosebire de diplomații britanici de la Beijing, el nu fusese un admirator al „trădătorului” Yuan Shikai. În această privință, el era mult mai perspicace decît corespondentul ziarului *Times*, George Morrison, care dovedise o asemenea simpatie față de general, încît corespondențele lui de la Beijing deveniseră cu totul subiective și ar fi trebuit să ducă la imediata lui rechemare la Londra.

Chiar dacă era convins că majoritatea chinezilor se pronunțau în favoarea restaurării monarhiei, Johnston nu a permis simpatiiilor sale să influențeze relatarea evenimentelor cărora le-a fost martor între 1919 și 1924. Era un reporter excelent, de o mare corectitudine. Deși confucianismul lui îl face să sune uneori ca un moralist plictisitor, nu îl tratează niciodată cu condescendență pe Pu Yi. Dacă are un defect, acela este, după cum o arată cartea sa, snobismul său desăvârșit. Noua slujbă l-a fermecat. În casă, și-a expus la vedere toate semnele de respect și favoare care i s-au acordat din partea curții — promovările în ierarhia mandarinatului, scrisorile ocazionale pe care i le-a trimis Pu Yi. În *Amurg în Orașul Interzis* revine mereu, aproape plictisitor, la diferitele ritualuri de curte la care a participat, la început ca mandarin de rang inferior, căruia i se permitea să intre în Orașul Interzis într-o lectică, apoi ca mandarin de gradul doi, căruia i se permitea să poarte o haină de zibelină, și în cele din urmă ca „mandarin chinez de rangul cel mai înalt“, care avea permisiunea să meargă călare prin Orașul Interzis, un drept pe care îl practica în mod constant, cu imensă plăcere.

Johnston era de asemenea mândru de nenumăratele daruri și alte semne de stimă pe care le-a primit de la familia imperială — obiecte de porțelan, manuscrise vechi, picturi, obiecte de jad, ginseng, chiar fructe și prăjituri de la Împărătesele Văduve. Deși purta rar veșminte de curte, apărînd la ceremoniile oficiale în haine obișnuite, și nu era obligat să se plocunească, el a scris că ar fi făcut asta cu plăcere, dar „să faci o plecăciune cu ușurința și grația care par înnașcute la chinezi și manciurieni ar fi aproape imposibil pentru europenii neinițiați“.

Interesele lui Johnston erau exclusiv literare, istorice și politice. Spre deosebire de contemporanul lui, Morrison, el nu s-a implicat în nici o aventură amoroasă și nici n-a vizitat vreuna din nenumăratele „case ale fetelor cîntărețe“ din Beijing. Deși n-avea nimic efeminat, Johnston se pare că și-a sublimat complet impulsul sexual.

Fără a-și exprima dezaprobarea, el a notat că toate evenimentele majore care guvernau viața de la curte erau hotărâte de astrologi, inclusiv data propriei lui numiri ca dascăl. Tradiționalistul din el a fost în mod vizibil încântat să intre prin Poarta Purității Divine într-o „nouă lume a spațiului și timpului... mai veche decât întemeierea Romei”, unde datele încă erau calculate după anii de „domnie” a lui Pu Yi și unde toate evenimentele de la curte, de la audiențele regale pînă la schimbarea pălăriilor de vară cu cele de iarnă pentru gărzile palatului și oficialii curții, erau înregistrate într-o circulară zilnică rezervată citorva privilegiați și scrisă de un caligraf al curții.

Faptul că Johnston avea în vedere unele interese britanice în discuțiile sale cu Pu Yi este sigur. Cu oarecare naivitate, el admite acest lucru în *Amurgul* său. Și nici nu există vreo îndoială că Johnston n-a servit Marea Britanie cum se cuvine, menținînd relații apropiate cu Legația Britanică de la Beijing tot timpul.

Aceasta a dat naștere legendei cum că Johnston ar fi fost „agent secret”, unul dintre acei aventurieri care au contribuit la construirea imperiului, în locuri îndepărtate, precum John Buchan. Este o idee ispititoare, dar aproape sigur una falsă, căci nu exista nimic secret în legătură cu Johnston: tot ce afla, tot ce vedea, el comunica imediat, cu oarecare fală, prietenilor săi de la Legația Britanică — inclusiv primele sale impresii cu privire la Pu Yi.

Toată lumea din interiorul Orașului Interzis era conștientă de acest lucru: consilierii, curtenii — mai tîrziu însuși Pu Yi — l-au folosit pe Johnston ca intermediar pentru a transmite informații guvernului britanic. În schimb, Johnston, în mod loial și cu totul corect, raporta curții ce credea el că are de gînd guvernul britanic cu privire la China. Relațiile prietenești ale lui Johnston cu diplomații britanici, pe de o parte, și cu Pu Yi și susținătorii acestuia pe de alta, erau privilegiate, dar niciodată n-au determinat sau influențat în vreun fel politica britanică. Într-adevăr, pentru mulți diplomați de la Beijing, Johnston era prea îmbibat de preceptele confucianiste, prea „chinez” ca să i se acorde totală

încredere. După cum nota Danicle Varè (scriitor și diplomat în Beijingul din vremea aceea), în cartea lui *Diplomatul vesel*, corpurile diplomatice din Beijing „duceau o viață complet separată de cea a chinezilor, grupați într-un soi de bastion”.

Amurg în Orașul Interzis este un document remarcabil, dar, iarăși precum autobiografia lui Pu Yi, este aproape la fel de fascinant în ce privește deopotrivă omisiunile și revelațiile.

În relatarea vieții de zi cu zi a lui Pu Yi la curte nu există aproape nici o referire la crizele de furie ale Împăratului adolescent sau la schimbările lui de dispoziție, la indifeerența lui față de învățătură sau la bătăile sălbatice pe care le aplica eunucilor. Și, de asemenea, nu găsim nici un amănunt despre viața privată a lui Pu Yi. În strădania lui de a-l pune pe Pu Yi într-o lumină cât mai favorabilă, Johnston îi permite Împăratului să își asume unele din inițiativele propuse chiar de el însuși. El a fost acela, de pildă, care i-a sugerat lui Pu Yi, atunci când acesta s-a căsătorit, să dea o petrecere pentru oaspeții străini, pentru a-și prezenta mireasa — sau, de fapt, miresele. Johnston, cu discreția lui obișnuită, descrie evenimentul ca și cum ideea i-ar fi aparținut elevului său.

Johnston trece de asemenea complet cu vederea subiectul sexualității lui Pu Yi. Ca majoritatea britanicilor convenționali ai timpului, și pentru el acest subiect era tabu. În cartea sa sînt cîteva referiri la soția lui Pu Yi, „Elizabeth”, pe care a cunoscut-o și de care i-a plăcut, dar nici o indicație că relația dintre ei ar fi fost altfel decît ideală.

Imediat după prima lui întâlnire cu Pu Yi, Johnston s-a apucat, în stilul său greoi, asemănător cu proza lui Thackeray, să scrie un „memorandum” către autoritățile britanice — probabil către ministrul britanic la Beijing, Sir John Jones:

Tînărul împărat n-are nici un fel de cunoștințe de engleză sau altă limbă europeană, dar pare nerăbdător să învețe și mîntea îi e activă. I se permite să citească ziarele chinezești și, în mod inteligent, se interesează de știrile zilei, mai ales de cele politice, din țară și străinătate. Are

cunoștințe solide de geografie și este interesat de călătorii și explorări. Înțelege ceva din situația prezentă a Europei și din consecințele primului război mondial, și pare să nu aibă idei false sau exagerate cu privire la poziția politică și importanța relativă a Chinei.

Pare să fie robust din punct de vedere fizic și bine dezvoltat pentru vârsta lui. Este un băiat foarte „omenos”, plin de vivacitate, inteligență și cu un dezvoltat simț al umorului. În plus, e foarte politicos și total lipsit de aroganță... N-are nici o șansă de a se împrieteni cu alți băieți, cu excepția rarelor ocazii când fratelui său mai mic și altor doi-trei tineri ai clanului imperial li se permite să-i facă scurte vizite... Chiar și aparițiile lui zilnice la școală sînt transformate într-un soi de procesiune oficială. Este dus acolo pe un scaun uriaș drapat în galbenul imperial, însoțit de un întreg alai.

Johnston a adăugat că, „deși nu pare să fi fost atins, pînă acum, de nebuniile și deșertăciunile care îl înconjoară”, existau „puține speranțe că va izbuti să scape nevătămat” dacă nu era repede îndepărtat de „hoardele de eunuci și alți funcționari fără rost care acum sînt aproape singurii lui companioni”.

Johnston avea sentimentul că lui Pu Yi i-ar prinde bine să fie imediat mutat în „mai puțin nocivul” Palat de Vară, unde pulea să „trăiască o viață mult mai puțin artificială și mult mai fericită”, fără eunuci și cu „loc destul pentru exerciții fizice”.

Deși n-a menționat asta în raportul său, primul lucru care i s-a întîmplat lui Johnston după ce i-a fost prezentat în mod oficial Împăratului a fost că eunucii curții s-au îngrămădit în jurul lui, felicitîndu-l pentru noua sa numire și cerîndu-i bani cu această fericită ocazie. Johnston, fiind un scoțian precaut, le-a solicitat în schimb chitanță. Ei au renunțat. Dar în felul acesta și i-a făcut dușmani pe viață.

Întîlnirea lui Pu Yi cu Johnston a avut un efect hotărîtor. Înainte de 3 martie 1919 Pu Yi văzuse străini numai de departe, la o recepție organizată de împărăteasa văduvă

Rongshu. El a scris că „hainele lor ciudate, părul și ochii lor de atît de multe culori erau în același timp urîte și înspăimîntătoare”. Mai văzuse fotografii ale străinilor în revistele ilustrate introduse pe furiș. „Purtau mustăți pe buzele de sus; întotdeauna aveau o dungă dreaptă la pantaloni și cite un baston în mînă.” Eunucii lui Pu Yi îi umpluseră capul cu prejudecăți comice despre „diavolii străini”! Mustățile lor erau atît de țepene încît puteau fi agățate de ele lampioane. Picioarele lor nu se îndoiu. Își foloseau bastoanele ca să lovească oamenii cu ele.

Pu Yi și-a amintit că ochii albaștri, pătrunzători ai lui Johnston și părul lui cenușiu „mă făceau să nu mă simt în largul meu. Persoana lui mă intimidă și studiam engleza foarte conștiincios, neîndrăznind să discut despre alte lucruri atunci cînd mă plictiseam, așa cum făceam cu ceilalți dascăli ai mei.” Foarte curînd, ceilalți dascăli chinezi ai lui Pu Yi se rugau de Johnston să-și folosească influența asupra Împăratului pentru a-l determina să facă unele lucruri asupra cărora ei nu izbutiseră să-l convingă.

Johnston a inițiat o serie de întruniri neoficiale pe tema „afacerilor curente”, singur cu Pu Yi sau cu încă un băiat. Cînd Johnston a început să-l învețe pe Pu Yi englezește, el a găsit în clasă un exemplar foarte uzat din *Alice în țara minunilor* —, dar nici Pu Yi și nici un alt băiat din școala regală (Johnston a greșit în raportul său inițial, cînd a afirmat că Pu Yi n-avea colegi de școală) nu puteau înțelege nici un cuvînt din ea. Johnston l-a învățat pe Pu Yi elementele de bază ale istoriei lumii (inclusiv istoria Marii Britanii) și a folosit ziare și reviste britanice pentru a-și ilustra orele de limbă. Printre ele erau articole despre primul război mondial, și Johnston și-a imaginat pe bună dreptate că Pu Yi va fi fascinat de pozele cu tancuri, tunuri și tranșee. Așa cum a notat cu perspicacitate Pu Yi, „nu era atît de important în ochii lui Johnston să mă învețe englezește, cît să facă din mine unul dintre acei gentlemani englezi despre care vorbea mereu”.

La vremea aceea, Pu Yi nu părăsise niciodată Orașul Interzis, cu excepția unor rare vizite de stat la Palatul de Vară.

Niciodată nu rătăcise pe străzile Beijingului, nici nu făcuse cumpărături și nici nu văzuse traficul obișnuit de pe străzi. Însă nici nu-și exprimase vreodată dorința de a o face. După cum afirmă fratele lui mai tânăr, Pu Jie, „el avea senzația că, deoarece era Împărat, rutina ceremonială care i se rezerva era predestinată. Se resemnase în mod straniu în legătură cu acest lucru, cel puțin pînă la vîrsta de 13 ani.”

Căci Pu Yi trăia prin delegare, prin intermediul eunucilor săi. Ori de cîte ori dorea ceva, ei îi procurau acel lucru — cu un anume preț, desigur. La 14 ani, Pu Yi s-a hotărît că avea să devină, cel puțin în aparență, micul gentleman englez dorit de Johnston. Și-a trimis eunucii să-i cumpere „mari cantități de haine occidentale”. „Cînd m-am dus la școală, Johnston mi-a spus, tremurînd de mînie, să mă întorc și să le dau jos imediat.” Hainele, cumpărate de la costumierul unui teatru din Beijing, erau tipătoare, nepotrivite, grotești. În ziua următoare, Johnston a venit la palat cu unul dintre cei mai cunoscuți croitori occidentali din Beijing. „Dacă ai să porți haine luate de la mîna a doua, n-ai să fii un gentleman, ai să fii un...” A bîlmăjit ceva, nereușind să găsească cuvîntul potrivit.

Johnston l-a învățat de asemenea pe Pu Yi cum trebuie să se poarte la masă — cum să bea ceai în manieră occidentală (chinezii îl beau zgomotos, pentru a-și arăta aprecierea, și rîgîie după masă în chip de omagiu adus mîncării excelente a gazdei), cum să ronțăie delicat biscuiții, cum să folosească un cuțit și o furculiță, cum să facă o conversație plăcută. Din propriile relatări ale primilor ani cu Johnston, este clar că Pu Yi a trecut printr-o fază prooccidentală, copilărească, dar de înțeles. A comandat haine occidentale în cantități uriașe, de asemenea inele, ace de cravată, butoni de manșete, cravate. Le-a ordonat eunucilor să-i cumpere mobilă în stil european. A prins chiar obiceiul să-și spună Henry (Henry al VIII-lea i se părea un exemplu exuberant). Pu Jie a devenit William. Mai tîrziu el și-a numit soția Elizabeth. Chiar a început să folosească, în conversațiile zilnice, un amestec de engleză și chineză, un soi de „anglo-

chineză", deși progresele lui în învățarea limbii erau destul de modeste.

În felul lui liniștit, rezervat, Pu Yi a început să-l venerateze pe Johnston. „Mă gândeam că totul la el era de primă clasă”, scria el. „M-a făcut să simt că occidentalii erau cei mai inteligenți și mai civilizați oameni din lume, iar el era cel mai învățat dintre ei.” La vremea când studiile lui oficiale s-au încheiat — o dată cu căsătoria —, „Johnston”, scria el, „devenise una dintre persoanele cele mai dragi mie”.

Datorită faptului că Johnston dezaproba purtarea cozilor, s-a hotărît Pu Yi să și-o taie pe-a lui — un adevărat sacrilegiu. Este o dovadă a prestigiului extraordinar al lui Johnston și a realului său folos la curte faptul că n-a fost dat afară pentru acest lucru. Consoartele Văduve și-au proclamat mânia și dezacordul, și eunucii au fost atât de îngroziți, încît nici unul n-a vrut să facă operațiunea, așa că Pu Yi a trebuit s-o facă singur. Codița era mai mult decît un simbol politic — era acel obicei manciurian care căpătase o însemnătate cvasi-religioasă, și tradiționaliștii au văzut în tăierea cozii sfîrșitul oricărei șanse de supraviețuire a dinastiei manchu. Militaseră în favoarea păstrării ei ani de zile — nu în ultimul rînd argumentînd că acea codiță era un semn distinctiv, un mod folositor de a hotărî cine trebuia să fie lăsat să intre și să iasă din Orașul Interzis. După actul curajos al lui Pu Yi, mii de curteni i-au urmat exemplul. Doar dascălii chinezi ai lui Pu Yi și cîțiva dintre oficialii mai conservatori ai curții n-au vrut să renunțe.

Pu Jie, fratele mai mic, era unul dintre membrii anturajului său sfîșiat între dorința de a-l imita pe Pu Yi și teama de mânia familiei. Cu trei sferturi de secol mai tîrziu, stînd în micuța lui sufragerie — o figură smochinită și totuși impunătoare, capabil încă să-ți strîngă mîna cu putere și cu o voce surprinzător de tînească — Pu Jie mi-a povestit cum a zbughit-o spre casă după ore și i-a mărturisit bunicii sale că voia să-și taie codița. „Mi-a zis: «Presupun că nu mai pot face nimic, de vreme ce Împăratul însuși și-a tăiat-o». Dar era foarte supărată și, începînd cu aceeași zi, m-a obligat să port o pălărie în interiorul casei. «N-ai voie să ți-o

scoți de pe cap în prezența mea», a zis ea. Și n-am făcut-o niciodată.”

Johnston era responsabil pentru multe alte schimbări dramatice în stilul de viață al adolescentului Pu Yi. Șocat de felul în care era purtat peste tot în lectici și palanchine, el l-a încurajat să meargă pe jos și a introdus primele biciclete în Orașul Interzis. Pu Yi a fost atât de încântat de acest nou mijloc de transport, încât a ordonat ca toate pragurile porților și ușilor să fie nivelate, pentru a le putea traversa fără a mai coborî de pe bicicletă. Pu Yi a cumpărat vehicule cu două roți pentru Pu Jie și pentru câțiva dintre eunucii mai sportivi. Eunuci care se hlizeau pe biciclete au adus pagube importante grădinilor de trandafiri și straturilor de flori din Orașul Interzis; se clătinau încontrolabil peste tot, căci frații regali trebuiau să aibă însoțitori oriunde se duceau și câte zece eunuci se bîlăiau în spatele lor, încercînd să se țină după ei și, de obicei, căzînd.

O altă revoluție încurajată de Johnston a fost instalarea telefoanelor în Orașul Interzis. În 1919, prințul Zhun, tatăl lui Pu Yi, tocmai își adusese unul acasă, în Reședința de Nord, unde locuia Pu Jie, și acesta i-a povestit lui Pu Yi despre minunata jucărie magică. Pu Yi a ordonat să i se instaleze și lui un telefon. Anturajul casei imperiale a fost oripilat. „Nu există un precedent pentru astfel de mașinării străine în codul ancestral”, au argumentat curtenii. Pu Yi a spus că Orașul Interzis era deja plin de „mașinării străine”: plane, lumină electrică, ceasuri cîntătoare. Ce aveau împotriva telefonului? Consilierii imperiali au găsit un alt argument. „Dacă cei din afara Orașului Interzis puteau da telefon, n-aveau să ofenseze Liniștea Celestă?”

Adevărata lor teamă, desigur, era că un telefon ar fi fost cordonul de legătură între Pu Yi și lumea exterioară și că astfel l-ar fi scăpat de sub control. Prințul Zhun, a cărui singură preocupare era plata neîntreruptă, de către statul republican, a alocațiilor imperiale, a luat partea celor ce se opuneau instalării telefonului, dar în cele din urmă a fost nevoit să cedeze.

De îndată ce aparatul a fost instalat, Pu Yi, „extrem de emoționat”, a început să dea primele lui telefoane. „L-am sunat pe un actor de la Opera din Beijing și pe un acrobat, dar am închis înainte de a spune cine sînt. Am sunat la un restaurant și am comandat o masă pentru a fi trimisă la o adresă falsă.” Chiar și după ce noutatea s-a mai atenuat, Pu Yi a rămas un mare fan al telefonului, purtînd interminabile conversații cu Johnston.

Încurajat de această din urmă victorie tehnologică, Pu Yi a hotărît că Orașul Interzis ar trebui să aibă propriul lui parc de mașini și acestea au fost folosite pentru prima oară cînd s-a dus să-și prezinte omagiile la căpățîiul mamei sale decedate, în reședința ei din partea de nord a Beijingului, pe 30 septembrie 1921. A fost prima lui ieșire — cu excepția a două sau trei excursii pînă la Palatul de Vară — și principala poartă a Orașului Imperial s-a deschis pentru cortegiul regal — un alt semn, au observat curtenii, al faptului că Articolele Tratatului Favorizant erau corect aplicate. Timp de luni de zile, Pu Yi îi înnebunise pe dascăli și întreaga curte pentru a obține permisiunea de-a face o plimbare cu mașina pe străzile Beijingului. Johnston îl aproba în întregime, dar răspunsul fusese un „nu” hotărît, din motive de securitate. Acum soldați și polițiști se aliniaseră pe străzile pline de lume animată de o imensă curiozitate, dar nu și de ostilitate, față de fostul lor Împărat.

În particular, oficialii curții i-au spus lui Johnston că a-i permite lui Pu Yi să iasă pe străzile Beijingului presupunea un cost imens: armata și poliția trebuiau mituite pentru a-i asigura securitatea, trebuiau împărțite bacșișuri „pe o scară fantastică”. Johnston a sugerat ca el și Pu Yi să se plimbe incognito pe străzi. „Sugestia”, spune Johnston, „a fost privită ca nedemnă de o discuție serioasă.”

Pu Yi și-a văzut pînă la urmă dorința împlinită o dată sau de două ori — mergînd cu mașina pentru a-l vizita pe unul dintre dascălii săi, care era bolnav — însă din nou într-un cortegiu extrem de vizibil și inutil, care includea polițiști în uniformă și ofițeri ai armatei, ce supravegheau ca el să meargă drept acolo și înapoi, fără să se oprească pe

drum pentru a se întâlni cu diplomații din „Orașul Tătar”, cartierul legațiilor.

Poate că cea mai absurdă bătălie pe care a trebuit s-o ducă Johnston pentru elevul său a fost lupta pentru ochelarii regali. Devenise clar pentru Johnston că Pu Yi era miop și acest lucru explica frecvențele lui dureri de cap, izbucnirile de mînie și neatenția ocazională. Împăratul avea urgent nevoie de ochelari.

Nici nu se pune problema, au spus Consoartele Văduve. Ochii Împăratului erau mult prea prețioși pentru a fi încredințați unor doctori străini și, pe deasupra, „împărații nu poartă ochelari”. Chiar și tatăl lui Pu Yi, prințul Zhun, a avut senzația că demnitatea Împăratului ar fi serios atinsă de o astfel de inițiativă. Johnston a trebuit să amenințe că-și va da demisia. În ultimă instanță, Pu Yi și-a impus punctul de vedere și a cerut ochelari —, dar Consoartei Văduve Duan Kang nu i s-a adus la cunoștință pînă ce el n-a început să-i poarte efectiv: un oficial al curții înspăimîntat i-a spus lui Johnston că, dacă ea ar fi știut dinainte, foarte probabil că s-ar fi sinucis.

De asemenea, Johnston a făcut tot ce i-a stat în putință să stimuleze curiozitatea intelectuală a elevului său, aranjînd diverse „partide de bridge” (cum le-a numit E.M. Forster) cu scriitori și poeți chinezi cunoscuți, dar acest lucru s-a dovedit doar un succes parțial: a accepta o invitație în Orașul Interzis era privit ca un act politic, ca o adeziune automată față de partida promonarhistă.

În cele din urmă, dar nu lipsit de importanță, Pu Yi a descoperit filmele: guvernul chinez însuși, drept cadou de nuntă, i-a instalat o cameră de proiecție și, curînd, se vizionau filme săptămînal — din nou spre scandalizarea oficialilor conservatori și a Consoartelor Văduve. Să fii invitat la o seară de vizionare însemna aproape la fel de mult cu a primi un titlu princiar — sau a avea dreptul să călărești prin Orașul Interzis.

Dar, în ciuda progreselor elevului său imperial și a noilor sale libertăți, Johnston nu era pe deplin satisfăcut. Pu Yi, scria el, avea ceva „frivol” în el. „La început, am pus

asta pe seama tinereții [dar] uneori mi se părea că observ în natura lui semnele unui clivaj permanent, sugerînd parcă existența în interiorul său a două personalități contradictorii." Pu Jie își amintește schimbările lui de dispoziție: „Cînd era bine dispus, totul mergea bine și era un tovarăș încîntător. Dacă ceva îl tulbura însă, partea lui întunecată ieșea la iveală."

Putea fi o trăsătură a familiei; dar, mai probabil, era o consecință inevitabilă a mediului în care trăia, înconjurat tot timpul de curteni slugarnici, lingușitori.

„Era îngrozitor de plictisit", și-a amintit Pu Jie mulți ani mai tîrziu, „și se simțea ca un prizonier." Pu Yi voia să evadeze, iar telefoanele, mașinile, hainele și revistele occidentale deveneau surrogate nesatisfăcătoare.

Cu complicitatea lui Pu Jie, Pu Yi a început să facă planuri de a scăpa din închisoarea lui poleită. Sesizînd că asupra traiului lor plana un mare risc, bătrînele Consoarte Văduve, care în mod normal nu prea se înțelegeau și abia dacă își vorbeau, au conspirat împreună pentru a reduce influența crescîndă a lui Johnston și a-și păstra controlul asupra lui Pu Yi, care era predestinat să ducă viața unui împărat marionetă, la o curte închipuită, dar aducătoare de mari venituri.

S-au hotărît să-l însoare cît mai repede posibil.

Capitolul 8

Autobiografia lui Pu Yi zugrăvește un tablou terifiant, și probabil conform cu realitatea, al stării curții în anii săi de adolescență, dar nu spune aproape nimic despre viața lui emoțională.

Motivul este, desigur, faptul că volumul său avea un scop foarte precis — să pună în contrast „vechile vremuri nefaste” cu „noua societate” a lui Mao. Pentru a sublinia acest lucru, Pu Yi și-a scos în evidență acele trăsături de caracter despre care știa că-l vor scuza în ochii cititorului — și de asemenea îl vor amuza — descriindu-se drept un bufon imatur și răsfățat. Probabil că nu și-a înnegrit imaginea pe nedrept, dar cu siguranță a omis să menționeze ceea ce Johnston se străduia să scoată în evidență — că devenise interesat de situația țării și că s-a dovedit foarte curînd un martor perspicace și sofisticat, deși pasiv, al stării vecine cu colapsul ce caracteriza China din acea perioadă.

Pu Yi n-a ajuns niciodată să vorbească destul de cursiv în engleză, așa cum sperase Johnston, dar era un cititor avid de ziare, atît englezești, cît și chinezești. Din cauza importanței concesiunilor britanice din China, exista o înfloritoare presă de limbă engleză. Ziarele chinezești reprezentau întregul spectru de opinie, de la conservatorismul notoriu pînă la vederile revoluționare extremiste. În afara capitalei, mulți corespondenți locali ai ziarelor în limbi străine erau misionari și mulți dintre aceștia erau prorepublicani. Johnston îl dojenea adesea pe Pu Yi că petrecea prea mult timp citind ziare. Dar din propriile lui memorii reiese clar că moralistul scoțian confucianist și Împăratul adolescent petreceau ore

întregi discutînd politică, despre care Pu Yi ştia mult mai multe decît mărturiseşte în cartea sa.

Pu Yi avea treisprezece ani la vremea „Mişcării din 4 mai”, uriaşul miting studentesc care a avut loc în 1919 în piaţa Tian'anmen, aflată în apropierea Oraşului Interzis; se protesta împotriva deciziei Tratatului de la Versailles, care îi oferise Japoniei concesiunea germană Qingdao drept recompensă în urma intrării în război de partea Aliaţilor.

Era o decizie imorală, injustă şi arogantă, care, cum era de aşteptat, a înstrăinat China de Occident pentru mulţi ani. Cînd a sosit vremea ca Bertolucci să filmeze, pentru *Ultimul Împărat*, studenţii în acţiune, în faţa Oraşului Interzis, n-a dus lipsă de voluntari: în manualele de istorie de astăzi, Mişcarea din 4 mai este văzută ca precursora a tuturor mişcărilor studenteşti ce aveau să urmeze.

Nu există, în cartea lui Pu Yi, decît două scurte referinţe la acest eveniment; el susţine că a aflat despre protest din discuţiile cu Johnston (deşi e greu de crezut că n-a auzit rumoarea studenţilor de dincolo de zidurile Oraşului Interzis). După Johnston, Mişcarea din 4 mai, ca şi celelalte mişcări revoluţionare, a fost urmărită de Împărat cu cel mai mare interes. Dar ceea ce îi interesa pe amîndoi mult mai mult decît consecinţele Mişcării din 4 mai erau neîntreruptele zvonuri despre lovituri de stat avînd ca scop restauraţia şi nesfîrşitele dezbateri din ziare cu privire la şansele lor de succes.

După eşecul deplorabil din 1917, Zhang Xun, „Genera-lul cu coadă”, şi-a continuat intrigile împreună cu faimosul dictator militar Zhang Zuolin, tînărul ţăran care devenise atît de puternic, avînd sub control Manciuria şi Mongolia. În cartea lui, Johnston citează masiv din editorialele englezeşti, publicate între 1919 şi 1924, pe care Pu Yi le parcurgea cu mare atenţie; chiar dacă selecţia lui Johnston este arbitrară, e clar că eventualitatea unei restauraţii nu numai că se dezbătea în mod deschis, dar chiar era privită ca posibilă. Johnston citează *Peking and Tientsin Times* din 19 martie 1921, ca susţinînd: „Este probabil să estimăm că nouăzeci la sută din populaţie ar fi în favoarea reîntoarcerii Împăratului.”

(„Eu cred că aceasta nu era o exagerare”, a adăugat, cum era de așteptat, Johnston.) Pentru a da greutate unei asemenea afirmații, el dă și un alt citat dintr-un ziar republican, *Shu Guang*, tot din 1921, care deplîngea faptul că, la țară, „[populația] analfabetă... obtuză n-are nici o idee despre ceea ce înseamnă libertatea, drepturile politice și guvernarea... Te poți întâlni cu oameni care pun întrebări de felul: «Ce mai face împăratul? Cine-i mai-marele acum în Palatul Imperial?»”

„Nu s-au discutat nici un fel de planuri monarhiste în palat, și Împăratul însuși n-a participat la nici unul dintre comploturi”, a susținut Johnston. „Subiectul a fost în mod scrupulos evitat de dascălii chinezi și de mine însumi, căci eram cu toții preocupați ca el să nu fie implicat personal în nimic care ar fi putut fi interpretat drept o conspirație împotriva Republicii.”

Dar Johnston era destul de pregătit să răspundă la oricare dintre întrebările lui Pu Yi despre șansele restaurației, întrebări pe care el, a arătat Johnston, le punea destul de des. Când o făcea, „eu nu ezitam să-mi exprim propriile opinii” cum că „orice conspirație de genul celei din 1917 trebuie neapărat evitată... și că Împăratul ar trebui să nu ia în seamă nici o invitație de a-și relua tronul, decît dacă aceasta i-ar veni sub forma unui apel autentic și spontan din partea reprezentanților poporului aleși în mod liber”. Johnston a adăugat că el avea sentimentul că o astfel de eventualitate, datorită circumstanțelor din China, era „foarte îndepărtată”, chiar dacă — de-ar fi fost ca un astfel de vot liber să aibă loc — părerea lui era că „majoritatea în favoarea monarhiei ar fi enormă”.

Implicația era că Pu Yi era sortit să rămînă un prizonier virtual în Orașul Interzis pînă cînd republica avea să se prăbușească de la sine. Însă chiar dacă acest lucru s-ar fi întîmplat, nu exista siguranța restaurației — căci exista o diversitate de mișcări rivale, care se aflau la cuțite, și nu toate rudele aristocrate ale lui Pu Yi erau favorabile revenirii sale la tron. Cu alte cuvinte, perspectivele lui Pu Yi erau întunecate, în ciuda luxului în care se scălda. Pînă și

extravaganțele începuseră să pălească: republica nu-și mai îndeplinea obligațiile privitoare la alocațiile bănești. Familia regală acumulasе uriașe note de plată, și incompetentul ex-regent Zhun, tatăl lui Pu Yi, începuse să vîndă cantități tot mai mari din bogățiile palatului pentru a menține la curte luxul obișnuit.

Aceasta era atmosfera din Orașul Interzis cînd Consoartele Văduve au început să-i caute o soție lui Pu Yi. Nu mai e nevoie să spunem că el nu a fost consultat. Au fost multe dispute aprinse înainte ca alegerea lor să se reducă la patru pretendente — și la începutul anului 1922, lui Pu Yi i s-au înmînat patru fotografii, cerîndu-i-se să alcagă.

După cum s-a exprimat în mod patetic Pu Yi:

Mie fetele mi se păreau toate identice și le vedeam trupurile la fel de informe ca niște țevi învelite în rochii. Fetele lor erau foarte mici în poze și n-am putut vedea dacă erau sau nu frumoase... Nu mi-am dat seama la vremea aceea că asta era unul dintre marile evenimente ale vieții mele și n-avem nici un fel de standarde după care să mă ghidez. Am încercuit la întîmplare o poză drăguță.

Fata pe care a ales-o era Wen Xiu. Avea treisprezece ani și o față plată, era bondoacă și făcea parte dintr-o familie aristocratică manciuriană sărăcită. Fusese de fapt inclusă „pentru ca lista să fie mai lungă”. Alegerea lui Pu Yi a provocat consternare printre Văduve.

O putea avea pe Wen Xiu drept „consoartă secundară” (concubină, adică), au hotărît Văduvele. Dar Wen Xiu nu era deloc potrivită să fie împărăteasă, așa că i s-a spus să alcagă din nou.

Arătîndu-se mai puțin hotărît decît în cazul unor subiecte precum bicicletele, telefoanele sau ochelarii, Pu Yi a făcut cum i s-a spus. De data asta a ales-o pe Wan Rong (Chip Frumos), de șaptesprezece ani, membră a uneia dintre cele mai proeminente și bogate familii din Manciuria, care își avea reședința în Tianjin, unde fusese educată la o școală

misionară americană. Văduvele au fost mulțumite. Apoi au încercat să-l convingă pe Pu Yi să aleagă și alte „consoarte secundare” (în mod tradițional, un împărat avea cel puțin patru concubine), dar Pu Yi s-a opus și Văduvele au renunțat pentru moment.

Poza lui Wan Rong o arată ca fiind o frumusețe senzuală, o Claudia Cardinale orientală, înaltă, cu buze pline, ochi uriași și o expresie melancolică. Avea o educație aleasă (precum Pu Yi, avusese un dascăl englez) și era o fire voluntară.

Pu Yi, după cum era obiceiul imperial, n-avea s-o vadă decât în ziua nunții, apogeul unei serii întregi de procesiuni și ritualuri complicate, pe care Johnston le descrie în cartea lui cu o bogăție de detalii. Prima oară, anunțul căsătoriei a apărut pe 15 martie 1922, în ziarul favorit al lui Johnston, *Court Gazette*. Pe 17 martie, Chip Frumos a fost adusă la Beijing cu un tren special, întâmpinată în mod ceremonios de demnitarii curții, de oficiali republicani și o gardă de onoare, fiind condusă la Reședința Împărătească (în afara Orașului Interzis) pentru a fi „instruită cu privire la eticheta curții”. Pe 6 aprilie, Pu Yi, iarăși cu o escortă de curteni, s-a dus la mormântul strămoșilor săi, pentru a-i informa despre apropiata lui căsătorie.

Pe 4 iunie, fără ca altcineva să fie la curent, în afară de fratele său Pu Jie și Johnston, Pu Yi a încercat în mod disperat să scape de întreaga afacere și să fugă din țară.

El luase foarte în serios remarca ocazională a lui Johnston referitoare la posibilitatea unor studii la Oxford. Pu Jie își amintește bine acea perioadă. „Pu Yi vorbea în mod constant despre planul lui de a pleca în Anglia și de a deveni student la Oxford, cum a fost și Johnston”, mi-a spus. „Asta a durat luni de zile. Nu voiam să aflu nimeni, mai ales tata. De câte ori puteam, furam câte ceva de valoare de prin palate — vreun tablou, vreun porțelan vechi, orice puteam să car fără a fi văzut. Aveam prieteni care puteau obține bani frumoși pe asemenea obiecte și, încet-încet, am acumulat o mică avere, pe care aceiași prieteni o păstrau în siguranță în Tianjin.”

Asta însemna oare că Pu Yi nu voia să se însoare? am întrebat. „Decizia lui n-avea nimic de-a face cu apropiata căsătorie”, mi-a răspuns Pu Jie. „Se simțea prizonier, dorea pur și simplu să evadeze.”

È clar că Pu Yi spera că Johnston, care îi vorbise cu atîta patimă despre Oxford, avea să-l încurajeze. Dar cînd a sosit momentul crucial, acesta a dat înapoi. Johnston însuși își amintește în detaliu întregul incident, vorbind despre disperarea lui Pu Yi, dar și despre atitudinea foarte ambiguă a guvernului britanic din acea perioadă față de nefericitul ex-Împărat.

Așa cum povestește Johnston, el a primit un bilet confidențial de la Pu Yi, unde i se comunica să vină la palat, la ora trei după-amiază, în ziua de 3 iunie 1922, cu două mașini. Johnston a închiriat un automobil cu șofer și, la volanul propriei mașini, a condus micul cortegiu în Orașul Interzis. O dată ajuns acolo, Pu Yi l-a chemat în biroul său și, după ce s-a asigurat că nu-i ascultă nici un eunuc, i-a expus planul în detaliu. Johnston urma să-l ducă în acea după-amiază, împreună cu bagajele și un servitor apropiat, la Legatia Britanică. Ajuns acolo în siguranță, avea de gînd să redacteze o scrisoare deschisă către „poporul chinez”, renunțînd la titlul său imperial, la subsidiile din partea statului și la toate celelalte privilegii. Imediat după aceea, intenționa să părăsească țara — și spera ca Universitatea Oxford să-l accepte la studii.

Johnston, reticent, i-a oferit lui Pu Yi trei motive — nici unul dintre ele convingător — pentru care nu putea face ceea ce plănuise. Primul era că noul președinte promonarhist al Chinei, Xu Shichang, își dăduse demisia cu o zi în urmă, iar opinia publică — ca și presa — ar fi spus că cei doi „au complotat împreună”. Al doilea motiv era că, renunțînd la subsidiile sale, s-ar fi născut presupunerea că ele urmau oricum să-i fie retrase (ceea ce nu era cazul) și ar fi fost acuzat că încerca „să salveze aparențele renunțînd de bunăvoie la ceva ce oricum avea să-i fie luat cu forța”.

Al treilea motiv era că Johnston nu știa dacă Pu Yi ar fi fost binevenit, chiar și temporar, în interiorul Legației Britanice.

„Dar mi-ai promis!” a strigat Pu Yi, consternat.

Johnston avea pregătită o replică și pentru asta. Legația Britanică îi transmisese într-adevăr lui Pu Yi că, dacă viața i-ar fi fost în pericol, ar fi găsit adăpost acolo. Însă „nici o primejdie nu amenința persoana Împăratului”. În plus, a adăugat Johnston, China n-avea pentru moment nici președinte, nici parlament — așa că cine ar fi putut să-i recunoască renunțarea la tron?

Supărat, cu ochii în lacrimi, Pu Yi l-a lăsat pe Johnston să plece, și-a desfăcut bagajele — și i-a spus fratelui său că planul eșuase, că englezii, în cele din urmă, îl lăsaseră baltă.

În relatarea sa asupra incidentului, Johnston susține că Pu Yi fusese motivat în gestul lui de „profundul dezgust față de corupția despre care știa că proliferază în tot palatul”. Pu Jie are o altă variantă; după cum mi-a spus, Pu Yi dorea cu disperare să evadeze și să înceapă o viață nouă.

Motivele lui Johnston de a-i zădărnici planul erau, firește, cu mult mai puțin mărinimoase decât le-a făcut el să pară. Principalul motiv pentru care a refuzat să-l ducă pe Pu Yi la Legația Britanică a fost că guvernul englez, nu pentru prima dată în istoria diplomației sale lipsite de glorie, „nu dorea să se implice”. Johnston a recunoscut măcar față de Pu Yi, susținând că primirea lui în interiorul Legației Britanice „ar fi putut fi interpretată ca amestec inadmisibil în afacerile interne ale Chinei”. Așa cum Johnston însuși a comentat mai târziu, dacă ministrul britanic l-ar fi găzduit pe Pu Yi, „toate activitățile sale ulterioare ar fi fost puse pe seama intrigilor englezilor. Eu însumi aș fi devenit victima calomniilor și acuzărilor.”

Asemenea scrupule erau însă absurde: legațiile străine din Beijing constituiau la vremea aceea — și chiar mai târziu — veritabile ținuturi inviolabile. Președinți chinezi, comandanți militari și miniștri le-au folosit în momente de cumpănă ca refugii sigure, la fel cum miniștrii latino-americiani aveau să folosească ambasadele cu ocazia diverselor

lovituri de stat. Marea Britanie era, la vremea aceea, una dintre cele mai mari puteri în Asia, dacă nu cea mai mare, și s-ar fi putut foarte bine descurca în oricare dintre situațiile expuse de Johnston.

Unul dintre argumentele pe care le-a adus în plus a fost că tânărul Împărat ar fi trebuit să-și pună în ordine situația financiară înaintea unui asemenea gest disperat. Dar, de fapt, reacția negativă a lui Johnston era motivată de considerații mult mai puțin nobile: era prea mulțumit de rolul său ca dascăl imperial și mandarin de rang înalt pentru a risca să-l piardă. Încântarea lui în fața vechilor ritualuri de curte transpare din relatarea nunții lui Pu Yi, care a avut loc șapte luni mai târziu și despre care Johnston a scris în exclusivitate pentru *Country Life* și *Times* — „nici un străin în afară de mine”, a notat el cu mândrie, „n-a mai fost prezent”.

Nunta în sine a fost precedată de o serie întreagă de alte ritualuri de curte, toate stabilite de astrologi și desfășurându-se normal, ca și cum patetica încercare de evadare a lui Pu Yi n-avusese loc niciodată.

Pe 21 octombrie, „darurile nuptiale” au fost strânse și duse prințesei: doi cai înșeuți, optsprezece oi, patruzeci de suluri de satin și optsprezece baloturi de pînză. Ciudata procesiune a străbătut străzile Beijingului, însoțită de gărzile palatului, muzicanți de curte și un detașament al caveriei republicane chineze luat cu împrumut.

Era vorba de zestrea simbolică din tradiția manchu. Adevăratele daruri veneau mai târziu: mari cantități de aur și argint, porțelanuri prețioase, alte suluri de satin și cai înșeuți. Daruri asemănătoare li se înmînau de asemenea părinților și fraților miresei. Servitorii miresei, a notat Johnston, primeau fiecare cîte 70 de lire sterline.

În ziua nunții propriu-zise — sau mai degrabă în noaptea nunții, căci, conform tradiției, totul trebuia să se desfășoare sub clar de lună — o procesiune uriașă, cu gărzile palatului, soldați republicani și fanfare chinezești și europene, a defilat din nou prin Beijing, însoțind de data asta viitoarea Împărăteasă de la locuința ei temporară către Orașul Interzis. Prințesa a fost purtată pe un scaun ceremonial,

special pregătit pentru ocazie și numit „Scaunul Phoenix” (creatura mitică simbolizînd fericirea și norocul), un obiect decorat cu păsări de argint și purtat la înălțime de douăzeci și doi de servitori.

La porțile Orașului Interzis, procesiunea s-a oprit, servitorii care duceau Scaunul Phoenix au fost înlocuiți de eunuci, iar prințesa — singură — a fost introdusă în Orașul Interzis și în noua ei viață, în acordurile ciudatelor melodii, intonate la instrumente rare, destinate numai ocaziilor speciale, de muzicienii curții. În Palatul Liniștii Pamîntesti, toți prinții, rudele (părinților și fraților miresei li se acordaseră, prin ordine ale curții fantomă, ranguri de prinți și duci) și principalii curteni se ploconeau la nesfîrșit înaintea lui Pu Yi, cocoșat pe tronul său. Apoi, în noua reședință a Împărătesei, ea însăși a îngenunchat și s-a ploconit de șase ori în fața Împăratului și a curții sale, în vreme ce se dădea glas decretului imperial care consfințea căsătoria.

La scurt timp, pe la ora 4 dimineața, a avut loc o ceremonie similară, ceva mai puțin elaborată, pentru a o întîmpina pe Wen Xiu, Consoarta Secundară. Două zile mai tîrziu, o uriașă recepție oficială s-a ținut în Palatul Cerului Senin, unde au fost invitați miniștrii cabinetului republican și alte înalte oficialități, pentru ca, în aceeași seară, Pu Yi și mireasa lui să fie gazdele unei petreceri mai puțin oficiale, la care au venit vreo două sute de străini — o inițiativă discretă a lui Johnston. El a notat cu mîndrie că s-a aflat printre cei patru aleși ai curții care trebuiau să anunțe, pe măsură ce soseau, numele invitaților.

Pregătit cu grijă din timp, Pu Yi a ținut o mică alocuțiune în limba engleză: „Ne face mare plăcere să avem astăzi aici atîția oaspeți din toată lumea. Vă mulțumim că ați venit și vă dorim sănătate și prosperitate.” Păcînd o plecăciune către asistență, a închinat o cupă de șampanie. Străinii au izbucnit în aplauze. Cînd au părăsit Orașul Interzis, au primit cu toții mici suveniruri — scrumiere cloisonné pentru bărbați, bijuterii de argint pentru femei.

În aparență, Pu Yi a trecut prin aceste ceremonii cu aplombul corespunzător. Avea șaptesprezece ani, era total

lipsit de experiență sexuală și nimic din ceea ce trăise până atunci nu-l pregătise pentru viața de bărbat însurat. S-a trezit peste noapte împovărat cu două neveste. Așa cum spune el însuși, „nu mă gândisem aproape deloc la căsătorie sau familie. Abia când Împărăteasa m-a arătat în veșmîntul purpuriu de satin, decorat cu dragoni și phoenicși, am fost curios să văd cum arată.”

Noaptea nunții, sau ce mai rămăsese din ea după sosirea celei de-a doua consoarte, a fost petrecută, potrivit tradiției manchu, în camera nupțială a Palatului Liniștii Pămîntești. Era, după cum își amintește Pu Yi, „o încăpere destul de ciudată, fără nici o mobilă cu excepția patului înălțat care ocupa un sfert din ea. Totul, în afară de podea, era roșu.” Patul, denumit „Canapeaua Dragon-Phoenix” era un baldachin uriaș, cu draperii roșii-aurii, împodobit de asemenea cu dragoni și phoenicși. Din fotografii, seamănă mai degrabă cu patul faimoasei „camere chinezești” din Unu Doi Doi, celebrul bordel de dinainte de război, frecventat de Eduard al VII-lea în vizitele sale la Paris.

„După ce am băut ceașca nupțială și am mîncat prăjiturile «fiu și nepoi», scrie Pu Yi, am simțit că mă sufoc. Mi-reasa stătea pe pat, cu fruntea plecată. Am privit în jur și am văzut că totul era roșu: draperiile patului, pernele, rochia, florile, chipul ei... totul părea învăluit în ceară topită. Nu știam dacă trebuia să mă așez sau să stau în picioare și am decis că aș prefera să fiu în Sala Cultivării Mentale [unde locuise în copilărie], așa că m-am dus acolo.

Cum s-a simțit Wan Rong, părăsită în camera nupțială? Ce a gândit Wen Xiu, care n-avea nici paisprezece ani? Nu mi-am pus niciodată asemenea întrebări.” Pu Yi vrea să ne facă să credem că, în acel moment, gândurile lui se învîrteau în jurul viitorului său ca Împărat. „Îmi spuneam: dacă n-ar fi avut loc nici o revoluție, acum aș fi început să conduc cu puteri deplină. Trebuie să-mi recuperez moștenirea ancestrală.”

E o diferență enormă față de sentimentele exprimate în dramatica întrevvedere pe care o auiesc cu Johnston, cu doar șapte luni în urmă.

Mult mai probabil este că, în acea dimineață traumatizantă, Pu Yi și-a dat seama de complexe sale sexuale. A știut că fuga lui prematură din Palatul Linistii Pămîntești va fi raportată de omniprezenții și bîrfitorii eunuci — și că o asemenea purtare, în termeni populari chincești, era deopotrivă rizibilă și profund umilitoare.

Poate că era prea mult să aștepti de la un adolescent care fusese permanent înconjurat de eunuci să dovedească maturitatea sexuală a unui tînăr obișnuit, de aceeași vîrstă. Nici Consoartele Văduve, nici Johnston nu-i dăduseră vreun sfat în privința asta — astfel de lucruri pur și simplu nu se făceau, cînd era vorba de împărați; ar fi fost o încălcare grosolană a protocolului. Totuși, chiar și un asemenea adolescent neexperimentat, în condiții normale, ar fi fost greu să reziste în fața neobișnuitei frumuseți senzuale a lui Wan Rong. Se pare deci că Pu Yi era fie impotent, extrem de imatur din punct de vedere sexual, fie deja conștient de tendințele sale homosexuale.

Tabuurile asupra homosexualității în China de azi sînt atît de puternice, încît n-am putut găsi nici o cale de a aborda acest subiect, în conversațiile cu rudele supraviețuitoare ale lui Pu Yi. Cel mai aproape am ajuns atunci cînd Pu Jie mi-a spus — răspunzînd unei întrebări deliberat inocente: „De ce Pu Yi n-a avut niciodată copii?” — că, mai tîrziu, „ex-Împăratul a fost diagnosticat ca incapabil biologic de a deveni tată.”

Descrierea pe care Pu Yi a făcut-o nopții nunții sale este practic singura referință din cartea lui la relațiile sale cu Chip Frumos (sau Elizabeth, cum a început s-o numească în curînd). Despre Wen Xiu, Consoarta lui Secundară, nu există nici o referință. Pu Jie își amintește de ei trei — cei doi frați și soția lui Pu Yi — cum rîdeau, plimbîndu-se cu bicicleta pe aleile palatului, „jucîndu-se ca niște copii”.

Wan Rong nu era o păpușă needucată. Părinții ei, în Tianjinul occidental și sofisticat, o crescuseră ca pe o fată relativ „modernă”. Știa să citească și să scrie în engleză fluent. Îi plăcea jazzul și chiar știa să danseze ca occidentalii. Rong Qi, fratele ei mai tînăr, își amintește de ea

ca de o „fată încăpățînată, independentă, plină de vervă, o prințesă tipică”.

Rong Qi n-avea decît zece ani la vremea nunții, dar își aduce aminte de Pu Yi și Wan Rong curînd după căsătoria lor, cum se luau la întrecere pe aleile din Orașul Interzis, sperînd eunucii, hîrjonindu-se, prefăcîndu-se că se bat. „Rîdeau tot timpul, ea și Pu Yi păreau să se înțeleagă bine. Erau ca niște copii împreună.”

Prietenia veselă n-a durat mult. La cîteva luni după nuntă, Wan Rong își petrecea tot mai mult timp singură, în propriile apartamente, tot mai abătută și plictisită.

San Dao, unul dintre tinerii ei eunuci, astăzi un bătrîn capricios de 85 de ani, unul dintre cei doi eunuci supraviețuitori ai acelei epoci, nu prea vrea să vorbească despre vremurile apuse. Bătrînul cu ten măsliniu, cu păr alb tăiat scurt, cu o voce certăreață — dar nu deosebit de ascuțită — și cu o permanentă nemulțumire pentru viața lui ruinată (mai tîrziu, el a devenit un mic negustor de antichități, contrabandist și infractor mărunț, iar acum locuiește într-un azil de bătrîni) se comportă ca un om căruia i s-au încredințat secrete mult prea importante pentru a fi împărtășite străinilor. Cînd San Dao a fost luat ca tînăr eunuc în anturajul Împărătesei, avea 21 de ani și era terorizat de Pu Yi care, cîndva, în glumă, îl urmărise prin palatul soției sale cu un revolver. Pu Yi nu făcea decît să imite o scenă dintr-un film western, însă San Dao, neștiind asta, a crezut că Împăratul, din cine știe ce motiv, voia să-l ucidă.

După multe tergiversări, ocolind subiectul în mod deliberat și sporovăind despre evenimente de palat care n-aveau nici o legătură cu întrebările pe care le puneam, a recunoscut cu viclenie relația neobișnuită dintre Pu Yi și soția lui. „Împăratul”, a spus el, „venea cam o dată la trei luni în apartamentele nupțiale, unde își petrecea noaptea.” Și apoi? Alte vorbe fără rost, alte amintiri despre viața lui de mai tîrziu. Foarte interesant, dar cum se simțea Împăratul?

„Pleca devreme în dimineața următoare”, a zis San Dao, „și în tot restul zilei respective era teribil de prost dispus.”

Capitolul 9

Unul din obiceiurile „Venerabilei Buddha” fusese acela de a trimite celor pe care dorea să-i ruineze cadouri extrem de scumpe și inutile. Cei care primeau darurile, conform obiceiului, erau obligați să se revanșeze înzecit, căci altfel riscau să se facă de rîs într-un mod inacceptabil, fatal.

Curtea lui Pu Yi nu s-a ocupat niciodată cu asemenea tactici. Prințului Zhun, tatăl venal și slab de înger al ex-Împăratului, ideea i s-ar fi părut probabil destul de atractivă, dar la vremea cînd el a ajuns să răspundă de finanțele regale, nu se mai putea pune în practică: pentru a menține casa imperială, în ciuda subsidiei anuale din partea Republicii de 4,5 milioane dolari chinezești (cam 750 de mii de lire sterline la valoarea de azi), curtea imperială a fost obligată să amaneze sau să vîndă piesă cu piesă unele dintre comorile inestimabile acumulate de-a lungul secolelor de dinastii Ming și Qing.

Situația financiară a lui Pu Yi se înrăutățea tot mai mult. Teoretic, el era unul dintre cei mai bogați oameni din China. Practic însă, finanțele imperiale erau ca un bloc uriaș de gheață topindu-se sub soarele fierbinte, și părea că nu există nici o cale de a opri procesul de topire.

Nunta lui Pu Yi costase enorm, iar darurile pe care le primise — unele dintre ele în bani — nu puteau desigur egala cheltuielile. Multe daruri erau sub formă de statui, obiecte de porțelan, jad, manuscrise vechi — valoroase cu siguranță, dar greu de vîndut, unele avînd doar valoare simbolică. Soția lui Pu Yi provenea dintr-o familie bogată, care avea multe proprietăți în Tianjin, însă Pu Yi a descoperit că întreținerea a două soții presupunea costuri foarte mari.

Totuși topirea averii nu se datora nici extravagantei personale a lui Pu Yi, nici cheltuielilor cu cele două femei. Biroul Casci Imperiale, care administra averea Împăratului și pe cea a rudelor sale, era în același timp corupt și inefficient — iar unul dintre principalii vinovați nu era altul decât regentul Zhun însuși, care știa foarte bine că furturile atingeau proporții uriașe, dar lăsa cu bună știință procesul să continue, atîta vreme cît obținea și el o parte din asta. Portretul pe care i l-a făcut Reginald Johnston este devastator:

Este bine intenționat... Încearcă în felul lui apatic și ineficace să mulțumească pe toată lumea, reușește să nu mulțumească pe nimeni, se eschivează cînd e vorba să-și îndeplinească obligațiile, este total nepriceput în afaceri, are o lipsă de energie, voință și tărie de caracter dezastruoasă și există motive să credem că-i lipsește de asemenea curajul fizic și moral. Nu știe să facă nimic cînd se ivește vreo urgență, n-are idei originale și poate fi îmbrobodit de orice limbuz.

O regulă practică, în ce-l privește pe prințul Zhun, a adăugat Johnston, era să-l întrebi ce trebuie făcut și apoi să faci exact invers. Prințul Zhun a vîndut mari cantități de obiecte din Orașul Interzis pentru a plăti datoriile palatului, dar era atît de nepriceput, chiar și în practicile corupte, încît era jefuit în mod sistematic cînd făcea acest lucru.

Comorile dinastiei Qing, la vremea încoronării lui Pu Yi, erau incalculabile: în anii în care a locuit în Orașul Interzis, Pu Yi dădea în mod constant peste magazine pline cu anticități, manuscrise vechi și obiecte de aur. În afară de aceste comori, Pu Yi moștenise foarte multe obiecte antice din palatele Qing din Mukden și Jehol, dintre care unele fuseseră aduse în Orașul Interzis și uitate; familia lui de asemenea posedea domenii, terenuri arabile, reședințe în Beijing, Tianjin și Manciuria. După cum a descoperit Johnston, nîciodată nu fusese făcut vreun inventar al bogățiilor familiei imperiale.

Economul scoțian a fost scandalizat și, de îndată ce s-a împrietenit cu elevul lui regal, a început să-l îndemne să

se intereseze mai mult de moștenirea și posesiunile lui. Precum un loial contabil al familiei, el chiar s-a ostenit să identifice părțile din tezaurul din Mukden și Jehol care, după opinia lui, aparțineau familiei și nu Republicii.

Dar n-a reușit să-i trezească interesul lui Pu Yi decât prea târziu: matematica era o știință disprețuită, rezervată clasei inferioare a negustorilor. Chestiunile privitoare la bani, a observat Johnston, „erau sub demnitatea unui învățat sau a unui gentleman”. Nici un membru al familiei regale cu care s-a întâlnit vreodată Johnston, cu excepția unuia singur, nu era în stare să calculeze cu abacul. Și în vreme ce un abac, după cum a subliniat narecum pedant Johnston, putea oferi rezultate cu mare acuratețe și viteză, avea „dezavantajul de a nu fi în stare să funcționeze și de-a-ndoaselea, în căutarea vreunei greșeli”. Asta era și problema lui Pu Yi. La vremea când și-a dat seama că totuși curtea devenea falimentară, era prea târziu pentru a mai descoperi ce greșeli cauzaseră ruina dinastiei Qing.

Explicația simplă a lui Johnston a fost că sistemul însuși era o greșeală. În vremurile vechi, prinții manchu nu fuseseră nevoiți să se îngrijească niciodată de finanțe. Aveau intendenți care se ocupau de interesele lor și, chiar dacă aceștia erau corupți sau își puneau propriile familii în funcții bine plătite, existau atât de mulți bani, iar costul vieții pentru nobili era atât de ieftin, încât prinții nu trebuiau să-și facă probleme.

După „revoluția” din 1911, membrii dinastiei manchu n-au mai colectat taxe în mod direct. Aceasta a devenit prerogativa republicanilor, care, cel puțin în unele părți ale Chinei, nu erau altcineva decât conducătorii militari care își creaseră fiefuri autonome proprii. Dinastia Qing a trebuit să se descurce cu banii pe care îi avea. Subsidia anuală din partea Republicii în valoare de 750 de mii de lire era o sumă astronomică. Dar intendenții Biroului Casei Imperiale, care se ocupau de finanțele dinastiei, fiind deopotrivă incompetenți și corupți, deveniseră adepții „socotelilor creative”.

Johnston și-a dat seama de toate astea atunci când Pu Yi a donat opt mii de lire pentru repararea Străzii Legațiilor

din Beijing. După ce Biroul Casei Imperiale și complicității lui și-au luat partea, suma care a rămas pentru reparațiile în sine se redusese la optzeci de lire.

Cheltuielile casei imperiale din Orașul Interzis au continuat să fie scandalizante. Toată lumea știa că unii dintre eunucii mai înalți în grad locuiau în splendide palate din Beijing și Tianjin. Pentru că mita cobora pînă la eunucii cei mai umili, nimeni, cu atît mai puțin consilierii chinezi ai lui Pu Yi, nu se gîdea să dea totul în vileag. Și cînd Republica, ea însăși într-o stare apropiată de faliment, în timpul adolescenței lui Pu Yi, a început să reducă suma alocată, situația s-a înrăutățit în mod dramatic — căci furtul reprezenta doar un mic procent din sumele enorme deturnate de oficialii curții lui Pu Yi.

Cei mai mulți bani se făceau prin vînzarea antichităților, a bijuteriilor de aur și a manuscriselor vechi de către oficiali (inclusiv prințul Zhun) pentru acoperirea cheltuielilor curente. Comorile, scria Johnston, „erau vîndute într-o manieră ruinator de coruptă și risipitoare”, vîndute, cu complicitatea oficialilor palatului, unui lanț de negustori „exclusivi” care aveau legături de rudenie foarte apropiate cu cei din Biroul Casei Imperiale. „Prețurile plătite”, scria Johnston, „erau mult mai mari decît cele care intrau în vistieria palatului, dar cu mult sub valoarea de piață a articolelor vîndute.” Bijuteriile și statuile din aur masiv erau adesea vîndute la kilogram. Deloc surprinzător, luxoase magazine de antichități au înflorit peste tot în Beijing, multe dintre ele fiind în proprietatea prietenilor și rudelor celor din Biroul Casei Imperiale sau a eunucilor. Lui Pu Yi nu-i păsa, a adăugat Johnston. „Nimeni nu-l învățase vreodată ce înseamnă valoarea banilor.”

Primul scandal major care i-a atras atenția lui Pu Yi a avut loc o dată cu moartea lui Zhuang He, una dintre Consoartele Văduve, în 1921. Nici nu și-a dat bine obștescul sfîrșit, scria Johnston, „că eunucii ei s-au și apucat să-i golească palatul de bijuterii și alte comori”. Acest lucru n-a fost un scandal prin el însuși, a notat Johnston — asemenea practici erau curente —, dar „hoții s-au luat la bătaie

între ei pentru pradă și au produs o rumoare neobișnuită în camera mortuară". Nimeri n-a fost pedepsit, căci asta „ar fi umilit" sufletul bătrînei.

Furtul se petrecea în Orașul Interzis pe o asemenea scară, încît pînă și Pu Yi, după ce s-a căsătorit, a început să devină conștient de ceea ce a descris ca fiind o „orgie a jafului". „Tehnicile variau", scria Pu Yi. „Unii forțau încuietorile și furau în secret, în vreme ce alții foloseau metode legale și furau la lumina zilei." Un inel cu diamant pe care el îl cumpărase cu 18 mii de lire sterline a dispărut fără urmă. Perlele și jadul din coroana ceremonială a Împărătesei au fost furate și înlocuite cu falsuri.

La îndemnul lui Johnston, Pu Yi, la începutul lui iunie 1923, a ordonat în sfîrșit un inventar în Sala Supremei Armonii, unde era stocată o cantitate uriașă de bijuterii de aur și antichități. În noaptea de 26 iunie, acolo a izbucnit un foc și, în ciuda sosirii prompte la fața locului a pompierilor Legației Italiene, Sala a ars pînă în temelii, cu toate obiectele neprețuite care erau în ea.

În dimineța zilei de 27 iunie, Johnston i-a „găsit pe Împărat și Împărăteasă în mijlocul unui morman de lemn carbonizat, contemplînd cu tristețe spectacolul. Unii dintre oficialii casei imperiale, scria el, „se agitau pe-acolo, făcînd tot ce puteau ca să-i instruiască pe disciplinații pompieri italieni în arta de a nu stinge focul". Zona era înșesată cu străini, unii încă în haine de seară, care auziseră despre foc în timpul nopții și părăsiseră locurile unde petreceau, venind să scotocească prin rămășițe după suveniruri.

Jefuitorii de morminte ai casei imperiale au reușit să tragă foloase pînă și din această calamitate. După cum nota Pu Yi, „neguțătorii de aur au fost invitați de Biroul Casei Imperiale să-și ofere serviciile și unul dintre ei a cumpărat dreptul de a dispune de cenușă cu șaiszeci de mii de lire sterline. Printre comorile pierdute erau 2 685 de statui din aur reprezentîndu-l pe Buddha, 1 675 de ornamente ceremoniale din aur masiv, 435 de neprețuite porțelanuri antice, mii de manuscrise vechi și 31 de cutii cu blănuri de samur și robe imperiale. S-a presupus, firește, că multe din aceste

articole au fost vândute și că hoții au dorit să șteargă urmele incendiind locul. Deși câțiva eunuci și servitori ai palatului au fost arestați, nici unul nu a ajuns în justiție. Însă focul l-a impulsionat pe Pu Yi să facă ceea ce Johnston îl îndemna de atîția ani. Optsprezece zile mai tîrziu, el i-a expulzat pe toți eunucii din Orașul Interzis, fără măcar să le ofere răgazul de a-și face bagajele.

A hotărît asta, avea să scrie el, pentru că și-a dat seama în cele din urmă că situația în interiorul Orașului Interzis scăpase complet de sub control. Trăgînd cu urechea la șoaptele unor eunuci de sub fereastra sa, Pu Yi i-a auzit discutînd despre el, plîngîndu-se că își pierdea cumpătul tot mai des și născocind o poveste cum că Pu Yi însuși ar fi dat foc Sălii Supremei Armonii. Iar cînd un eunuc, pedepsit pentru vreo ofensă minoră, i-a aruncat cu var în ochi și l-a înjunghiat pe servitorul pus să-l biciuiască, Pu Yi și-a amintit vremurile cînd ordona ca eunucii să fie bătuti pentru orice motiv „și m-am întrebat dacă n-ar fi putut să mă atace și pe mine în modul acesta”. Vinovatul a fugit apoi, ascunzîndu-se pe undeva, și nimeni n-a mai putut să-l prindă.

Pu Yi a făcut una din rarele sale excursii pînă la Reședința de Nord a familiei sale și i-a spus tatălui său că a hotărît să-i gonească pe eunuci fără nici un preaviz. Temporizînd lucrurile, ca de obicei, prințul Zhun l-a implorat să se mai gîndească sau cel puțin să le dea răgazul pentru a-și face bagajele. Pu Yi i-a răspuns că dacă ar face asta, eunucii ar avea timp să dea foc întregului Oraș Interzis, fiindcă au scăpat cu totul de sub control. „Dacă nu sînt expulzați imediat și fără nici un avertisment”, i-a zis Pu Yi tatălui său, „eu nu mă mai întorc în Orașul Interzis.” Drept urmare, a scris Johnston mai tîrziu, prințul Zhun „a fost cuprins de o stare vecină cu isteria”.

Pentru a-i goni, Pu Yi a făcut apel la armata republicană. Un general și cîteva trupe de șoc au intrat în Orașul Interzis în vreme ce toți eunucii fuseseră convocați la o adunare în curtea principală. Li s-a spus să plece imediat, sub supravegherea armatei. Cîteva zile mai tîrziu, eunuci nefericiți mai stăteau încă la porțile Orașului Interzis, în speranța de

a li se îngădui să-și adune avutul și să-și capete salariul restant. Deși Johnston n-avea nimic de-a face cu hotărîrea lui Pu Yi de a-i expulza pe eunuci, ei au crezut că el era vinovatul. A început să primească o grămadă de scrisori. Unii eunuci îi cereau să intervină. Alții îi trimiteau amenințări cu moartea. Presa chineză a lăudat decizia, considerînd-o un semn al maturității ex-Împăratului.

Consoartele Văduve au fost la fel de surprinse de eveniment ca și eunucii înșiși: brusc, s-au trezit aproape lipsite de servitori. S-au infuriat, au plîns și în cele din urmă l-au implorat pe Pu Yi să le lase să-și aducă eunucii înapoi. În final, el a cedat și un mic grup — cincizeci de oameni în total — a fost lăsat să intre din nou în Orașul Interzis.

Johnston a transformat locul viran care fusese odinioară Sala Supremei Armonii într-un teren de tenis. Atît Pu Yi, cît și Împărăteasa, a notat el, au privit ideea cu entuziasm. Terenul a fost inaugurat cu o partidă de dublu — Pu Yi și Împărăteasa jucînd împotriva lui Johnston și Rong Qi, fratele mai mic al Împărătesei. Au cîștigat Johnston și Rong Qi.

În 1986, Rong Qi și-a amintit că, atunci cînd terenul nu era folosit pentru tenis, Împăratul și Împărăteasa îl foloseau ca pistă pentru biciclete, pentru curse de fond sau chiar pentru meciuri de hochei pe bicicletă. „După plecarea eunucilor, multe dintre palatele din Orașul Interzis au fost închise, locul căpătînd un aer dezolant, părăsit.”

Pu Yi a început să descopere treptat dimensiunile infracțiunilor făcute de Biroul Casei Imperiale. În mod inexplicabil, a notat el, în ciuda plecării eunucilor și a altor economii impuse curții, bugetul de cheltuieli al Orașului Interzis continua să fie uriaș: în 1923 reprezenta mai mult decît dublu celui din timpul cheltuitoarei și extravagantei Ci Xi. Pu Yi era de-acum conștient că propriul lui tată, ca și proaspătul său socru (Rong Guan, zis și prințul Su) erau amîndoi implicați, și că unii dintre prinții manciurieni din anturajul lui complotau cu Biroul Casei Imperiale. Reacția sa, așa cum povestesc rudele mulți ani mai tîrziu, era să izbucnească într-o criză de furie violentă — însă atenția îi fugea iute în alte direcții.

Existau unele cheltuieli care nu puteau fi reduse, ce priveau „statutul” ce trebuia menținut. Una dintre acestea a fost contribuția lui Pu Yi la „fondul de dezastre” înființat după cutremurul din Tokio din 1923, care distrusese cea mai mare parte a orașului. Pu Yi, pe vremea aceea lipsit de resurse în bani gheață, a dăruit antichități în valoare de 33 de mii de lire sterline. Guvernul japonez, pentru a evita ca ele să se risipească, le-a achiziționat și le-a adăpostit într-un muzeu special.

Darul a adus multe mulțumiri din partea japonezilor — o delegație oficială chiar a venit la Beijing pentru a-i mulțumi personal lui Pu Yi. Autoritățile politico-militare japoneze îl aveau deja în vedere pe Pu Yi ca un posibil pion în planul lor de extindere a zonei de influență în China de nord-est, deși ex-Împăratul habar n-avea de asta. Johnston, structural projaponez, era în relații excelente cu Legația Japoneză din Beijing. După ce Pu Yi i-a pus la dispoziție lui Johnston, în Orașul Interzis, o mică dar luxoasă vilă pe care s-o folosească în chip de birou, diplomați japonezi veneau frecvent în vizită acolo, unde se întâlneau și cu Pu Yi, îndemnat de Johnston să ia contact cu ei.

La acea vreme, englezul nu mai era un simplu fost dascăl: se numise singur consilier neoficial al ex-Împăratului în relațiile cu publicul. Petrecerile din vila sa aveau ca invitați nu numai pe Pu Yi și soția lui, alături de câțiva japonezi de vază, dar și distinși oaspeți străini de tot felul — amirali britanici, guvernatorul provinciei Hong Kong, alți diplomați și cărturari cunoscuți pentru simpatiile lor monarhice. Johnston a notat mai târziu că era asaltat de scrisori în care personalități chineze îl rugau să le medicze întâlnirea neoficială cu Împăratul, dar pe cele mai multe le înmîna Biroului Casei Imperiale. El se ocupa, oricum, de proiectele imediate ale lui Pu Yi. Ex-Împăratul părea să fi uitat dezamăgirea pe care i-o provocase reacția negativă a lui Johnston la cererea lui de ajutor, cu puțin înainte de căsătoria sa. Cu o Chină în haos și cu un guvern republican discreditat, a cărui autoritate tot mai restrînsă era amenințată deopotrivă de monarhiști

și stingiști. Johnston era conștient că viitorul lui Pu Yi era, în cel mai bun caz, precar.

Aparent preocupat de interesele financiare ale lui Pu Yi, el s-a reîntors la ideea pe care o prezentase guvernului britanic, imediat după prima întâlnire cu elevul său regal, în 1919: Pu Yi, le-a spus el ex-Împăratului și tuturor acelor consilieri în care considera că putea avea încredere, ar trebui să-și facă imediat planuri în vederea abandonării definitive a Orașului Interzis și mutarea în Palatul de Vară, aflat la șaisprezece kilometri depărtare, unde avea să fie, chiar și fizic, mai puțin expus riscului și unde putea reduce în mod drastic din cheltuieli. Inevitabil, oficialii casei imperiale au început să acționeze din umbră pentru a preveni ca acest lucru să se întâmple, ajutați, deloc surprinzător, de prințul Zhun și de socrul lui Pu Yi, Rong Guan.

Sfatul lui Johnston era corect: Articolele Tratatului Favorizant nu-i garantaseră niciodată lui Pu Yi dreptul de ședere permanentă în Orașul Interzis. Se afla acolo „temporar”. Teoretic, Republica îl putea sili oricând să părăsească locul: locuința lui permanentă, conform Articolelor, fusese întotdeauna Palatul de Vară, pe care Pu Yi îl vizitase o dată sau de două ori și pe care Biroul Casei Imperiale îl lăsase în paragină. O dată cu sporirea sentimentelor de stînga în China, a argumentat Johnston, n-avea să mai dureze mult pînă ce slaba Republică va fi silită să-i ceară să se mute.

Biroul, desigur, a obiectat că Palatul de Vară era mult prea mic pentru a-l găzdui pe Pu Yi împreună cu toată curtea, în maniera în care aceștia erau obișnuiți. Lor le era teamă, de fapt, că, dacă o astfel de mutare ar fi avut loc, sute de oameni care nu făceau nimic în afară de a se înfrupta din alocațiile imperiale aveau să fie dați afară — această fiind de fapt intenția lui Johnston.

Celălalt argument al lor, care avea mult mai multă greutate în fața lui Pu Yi, era că majoritatea comorilor rămase în Orașul Interzis vor trebui abandonate — și vor ajunge inevitabil în mâinile Republicii.

Unii dintre consilierii chinezi cei mai apropiați ai lui Pu Yi, inclusiv bătrînii lui foști dascăli, i-au spus lui Johnston în particular că l'au Yi avea nevoie de tot ce-și putea însuși pentru a înjgheba „un cufăr de război” cu care să înceapă o campanie de restaurație totală. Ei i-au spus lui Pu Yi (într-un raport confidențial pe care Johnston s-ar putea să nu-l fi văzut) că „cel mai important lucru astăzi este un plan de restaurație. Pentru a duce la îndeplinire această măreață încercare de a schimba lumea, sînt multe lucruri de făcut. Prima prioritate este de a consolida baza prin protejarea curții; următoarea este de a pune proprietatea imperială în ordine pentru a ne asigura astfel finanțele. Căci se impune să avem cele necesare pentru a ne întreține și a ne proteja. Doar atunci putem plănui o restaurație.”

Johnston, întotdeauna un om grijuliu, nu voia să fie implicat în nici o intrigă deschisă prorestaurație, dar le-a comunicat totuși „complotiștilor” că era mai bine să pună la cale un compromis cu autoritățile republicane, cît încă mai era timp, pentru a hotărî ce anume putea Pu Yi să păstreze și ce aparținea de drept Republicii.

Pu Yi a fost de acord cu Johnston. El a făcut două numiri care au băgat frica în Biroul Casei Imperiale: unui oficial din afara castei manchu, Zheng Xiaoxu, cunoscut pentru integritatea lui, i s-a dat sarcina imposibilă de a reforma Biroul Casei Imperiale, iar Johnston însuși a fost numit Delegat răspunzător de Palatul de Vară, pentru a-l pregăti de viitoarea mutare.

Johnston s-a apucat de treabă cu simț practic scoțian: intenția lui era să facă în așa fel încît Palatul de Vară să se autofinanțeze, așa cum au făcut mai tîrziu castelanii englezi, deschizînd o parte din el pentru accesul publicului, vînzînd nu numai bilete de intrare, dar și pește din lac, acordînd chiar licențe pentru hoteluri și magazine. El a găsit locul într-o condiție mai bună decît se aștepta și a trebuit să fie martor încă unui exemplu de venalitate a Biroului Casei Imperiale: antreprenorii angajați de Birou întocmiseră devize atît de scandalos de mari, încît el a apelat la antreprenori din Beijing pentru oferte competitive,

sigilate. Ale lor erau de șapte ori mai ieftine decât acelea ale firmelor „recomandate” de oficialii palatului.

Dar în vreme ce Johnston avea succes, nefericitul „reformer” Zheng Xiaoxu eșua pe toate planurile: el a redus într-adevăr numărul de angajați ai palatului, eliminând sute de slujbe fără rost, ocupate de protejații oficialilor. Dar amenințatul Birou al Casei Imperiale, condus de Shao Ying, a opus rezistență, folosind arma deplinei necooperări a întregului personal al palatului. După cum a scris Pu Yi: „Dacă el [Zheng] voia bani, nu existau bani și socotelile negru pe alb dovedeau acest lucru. Dacă voia vreun obiect, nimeni nu știa unde se află.” Trei luni după ce se luase de vulturii casei imperiale, Zheng și-a dat demisia, chipurile „din motive de sănătate”, de fapt total descurajat — nu în ultimul rînd de intrigile puse la cale chiar de tatăl lui Pu Yi.

Reformele veniseră prea târziu: la cîteva luni de la încercarea lui de a curăța Orașul Interzis, Pu Yi însuși a trebuit să părăsească locul pentru totdeauna. A fost o plecare chiar și mai lipsită de glorie decât cea pe care o plănuise (și căreia Johnston i se opusese), cu puțin înainte de căsătoria, impusă, cu o soție strălucitoare dar nedorită și cu o la fel de nedorită — și neglijată — concubină.

Capitolul 10

Grand Hotel des Wagons-lits, situat în Cartierul Legațiilor din Beijing, era un exemplu de arhitectură rococo aproape la fel de reușit ca și celebrul restaurant Gare de Lyon din Paris. Încăperile lui înalte, spațioase, ca și băile imense cu robinete de aramă erau un veritabil monument ridicat în cinstea confortului francezesc *fin de siècle* și a standardelor britanice privind instalațiile sanitare. Hotelul, precum și Clubul Beijing aflat în apropiere, unde erau membri aproape toți diplomații și rezidenții străini bine situați, constituiau surse privilegiate de zvonuri, într-o eră în care nu apăruseră nici televiziunea și nici radioul cu tranzistori, locuri unde se răspîndeau știri de tot felul — despre politică, războaie civile endemice, viața sexuală a oamenilor de stat și diplomaților occidentali de vază, ca și ultimele știri de-acasă.

Grand Hotel des Wagons-lits mai îndeplinea și un alt rol esențial. Era locul unde se cazau familiile chineze înstărite, ori de câte ori aveau loc tulburări în restul orașului. Cartierul Legațiilor era patratat nu numai de polițiști chinezi, dar și de diferite forțe de pace — infanteriști marini britanici, *fusiliers-marins* francezi, gărzi de securitate japoneze. În timpul numeroaselor hărțuiri în care se complăceau politicienii și generalii chinezi, în anii pe care Pu Yi i-a petrecut în Orașul Interzis, Hotelul Wagons-lits a fost aproape la fel de inviolabil precum clădirea unei legații. Când lumea dădea buzna să închirieze camere acolo, era clar că se întrevedeau necazuri — la fel cum hoardele de corespondenți luau cu asalt Hotelul Commodore din Beirut, la începutul anilor '80. Adesea, primul semn pe care diplomații din Beijing îl aveau despre o catastrofă iminentă era momentul

cînd managerul francez anunța că toate camerele sînt brusc și inexplicabil reținute.

Hotelul Wagons-lits și-a pus anunțul pe care scria *complet* pe 23 octombrie 1924 — și acest lucru, împreună cu întreruperea liniilor telefonice, a fost primul semn pe care Johnston l-a avut în legătură cu viitoarea criză. La început a crezut că niscaiva trupe locale se răzvrătiseră, „o întîmplare nu tocmai neobișnuită”, după spusele lui. S-a înșelat însă.

China, la vremea aceea, se afla în război, dar acest lucru în sine nu era nimic nou: doi comandanți militari luptîndu-se între ei undeva în nord-est era o poveste obișnuită. Numai că, de data asta, unul dintre comandanții militari în cauză pusese ochii pe Beijing. Așa-numitul „general creștin”, Feng Yuxiang („acea uriașă balenă binevoitoare”, cum l-a numit Christopher Isherwood), care își unise forțele cu un alt comandant militar, Wu Peifu, pentru a-i da o lecție generalului manciurian Zhang Zuolin, pe neașteptate s-a răzgîndit. Abandonîndu-și aliatul de odinioară, el a părăsit cîmpul de bătălie împreună cu trupele lui (legenda spune că el îi botezase cu un furtun de pompieri) și a mărșăluit în schimb asupra Beijingului, hotărît să devină șeful lui militar și politic.

Trupele lui intraseră în oraș, suporterii săi îi eliberau pe prizonierii politici de stînga și îi stîrneau pe intelectualii și studenții radicali din Beijing. De vreme ce se știa că Feng Yuxiang este în favoarea unor revizuiți drastice ale Articolelor Tratatului Favorizant și de vreme ce abrogarea lor ar fi fost o mișcare populistă, care nu costa nimic, Johnston și-a dat seama imediat că protejatul lui era în pericol.

În interiorul Orașului Interzis, cei care mai rămăseseră din clanul Qing erau ocupați să facă față unui alt soi de criză. Cea de-a doua dintre bătrînele Consoarte Vădu e tocmai murise și acest lucru cerea o serie de rugăciuni ritualice, ceremonii și priveghiuri lungi și complicate. Nu mai rămăseseră eunuci care să o jefuiască pe bătrînă de averea ei considerabilă, dar Pu Yi, în calitate de cap al familiei, trebuia să officieze la căpătîiul ei, în camera mortuară.

Pu Yi, a relatat Johnston, suspecta că se punea ceva în cale, căci observase deja mișcări de trupe pe dealul de

dincolo de Orașul Interzis. Privind cu binoclul, el i-a spus calm lui Johnston că uniformele trupelor nu-i par cunoscute. Șeful Biroului Casei Imperiale, Shao Ying, le trimisese deja ccai și prăjituri, pe care soldații le-au înfulecat repede și au mai cerut politicos câte o porție.

Johnston a luat apoi prânzul cu Pu Yi și a plecat după ce a promis să păstreze legătura.

În vreme ce Johnston făcea naveta între palat, Clubul Beijing, legații și Hotelul Wagons-lits pentru a culege știri, „generalul creștin” a făcut o mișcare neașteptată. L-a decapitat pe trezorierul prezidențial, pentru corupție, iar de la îngrozitul președinte Cao Kun, un politician foarte discreditat, care cheltuisese o avere ca să fie ales, după demisia lui Xu Shichang, Feng a obținut un decret prezidențial care dizolva parlamentul. De asemenea l-a forțat pe Cao Kun să-și dea demisia. Acesta s-a îndreptat imediat către Concesiunea Internațională Tianjin, luând cu el sigiliile prezidențiale, cu care intenționa să revoce toate decretelor promulgate sub amenințare.

A fost destul de nechipzuit să meargă cu trenul și, într-un interludiu comic, trenul a fost oprit, i s-au luat sigiliile și i s-a permis să călătorească mai departe. Între timp, miniștrii lui, consilierii, suporterii politici de altădată au dispărut în diversele adăposturi pe care le aveau la dispoziție — unii în legațiile prietene, alții în îndepărtate concesiuni străine, iar la 5 noiembrie lovitura de stat a „generalului creștin” s-a transformat într-un succes deplin.

Pe 2 noiembrie trupele lui Feng înconjuraseră Orașul Interzis, însă Johnston încă mai putea să intre și să iasă. A plecat în acea zi cu „articole de valoare” aparținându-i lui Pu Yi, pe care le-a depozitat în Banca Hong Kong. Apoi s-a reîntors la palat, unde Pu Yi i-a arătat bijuteriile rămase de pe urma recent decedatei Văduve. „Ar fi fost toate furate dacă le-aș fi lăsat în palat”, a zis el și l-a rugat pe Johnston să ia una „în amintirea ei”. Johnston a ales „un splendid inel verde de jad”. Servitorii și personalul Orașului Interzis o zbugheau ca niște șobolani de pe o navă care se

scufundă, și Johnston a observat „înfățișarea fantomatică, jalnică a locului”.

Pe 4 noiembrie, Johnston s-a reîntors în Orașul Interzis și s-a întâlnit cu Pu Yi și Împărăteasa. Plănuia să-i scoată de acolo, în ziua următoare, folosindu-și mașina proprie.

Trupele lui Feng au ajuns însă primele: în dimineața de 5 noiembrie, Johnston a primit un telefon disperat de la unul dintre unchii lui Pu Yi (liniile telefonice fuseseră restabilite). Trupele „generalului creștin” nu numai că încercuiseră Orașul Interzis, dar nu mai îngăduiau nimănui să intre sau să iasă, iar liniile telefonice către palat fuseseră iarăși tăiate. Johnston și respectivul unchi au făcut o încercare de a intra pe poarta Orașului Interzis — Johnston și-a arătat permisul de intrare în palat —, dar au fost întorși din drum.

Fără ca Johnston să știe, Pu Yi fusese deja escortat afară din Orașul Interzis și era, chiar în acel moment, virtual prizonier în interiorul Reședinței de Nord, casa familiei prințului Zhun, situată pe malul lacului. Un emisar de al lui Feng intrase în Orașul Interzis devreme în acea dimineață, cerându-i lui Pu Yi să semneze un document. Era vorba de îndelung așteptata „revizuire a Articolelor Tratatului Favorizant”, care îl transformau pe Pu Yi într-un cetățean obișnuit, reducându-i venitul de la 750 de mii la aproximativ 95 de mii lire sterline, impunându-i să părăsească Orașul Interzis și garantându-i libertatea de mișcare și protecția statului. „Clanul Qing își va putea plăti propria tăgădare”, adăuga documentul, „dar toate proprietățile publice vor aparține Republicii.”

„Sincer vorbind”, avea să scrie Pu Yi mulți ani mai târziu, Articolele revizuite „nu erau chiar atât de rele cum mi-așteptasem”. În vreme ce Pu Yi le citea, a apărut și tatăl lui prințul Zhun, care, conform tradiției, a făcut o scenă dramatică de isterie.

Ceea ce l-a supărat pe Pu Yi mai mult decât ultimatumul în sine a fost insistența lui Feng ca el să părăsească Orașul Interzis în trei ore. O Camoartă Văduvă zăcea moartă în palatul ei, cu ritualurile funerare încă neterminate, iar cel

două bătrîne care mai rămăseseră refuzau cu încăpăținare să plece, amenințînd că se vor otrăvi cu supradoze de opium dacă vor fi obligate să-și părăsească locuințele. Pu Yi era, pe bună dreptate, într-o situație fără ieșire. „Sunăți-l pe Johnston”, a ordonat el. Dar Johnston nu putea fi apelat. Liniile telefonice încă erau întrerupte.

Șeful casei imperiale Shao Ying, livid la față, i-a spus lui Pu Yi că, dacă n-aveau să părăsească Orașul Interzis la timp, „generalul creștin” va ordona artileriei să bombardeze palatele. Amenințarea a sporit panica prințului Zhun, iar socrul lui Pu Yi a fugit să caute un loc unde să se ascundă.

Un compromis de ultim moment a fost pus la cale cu emisarul lui Feng: cele două bătrîne puteau rămîne, „pentru moment”, în interiorul Orașului Interzis și ritualurile funerare pentru văduva moartă puteau fi duse la capăt. Dar Pu Yi trebuia să plece imediat. În mai puțin de trei ore, el și Împărăteasa se aflau într-un convoi de cinci mașini escortate de armată, în drum către Reședința de Nord. Cînd să pună piciorul în mașină, emisarul generalului a venit spre el.

„Domnule Pu Yi, aveți intenția să fiți împărat pe viitor sau veți fi un cetățean obișnuit?” a întrebat el.

„De astăzi înainte, vreau să fiu un cetățean obișnuit.”

„Bine”, a zis el. „În cazul acesta, vă vom proteja. Ca cetățean, veți avea dreptul să votați și să candidați în alegeri. Cine știe”, a adăugat el zîbind, „poate chiar veți fi ales Președinte într-o zi.”

Amintindu-și de încercarea lui nereușită de a evada cu doi ani în urmă, Pu Yi i-a răspuns: „De multă vreme am simțit că nu mai am nevoie de Articolele Tratatului Favorizant. Îmi face plăcere să le văd anulate. Nu mă bucuram de libertate ca împărat. Acum mi-am găsit libertatea.”

Soldații lui Feng au izbucnit în aplauze.

Pu Yi izbutise să-și facă ieșirea la fel de elegantă precum „Venerabila Buddha” își făcuse reintrarea în Orașul Interzis în 1902, după Răscoala boxerilor. Spre deosebire de ea totuși, n-avea să aibă parte de nici un răgaz: sosind sub escorta armată la Reședința de Nord, s-a trezit nu numai

prizonier al trupelor lui Feng, dar și un măr al discordiei între curtenii și consilierii rivali. Pu Yi se afla într-o situație jenantă fără precedent: prietenii lui se luptau între ei, de parcă el ar fi fost un obiect foarte valoros, dar pasiv.

Socrul și soția lui, Elizabeth, au văzut situația în mod diferit. Departe de a mai fi o sursă de venit, Împăratul transformat în cetățean obișnuit părea acum să fie o posibilă povară financiară. Relațiile lui Pu Yi cu rudele prin alianță, care nu fuseseră niciodată cordiale, au devenit tot mai încordate. Consoarta Secundară Wen Xiu, care n-avea decât cincisprezece ani și era mai puțin educată decât Împărăteasa, părea total nedumerită de situație.

Pentru Pu Yi însuși, obișnuit să fie servit în fiecare clipă, Reședința de Nord nu părea decât o cocioabă, pe care spera s-o părăsească cât de repede posibil, mai ales de când tatăl lui, profund șocat de expulzarea fiului său din Orașul Interzis, arăta toate semnele unui grav colaps nervos.

Clădirea, astăzi reședința Biroului Sănătății Publice din Beijing, este o casă mare, fără nimic deosebit, cu acoperișuri ascuțite și curți mari în față și în spate. E situată în vecinătatea domeniului înconjurat de ziduri uriașe, mai târziu transferat către doamna Sun Yat-sen, văduva liderului republican, care avea să devină Vicepreședintă a Republicii Populare Chineze sub Mao. Astăzi, coșul uriaș, scotînd fum negru, al unei fabrici din apropiere, desfigurează un orizont altfel grațios. În fața casei, atunci ca și acum, pescar chinezi scot din lac boișteni minusculi. Pentru Pu Yi, obișnuit cu splendida izolare a Orașului Interzis și cu numeroasele lui palate, locul părea înghesuit — mai ales de cînd se tot umplea zi și noapte cu hoarde întregi de rude, consilieri, curteni și gură-cască, toți propunînd planuri de acțiune diferite, care se contraziceau între ele. În acea primă după-amiază, Johnston a izbutit să se strecoare în Reședința de Nord, unde l-a găsit pe Pu Yi „cel mai puțin agitat dintre toți cei prezenți, „sigur pe el și plin de demnitate” arătînd „un dispreț amuzat față de panica și dezorientare celorlalți” — mai ales a incoerentului său tată. Johnston aducea vești bune: șefii Legațiilor Olandeză, Britanică

Japoneză protestaseră în mod oficial față de noul guvern chinez (înstituit în grabă de Feng) cu privire la felul în care Pu Yi fusese expulzat din Orașul Interzis. Ei ceruseră — și obținuseră — garanții viitoare pentru siguranța și libertatea lui.

Știrea i-a mai încurajat pe curtenii parucați din jurul lui Pu Yi, dar nu pentru multă vreme. Următoarele douăzeci de zile au fost pline de zvonuri contradictorii și de confuzie crescândă — și toți cei din Reședința de Nord, inclusiv Pu Yi, au început să se teamă de ce putea urma. Departe de a-i garanta „libertatea personală”, noul, efemerul guvern îl ținea în reședință ca pe un virtual prizonier. „Lumea putea să intre, dar nu să și iasă”, a scris Pu Yi, cu excepția străinilor, care erau ținuți la distanță (lucru care avea să-l țină și pe Johnston departe de Pu Yi). În ciuda scăderilor lui, Johnston era un scoțian isteț, cu capul pe umeri, bine informat, care ar fi putut infirma unele dintre zvonurile cele mai alarmante care se răspindeau prin oraș (inclusiv acela că unii comuniști intenționau să-l judece pe Pu Yi, sau că „generalul creștin” plănuia să instaureze „autogovernarea poporului” și să aface zona legațiilor), dar, pînă pe 25 noiembrie, el și toți ceilalți străini n-au avut acces în reședință.

După cum a relatat Pu Yi cu mulți ani mai târziu, „furtuna... m-a aruncat la o răscruce. Aveam în fața mea trei opțiuni. Una presupunea să fac ceea ce sugerau Articolele revizuite: să abandonez titlul imperial și vechile ambiții și să devin un cetățean obișnuit, extrem de bogat. O alta era să încerc să obțin ajutor de la simpatizanții mei pentru a restaura vechile Articole, să-mi recîștig titlul și să mă întorc în palat pentru a-mi relua viața de dinainte. Al treilea drum posibil era cel mai întortocheat: întâi să plec în străinătate și apoi să mă reîntorc în Orașul Interzis, așa cum fusese înainte de 1911. La vremea aceea, acest drum presupunea și folosirea unei puteri străine pentru a plănuî o restaurație.”

Pu Jie, un martor atent și perspicace al scenei, ca și Rong Qi, cumnatul lui Pu Yi, mi-au spus că ex-Împăratul s-a gândit, în acele clipe, și la o a patra opțiune — o ieșire demnă din scenă, care să-i permită să îndeplinească obiectivul lui Johnston și să devină un adevărat aristocrat anglo-chinez

cu studii la Oxford. Dar Johnston a fost temporar inaccesibil și suporterii divizați ai lui Pu Yi nu se puteau pune de acord decât asupra unui singur lucru: prima opțiune nu putea fi luată în considerare. Cît despre restul, nu le stătea capul la ce ar putea face ei pentru Pu Yi, ci la ce ar putea face Pu Yi pentru ei. Rezultatul avea să fie dezastruos pentru toți cei implicați.

Capitolul 11

Pînă în momentul în care Feng l-a silit să se mute în reședința tatălui său, Pu Yi trăise ca în vid. Orașul Interzis fusese un cocon protector: intrigile și comploturile puse la cale de personalul casei imperiale, dascăli și diverși binevoitori n-avuseseră vreo consecință importantă. Brusc, în ciuda faptului că era un virtual prizonier în interiorul Reședinței de Nord, el a devenit conștient de lumea din jurul său și de forțele care acționau asupra lui cu intenția de a-l folosi drept instrument al promovării unei *Realpolitik*. Nimic din comportamentul de mai târziu al lui Pu Yi nu poate fi scuzat și nici măcar înțeles fără o scurtă trecere în revistă a acestor formidabile entități contradictorii.

În 1924, China, „uriașul bolnav al Asiei“, se afla într-o stare de anarhie cvasi-permanentă: în sud, alianța fragilă între Guomindang și comuniști încă funcționa, deși dr Sun Yat-sen era pe cale să-și părăsească baza din Shanghai pentru a se interna într-o clinică din Beijing, bolnav de cancer în fază terminală. (Avea să moară acolo un an mai târziu.) Pe insula Whampoa, lângă Canton, noua stea a Guomindang-ului, Chiang Kai-shek, încă era comandant al Academiei Militare de acolo, pepiniera revoluționarilor de mai târziu și a generalilor din Guomindang. El era pe cale să-l numească lector și comisar politic pe tînărul comunist chinez de origine aristocratică, recent întors din Franța, Zhou En lai. Comuniștii erau o forță în expansiune în Canton, „leagănul revoluției“, și Mihail Borodin, agentul cominternist al lui Stalin și fost sindicalist american, era ocupat să organizeze Partidul Comunist Chinez după modelul stalinist —

proces în care i-a descoperit pe chinezi ca fiind cu totul diferiți de ruși.

În nord-est, rușii și japonezii coexistau cu dificultate, rușii în nord, japonezii în porțiunea sudică a Manciuriei. După înfrângerea Rusiei în războiul ruso-japonez din 1904–1905, japonezii obținuseră concesiuni teribil de avantajoase în Manciuria, inclusiv o porțiune uriașă din sistemul de cale ferată, aflat cîndva în proprietatea și folosința rușilor. O dată cu el, japonezii au obținut și dreptul de a deschide hoteluri și de a aduce trupe care să păzească liniile ferate, după modelul rusesc. De asemenea, japonezii și-au lărgit enclavele aflate sub controlul lor și au obținut noi concesiuni în Mukden (acum Shenyang), care era capitala Manciuriei, și în Port Arthur. Și-au sporit și garnizoanele din zonă cu trupe cunoscute sub numele de „armata Kwangtung”.

Dar nici japonezii, nici rușii nu obținuseră tot ce-și doreau din Manciuria, care rămînea o parte integrantă a Chinei: și unii, și alții erau circumspecți față de generalul Zhang Zuolin, conducătorul militar manciurian care flirtase și cu japonezii, și cu Sun Yat-sen, dar era destul de dur — și destul de viclean — ca să-și joace propria partidă.

Concesiunile străine se înșirau de-a lungul întregii coaste chineze, iar influența lor, ca și atitudinea arogantă față de teritoriile administrate de chinezi nu fuseseră niciodată mari. Britanicii, mai ales, avînd Hong Kong și Weihawe drept baze „coloniale” sigure și o rețea de bănci puternice în fiecare enclavă, priveau China aproape ca pe un protectorat britanic; în mod oficial, SUA și Europa considera China o țară suverană, un membru oficial al Ligii Națiunilor Unite și — deja — o uriașă piață potențială pentru mărfurile lor. Dar respectul față de China în capitalele lumii nu era prea mare. Evenimentele care au început o dată cu „revoluția” din 1911 n-au făcut nimic pentru a îmbunătăți imaginea internațională a Chinei: guvernele republicane — presedînții veneau și plecau, membrii parlamentului (cînd exista un parlament, ceea ce nu se întîmpla prea des) — cumpărau pe față locurile, politicieni de toate nuanțele încurajau corupția „vulturilor” din casa imperială a lui Pu

Conducătorii militari se complăceau în jocuri de-a războiul mai degrabă decît în războaie adevărate, profitabile pentru ei înșiși, dar ruinoase pentru țară. Devotamentul lor era întotdeauna temporar, loialitatea era de vânzare celui care plătea mai mult. Milioane de consumatori de droguri întrețineau un uriaș trafic, aproape fără, cu morfină, heroină și opium. Instabilitatea politică a guvernului central din Beijing, în cei doi ani care au urmat plecării lui Pu Yi din Orașul Interzis, era atît de mare, încît profesorul James E. Sheridan, expertul cel mai de seamă în istoria politică a Chinei din anii '20, avea să scrie: „Cabinetele aveau cam aceeași consistență ca și un conducător într-un film.”

Pu Yi, descendentul legitim, chiar dacă detronat, al dinastiei Qing, a devenit brusc un alt atu important în acest joc complicat, greu de priceput.

Dintre marile puteri, o singură țară știa la perfecție nu numai cum să exploateze acest atu, dar și care ar trebui să fie politica ei pe termen lung față de China: Japonia, care îl văzuse pe Pu Yi, încă de la naștere, drept un posibil as în mîneacă, a intrat acum în scenă. Din clipa în care Pu Yi a fost silit să se stabilească în Reședința de Nord, hotărît ca șederea lui acolo să fie cît mai scurtă posibil, japonezii au început să-l curteze. După cum a arătat David Bergamini, în lucrarea sa *Conspirația imperială a Japoniei*, Pu Yi nu era decît un pion minor în marelui plan al japonezilor, care avea să ducă la invazia Chinei și la cucerirea tentaculară a aproape întregii Asii de Sud-Est, conform unei politici expansioniste foarte bine puse la punct și total lipsite de scrupule.

În vreme ce Pu Yi își făcea probleme în legătură cu soldații „generalului creștin” aflați la poarta lui în 1924, Hirohito era încă oficial prințul moștenitor al Japoniei, dar fără îndoială acționa de cîțiva ani ca Împărat de facto al țării, înlocuindu-l, ca Regent, pe incapabilul său tată, încă din noiembrie 1921. În spatele ecranului de fum al administrației politico-militare japoneze, Hirohito era acela (după cum a arătat Bergamini în cartea lui epocală și pe nedrept uitată) care trăgea toate sforile și se descotorosea fără scrupule de toți generali și oficialii japonezi care se opuneau politicii sale.

La vremea aceea, adevăratele dimensiuni ale amenințării Japoniei față de China sau față de restul Asiei erau percepute de foarte puțini: mai degrabă, Japonia era considerată de protagoniștii luptei pentru China drept o bază folositoare, față de care manifestau înțelegere. Chiang Kai-shek fusese educat acolo o vreme, și ca revoluționar, și ca soldat. Avea să se căsătorească în Japonia și — înainte ca un război total să implice ambele țări — să se reîntoarcă acolo în mod frecvent, fiind în relații bune cu politicienii, finanțistii și șefii faimoasei societăți secrete Dragonul Negru. Sun Yat-sen, la începutul carierei sale revoluționare, petrecuse o perioadă în Kobe, unde fusese tratat cu amabilitate și respect. Marea Britanie, mai ales, vedea Japonia ca un aliat potențial în Asia, mai cu seamă după preluarea puterii de către sovietici în 1917.

Sentimentele projaponeze ale lui Johnston reflectau conversațiile lejere de la sfârșitul dîneurilor din Legația Britanică, după ce doamnele plecau, iar bărbații rămîneau să discute la un pahar de Porto sau de coniac. Cum avea să scrie Edgar Snow mai târziu, în cartea lui *Bătălia pentru Asia*, „mulți dintre guvernanții britanici și francezi credeau sincer că Japonia avea dreptul legitim de a se extinde... unii dintre cei mai influenți aristocrați britanici erau de părere că un eventual control al Japoniei asupra Manciuriei... ar putea fi benefic intereselor imperiului. Probabil că nu erau străini de contradicția propriei lor poziții în negarea posibilității Japoniei de a deveni imperiu. Ceva spațiu pe socoteală Chinei nu putea face rău, în mod serios, nimănui. Avea să construiască o barieră de care era nevoie contra răspîndirii bolșevismului în nord...” Snow a adăugat că majoritatea liderilor din guvernul francez și cel britanic „credeau că adevărat că japonezii, de îndată ce aveau să îndepărteze amenințarea bolșevică de la frontiere, vor restaura pacea, ordinea și securitatea investițiilor: reîmpărțirea teritoriului putea face din China și Japonia piețe mai bune pentru capital”.

Cu mult înainte ca Hirohito să înceapă să joace vreun rol ca tânăr regent, Japonia își arătase, în diverse feluri, intere-

major față de China — și, mai ales, față de Manciuria. Când Japonia a declarat război Germaniei, aliindu-se cu Anglia și Franța în august 1914, obiectivul nu fusese de a da o mână de ajutor Aliatilor, ci — după cum a afirmat ministrul de Externe Kanji Kato — „de a reduce la tăcere orice eventuală obiecție britanică față de mișcările Japoniei în China”. Tot în 1914, baronul Shimpei Goto, unul dintre administratorii de vază ai Japoniei și ex-Guvernator al Taiwan-ului, se adresase Clubului Saiwai, aparținând aristocrației japoneze, în acești termeni: „Politica noastră de emigrare”, a zis el, ar trebui să fie o formă de „pregătire militară deghizată în acțiuni de pace... Victoria permanentă în Manciuria depinde în mare măsură de o sporire a numărului coloniștilor japonezi. Locuitorii germani din Alsacia și Lorena n-au jucat un rol neînsemnat în câștigarea acelor zone de către Germania în războiul franco-prusac din 1870. Dacă Japonia ar avea cinci sute de mii de emigranți [în Manciuria], ei ar fi de mare folos în caz de război... și dacă nu există condiții favorabile pentru un război, ar putea fi folosiți în vederea menținerii unor poziții puternice pentru o pace negociată.”

* Goto a spus că toate spitalele japoneze construite în Manciuria „ar trebui amenajate ca spitale militare, cu verande mari pentru soldații răniți”. Angajații căilor ferate din Manciuria „ar trebui să fie ofițeri, iar calea ferată ar trebui să fie pregătită pentru urgențe militare”. Funcționarii portuari (din concesiunea japoneză Port Arthur) „ar trebui să fie ofițeri ai marinei militare”.

Când Pu Yi era încă un copil, la începutul primului război mondial, Japonia și-a expus avantajele la care se aștepta de pe urma participării sale la război. Acestea includeau drepturi asupra căilor ferate și o preluare a concesiunii germane din Qingdao, concesionarea pe 99 de ani a unor părți din Manciuria și drepturi de „primă opțiune” acolo, în dezvoltarea ei economică. Mișcarea din 4 mai a fost rezultatul tîrgului pe care Japonia l-a impus la Versailles și, în scurtul interval de timp în care Aliții au încercat să sprijine mișcările rușilor albi care încă rezistau Armatei Roșii sovietice, după Revoluția din 1917, vreo treizeci de mii de soldați

japonezi au fost trimiși către Manciuria să întărească rându-
rile albilor. Au existat trupe japoneze staționate în Siberia
până în 1922 și nici o clipă Japonia n-a considerat Manciuria
drept o parte integrantă a Chinei.

În ciuda tuturor acestor lucruri, modestia, discreția și ex-
trema reținere a Japoniei au încurajat iluziile britanice despre
viabilitatea unui parteneriat cu acest stat. Prințul moște-
nitor Hirohito însuși, chiar și în această timpurie perioadă
a vieții lui, era prezentat drept un tânăr intelectual modest,
pasionat de istoria militară și biologia marină, un aristocrat
monogam, cu o căsătorie fericită, a cărui viață privată con-
trasta în mod favorabil cu desfrul familiilor princiare din
China, cu eunucii, concubinele adolescente și moravurile
lor dubioase.

Adevărul era cu totul altul. Viața personală a lui Hirohito
era într-adevăr ireproșabilă, dar al său *violon d'Ingres* nu era
atît biologia marină, cît soiul acela de biologie care naște
germenii războiului. Armata japoneză era denigrată de
aparenții susținători ai Occidentului, însă ei n-aveau cum
să știe că unii dintre cei mai de seamă teoreticieni militari
ai Japoniei ordonaseră în mod deliberat soldaților japonezi
să pară ponosiți și nerași pentru a-i prosti pe experți în așa
fel încît să creadă că au de-a face cu o armată de incompete-
nți. Dar acestea erau probleme minore în comparație cu
voința teribilă a militarilor japonezi de a cuceri. Cu un an
înainte ca Pu Yi să treacă prin complicata ceremonie a căsă-
toriei, a avut loc un eveniment care a fost dat la iveală abia
atunci cînd David Bergamini l-a descoperit în cursul cer-
cetărilor sale. În 1921, un grup de atașați militari japonezi
s-au întîlnit în Baden-Baden, aproape sigur cu o rudă apro-
piată a lui Hirohito, prințul Higashikuni, manipulînd eve-
nimentele din culise — și acolo cei trei lideri de seamă ai
ultrasecretei întîlniri, cunoscuți mai tîrziu drept „cei trei
corbi”, au pus la punct un plan pentru a face forțele armate
japoneze cele mai eficiente și mai moderne din lume.

Prioritatea lor de căpătîi era să numească un subco-
mitet, un alt grup de ofițeri energici, „cei unsprezece oa-
meni de încredere”, pentru a implementa acest program.

Acești „unsprezece oameni de încredere” urmau să devină cu timpul figuri-cheie în planul expansiunii japoneze. Trei dintre ei aveau să fie spânzurați drept criminali de război în 1948. Cei trei erau specialiști manciurieni și au activat mai târziu acolo, doi dintre ei ca înalți ofițeri de informații, iar cel de-al treilea, Tojo, ca șef al Jandarmeriei japoneze.

Cînd Pu Yi s-a căsătorit, în Europa acționa un eficace serviciu secret japonez. Înainte ca Pu Yi să fi început măcar lupta lui dinainte pierdută împotriva jafului celor din casa imperială, printul Hirohito, în 1921, organizase, în umbra palatului imperial, „Institutul de Cercetare a Problemelor Sociale”, cu sediul în clădirea unui fost observator meteorologic. Aici, după cum afirmă Bergamini, a fost organizat „un centru secret de îndoctrinare a tinerilor care doreau să joace un rol în visele lui privitoare la Japonia. Aici, în incinta palatului, au fost făcute primele planuri generale privind încercarea Japoniei de a cuceri jumătate din lume.”

Mulți dintre cei care au absolvit acest institut ultrasecret, în urma unei „invitații speciale”, aveau să ajungă mai târziu în Manciuria ocupată de japonezi — căci, indiferent dacă strategii Japoniei aparțineau școlii „loviturii spre nord” (împotriva cuceririlor siberiene ale Uniunii Sovietice) sau școlii „loviturii spre sud” (China și Asia de Sud-Est), Manciuria era cheia; iar Manciuria era leagănul dinastiei Qing, patria lui Pu Yi, deși el nu pusese niciodată piciorul acolo.

Șeful Institutului, un ultranaționalist pe nume dr Shumei Okawa, petrecuse zece ani în China ca spion japonez. Ideea lui de căpățîi era că Japonia avea o misiune divină pentru a „elibera universul”. Mulți ani mai târziu, la procesul crimelor de război din Asia, din 1946, el a simulat cu succes nebunia, a fost declarat inapt pentru a fi judecat și, curînd după aceea, și-a revenit în mod miraculos, reușind să moară în patul său, în 1957. Avea legături apropiate cu Societatea Dragonul Negru, care nu era, cel puțin la început, o bandă de mafioți, ci un „club” de patrioți naționaliști, hotărît să opună rezistență invadatorilor neasiatici. Numele îi venea de la riul Amur (însemnînd Dragon Negru), care separa

Manciuria de Siberia, și promova o extremă ostilitate, la început față de Rusia, apoi față de Uniunea Sovietică. „Revoluția” lui Sun Yat-sen din 1911, care a răsturnat dinastia Qing, fusese parțial finanțată de această societate.

La vremea când Pu Yi a părăsit Orașul Interzis, devenind un cetățean obișnuit, o parte din Manciuria natală pe care n-o văzuse niciodată era de fapt o colonie japoneză. Manciuria de Sud, concesiune japoneză sau „teritoriu închiriat armatei Kwangtung”, era, după cum a scris profesorul Albert Feuerwerker în *Istoria Cambridge a Chinei*, „o insulă a societății și culturii japoneze pe teritoriul chinez”. Prin Compania Căilor Ferate Sud-Manciuriene, aflată în posesia lor, japonezii controlau comunicațiile, deși mandatul lor era limitat doar la terenul de pe marginea căilor ferate. Emigranților japonezi li se oferiseră importante stimulente financiare pentru a se stabili în Manciuria, dar ei au făcut acest lucru, pînă în 1931, din punctul de vedere al Japoniei, într-un număr dezamăgitor de mic.

Aceasta era situația regiunii la vremea când Pu Yi medita, în Reședința de Nord, asupra opțiunilor pe care le mai avea și, chiar dacă nu era la curent cu planurile secrete ale japonezilor de cucerire a Chinei — o parte din planul general de a cuceri jumătate din lume —, nu putea să nu cunoască dimensiunile influenței japoneze în Manciuria lui natală; încă de cînd era copil, el îi auzise pe stegari discutînd despre posibilitatea ca Manciuria să se despartă de China și să devină din nou o monarhie suverană.

Johnston a scris pe larg și foarte favorabil despre acest visuri monarhice, respingîndu-le nu din cauză că avea sentimentul că Pu Yi n-ar fi avut vreun drept moral de a-și încălca înțelegerea cu China republicană, o dată ce Articolele Tratatamentului Favorizant fuseseră acceptate, ci pentru că o astfel de acțiune, în opinia lui, pur și simplu nu avea sorde izbîndă. După cum s-a exprimat (referindu-se la comploturile vehiculate în 1919), „nu arai era valabil să spui că dacă Împăratul ar fi fugit în Manciuria, i s-ar fi permis să intre în posesia tronului în mod pașnic... O mișcare monarhistă în Manciuria ar fi dus la război civil.”

„Acest lucru a fost recunoscut de majoritatea partidei monarhiste“, a adăugat Johnston, și i-a făcut să creadă că nimic nu trebuia încercat pînă ce „Republica n-avea să piară datorită propriei putreziciuni interne... sau pînă ce n-avea să se întîmple ceva în Manciuria care să ducă la o intervenție străină. Ce putea fi acest «ceva», nimeni nu știa; însă erau mulți convinși că va veni ziua, mai curînd sau mai tîrziu, cînd Japonia va fi forțată să acționeze pentru a-și proteja, împotriva uzurpării chineze, vastele interese pe care le căpătase ca rezultat al războaielor duse pe pămînt manciurian. Un conflict între Japonia și Republica Chineză... le-ar fi oferit, gîndeau acești monarhiști, posibilitatea pe care o așteptau.“

După abrogarea Articolelor Tratatului Favorizant din 1924, monarhiștii din jurul lui Pu Yi au avut un alt argument: manciurienii, a scris Johnston, erau în mod oficial încă „străini“, deși în fapt Manciuria făcea parte din Republica Chineză, și „o rasă sau familie genetică nu era obligată să fie loială Chinei“.

Acestea erau unele dintre subiectele atît de viu dezbătute în interiorul „Reședinței de Nord“, după alungarea lui Pu Yi din Orașul Interzis. Preocuparea de căpătîi a lui Pu Yi, pe bună dreptate, era propria sa siguranță, căci soldații lui Feng erau imprevizibili, studenții de stînga și radicalii politici se agitau și existau zvonuri permanente că forțele guomindang-iste și-ar putea părăsi baza din sud, pornind să atace Beijingul.

Apoi, peste noapte, într-una din acele răsturnări de situație pe care chinezii învățaseră să le accepte și care au făcut din China o țară atît de greu de înțeles și de explicat, lucrurile au luat cu totul altă întorsătură.

Cîteva săptămîni după mutarea lui Pu Yi din Orașul Interzis, Zhang Zuolin, comandantul militar manciurian, a intrat în Beijing în fruntea unei mici trupe, alungîndu-l pe fostul lui aliat, „generalul creștin“, fără să tragă nici un glonte, și punînd în locul lui un „moderat“, pe mareșalul Duan Qirui, pe post de „guvernator provizoriu“. Garda din jurul Reședinței de Nord a fost retrasă. Nu numai că lui

Johnston i s-a permis din nou accesul la Pu Yi, dar Zhang Zuolin i-a transmis lui Johnston mesajul că dăruie să-l vadă.

Zhang Zuolin, un comandant militar extrem de puternic, care controla mai tot teritoriul Manciuriei (cu excepția căii ferate și a concesiunilor japoneze) și mare parte din Mongolia chineză, era unul dintre aventurierii cei mai extravaganti și lipsiți de scrupule ai vremii. Manta lui era croitoreasă și fuseseră atît de săraci, încît tînrul Zhang vîna iepuri în deșertul manciurian pentru a-și întreține familia. Într-o zi, fiind la vîntoare, a văzut venind călare un bandit rănit care se rătăcise, l-a ucis, i-a luat calul și, exact ca-n filmele western, a devenit el însuși bandit. Cînd și-a alcătuit o mică armată și a căpătat reputația unui Robin Hood. În timpul războiului ruso-japonez, el a luptat de partea Japoniei, pentru o sumă considerabilă, terorizîndu-i pe ruși prin îndrăznețele sale tactici de cavalerie. Apoi — din nou pentru o sumă considerabilă — a acceptat să fie încorporat în armata regulată chineză.

De atunci înainte, relațiile lui Zhang cu Republica, cu mișcările tot mai activului Guomindang din sud și cu japonezii au fost marcate de hotărîrea lui de a-și păstra armata manciuriană sub control personal și de a menține Manciuria liberă de orice dominație străină. Făcuse cu de Sun Yat-sen, dar nu pentru multă vreme. În 1916, japonezii au încercat să-l ucidă, angajînd un asasin să-l arunce cu o bombă în trăsura, cînd însoțea niște demnitari japonezi către o petrecere în Mukden. Zhang Zuolin a supraviețuit și i-a alungat din Mukden pe japonezi și pe mongolii cu care se aliaseră sperînd să ocupe orașul. Era un om cu resurse nelimitate, îi plăcea să facă dreptate expeditiv — decapitățile instantanee erau specialitatea lui — și era, dacă un astfel de termen putea avea vreun înțeles în China anilor '20, un patriot autentic, a cărui expediție administrativă manciuriană s-a dovedit cea mai puțin coruptă și cea mai eficientă din întreaga Chînă. Numele lui fusese în mod frecvent menționat drept unul dintre posibili candidați pentru o dinastie manciuriană renăscută. Au existat chiar și unii care au crezut că, dacă Zhang Zuolin ar fi vrut

adevărat, ar fi putut să înlocuiască dinastia Qing și să devină el însuși Împărat al Chinei. Dar acest soldat autodidact, care, spre bătrînețe, purta haine tivite cu vidră, căpătase o înclinație pentru concubinele adolescente și se compara cu Napoleon, era un aventurier prea activ și fără astîmpăr pentru a se stabili într-un loc.

Atitudinea lui Zhang Zuolin față de Pu Yi fusese întotdeauna respectuoasă și cordială. Atunci cînd Împăratul s-a căsătorit, el i-a trimis în dar 1 600 de lire sterline, un semn important de loialitate și de stimă. Cînd a auzit ce-i făcuse Feng lui Pu Yi, a avut un acces de furie, nu numai din cauză că nu fusese avertizat, ci și pentru că, după spusele lui Johnston, „a simțit probabil că, în cazul în care comorile Orașului Interzis trebuiau să iasă din custodia imperială, el însuși ar fi fost un custode la fel de potrivit ca oricare altul”.

Acesta era omul care l-a chemat la el pe Johnston — ca reprezentant al lui Pu Yi — după sosirea sa la Beijing pe 23 noiembrie 1924. Johnston a sosit aducînd daruri din partea lui Pu Yi — o fotografie cu autograf și un inel cu o piatră de topaz și diamante. Zhang a acceptat fotografia, dar nu și inelul, și s-a apucat să-i țină lui Johnston un scurt discurs despre cum vedea el situația.

A deplîns acțiunea stîngace a „generalului creștin”, dar a spus că el nu putea interveni în mod deschis pentru a-i reda lui Pu Yi fosta strălucire în interiorul Orașului Interzis, fără a se expune acuzei de a servi cauza separatiștilor manciurieni pe seama Republicii Chineze, față de care el rămînea loial, cel puțin pe hîrtie. Scopul lui principal, în întrevederea cu Johnston, era să-l folosească pentru a da asigurări legațiilor străine că Pu Yi nu va fi în pericol și că el prefera o modalitate mai discretă de a reimpune Articolele Tratatului Favorizant fără să pară că ar acționa pentru restaurarea monarhiei.

Johnston i-a relatat aceste știri bune lui Pu Yi, răspîndindu-le, așa cum dorise Zhang Zuolin, și printre diplomații străini. Dar ex-Împăratul încă nu se simțea în siguranță. Una dintre caracteristicile lui Zhang, a observat Johnston,

era o nemărginită încredere în sine, ceea ce explică faptul că apăruse în Beijing în fruntea unei forțe simbolice, lăsându-și grosul armatei în urmă. Trupele lui Feng se aflau încă în Beijing, înarmate și agitate. Johnston — el însuși acum subiectul unor zvonuri — se temea de o lovitură de stat și l-a sfătuit pe Pu Yi să-și găsească un loc mai sigur decât Reședința de Nord, care se afla la cel puțin cinci kilometri depărtare de zona mult mai sigură a legațiilor. Johnston i-a spus lui Pu Yi că trebuie să plece imediat, fără a informa pe nimeni din anturajul lui, nici pe propria-i soție (care avea să-l urmeze mai târziu), nici pe emotivul prinț Zhun.

Ceea ce a urmat a fost un fel de urmărire stil Mack Sennett, care i-a purtat pe Johnston, Pu Yi și servitorul lui de 14 ani, Li „cel mare”, prin tot orașul, în încercarea de a împiedica agenții secreți chinezi care îl puteau supraveghea de a descoperi unde se duce. Și de asemenea cu intenția de a-i înșela pe servitorii prințului Zhun, care fără îndoială i-ar fi raportat stăpînului.

Johnston, Pu Yi și Li „cel mare” s-au urcat într-una din mașinile ex-Împăratului, și Johnston s-a așezat în față, dînd instrucțiuni șoferului. Mașina lui Johnston, cu șofer, îi urma îndeaproape. Tocmai cînd cele două automobile erau gata să pornească spre zona legațiilor, unul dintre servitorii prințului Zhun a ieșit în fugă din casă și a întrebat unde se duc. „Facem doar o scurtă plimbare”, a spus Pu Yi.

Servitorul avea în mod clar instrucțiuni să nu-l scape din ochi. „Vin și eu”, a zis el și s-a urcat în mașina lui Pu Yi. Micul convoi a părăsit Reședința de Nord. De îndată ce au pornit, doi polițiști au sărit pe scara primei mașini și nimeni n-a putut face nimic pentru a-i împiedica să rămînă acolo. Johnston i-a șoptit instrucțiuni șoferului, conducîndu-l pe un labirint de străzi, reîntorcîndu-se pe propriile urme, destinația lui finală fiind Spitalul German din zona legațiilor, unde știa că Pu Yi va fi binevenit, cel puțin temporar. Afară era o violentă furtună de nisip și atît de mult praf în aer, încît vizibilitatea era extrem de redusă.

Pentru a da oarecare credibilitate pretextului unei scurte plimbări, prima oprire a lui Johnston, după ce a cumpărat un ceas de aur de la un magazin de bijuterii, a fost în fața faimosului magazin foto aflat în proprietate germană din interiorul Cartierului Legațiilor, denumit Hartung. Pu Yi și Johnston au intrat înăuntru, sub pretextul că vor să se uite la niște fotografii. Atunci când au părăsit magazinul, se adunase mai multă lume și l'au Yi a fost recunoscut. Cele două mașini au fost lăsate totuși să plece și acum Johnston i-a spus șoferului să se îndrepte către Spitalul German. O dată ajunși acolo, a întrebat de un prieten de-al lui, un anume doctor Dipper. Pu Yi și Johnston au rămas în sala de așteptare a spitalului, în vreme ce servitorul prințului Zhun aștepta afară în mașină. Doctorul german a fost de acord să-i ofere lui Pu Yi o cameră, și Johnston l-a lăsat acolo, reîntorcându-se la mașina lui. De-acum servitorul prințului Zhun și-a dat seama că într-adevăr „fusesse dus la plimbare” și, furios, i-a ordonat șoferului lui Pu Yi să-l ducă la Reședința de Nord. Cei doi polițiști au rămas la spital. Cît despre Johnston, acesta s-a îndreptat către Legația Japoneză. Acolo, de fapt, se gîndise el, încă de la început, ar trebui să se refugieze Pu Yi, „pînă ce situația avea să se clarifice”.

Johnston urma să-l întâlnească pe K. Yoshizawa, ministrul japonez care răspundea de legăție — cu care Pu Yi negociase expedierea unor antichități pentru a contribui la fondul de dezastru, după cutremurul de la Tokio. Yoshizawa i-a spus lui Johnston, după o oarecare ezitare, că Pu Yi ar fi binevenit ca oaspete al Legației Japoneze. Johnston atunci s-a reîntors la Spitalul German, dar a descoperit uimit — și pentru o clipă panicat — că Pu Yi dispăruse.

Între timp, șeful gărzii Legației Japoneze, colonelul Takemoto, o luase înaintea superiorului său. Printr-un consilier de încredere al lui Pu Yi, colonelul japonez aranjase transferul imediat al ex-Împăratului în Legația Japoneză, într-o trăsură trasă de cai, care l-a luat pe Pu Yi de la spital, chiar în timp ce Johnston parlamenta cu ministrul japonez. În furtuna de nisip, trăsura s-a îndepărtat pentru scurt timp, din greșeală, de Cartierul Legațiilor. Pu Yi era

îngrozit că ar putea fi din nou recunoscut și, de data asta, arestat. Dar vizitiul a luat-o din nou pe drumul cel bun și Pu Yi s-a strecurat nevăzut în incinta legației.

Era un exemplu interesant de decizie militară japoneză care nu ținea seama de scrupulele civile: în mod oficial, comandantul gărzii legației era subordonat ministrului japonez, însă corpul ofițeresc, cu liniile privilegiate de comunicare cu palatul imperial, trăgea de fapt toate sforile.

Nefericiții polițiști chinezi care săriseră pe scara mașinii lui Pu Yi la începutul escapadei rămăseseră cu el tot timpul. Dându-și seama de greșeala de a nu-l fi împiedicat să intre în Spitalul German și temându-se pentru viețile lor dacă s-ar fi întors la Reședința de Nord fără Pu Yi, ei l-au implorat să le permită să facă parte din suita lui. Pu Yi a fost de acord și, din acea zi, ci au devenit angajații lui personali.

Aventura comică pe străzile Beijingului, care a dus la refugierea lui Pu Yi în interiorul Legației Japoneze, a fost ultimul serviciu major adus de Johnston fostului elev. După ani de zile, trecând în revistă evenimentele din acea zi fatidică cu Pu Jie, fratele mai tânăr al lui Pu Yi, l-am întrebat dacă el și-a dat seama la vremea aceea de consecințele acelei decizii. „Exista o tabără britanică și una japoneză”, a zis el. „Japonezii au câștigat.”

Inițiativa lui Johnston a fost, totuși, una personală. Și britanicii se temeau pentru viața lui Pu Yi la vremea aceea, în consecință n-ar fi existat obiecțiuni dacă ex-Împăratul ar fi ajuns în cele din urmă în Legația Britanică în locul celei Japoneze. Dacă ar fi făcut așa, viața lui ar fi putut lua un cu totul alt curs. Johnston ori n-a fost conștient de efectele pe termen lung ale deciziei sale, ori a ales să nu le ia în considerare. Simpatia lui projaponeză nu s-a stins niciodată. În prefața la *Amurg în Orașul Interzis*, el spune: „Amurgul zorilor ca și amurgul serii... ar putea foarte bine ca noaptea care a înghițit amurgul descris în aceste pagini să fie urmată, la timpul potrivit, de un alt amurg care se va lumina într-o nouă zi însorită.” Aluzia evidentă, a notat Pamela Atwell în prefața la o nouă ediție a cărții din 1985, era la „Țara Soarelui Răsare”. Johnston a murit în 1938 cu iluziile despre japonezi intacte.

Capitolul 12

Legatia Japoneză — situată aproape vizavi de Legatia Britanică unde Johnston se mutase acum pentru a fi aproape de Pu Yi — consta din mai multe clădiri mici, nici una dintre ele comparabilă, ca mărime, cu Reședința de Nord. Pentru primele câteva zile, lui Pu Yi i s-a oferit apartamentul de trei camere ocupat în mod normal de ministrul Yoshizawa și soția lui. Acesta avea să se dovedească mult prea mic, și lui Pu Yi i s-a dat una din casele legăției din interiorul complexului, o combinație de locuință, pentru el și cele două soții, birou și curte improvizată.

După fuga lui Pu Yi, garda de poliție din jurul Reședinței de Nord a fost întărită. Când Împărăteasa Elizabeth, într-o mașină condusă de un atașat japonez, a încercat să iasă din clădire, a fost întoarsă din drum. A fost nevoie de intervenția personală a lui Yoshizawa pentru ca ea să poată pleca, ceea ce s-a întâmplat și în cazul tinerei concubine Wen Xiu.

Mai târziu, una dintre rudelor îndepărtate ale lui Pu Yi, amintindu-și scena din interiorul micuței case de la Legatia Japoneză, a spus că atmosfera nu a fost „deloc regală” — de fapt, un fel de harababură, cu Pu Yi înconjurat de geaman-tane, lăzi și hîrtii și cu cele două neveste ale lui certîndu-se cu privire la cine o să ocupe cel mai mare dintre dormitoare. Și chiar și ospitaliera familie Yoshizawa a fost în sinea ei dezamăgită de felul în care liniștita legăție, mobilată în stilul japonez tradițional, a fost invadată de curtenii certă-reți, nemanierați și gălăgioși ai lui Pu Yi. Johnston însuși, care se dovedește surprinzător de discret cu privire la acest scurt interludiu din viața lui Pu Yi, pare să fi fost de asemenea deranjat de felul în care ei s-au comportat.

O parte a curții lui, condusă de propriul tată, l-a îndemnat pe Pu Yi să se reîntoarcă la Reședința de Nord. Din acest grup făceau parte oameni care, precum „reformatorul” Zheng Xiaoxu, simțeau că Pu Yi făcea o mare greșală îndatorându-se japonezilor. Zheng, a cărui loialitate față de Pu Yi izvora din credința lui în caracterul sacru al regalității (el nu era nici măcar descendent manciurian), a observat lupta dintre curtenii lui Pu Yi cu o nobilă detașare. El îi disprețuia pe mulți dintre monarhiștii extremiști pentru modul grosolan de a compromite ceea ce mai rămăsese din generozitatea curții. Încercînd, dar nereușind, să reformeze finanțele regale, el știa cît de venali erau cu adevărat unii dintre cei mai gălăgioși suporteri ai lui Pu Yi. Prințul Zhun însuși își pierduse orice credibilitate în fața lui Pu Yi: el se comportase cu o lașitate isterică în timpul acestei grele încercări a fiului său, părădînd să nu aibă decît un singur gînd în minte — banii. Numai din acest motiv, Pu Yi n-avea tendința să-l asculte nici pe el, și nici pe cei care îl sfătuiau să se întoarcă la Reședința de Nord.

Alții vedeau Legația Japoneză ca un fel de cal troian care avea să-l ducă pe Pu Yi în Manducuria și să-l pună din nou pe tron. Dacă acest lucru s-ar fi întîmplat, credeau ei, titlurile lor princiare n-aveau să mai fie simple petice de hîrtie, ci aveau să le dea din nou posibilitatea de a deveni mici seniori feudali stringători de taxe, bogați și puternici. Aceștia erau grosolanii și gălăgioșii stegari manchu, care i-au șocat pe japonezi cu manierele lor — iar pe Pu Yi, cu cerințele lor financiare lipsite de subtilitate.

Aceasta nu s-ar fi putut întîmpla într-un moment mai rău, căci presa chineză și cea în limbi străine, după alungarea lui Pu Yi din Orașul Interzis, erau pline de povești despre felul în care „comorile naționale” stocate acolo dispăruseră în mod misterios. Infamul Birou al Casei Imperiale, și nu Pu Yi, fusese responsabil, însă opinia publică nu cunoștea acest lucru. Între timp, instabilul guvern chinez aflat temporar la putere nu numai că nu avea bani pentru stipendiile reduse ale lui Pu Yi, dar era în mod periculos lipsit de fonduri pentru a conduce acele părți din țară pe care le mai controla, cel puțin teoretic.

Controlul guvernului central asupra finanțelor sale, scria profesorul Albert Feuerwerker, în volumul 12 din *Istoria Cambridge a Chinei*, aproape că dispăruse. După cum afirmă profesorul Sheridan (în același volum), „ministerul finanțelor n-avea bani, ministerul comunicațiilor nu administra nici o cale ferată, pentru că acestea se aflau în mâinile comandanților militari... și toate școlile guvernamentale erau închise deoarece nu li se alocaseră fonduri pentru a fi administrate, iar profesorii nu-și primiseră salariile”. Nu prea era momentul potrivit ca Pu Yi să ceară ce mai rămăsese din alocația lui personală, mai ales acum, când fugise la Legația Japoneză, respingînd implicit autoritatea guvernului chinez.

O persoană mai sofisticată, mai sinistră, a început acum să joace un rol tot mai important în viața lui Pu Yi. Luo Zhenyu fusese un stegar, în *l'ancien régime*, care intrase în atenția lui Pu Yi în 1922. Avea o spoială de educație, dar ceea ce-l interesa în mod special erau antichitățile. O figură cunoscută la curte, el fusese intermediarul indispensabil cînd venise timpul ca Biroul Casei Imperiale să înceapă să vîndă din comorile dinastiei Qing. Un om extrem de venal, acum trecut de cincizeci de ani, Luo Zhenyu a ajuns repede la cuțite cu „reformatorul” Zheng Xiaoxu, care și-a dat repede seama despre cine era vorba — un escroc corupt și limbut, care cunoștea valoarea antichităților de toate felurile și avea reputația unui falsificator de manuscrise vechi. Dezgustat, Zheng Xiaoxu și-a făcut bagajele și s-a retras, temporar, la Shanghai.

În simulacrul lui de mini-curte, Pu Yi a început să-și arate slăbiciunile pe care dascălii lui le observaseră la el de cînd era copil: aborda un subiect cu un entuziasm imens, pentru a-și picarde apoi interesul și a rămîne la singura chestiune care îl preocupa cu adevărat — entomologia și, în special, studiul furnicilor, despre care știa foarte multe lucruri.

Luo Zhenyu, în timpul acelor trei luni pe care Pu Yi le-a petrecut în interiorul Legației Japoneze, s-a făcut agreabil într-un mod periculos — și noul mentor al lui Pu Yi, din cauza temperamentului sau pentru că era plătit în mod

secret pentru serviciile sale de către japonezi, a devenit primul dintr-o serie de membri ai „coloanei a cincea” japoneze, infiltrați în interiorul mult redusei curți imperiale. Luo Zhenyu a fost acela care, zi și noapte, l-a tot sfătuit pe Pu Yi să plece din China — nu așa cum ar fi vrut Johnston, pentru a se îndrepta spre Oxford, ci spre Japonia. N-a reușit, dar el a fost responsabil pentru următoarea mutare a lui Pu Yi, la Tianjin.

Chiar înainte de a pleca, Pu Yi a dat prima recepție la alungarea sa din Orașul Interzis. Ocazia a fost celebrarea celei de-a nouăsprezecea aniversări (după socotelile chinezești, era cea de-a douăzecea, pentru că în China un copil are un an în ziua în care se naște) și sala de recepții din Legația Japoneză a fost transformată, pentru ocazie, într-o sală de tron. Servitori japonezi au adus splendide covoare, un fotoliu galben în chip de tron, o mulțime de perne galbene și ornamente de hârtie. Monarhiștii au participat îmbrăcați de gală — bonete Qing cu ciucuri, nasturi de mandarin, mantii de zibelină. Au fost de față și diplomați îmbrăcați în frac. Cu totul, a socotit Pu Yi, au fost cam cinci sute de oaspeți.

Discursul ținut de Pu Yi — apărut mai târziu în presă — a fost în același timp demn și melancolic. El le-a amintit că le vorbea ca oaspete „sub acoperișul unui străin” și, „nefiind decât un tânăr de 20 de ani, nu se cade să-mi sărbătoresc «lunga viață»”. Tineretea lui petrecută în interiorul Orașului Interzis „fusesse”, le-a spus el, „aceea a unui prizonier” și nu-i regreta sfârșitul. Totuși, l-a durut modul în care fusese alungat; deși el ar fi fost bucuros să participe la abrogarea Articolelor Tratatului Favorizant, „trimiterea trupelor în palat a fost un act violent... de mult îmi doream sincer să renunț la acel titlu găunos, dar faptul că am fost obligat s-o fac de către forțe înarmate m-a făcut extrem de nefericit”. Umilitor era de asemenea că totul se petrecuse atât de pe neașteptate. „Chiar dacă [«generalul creștin»] avusese motive să mă alunge, de ce a confiscat toate veșmintele, vasele, cărțile și sulurile lăsate de strămoșii mei? De ce nu ne-a permis să luăm cu noi boluri de orez, cești

de ceai și ustensile de bucătărie pentru folosirea zilnică? A fost acesta un caz de «prezervare a obiectelor vechi de artă»? Nu cred că s-ar fi comportat atât de aspru nici dacă ar fi avut de-a face cu niște bandiți.”

Pu Yi n-a lăsat să-i scape nici o aluzie referitoare la viitorul lui, în afară de promisiunea de a nu se amesteca în politică: „Niciodată nu voi fi de acord cu nici o propunere care să mă îndemne să caut intervenția trupelor străine în favoarea mea: nu voi putea folosi niciodată o putere străină în politica internă chineză.”

Oaspeții l-au ovaționat. În acea săptămână, Pu Yi, împreună cu tânărul servitor Li „cel mare”, a plecat cu bicicleta din Legatia Japoneză pentru a face o scurtă plimbare pînă spre Orașul Interzis. A fost o altă ocazie melancolică și Pu Yi s-a grăbit să se întoarcă, pedalînd în mare viteză.

Diplomații japonezi au fost furioși auzind de escapada lui. Cînd a încercat, cîteva zile mai tîrziu, să o repete, gărzile legăției au refuzat să-i deschidă porțile. Ministrul japonez i-a spus că acestea erau măsuri destinate propriei securități: se temea pentru viața lui în anarhia care a urmat răsturnării „generalului creștin”. Sentimentul că era din nou prizonier l-a făcut acum pe Pu Yi să fie mai receptiv față de planul lui Luo Zhenyu privitor la părăsirea definitivă a Beijingului și mutarea în Tianjinul mai sigur și mai puțin costisitor. Există un proverb, oeh și chinez deopotrivă: „Un pește și un oaspete încep să se impută după a treia zi.” Pu Yi fusese oaspete al Legăției Japoneze timp de trei luni.

Sotii Yoshizawa și-au exprimat regretele într-un mod politicos și i-au spus că era liber să stea cîtă vreme dorea. În mod secret, le părea bine că pleacă — și probabil că ei îl pusese ră pe Luo Zhenyu să propună mutarea, pe care acesta din urmă a supravegheat-o îndeaproape. Un tren special a fost închiriat pe linia Beijing-Tianjin și, pe 23 februarie 1925, Pu Yi s-a îndreptat, incognito, către gara din Beijing. Purta îmbrăcăminte chinezească — veșminte negre, o șapcă pe cap și ochelarii lui favoriți gen Harold Lloyd.

L-a însoțit și Johnston. Avea să fie una dintre ultimele lor lungi conversații, căci interludiul Qing, care îi marcase

atît de mult viața, se terminase. Johnston era pe cale să-și reia cariera în Serviciul Colonial, ca reprezentant al regiunii Weihawei, iar călătoria cu trenul făcea parte dintr-o serie prelungită de întâlniri de rămas-bun. În orice caz, Pu Yi, în această fază, nu mai era o preocupare majoră pentru guvernul britanic (Chiang Kai-shek era cel care devenise acum omul din centrul atenției), iar ex-Împăratul nu mai avea fonduri pentru a-l plăti pe Johnston.

Tianjinul era, pe vremea aceea, orașul cel mai cosmopolit al Chinei, după Shanghai, un prototip al concesiunilor internaționale, pe care China fusese silită să le recunoască sub crescînda presiune străină. Avea însemnate comunități britanice, franceze, germane și japoneze — și fiecare dintre aceste concesiuni străine era o colonie în miniatură. Existau trei zone „englezești”, cinci biserici străine, opt cluburi de tenis, cinci loji masonice, șapte cluburi sociale (chinezii nu aveau acces în nici unul), cluburi de hochei, crichet și golf, piscine (pentru străini) și un uriaș hipodrom — ars pînă în temelii în timpul Răscoalei boxerilor, reconstruit mai tîrziu, cu o tribună impunătoare. Se lăuda cu patru cotidiane străine — *Peking and Tientsin Times*, *L'Echo de Tientsin*, ziarul japonez *Tientsin Nichi-Nichi Shimbun* și ziarul german *Tientsin Tageblatt*. Existau mici comunități belgiene, italiene și mii de ruși albi expatriați. După cum scria Isherwood:

Poți întîlni cîte doi sau trei în fiecare bar — o mare comunitate învinsă, care duce o viață melancolică între patru pereți, hrănită cu bîrfe, bridge, băutură și mah-jong. Cu toții au eșuat aici într-un fel sau altul... și aici trebuie să se oprească; nimeni altcineva nu i-ar mai primi. Și-au confecționat un drept de a exista nesigur — cu pașapoarte nansen, documente chinezești îndoielnice, certificate de identitate fărîșite expirate, de dimensiunile unor cearșafuri, sau simple lor prezentă de oameni ratați. Fețele lor mari și palide privesc spre viitor, pe deasupra fumului de țigară și a paharelor cu ceai, fără milă sau speranță. „Ceasul lor”, spune Auden, „s-a oprit în 1917. De atunci nu se mai termină ora ceaiului.”

Salonul Gordon, botezat astfel după „chinezul” Gordon (generalul britanic ucis la Khartoum) era centrul civic britanic unde expatriații luau parte la diverse activități, dar viața se învîrtea în jurul nenumăratelor restaurante străine, cafenele și cluburi de noapte. Existau hoteluri în proprietatea străinilor, cinematografe și o zonă rău famată pe strada Dublin, unde prosperau bordelurile și consumatorii de opium.

Atmosfera era aceea a unei mici colonii, temperată de proximitatea unui mare oraș chinezesc, în mare parte ignorat. Există un Parc Victoria în stil englezesc, cafenele nemțești cu orchestre, restaurante rusești înnegrite de fum și magazine britanice elegante. Whiteway și Laidlaw, magazinele gen Harrods din Tianjin, aveau o reputație internațională pentru tweed-ul englezesc bine croit și pantofii eleganți pentru memsahib*. Ca în toate coloniile mici, claustrofobice, aflate departe de casă, moralitatea burgheză, invidiile mărunte și bîrfa de cafenea căpătau o importanță absurdă — iar sosirea lui Pu Yi a fost privită ca un eveniment social major.

Atmosfera coloniei era totuși specială, nu doar mai cosmopolită decît în comunitățile similare din India Britanică sau Africa, dar și mai lipsită de siguranță: comercianții, bancherii, funcționarii europeni și familiile lor erau conștienți că trăiau într-o oază artificială a legii și ordinii, implantată într-o țară enormă unde domnea anarhia. Acest lucru însemna că diferențele între naționalități erau mai puțin importante decît factorul rasial unificator: chiar și în timpul primului război mondial, comunitățile britanice, franceze și germane din Tianjin se simțiseră mai degrabă unite — ca membri ai unei civilizații superioare, „avansate” — decît temporar divizate de război.

Henry Woodhead, editorul cotidianului *Peking and Tientsin Times*, a scris despre această enclavă colonială extrem de artificială în cartea sa *Aventuri jurnalistice în Orientul Îndepărtat*.

* formă de adresare de origine indiană pentru femeile europene.

El a devenit privilegiatul însoțitor ocazional al lui Pu Yi — ziarul său scotea și o „Foaie a curții”, în care erau relatate activitățile zilnice ale Împăratului, Woodhead fiind căutat, ca sursă de informații, și de alte publicații. „Am fost în termeni intimi cu Împăratul”, s-a lăudat el. Susținător convențional al Imperiului Britanic, oarecum îngust la minte, dat afară din Colegiul Brighton, Woodhead n-avea nici pe departe inteligența lui Johnston. Era un englez de clasă mijlocie, care căuta aventura în zonele îndepărtate ale Imperiului, nu pentru câștig, ci ca o modalitate de a scăpa de îngustele diferențieri de clasă din Anglia acelor vremi. Era întruchiparea englezului care trăia în străinătate — soțul acela despre care scrie Somerset Maugham, un amestec de silă și fascinație.

Woodhead, în calitate de reporter, a fost pe fază atunci când Pu Yi a sosit în gara Tianjin, cu trenul său special, flancat de Johnston și un mare număr de polițiști japonezi în uniformă. O gardă a prezentat onorul și Pu Yi a fost dus de grabă în concesiunea japoneză din Tianjin.

Luo Zhenyu alesese locul în care avea să locuiască, „Grădina Zhang”, un domeniu vast, înconjurat de ziduri, aparținând unui stegar loial, care îl asigurase pe Pu Yi că poate sta acolo cât dorește, fără nici o chirie. Din punctul de vedere al japonezilor, era situată admirabil — nu numai că se afla în mijlocul concesiunii japoneze, pe strada Asahi, dar era și vizavi de Casa Kasuga, cartierul general al serviciului secret japonez din Tianjin. Însă clădirea nu era pregătită, și Pu Yi și-a petrecut prima noapte într-un hotel ținut de un japonez.

După cum a relatat Woodhead, Pu Yi avea deja o vastă proprietate în concesiunea britanică. Motivul pentru care nu s-a mutat acolo, a aflat Woodhead mai târziu, a fost că Pu Yi ceruse să fie protejat de poliție, dar municipalitatea condusă de britanici îl refuzase.

De îndată ce reședința din Grădina Zhang a fost mobilată adecvat, cele două soții ale lui Pu Yi l-au urmat în Tianjin. Încă o dată au apărut certuri cu privire la camere și priorități. Scriind despre viața de fiecare zi, Woodhead își

amintește de „ambianța” în care trăia Pu Yi, un veritabil paradis al cîinilor. Era acolo haita de cîini pekinezi ai Împărătesei Elizabeth, care lătrau toată ziua, apoi feroasa pereche de dogi englezi ai lui Pu Yi, „domnul și doamna Ponto”, care bîntuiau noaptea pe domeniu. Pu Yi i-a promis lui Woodhead că o să-i dea un pui dacă aceștia aveau să se împerecheze, dar Woodhead a refuzat oferta — nu știa cît avea să mai rămînă în Tianjin și, în plus, îi era teamă că mîncarea pentru cîini l-ar fi costat enorm. Animalele erau tolerate la petrecerile în aer liber datorită distincției sociale a stăpînilor lor. Însă Pu Yi îi lăsa pe servitori să se ocupe de cîini, și aceștia — dar și Împărăteasa — îi răsărau pe pekinezi în mod scandalos. Deoarece Elizabeth avea pekinezi, Wen Xiu a vrut și ea cîțiva. Luptele feroce dintre cîini oglindeau certurile aproape la fel de sălbatice care avea să izbucnească mai tîrziu între Împărăteasă și concubină. Pentru moment, în această primă perioadă petrecută în Tianjin, Woodhead a notat că Elizabeth („o fată încîntătoare, care semăna cu un bibelou de porțelan”) și Wen Xiu păreau să se înțeleagă bine, „ca niște surori”.

Pu Yi s-a bucurat de caracterul neprotocolar al acelor prime luni în Tianjin. Era mai liber în mișcări ca niciodată. Deși — din nou pentru a-i asigura securitatea — gărzi de corp japoneze îl urmau peste tot, el a devenit un om de lume: a participat, împreună cu Împărăteasa, la balul anual al societății scoțiene Sfîntul Andrei, provocînd o mică problemă pentru organizatori cînd s-a descoperit că fiul lui Zhang Zuolin, care nu era în termeni cordiali cu Pu Yi, fusese de asemenea invitat (problema a fost însă rezolvată — au venit amîndoi, dar la ore diferite). Woodhead spune că Pu Yi era întotdeauna îmbrăcat la patru acc — moștenirea Johnston dăduse roade. Își cumpărase două motociclete cu care se plimba doar în perimetrul domeniului și Woodhead își amintește de o după-amiază hilară, cînd Pu Yi a insistat ca Johnston, care venise în vizită, să încalece și el pe o motocicletă, scoțianul șerpuind nesigur prin curte, în hohotele de rîs ale Împăratului.

Unele dintre editorialele de limbă engleză pe care Johnston le-a folosit în Oraşul Interzis pentru a-şi învăţa elevul englezeşte fuseseră scrise de Woodhead şi, într-o zi, Pu Yi i-a spus ziaristului că dorea să viziteze locul unde se tipărea *Peking and Tientsin Times*. Avea să facă acest lucru, a adăugat el, sub un nume conspirativ, „domnul Wang”.

Într-o după-amiază, un funcţionar chinez s-a reperit în biroul lui Woodhead, strigând: „Împăratul e aici.” „Nu”, i-a răspuns editorul, „aceia este domnul Wang.” Pu Yi a petrecut multă vreme în birourile ziarului, încântat să afle cum era „pus în pagină”. După aceea, un tipograf chinez i-a spus lui Woodhead că fotoliul în care stătuse „domnul Wang” ar trebui pus sub sticlă: „A stat pe el chiar Împăratul!” Iată că mai exista cel puţin un monarhist fervent printre angajaţii chinezi ai ziarului.

Woodhead l-a introdus de asemenea pe Pu Yi într-un mic club neoficial de bridge, denumit *Tripehandverein*, care avea membri germani şi englezi (nimeni nu ştia de unde îşi căpătase clubul numele, care înseamnă în argoul german „asociaţia unor pierde-vară”). Pu Yi a acceptat calitatea de membru şi i s-a înmănat în mod ceremonial un certificat cu un antet impresionant.

În vreme ce Pu Yi îşi petrecea vremea cu membri de frunte ai corpului diplomatic din Tianjin, cu elita omagerilor de afaceri, bînd ciocolată în cafeneaua lui Herr Badet, ascultînd fanfara Scoţienilor Regali după parada duminicală de la biserică, comandîndu-şi costum după costum la Whiteway şi Laidlaw şi, după cum relatează Woodhead, distrîndu-se cu sporturile lui favorite (tenis, patină şi automobilism), China trecea printr-una din crizele ei periodice. În multe privinţe, retragerea lui Pu Yi la Tianjin fusese o mişcare înțeleaptă, căci Beijingul a fost aproape lipsit de orice formă de guvernare în timpul primelor optsprezece luni ale şederii sale acolo, invadat de studenţi şi soldaţi nedisciplinaţi, care bîntăiau oraşul în voie. În Tianjin, Pu Yi era departe de capcanele de zi cu zi ale politicii, în siguranţă din punct de vedere fizic — şi departe de orice necazuri.

Comandanții militari rivali dominau guvernele-marietă, compuse în mare parte din oameni numiți chiar de ei, dar acestea veneau și plecau cu o viteză amețitoare. „Generalul creștin” și Zhang Zuolin s-au luat iarăși la harță în 1925, prețul fiind Beijingul. Pu Yi a urmărit cu interes fluctuațiile bătăliilor neconcludente, căci consilierii lui îl convinseseră că generalii aveau cheia viitorului: cel care avea să cîștige — credeau ei — urma să legisfereze din nou Articolele Tratatului Favorizant și, o dată cu ele, afluxul de fonduri de care era acum atîta nevoie.

Dintre toți adversarii, mareșalul Zhang Zuolin părea a fi omul care merita susținut. Într-o zi, în iunie 1925, socrul lui Pu Yi, Rong Yuan, care se ocupa încă, în ciuda nepriceperii lui evidente, de finanțele Casei Qing, i-a adus lui Pu Yi o veste mare: Zhang Zuolin dăruise șaptezeci de mii de lire sterline pentru „fondul de criză”, atît cît mai rămăsese el, al casei imperiale. Urmarea a fost că „generalissimul” Zhang, cum își spunea el acum, a cerut o întîlnire neoficială cu Pu Yi — doar ei doi, într-un loc neutru. Fără a-i informa pe japonezi — deși un agent japonez l-a urmărit oricum — Pu Yi s-a strecurat într-o noapte și s-a întîlnit cu Zhang Zuolin într-o casă izolată din orașul chinezesc. Locul era înconjurat de gărzile personale ale lui Zhang — soldați înalți, în uniforme gri, concepute chiar de generalissim.

Omul care a făcut o plecăciune oficială în fața lui Pu Yi cînd acesta și-a făcut intrarea nu semăna deloc cu imaginea pe care ex-împăratul și-o făcuse despre comandanții militari: slab, purtînd haine civile, cu o mustață subțire, Zhang Zuolin, așa cum se vede și în fotografiile din acea perioadă, arăta oarecum ca un Clark Gable chinez și, ca și acesta, avea un zîmbet cuceritor și un șarm imens. Woodhead, care l-a cunoscut foarte bine, îl descrie drept „un om delicat și zvelt, cu niște mîini extraordinar de mici”, care fuma țigară de la țigară.

Stînd unul lîngă altul, cei doi au schimbat complimente: Pu Yi, cum avea să scrie mai tîrziu, se simțea foarte bine pentru că plecăciunea oficială a comandantului militar îi risipise „sentimentul că fusese oarecum sub demnitatea

mea să vin să mă întâlnesc cu el". Pu Yi i-a mulțumit lui Zhang Zuolin pentru că menținuse palatele Casei Qing în bună stare, în Mancuria și în celelalte zone aflate sub controlul lui. N-avusese loc nici un jaf, a fost de acord Zhang, blestemându-l pe „generalul creștin” pentru comportamentul lui barbar, cu un an în urmă. Pu Yi a subliniat că se mutase la Tianjin în primul rând din cauza lui și a trupelor sale dedate jafului. Pu Yi i-a făcut lui Zhang o descriere ironică a vieții lui meschine din Tianjin, în societatea unor europeni de mîna a doua. Zhang l-a compătimit. „Dacă aveți nevoie de ceva”, a zis el, „nu trebuie decât să mă anunțați.”

Un tânăr aghiotant, care aștepta într-o antecameră, a intrat între timp: „Șeful Marelui Stat Major dorește să vă vadă, domnule.” „Nu-i nici o grabă”, a spus Zhang. „Spune-i să aștepte o clipă.” Pu Yi s-a ridicat, simțind că discuția lor se sfîrșise. El a observat o tină ră chinezoaică fermecătoare — în mod clar cea mai recentă concubină a generalisimului — care îl aștepta cu nerăbdare.

Zhang Zuolin l-a însoțit pe Pu Yi pînă la mașina care îl aștepta. Observîndu-l pe agentul secret japonez care stătea lîngă ea, Zhang Zuolin a zis tare, cu intenția de a se face auzit: „Dacă japonezii ăia vă ating doar cu un deget, dați-mi de știre și le vin eu de hac.”

În ziua următoare, consulul general japonez l-a mutat pe Pu Yi pentru întâlnirea secretă. Dacă avea să se îndeplinească din nou, a zis el tot înclinîndu-se și folosind un limbaj extrem de politicos, Japonia „nu va mai putea garanta siguranța Majestății Voastre”.

Consilierii lui Pu Yi nu mai puteau de bucurie, mai ales că, la puțin timp după aceea, Zhang Zuolin a intrat în acțiune. A pus pe fugă forțele lui Feng și, în iunie 1927, a preluat oficial controlul asupra Beijingului, unde a instaurat un guvern militar. „Generalul creștin” a fugit în Uniunea Sovietică, „un oaspete de onoare” al sovieticilor, însă cele cinci luni de ședere acolo nu l-au impresionat: a părăsit Uniunea Sovietică mult mai puțin entuziast ca simpatizant comunist decât fusese la sosire.

Dacă Pu Yi — după întâlnirea sa ambiguă cu Zhang Zuolin, care a intenționat în mod clar, deși voalat, să-l îndemne să renunțe la protecția japonezilor — ar fi exploatat această prietenie și ar fi acționat în mod curajos, el ar fi putut foarte bine să se întoarcă la Beijing, protejat de trupele lui și, poate, ar fi izbutit să facă presiuni pentru reconsiderarea durabilă a statutului său. Problema era că, fie datorită inacțiunii în refugiul său din Tianjin și intrigilor de care se ocupa, fie datorită sfaturilor contradictorii și inoportune ale „curții” sale, Pu Yi s-a lăsat tirat în certurile dintre diverși comandanți militari, rivali și nestatornici. Unul dintre aceștia, Zhang Zongchang, cunoscut când drept „generalul mortăciune” (din cauza originilor sale dezagreabile), când drept „generalul cu picioare lungi” (din cauza obiceiului său de a evita orice risc personal în timpul bătăliilor), fusese cândva coleg cu Zhang Zuolin. Acum avea un mic fief propriu și era un escroc bun de gură. Pu Yi s-a întâlnit de multe ori cu el în Grădina Zhang, fascinat de poveștile lui de bravură, dar și — putem presupune — pentru că se plectisea. Un alt comandant militar chiar și mai dubios, plătit temporar din punga strîmtoată a lui Pu Yi, era un fost general cazac, Semenov, cu care se întâlnise, pentru scurtă vreme, în 1925. Semenov se ocupa cu alcătuirea unei „ligi antibolșevice” cu ajutorul comunității rușilor albi din Tianjin — dar faptul că îi șantaja pe cei pe care chipurile îi proteja a făcut din el o figură mafiotă, temută și urită de majoritatea rușilor albi din Tianjin. Banii pe care a reușit să-i strîngă i-a cheltuit în scopuri personale sau împreună cu huliganii lui cazaci.

Pu Yi era interesat de Semenov, pentru că la vremea aceea Feng controla încă Beijingul, arătînd puternice simpatii comuniste. Un mincinos și mai convingător decît „generalul mortăciune”, Semenov s-a folosit de o tactică bine cunoscută: chipurile el n-avea nevoie de bani, suporterii lui îi oferiseră deja trei sute de milioane de ruble, iar băncile americane, britanice și japoneze țineau la dispoziția lui fonduri uriașe; numai la Banca Hong Kong și Shanghai avea un depozit de cincizeci de milioane de lire sterline, a susținut el, deschis de „Serviciul Secret Britanic” — ca parte a unui plan britanic

pe termen lung de a răsturna Uniunea Sovietică. Doar o lipsă de bani temporară îl făcuse să apeleze la Pu Yi. De îndată ce armatele lui instruite de cazaci, bine finanțate și profund motivate, vor intra în acțiune, repunerea lui Pu Yi pe tronul manciurian ar fi fost practic un *fait accompli**. Era păcat să piardă o ocazie atât de promițătoare. Pu Yi i-a dat cinci mii de lire sterline.

Un alt escroc, Liu Fengzhi, a susținut că s-ar fi aflat într-o poziție unică pentru a-i mitui pe membrii anturajului lui Zhang Zuolin, cu scopul de a asigura întoarcerea lui Pu Yi în Orașul Interzis, ca Împărat. Acest escroc a sugerat că problema se putea rezolva doar cu perle. Și i s-au dat. De la Liu, aflat în Beijing, a sosit știrea că era nevoie de mai mult — preferabil bani peșin. Pu Yi a început să devină suspicios. „Mi-am dat seama că ceva nu era în regulă”, a scris Pu Yi mai târziu, „când a venit cu lacrimi în ochi să mi se plîngă de sărăcia lui. De data asta n-a cerut decât zece dolari.”

„Fondul de criză” al lui Pu Yi se redusese simțitor — ~~și~~ ca intrigile sale să aibă oarece efect. Dacă vreuna dintre ele ar fi avut succes, totuși, el ar fi fost de scurtă durată. Pentru că brusc, în 1928, evenimentele au început să se precipite. Chiang Kai-shek își puna în aplicare mărețul plan de stăpânire a întregii Chine și, pe măsură ce a început să îi provoace pe toți comandanții militari rivali, interesul lor în repunerea pe tron a lui Pu Yi s-a pierdut, iar propriile lui speranțe s-au risipit. „Pierzînd bătălie după bătălie”, a scris Pu Yi mai târziu, „generalii din nord nu mai aveau nici un chef să-și bată capul cu Articolele Tratatului Favorizant.”

* fapt împlinit (n.t.).

Capitolul 13

Ca lider al unei temerare „armate” de foști bandiți, Zhang Zuolin își făcuse un renume printre japonezi, pe care îi ajutase la zdrobirea rușilor în Manciuria, în timpul războiului ruso-japonez din 1904–1905.

De atunci, avusese de-a face cu japonezii și ca prieten, și ca inamic: încercaseră să-l ucidă în 1916, dar îl finanțaseră în 1924. De vreme ce și Zhang Zuolin, și japonezii credeau că amenințarea comunistă din sudul Chinei era un pericol major pentru stabilitatea asiatică, el era încrezător că între ei exista o alianță „obiectivă”. Premierul japonez proaspăt numit, Gi-ichi Tanaka, i-a trimis urări de bine.

Totuși, Guvernul Tanaka nu era locul unde se decidea politica Japoniei, căci afacerile țării erau hotărâte la două nive-luri diferite, care uneori intrau în conflict. Pe de o parte, exista un guvern civil oficial. Dar majoritatea politicilor și strategia pe termen lung erau hotărâte în mod independent de împăratul Hirohito, printr-o serie de rețele militare și cu sprijinul serviciilor de informații, care lucrau în cel mai deplin secret și cu mijloace nelimitate la dispoziție.

În 1927, în vreme ce Pu Yi se agita în Tianjin și flirta cu Zhang Zuolin, împăratul Hirohito plănuia deja neutraliza-rea lui Zhang și anexarea Manciuriei. Primul ministru Tanaka nu știa acest lucru. Deși fost militar, el nu făcea parte din cercul restrâns al conspiratorilor Împăratului — „cei trei corbi” și „cei unsprezece oameni de încredere” care înce-puseră să plănuiască cuceririle militare ale Japoniei încă din 1921, în Baden-Baden.

Ceea ce suspecta Tanaka din rapoartele serviciilor se-crete, destul de incomplete și denaturate, era că unii militari

impetuoși din cadrul armatei japoneze Kwangtung, staționate în enclavele manciuriene controlate de Japonia, ar putea plănui să-l „destabilizeze” pe Zhang Zuolin. Tanaka era favorabil sprijinului acordat și lui Zhang Zuolin, și rivalului său din Guomindang, Chiang Kai-shek. „Negociem cu Zhang Zuolin atîta vreme cît deține puterea în nord, și cu Chiang Kai-shek atîta vreme cît are controlul asupra sudului”, a zis el.

Tanaka l-a sfătuit pe Zhang Zuolin să se ocupe doar de Mancuria și să-și retragă armatele la nord de Marele Zid. Dar Zhang Zuolin a refuzat. „Am avansat către Beijing și acum mă războiesc cu influențele comuniste”, i-a spus el lui Tanaka. Zhang Zuolin a mărșăluit spre sud, s-a angajat într-o serie de bătălii neconcludente cu forțele lui Chiang Kai-shek, apoi s-a reîntors la Beijing.

Consilierii lui japonezi i-au dat apoi o informație extraordinară. Ambasada sovietică din Beijing, i-au spus ei, deținea niște documente fascinante care, dacă ar fi fost publicate, ar fi schimbat în mod radical balanța puterii în China. Zhang Zuolin și-a pus oamenii să intre cu forța în ambasadă, încălcînd orice convenție diplomatică, și să scoată de acolo toate documentele pe care le găseau. Printre ele erau directive de la Cominternul lui Stalin, descriînd planurile pe termen lung ale Uniunii Sovietice de a se infiltra în Guomindang și de a folosi Partidul Comunist Chinez pentru a realiza o revoluție marxistă în China; existau schițe detaliate ale planului de infiltrare în Guomindang a agenților Cominternului, în vederea preluării treptate a controlului de către comuniștii chinezi.

Zhang Zuolin, anticomunistul devotat care întotdeauna fusese convins că Chiang Kai-shek era un prizonier al aliaților săi comuniști, a fost încîntat să-și vadă teoriile confirmate și să dea în vileag adevăratele intenții ale Uniunii Sovietice — o putere sinistră care intenționa să-și exporte revoluția în toată lumea.

Dar senzaționalul raid (știri despre el au apărut pe prima pagină în toate ziarele) i-a convenit și lui Chiang Kai-shek, dîndu-i acestuia pretextul de care avea nevoie pentru a

obține aprobarea Japoniei și pentru a o rupe în mod dramatic cu comuniștii, lucru pe care îl promisese deja japonezilor. Pe 17 aprilie 1927, „marșea neagră” în analele Partidului Comunist Chinez, Chiang Kai-shek s-a întors împotriva aliaților săi. Au fost măcelăriți fără nici un avertisment. Cinci mii au fost decapitați. Zhou En lai, care tocmai devenise primarul comunist al Shanghai-ului, a scăpat. Dar comuniștii au fost în mod temporar scoși cu totul de pe harta politică a Chinei. Borodin s-a reîntors în Uniunea Sovietică, și unii simpatizanți comuniști de odinioară, precum Feng Yuxiang, „generalul creștin”, s-au dat de partea Guomindang-ului.

Chiang Kai-shek s-a certat apoi cu propriii lui aliați din Guomindang, anunțându-și „retragerea”. Cîteva săptămîni mai tîrziu se afla în Japonia, aparent pentru a o curta pe Mei-ling Soong, fiica bancherului milionar din Shanghai. Cealaltă fiică a acestuia se căsătorise cu Sun Yat-sen, devenind comunistă și văduva lui respectată. Ea scăpase ca prin minune din mîinile lui Zhang Zuolin, cumpărîndu-și libertatea cu 125 de mii lire sterline.

Cîtă vreme a stat în Japonia în acele trei luni decisive, Chiang Kai-shek a făcut mai mult decît s-o curteze pe Mei-ling, el a pus la cale o înțelegere secretă cu japonezii. Servindu-se de „rețeaua” neoficială a lui Hirohito, el l-a informat pe Împărat — prin intermediari de încredere — despre strategia lui de viitor: îi va elimina pe restul aliaților săi comuniști și, cu ajutorul tuturor comandanților militari, cu excepția generalilor nordici conservatori care nu voiau să aibă de-a face cu el (îl viza în mod clar pe Zhang Zuolin), va deveni conducătorul unic al Chinei pînă la Marele Zid din nord.

Chiang Kai-shek a adăugat că știa că „pacificarea” va fi o operațiune lungă și costisitoare. Comuniștii erau în declin, dar cu siguranță aveau să se reorganizeze. În schimbul susținerii japoneze — adică nonbeligeranță — în timpul a ceea ce el prevedea a fi o luptă de lungă durată împotriva lor, Chiang Kai-shek era pregătit să lase Mongolia și Manciuria să cadă sub controlul japonez. Știa că avea destule

pe cap și că nu mai era nevoie să se ocupe și de aceste teritorii, în mod tradițional „dificile”.

Hirohito și-a trimis în China, ca observator, o rudă și colaborator apropiat, prințul Higashikuni, pentru a urmări îndeaproape situația și a-i raporta direct, fără a se mai folosi de canale diplomatice japoneze oficiale. Era vorba de același prinț Higashikuni care pusese la cale, în 1921, intrarea din Baden-Baden a celor „trei corbi” și cooptarea celor „unsprezece oameni de încredere” care s-au angajat să îndeplinească visul de cucerire al împăratului Hirohito.

Ajuns din nou în China, Chiang Kai-shek a declanșat „Expediția nordică”, pentru a recăpăta controlul asupra Chinei pînă la Marele Zid, la nord de Beijing. Pu Yi, din refugiul său din Tianjin, a văzut tot acest confuz război civil ca o luptă între comandanți militari rivali și s-a pregătit să cadă la învoială cu oricine avea să cîștige. Dar a avut loc un eveniment care avea să-l facă inamicul pe viață al lui Chiang Kai-shek — și astfel, cînd a sosit vremea mai tîrziu pentru a se limpezi relațiile dintre japonezi și Guomindang, el avea să ia partea Japoniei, împotriva lui Chiang Kai-shek.

În provincia Hupei, armatele lui Chiang au profanat mormintele sacre Qing, conținînd rămășițele împăratului Qian Long, cel mai faimos dintre toți împărații Qing, ca și pe acelea ale „Venerabilei Buddha”. Mausoleele au fost sparte, scheletele au fost tirite la lumina zilei și curățate de bijuteriile neprețuite îngropate o dată cu ele.

Era un afront pe care Pu Yi nu-l putea nici ierta, nici uita, și care avea să aibă un efect profund asupra comportării sale ulterioare. Profanatorii n-au fost niciodată pedepsiți și au existat rapoarte nefondate, dar stăruitoare, că unele dintre bijuteriile din mausolee au ajuns în cele din urmă în cataramele pantofilor lui Mei-ling Soong, noua soție a lui Chiang Kai-shek.

În vreme ce trupele lui Chiang Kai-shek avansau către nord, în 1927, Japonia s-a apucat să-și îndeplinească partea de înțelegere cu el. Ca de obicei, nimic n-a fost lăsat la îndeplinire. În decembrie 1927 (în aceeași lună în care Chiang Kai-shek s-a căsătorit în cele din urmă cu Mei-ling Soong,

în Nagasaki), un mic pod de cale ferată, pe o linie din Manciuria, a fost aruncat în aer de „bandiți” — sau cel puțin așa au scris toate ziarele. De fapt, explozia fusese opera unui colonel japonez, Komoto Daisaku, a cărui bază permanentă se afla la Port Arthur, în enclava japoneză de acolo. Deloc din întâmplare, Daisaku fusese unul dintre „cei unsprezece oameni de încredere”, cooptați de către „cei trei corbi” la întrunirea din 1921 de la Baden-Baden.

A fost, după cum scrie David Bergamini în cartea lui *Conspirația imperială a Japoniei*, „un incident pus la cale doar pentru a atrage atenția... A repetat experimentul de mai multe ori, pe mai multe poduri, în lunile care au urmat. Reacția a fost mereu aceeași: bandiți.” Au fost astfel create condițiile pentru uciderea lui Zhang Zuolin, fără să se poată afla cine fusese autorul.

Între timp, expediția nordică a lui Chiang Kai-shek s-a extins în primele șase luni ale anului 1928, transformându-se într-un dezastru pentru Zhang Zuolin, ale cărui armate s-au confruntat cu o dureroasă retragere spre nord. Zhang și-a dat seama că situația se întorsese temporar împotriva lui și că nu mai putea rămîne la Beijing. Deși îi ajunseseră la ureche zvonuri despre un complot japonez care îl viza, el încă mai privea garnizoanele japoneze din enclavele lor manciuriene ca aliați potențiali, el însuși călătorind în mod obișnuit cu trei consilieri militari japonezi, cu care se afla, aparent, în termenii cei mai cordiali.

Lîngă Mukden, pe calea ferată Beijing–Mukden, într-un punct în care se făcea legătura cu linia Darien–Mukden, controlată de japonezi, Daisaku a montat explozive și a organizat o pîndă lîngă calea ferată. Trei soldați manciurieni care îi erau ostili lui Zhang Zuolin au rămas de gardă la această răscruce vitală de cale ferată.

Ca o măsură de siguranță, Zhang Zuolin a trimis un tren-momeală la început. În acest tren cu șapte vagoane călătorea concubina lui „numărul cinci”, frumoasa tînără pe care Pu Yi o zărise în Tianjin.

Șapte ore mai tîrziu, în noaptea de 2 iunie 1928, trenul lui blindat a plecat din gara Beijing. Daisaku a aflat despre trenul-momeală tocmai la timp — și a așteptat.

Zhang Zuolin a stat în vagonul lui mai tot timpul, cu unul dintre consilierii japonezi, un anume maior Giga. Se simțea în siguranță atîta vreme cît Giga rămînea în compartiment. Au jucat mah-jong și au băut bere aproape toată noaptea. La cîțiva kilometri de gara Mukden, maiorul Giga a pretins că trebuie să se ducă să vadă de bagaje. S-a repezit spre platforma din spate a ultimului vagon, s-a înfășurat într-o pătură și a sperat că totul se va sfîrși cu bine. Cîteva minute mai tîrziu, o explozie îngrozitoare a rupt șinele aruncînd în aer vagoanele, ucigîndu-l pe Zhang Zuolin și pe alți șaisprezece pasageri.

Maiorul Giga a supraviețuit, bine zguduit, dar teafăr. Morții nu mai pot povesti, și experții japonezi în explozive ai lui Daisaku i-au străpuns cu baionetele pe cei trei manciurieni care păziseră linia — dar unul dintre ei a scăpat, doar ușor rănit.

Japonezii speraseră tot timpul că fiul lui Zhang Zuolin, Zhang Xueliang, va deveni marioneta lor docilă. Acesta se droga cu opium și n-avea charisma tatălui său. Însă fiul s-a dovedit a fi neașteptat de hotărît: depășindu-și dependența de drog, el avea să fie cunoscut mai tîrziu drept „Tînărul Mareșal”, aderentul și, în cele din urmă, prizonierul lui Chiang Kai-shek.

Desigur, japonezii au încercat să răspîndească zvonul că „bandiți” ostili lui Zhang Zuolin aruncaseră trenul în aer, însă fiul acestuia a aflat curînd, de la soldatul manciurian care supraviețuise, care era de fapt adevărul. Reacția lui a încurcat socotelile japonezilor: evenimentul l-a convins pe Zhang Xueliang că Japonia — și nu comunismul chinez — era adevăratul dușman al Chinei. Cu timpul, printr-o alianță fragilă, temporară, cu militarii comuniști din Guomindang, el urma să reorienteze rămășițele armatei înfrînte a tatălui său în lupta împotriva Japoniei. Mulți ani mai tîrziu el avea să se răzbune: în 1938, maiorul Giga a fost omorît în Japonia, aproape sigur de cîțiva ucigași plătiți manciurieni, care au acționat la ordinul lui Zhang Xueliang.

Tînărul Mareșal a demonstrat nu numai că n-avea de gînd să colaboreze cu japonezii, ci, în plus, să nu tolereze

nici colaborarea altora cu ei: aflînd, curînd după moartea tatălui său, că un general manciurian, Yong Yudang, și șeful civil al căilor ferate manciuriene începuseră în secret să plănuiască împreună cu japonezi înființarea unui stat manciurian marionetă, el i-a invitat să joace mah-jong și apoi i-a împușcat. Curînd după aceea, el s-a unit cu forțele lui Chiang Kai-shek, la sud de Marele Zid. Mancuria, a descoperit împăratul Hirohito, avea să fie o pradă mai greu de obținut decît se prevăzuse.

Uciderea lui Zhang Zuolin l-a șocat pe Pu Yi, dar, la vremea aceea, el nu era la curent cu dimensiunile implicării japoneze. Zhang Zuolin fusese doar unul dintre nenumărații comandanți militari potențial folositori. Moartea lui a fost o lovitură, dar nu una fatală.

Pu Yi încă îi admira foarte mult pe japonezi. În Tianjin, el era o mică celebritate. La dineurile oficiale, consulii i se adresau cu „Maiestatea Voastră Imperială” și el era un oaspete frecvent la recepții, parade și zile naționale. Dar cînd se ducea să asculte fanfarele militare britanice cîntînd în Parcul Victoria, făcea acest lucru ca un cetățean obișnuit, tot mai plictisit.

Japonezii erau singurii care îl luau în serios: îl plimbau cu mare pompă pe riul Pai, la bordul navelor lor, organizau vizite oficiale în școlile din concesiunea japoneză și, cu ocazia aniversărilor lui Hirohito, el era oaspete de onoare la defilarea trupelor, care îl salutau ca pe un șef de stat. Ofițerii japonzi l-au informat cu privire la situația militară din China. Abia mai tîrziu a descoperit Pu Yi că aceștia aveau spioni în propria lui casă și că știau tot ce se întîmpla acolo.

Era foarte vag conștient că nu toți japonezii erau la fel de impresionați de persoana lui. Ofițerii japonezi din garizoana Tianjin l-au îndemnat în mod repetat să viziteze Japonia sau cel puțin teritoriile din Mancuria ocupate de ei. Consulul general al Japoniei l-a îndemnat însă să rămînă pe loc.

S-a făcut apel la dezinformare pentru a-l pregăti pe Pu Yi. Luo Zhenyu, sinistrul negustor de antichități, venea la Pu Yi aproape în fiecare zi cu „dovezi” despre comploturile

republicanilor, inclusiv încercări de asasinare care se pregăteau împotriva lui. La un moment dat, reședința lui Pu Yi a fost ținta unor gloanțe trase de un lunetist în mijlocul nopții. Gărzile lui Pu Yi l-au prins pe atacator — și au fost surprinse să descopere că acesta era un *agent provocateur* japonez. Curînd după aceea, steaua lui Luo Zhenyu a apus și el a părăsit curtea lui Pu Yi pentru a urma o carieră mai profitabilă, în altă parte, ca negustor de antichități.

În ciuda unor asemenea dovezi cu privire la mașinațiunile japoneze, Pu Yi avea suficientă încredere în japonezi pentru a-l îndemna pe fratele lui mai tânăr, Pu Jie, nu numai să învețe limba, dar să plece în Japonia pentru a-și completa educația. În martie 1929, el s-a înscris la Peers' School din Tokio — unde fusese educat și Hirohito. După absolvire, avea să intre la Academia Militară de Cadeți. Aceasta a fost o importantă victorie a propagandei japoneze. Între timp, apropiații împăratului Hirohito au aflat că se pregătea un alt plan, mult mai complicat și mai de efect decît uciderea lui Zhang Zuolin.

Curînd după ce Pu Jie a plecat în Japonia în 1929, cîțiva „turiști” japonezi au străbătut încolo și-ncoace Manciuria cu trenul, echipați cu carnete și binocluri. Ei reprezentau avangarda coloanei a cincea manciuriene a Împăratului. Șeful lor era unul dintre ofițerii cei mai străluciți și mai ambițioși din armata japoneză, locotenent-colonelul Kanji Ishiwara. El se afla în Manciuria încă din 1928 și sarcina lui era să-i pregătească Împăratului un plan pentru anexarea Manciuriei.

Ishiwara nu era unul dintre „cei unsprezece oameni de încredere”, dar fusese un spion japonez de mare succes în Europa, la mijlocul anilor '20, și era unul dintre cei mai buni ofițeri de informații. La patruzeci de ani, el făcea parte dintre cei cîțiva ofițeri aleși pentru o distinsă carieră de general. Fusese membru fondator al unui grup secret de studiu, ales cu grijă pentru operațiunea manciuriană, cu un an în urmă. Tatăl lui era un lider important al unei secte budiste, denumită Nichiren, cu mulți adepți în întreaga Japonie. Ishiwara era de asemenea un ideolog, militînd în

favoarea unei fuziuni pe termen lung a Japoniei, Chinei și Manciuriei, într-o superputere orientală, ca o condiție prealabilă a unui război generalizat între rasele „galbenă” și „albă”. Că un astfel de război va avea loc în timpul vieții lui era una dintre convingerile intime ale lui Ishiwara, la fel ca și credința sa că Uniunea Sovietică ar trebui să fie prima dintre rasele albe care să simtă puterea copleșitoare a orientailor. Ura națiunilor capitaliste occidentale față de comunism, susținea el, avea să le țină pe acestea într-o poziție neutră în acest prim război preliminar.

Ishiwara, în timpul misiunii sale din Manciuria, scria o carte despre toate aceste lucruri: știa că mulți ofițeri superiori japonezi, și chiar unii dintre consilierii lui Hirohito, îl priveau ca pe un soi de vizionar singuratic, dar exista o sclipire în planul său care dovedea că era un ofițer extrem de inteligent și plin de imaginație.

Raportul, care în cele din urmă a ajuns pe biroul împăratului Hirohito, era o rețetă clasică pentru cucerirea unei țări străine din interior, folosind înșelăciunea, dezinformarea, teroarea și o forță armată minimă — o tehnică folosită cu un asemenea efect încît, mai tîrziu, cînd istoricii au început să dezbată originile celui de-al doilea război mondial, s-a ajuns la concluzia că acesta nu începuse cu invazia lui Hitler în Polonia în 1939, nici cu ocuparea Austriei sau a Regiunii Sudete, ci cu planul manciurian al lui Ishiwara.

Capitolul 14

Cînd Tînărul Mareșal, fiul lui Zhang Zuolin, a hotărît să facă pace cu vechiul său dușman Chiang Kai-shek, alinându-se cu el împreună cu armata lui manciuriană înfrîntă dar încă impresionantă, nu numai japonezii au fost aceia care au părut depășiți: Pu Yi însuși s-a simțit deodată scos din joc. El se afla în relativă siguranță în Grădina Zhang din interiorul bine apărutei concesiuni japoneze din Tianjin. Cu forțe britanice, franceze și japoneze în oraș, prezente cu scopul de a-și proteja propriii conaționali, era puțin probabil că trupele chinezești guomindang-iste vor pătrunde în această zonă străină, privilegiată. Ceea ce l-a întristat a fost că majoritatea suporterilor monarhiști de origine manciuriană s-au făcut brusc nevăzuți, ca și oportuniștii comandanți militari aflați în solda lui.

Cu ajutorul Tînărului Mareșal, Chiang Kai-shek nu mai era, așa cum se așteptase, nevoit să se limiteze la China „clasică”, ce se întindea la sud de Marele Zid. Forțele lui erau acum capabile să pătrundă în nord, în Mongolia chinezească și Manciuria. Trupele japoneze, în enclavele lor, similare unor concesiuni, din Port Arthur și Mukden, nu primiseră ordine, în acest stadiu, să pornească un război generalizat: Chiang Kai-shek încă avea acces privilegiat la trimisul Împăratului, prințul Higashikuni. Pe deasupra, nu era deloc sigur că cele șaisprezece batalioane japoneze din Manciuria vor obține un avantaj decisiv.

Moralul lui Pu Yi era scăzut, și în plus atmosfera de acasă se deteriora, financiar și emoțional. Tatăl Împărătesei, Rong Yuan, încă mai răspundea de problemele financiare ale lui Pu Yi și, deși existau mai puține ocazii acum pentru el să-și

vadă de propriile furtişaguri, cheltuielile depăşeau veniturile în proporţii alarmante — se pare că el era corupt, dar şi lipsit de inimă, căci în vreme ce se afla la Tianjin, Pu Yi a primit o scrisoare disperată de la mama Împărătesei, care îi cerşea bani pentru că murea de foame. Cuplul se despărţise oficial, şi Rong Yuan pur şi simplu încetase să-i mai trimită bani soţiei. În 1934 ea avea să apară în Beijing într-o situaţie onorabilă: din clipa în care a primit acea scrisoare, Pu Yi i-a asigurat o pensie regulată.

Lista unor astfel de solicitări asupra averii lui Pu Yi era nesfârşită. Avea un mic dar costisitor birou de legătură în Beijing, mai era apoi costul menţinerii mausoleelor dinastiei Qing din întreaga Chină, „Biroul Clanului Imperial” (pentru membrii săraci ai familiei Qing), plus nenumărate cereri zilnice: eunuci din Oraşul Interzis care o duceau rău; ziarişti fără scrupule gata să insereze articole promonarhistice în publicaţiile lor dacă erau plătiţi cum se cuvine; stegari care, în schimbul plecăciunilor, trebuiau alungaţi împreună cu mici cadouri în bani. Deoarece existenţa lui era frivolă şi goală, Pu Yi plătea tot ce i se cerea. Întotdeauna avusese o coardă sensibilă, fiind cu adevărat mişcat de sărăcie. Vizitatorii lui ştiau acest lucru şi profitau cât puteau.

Sistemul familial chinezesc îl obliga pe Pu Yi să aibă grijă de o mulţime de rude tinere care n-aveau nici o treabă în Tianjin. Ca un gest de loialitate, veri săraci îi trimiteau copii să fie hrăniţi, educaţi şi crescuţi în chip de supuşi loiali ai dinastiei Qing. Pu Yi nu-i putea refuza. Din acest motiv, casa din Grădina Zhang era plină de ceea ce majoritatea străinilor luau drept servitori. „Curtea” lui Pu Yi îi denu-mea în mod pompos „paji”.

De fapt, erau mult mai puţini servitori adevăraţi în interiorul casei decât îşi imaginau majoritatea vizitatorilor, şi plata salariilor lor devenea o problemă. Pu Yi, zugrăvinduse ca de obicei în lumina cea mai proastă, a scris în memoriile lui că n-a încetat niciodată să cumpere „plane, ceasuri, aparate de radio, haine occidentale, pantofi de piele şi ochelari”.

Aceia care își amintesc zilele petrecute la Tianjin — frațele său vitreg Pu Ren, care l-a vizitat în mod ocazional, și cumnatul său Rong Qi — mi-au povestit la Beijing, în 1986, că Pu Yi exagera totuși: exista un pian, Pu Yi avea mai multe perechi de ochelari (îi pierdea mereu, chiar și atunci) și avea mai multe garderobe chinezești și europene. Dar mîncarea, au adăugat ei, era simplă, și toată lumea — inclusiv Pu Yi — își socotea și ultimul bănuț.

Mai îngrijorătoare decît starea proastă a finanțelor era trista înstrăinare a celor două soții. După cum își amintește Pu Yi, nici împărăteasa Elizabeth, nici concubina Wen Xiu n-au reușit să se adapteze noii situații.

„Wan Rong (Chip frumos) fusese o domnișoară din Tianjin, așa că ea știa mult mai multe feluri de a cheltui banii pe obiecte fără folos decît mine”, a scris el. „Indiferent ce-și cumpăra Elizabeth, Wen Xiu voia și ea.” Pu Yi s-a plîns că Împărăteasa era foarte conștientă de statutul ei imperial și n-avea nici o idee de valoarea banilor: costurile casei creșteau, în vreme ce nevestele lui erau într-o permanentă competiție una cu alta.

Protipendada Tianjinului era desigur contrariată: la întrunirile oficiale, Pu Yi apărea de obicei în compania lui Elizabeth; pe Wen Xiu o lua la cafenele, la ceainării și la cinema. Străinii au remarcat frumusețea spectaculoasă a lui Elizabeth, dar și aerul ei plictisit, retras.

Opiumul în China fusese întotdeauna un medicament dar și o calamitate, iar Consoartele Văduve îi puneau în mod regulat pe eunuci să le pregătească pipe cu opium cînd erau în Orașul Interzis. După cum știe oricine care a consumat vreodată acest drog, el oferă, în comparație cu alte droguri, o experiență plăcută, deloc traumatizantă. Numărul mare de bătrîni fumători de opium din Hong Kong, sănătoși, viguroși, uscățivi, cu pielea pergamentoasă, este o dovadă că drogul e foarte rar fatal, atunci cînd e folosit cu moderație. Chinezoaicele de modă veche, chiar și în Hong Kong-ul de astăzi, îl recomandă pentru foarte multe boli femeiești. Se spune că ar avea efect în mod special în cazuri de depresie postnatală.

În Tianjin, Elizabeth a început să fumeze opium și, pentru că era o fată încăpățînată, obișnuită să fie independentă, la cei 19 ani de-atunci, Pu Yi n-a putut face mare lucru. Nu costa aproape nimic și o făcea mai puțin nervoasă. La început nu era nici măcar un obicei, doar ceva cu care își trecea timpul, căci se plictisea de moarte în Tianjinul „provincial”, neputînd să-și trăiască viața în mod liber, stînd în casă toată ziua, alături de un soț pe care începuse să-l disprețuiască.

Pu Yi era membru onorific al Clubului Tianjin (el era un „chinez special”, nu exista un alt membru ne-european) și la început Elizabeth a jucat tenis acolo, dar zilele vesele de început din Orașul Interzis dispăruseră pentru totdeauna, și ea a trebuit să suporte plîngerile membrilor mai conservatori ai minusculei curți imperiale, care susțineau că ar trebui să se comporte cu demnitatea unei Împărătese.

Ea și Pu Yi au început să ducă vieți tot mai separate, povestește fratele ei, Rong Qi. Se vedeau la masa de prînz și, dacă erau invitați undeva împreună, păstrau aparențele. Dar căsătoria — așa cum era — se terminase. Îl acuza pe Pu Yi pentru toate — pentru viața ei anostă, pentru grijile financiare, pentru că nu i se permitea să se plimbe prin Tianjin ca pe vremea cînd era fată, să danseze în public după moda europeană sau să se distreze ca toți tinerii. Avea toate poverile unei Împărătese, dar nici un avantaj. Nu prea era viața pe care și-o imaginase.

Să fii martor la scenele dintre Elizabeth și Pu Yi nu era tocmai plăcut, și a existat cel puțin o persoană care a asistat la ele, pentru că asta îi era datoria: japonezii „infiltraseră” un spion permanent în Grădina Zhang, un majordom japonez care făcea rapoarte stăpînilor săi aproape în fiecare zi. Avea să rămînă cu Pu Yi ani de zile. Într-unul din rapoarte este descris modul în care cei doi țipau unul la altul într-o după-amiază. Printre insultele pe care Elizabeth i le arunca lui Pu Yi a fost și expresia: „Eunucule!” Dar e dificil de știut dacă ea îl acuza pentru incompetența lui sexuală sau pentru cea politică: lui Elizabeth nu-i plăcuseră niciodată japonezii. Măcar atîta lucru aveau în comun ea și Wen Xiu.

Însă în vreme ce Elizabeth, disprețuindu-l pe Pu Yi și urîndu-și modul de viață, s-a refugiat în opium și pasivitate, Wen Xiu și-a luat inima în dinți și, într-o zi, pur și simplu a dispărut. China, în 1928, era o țară surprinzător de liberală în anumite privințe. Divorțul prin consimțământul ambelor părți era posibil fără a mai trece prin tribunale. Dar Pu Yi, datorită presiunii consilierilor săi, s-a opus cu înverșunare: nu se mai auzise ca o concubină a unui Împărat din dinastia Qing, chiar și unul rămas fără tron, să facă așa ceva. În Grădina Zhang a fost mare agitație, în vreme ce curtenii, revoltați, îi acuzau disprețuitori pe membrii familiei ei și se certau cu avocații lor. Abia când curtenii lui Pu Yi au auzit că ea era pe cale să declanșeze procedurile de divorț la un tribunal din Tianjin, ex-Împăratul a fost de acord să-și dea consimțământul pentru divorț. I s-a plătit suma de 5 200 de lire sterline, pentru a se putea întreține. Toată lumea o privea cu ochi răi pe Wen Xiu: chiar și unele dintre rudele ei o blestemau pentru că, datorită ei, avuseseră acces la un anumit statut, chiar dacă Pu Yi se dovedise un împărat ghinionist. Unul dintre frații ei a refuzat să-i mai vorbească și a acuzat-o, într-o scrisoare deschisă trimisă unui ziar local, că a „dezonorat numele familiei”. Ea însăși, a notat Pu Yi cu compasiune, a rămas cu foarte puțini bani, după ce și-au luat partea avocații și membrii familiei.

Se bîrfea desigur că Elizabeth se străduise să scape de o rivală, lucru care nu era adevărat, pentru că Wen Xiu nu era deloc o rivală autentică: Pu Yi a admis că față de cele două neveste ale lui n-a avut nici un fel de afecțiune.

Era preocupat de întorsătura evenimentelor, de indiferența lumii față de soarta lui, de faptul că părea să nu existe nici o cale de scăpare din situația în care se afla. Era prea tîrziu acum să mai spere că va ajunge la Oxford și că va duce o viață de huzur în Occident. Johnston îl asigurase că „poarta spre Londra îi era întotdeauna deschisă”. Însă acum Pu Yi avea sentimentul că era deja prea în vîrstă ca să mai devină student. Era încă tînăr, însă evenimentele îl maturizaseră peste măsură. Micile invidii și rivalități din concesiunea Tianjin se reflectau în propria lui nefericire

conjugală. Dar ceea ce îl supăra cel mai tare, și-a amintit o rudă apropiată, cincizeci de ani mai târziu, era că „n-avea unde să se ducă”.

Singura lui mutare i-a amintit, de fapt, de situația grea în care se afla: stegarul loial care îi împrumutase reședința din Grădina Zhang a murit, iar fiul lui i-a cerut chirie. Pentru a economisi bani, curtea lui Pu Yi s-a mutat într-o casă mai mică din concesiunea japoneză, „Grădina Liniștită”, situată foarte aproape de cazarma trupelor japoneze. Străinii din concesiune știau că lui Pu Yi nu-i convenea deloc situația. Coloniștii au reacționat în diverse feluri: negustorii au devenit mai puțin lingușitori, dar unora dintre ceilalți rezidenți, mai ales englezilor, „le părea rău pentru bietul om”.

Cu demnitatea familiilor nobile sărăcite, curtenii mai bătrâni ai lui Pu Yi au încercat să păstreze aparențele și s-au refugiat în ritualuri de curte deșarte, ca o modalitate de a depăși timpurile grele. Unul dintre consilierii lui credincioși, în acele zile întunecate, era Zheng Xiaoxu, învățatul ne-manciurian care încercase — și eșuase — să reformeze odinioară finanțele palatului. Zheng se întorsese din Shanghai, după ce rivalul său Luo Zhenyu plecase. Era un bătrîn vîoi, trecut de 60 de ani, întruchiparea moralistului confucianist, pentru care doar bogăția spirituală conta: loialitatea lui era înduioșătoare, cinstea lui legendară. Totuși, el n-a luminat atmosfera. Cu cît erau circumstanțele mai sumbre, a explicat el, cu atît era mai necesar ca Pu Yi să se comporte demn, imperial.

Ca să-i facă plăcere, Pu Yi a încetat să mai meargă prin cafenele și cluburi de noapte și s-a dus la cinema tot mai rar. La cea de a nouăsprezecea aniversare a lui Elizabeth (împlinea douăzeci de ani, după calculele chinezești), Pu Yi i-a promis soției o petrecere cu orchestră de jazz, oaspeți străini și un bufet în stil occidental, ca și un banchet chinezesc. Nici nu se punea problema, a insistat Zheng, așa că petrecerea a fost anulată.

În timpul acestei perioade dificile, omul care l-a înlocuit cît de cît pe regretatul Johnston a fost Kenji Doihara, care avea să joace curînd un rol esențial în evenimentele ce urmau

să ducă la anexarea deghizată a Manciuriei de către Japonia. Doihara fusese unul dintre cei „unsprezece oameni de încredere”, aleși cu grijă în 1921, pentru a îndeplini visul Împăratului. Numit într-un rol-cheie în cadrul serviciilor secrete, el era un bun specialist în probleme chinezești, care avea excelente legături cu chinezii din Manciuria. El îl cunoscuse pe Zhang Zuolin și era extrem de experimentat în activități subversive: știa ce politician chinez putea fi mituit, care dintre ei preferau bani, femei sau opium. Japonzii îl comparau, în mod greșit, cu Lawrence al Arabiei, căci era mai mult agent secret decât combatant.

Doihara n-a fost decât primul dintr-un număr de ofițeri prezentabili, rasați, puși deliberat în legătură cu Pu Yi. Începînd din 1935, cel care avea să îndeplinească în mod consecvent acest rol — și ca intermediar, și ca aghiotant, mentor în probleme militare — a fost Yasunori Yoshioka, un ofițer de carieră fermecător, care vorbea chinezește și avea să rămînă în preajma lui Pu Yi practic tot restul vieții. A fost în mod constant avansat, în ciuda „detașării” sale, și, în cele din urmă, a ajuns la gradul de general-maior.

Cum avea să afle Pu Yi mai târziu, acești oameni sofisticăți, foarte inteligenți, făceau parte din marele plan al Japoniei de a subjuga China și erau aleși în mod special pentru felul în care se descurcau în societate. Această ușurință în relațiile mondene era de fapt o viclenie: ca toți ofițerii japonezi, aleși pe sprînceană pentru operațiunea de anexare a Manciuriei, ei erau complet lipsiți de scrupule și fanatici ai codului militar de onoare japonez. Devotamentul față de Împărat atingea la vremea aceea proporții pe care puțini ne-japonezi ar putea măcar să încerce să le înțeleagă.

Doihara a fost acela care, în mod iscusit, a început să-l convingă pe Pu Yi că, în curînd, va sosi vremea cînd el va trebui să joace din nou un rol activ — la început ca suveran al Manciuriei, apoi ca împărat al întregii Chine. Tot Doihara, în informările foarte bine pregătite, în care prezenta dispunerea relativă a forțelor japoneze, comuniste și guomindang-iste, l-a convins că Chiang Kai-shek n-avea nici o

șansă. Căci consecvenți cu ei înșiși, japonezii n-aveau nici cea mai mică intenție de a-i permite lui Chiang Kai-shek să pacifice China, s-o scape de „bandiți” comuniști, iar ei să-și respecte promisiunea de neintervenție. Dimpotrivă, planul lor implica și cucerirea Chinei — sau cel puțin reducerea ei la statutul de colonie, precum Coreea, folosită pentru mînă de lucru, orez și materii prime. Acest lucru îl știau însă doar împăratul Hirohito și cercul său de fanatici.

De fapt, la vremea aceea, lucrurile mergeau bine pentru Chiang Kai-shek: forțele lui se aflau în ofensivă împotriva comuniștilor, ajutate în mare măsură de armata Tînărului Mareșal. Chiar și în Manciuria situația părea mai promițătoare pentru China decît îndrăznise el să spere. Un lider al rezistenței antijaponeze, generalul Ma, sabota liniile de comunicație japoneze. De asemenea, niște bandiți manciurieni autentici hărțuiau trupele japoneze și printre ei se aflau chiar și aventurieri ruși albi.

Un alt ofițer japonez neobișnuit de talentat a intrat acum în scenă: împreună cu Doihara, el avea să pună în aplicare planul lui Ishiwara, una dintre isprăvile cele mai impresionante ale japonezilor din această perioadă premergătoare războiului. Maiorul Takayoshi Tanaka era un agent experimentat al serviciilor secrete, cu la fel de multe crime pe conștiință ca și Doihara. El urma să aibă însă o cu totul altă soartă. În vreme ce Doihara a fost, după război, condamnat la moarte de către Tribunalul Militar Internațional pentru Orientul Îndepărtat, Tanaka avea să ajungă consilierul privilegiat și amicul șefului Tribunalului, procurorul american Joseph Keenan. În timpul perioadei Tianjin, Doihara și Tanaka au format totuși o echipă redutabilă.

Pe 31 mai 1931, mare parte din planul conceput de Ishiwara era gata. Vitală pentru succesul lui era construirea unei piscine pentru clubul ofițerilor japonezi din Mukden. „Piscina” era de fapt un amplasament de beton pentru două piese uriașe de artilerie, aduse la fața locului în mare taină și ascunse de ochii iscoditori, prin intermediul unor garduri, barăci și prelate.

Cele două tunuri erau mînuite de o echipă de artileriști japonezi de primă clasă, care juraseră să păstreze secretul. Un tun era îndreptat către principala cazarmă a polițiștilor chinezi, celălalt asupra micii baze aeriene a Tînărului Mareșal, de pe aeroportul Mukden. Chiar și în interiorul garnizoanei japoneze din Mukden, foarte puțini militari știau despre aceste arme secrete letale. Cît despre chinezi, nimeni nu bănuia nimic. Majoritatea forțelor Tînărului Mareșal, aliate cu trupele lui Chiang Kai-shek, se ocupau acum de „bandiți” din sud, iar Chiang însuși era pe cale să se interneze din nou la Spitalul Rockefeller din Beijing, pentru o nouă cură antiopium.

Un alt truc de-al lui Ishiwara a fost să aducă niște muncitori coreeni de peste graniță și, sub supraveghere japoneză, să-i pună să sape niște șanțuri de irigații care, deloc întîmplător, traversau ogoarele chinezilor către sud-vestul extrem al Manciuriei. Fermierii au protestat, așa cum Ishiwara și-a închipuit că vor face, și i-au atacat pe coreeni. Brusc cuprinse de zel umanitar (căci muncitorii coreeni erau în mod obișnuit tratați ca niște animale), trupele japoneze din garnizoana concesiunii au apărut iute „ca să-i protejeze”.

Ultimul atu al lui Ishiwara a fost o falsă deraiere pe calea ferată sud-manciuriană, aflată în posesiune japoneză, la nord de Mukden. Agenți secreți au plantat explozivi — suficienți pentru a face niște cratere impresionante, însă destul de departe de calea ferată, pentru a nu crea deloc stricăciuni.

Chinezii au fost acuzați c-ar fi încercat să deraieze un tren japonez și trupele japoneze au înconjurat întreaga zonă. Un alt incident, neplănuit, i-a făcut sarcina lui Ishiwara încă și mai ușoară: un spion japonez a fost prins și împușcat de chinezi în sudul Manciuriei, lucru care le-a oferit japonezilor încă un pretext de a interveni la nevoie în afacerile manciuriene.

După cum a arătat David Bergamini, autorul volumului *Conspirația imperială a Japoniei*, care face o amănunțită cronologie a evenimentelor, atît în Manciuria, cît și în Tokio, minciuna cea mai mare a fost că toată invazia japoneză,

denumită eufemistic „Incidentul Mukden”, s-a petrecut fără aprobarea oficială a guvernului japonez: povestea a fost, tot timpul, că niște naționaliști din armata japoneză, scăpați chipurile de sub control, și-au depășit prerogativele — dar că guvernul și Împăratul au fost obligați de evenimente să subscrie și să accepte responsabilitatea acțiunilor lor. Întreaga afacere semăna ușor cu faimoasa acțiune gaullistă din Algeria, din 13 mai 1958 — cu excepția faptului că, spre deosebire de De Gaulle, împăratul Hirohito aprobase el însuși întregul plan, pînă în cele mai mici detalii.

În noaptea de 18 septembrie 1931 totul a mers conform planului. Colonelul Doihara, la curent cu toate pregătirile, era în mod ostentativ în oraș, împreună cu amicii lui chinezi, creîndu-și astfel alibiul și pregătindu-se să devină primarul Mukdenului, cu sprijinul corupților săi prieteni chinezi.

În dimineața de 19 septembrie, cele două uriașe piese de artilerie au deschis focul asupra garnizoanei chineze din Mukden. Obuzele au distrus mica forță aeriană a Tînărului Mareșal în cîteva minute, iar polițiștii chinezi au fugit, părăsind în grabă cazarma cuprinsă de flăcări. Au existat atacuri sporadice împotriva unităților japoneze, apărute brusc în întreaga Mancuriu, însă trupele chinezești din partea locului nu aparțineau armatei regulate sau erau alcătuite din proaspeți recruți, care nu constituiau un obstacol pentru trupele de elită japoneze. Unitățile cele mai experimentate se aflau în sud, cu grosul armatelor lui Chiang Kai-shek.

La căderea nopții, pe 19 septembrie 1931, totul se terminase, cu prețul morții a cinci sute de chinezi și a doar doi japonezi. Tot sudul Mancuriiei era acum sub ocupație. Opinia publică internațională s-a arătat indignată și a fost sesizată Liga Națiunilor. Propaganda japoneză, desigur, a reacționat, cu justificări și păreri de rău: fuseseră greșit înțeleși, forțele lor minuscule (douăzeci de mii împotriva a două sute de mii de chinezi) nu făcuseră decît să reacționeze împotriva „provocărilor”.

Doihara a folosit Incidentul Mukden pentru a-și intensifica propria-i campanie de dezinformare. Opoziția atît de slabă a trupelor și poliției chineze era o dovadă clară —

i-a spus el lui Pu Yi — a faptului că ei „rămîneau loiali în adîncul sufletelor Maiestății Voastre Imperiale”. Din momentul uciderii lui Zhang Zuolin, toate departamentele spionajului japonez organizaseră o campanie de denigrare împotriva lui și a fiului său, acuzîndu-i de „proasta guvernare” a Manciuriei. Era o minciună sfruntată: în ciuda fanfaronadei sale și a metodelor brutale, Manciuria lui Zhang Zuolin se dovedise o zonă a Chinei unde traficul de droguri și corupția fuseseră sporadic suprimate. Pu Yi, în enclava lui din Tianjin, nu era la curent cu acest lucru. El, la început, chiar a crezut versiunea japoneză a evenimentelor, la fel cum s-a întîmplat și cu restul lumii. Japonezii erau extrem de pricepuți la asemenea minciuni.

Negustorul de antichități și falsificatorul de manuscrise vechi Luo Zhenyu și-a făcut acum o apariție neașteptată — la o întrunire aranjată de comandantul garnizoanei japoneze din Tianjin. Luo Zhenyu, fără a se mai obosi acum să ascundă faptul că se afla în solda japonezilor, a dat la iveală niște „documente” aparținînd unor notabilități manciuriene, care „dovedeau” că exista un consens popular pentru reîntoarcerea lui Pu Yi acolo. „M-a implorat”, a scris Pu Yi, „să nu pierd această ocazie și să vin de îndată pe pămîntul de unde s-au ridicat strămoșii noștri [împotriva dinastiei Ming, care era pe ducă].”

O dată ajuns în Mukden, a susținut Luo Zhenyu, Pu Yi avea să fie proclamat Împărat „în aclamațiile poporului”. Un general japonez a mai adăugat și el o vorbă-două. Pentru că forțele Guomindang-ului erau în derută, a sugerat el respectuos Maiestății Sale Imperiale, era foarte probabil să se încerce un gest necugetat, cum ar fi uciderea lui Pu Yi. El a dat de asemenea la iveală cîteva articole din presa manciuriană aflată acum sub control japonez, care susțineau punctele de vedere emise de el și de Luo Zhenyu.

Pu Yi s-a reîntors la reședința lui din Grădina Liniștită încurcat și indecis. A apelat la consilierii lui fideli, printre care se afla și cinstitul, austerul Zheng Xiaoxu. Zheng l-a sfătuit să fie prudent. Antipatia lui față de Luo Zhenyu îl făcea să nu aibă încredere în nici un plan în care acesta era

implicat. L-a implorat pe Pu Yi să nu facă nici o mișcare ne-cugetată.

Dar presiunile asupra lui Pu Yi erau imense și felurite. Două inițiative individuale l-au încurajat pe Pu Yi, în mod greșit, să creadă că și Anglia, în mod oficial, îl susținea ca nou Împărat al Manciuriei: comandantul garnizoanei britanice din Tianjin, F.H. Burnett-Nugent, i-a făcut o vizită pentru a-și exprima „felicitățile personale” cu privire la posibilitățile care i se deschideau lui Pu Yi după Incidentul Mukden. El nu făcea decît să fie un ecou al opiniei multor expatriați britanici care credeau că, de vreme ce restul Chinei era în haos, Pu Yi avea toate drepturile de a-și stabili propriul regat în Manciuria, chiar și cu sprijin japonez, pentru a păstra teritoriul departe de haosul din restul țării. Johnston și-a făcut și el apariția, într-o vizită privată, pe care Pu Yi a explicat-o ca fiind „o intervenție a Foreign Office-ului”.

Și Johnston era tulburat de implicațiile Incidentului Mukden. Tocmai terminase de scris cartea *Amurg în Orașul Interzis*, dar i-a spus lui Pu Yi că îi va amîna publicarea pentru a adăuga un capitol intitulat „Dragonul se întoarce acasă”, indicație clară că aproba din toată inima planul inspirat de japonezi. Johnston — ca și Burnett-Nugent — era favorabil întoarcerii lui Pu Yi pe pămîntul strămoșilor săi pentru a-și stabili regatul acolo. (Peste cîțiva ani, el avea să arboreze steagul statului-marionetă condus de Pu Yi, „Manchu guo”, în grădina casei lui din Scoția.)

Adevăratul motiv pentru vizita lui Johnston în Tianjin era rugămintea lui ca Pu Yi să scrie o scurtă prefață pentru cartea sa. Pu Yi a făcut-o, adeverind rolul-cheie jucat de Johnston. „În 1924”, scria el, „după ce am părăsit reședința prințului Zhun, m-am adăpostit în Legația Japoneză. Johnston, dascălul meu, a fost acela care m-a salvat.”

În felul lui obișnuit, oarecum pedant, Johnston a notat că prefața a fost transcrisă de „servitorul devotat al Împăratului, faimosul poet, om de stat și caligrafist Zheng Xiaoxu, cam cu o săptămînă înainte de plecarea celor doi în Manciuria, unde urmau să devină suveranul și, respectiv, prim-ministrul noului stat”. (Prefața și cartea au constituit subiectul

unor dezbateri destul de aprinse în cadrul Tribunalului Internațional pentru Crime de Război, în anii 1946–1947.) Drept cadou de adio, Pu Yi i-a dat lui Johnston un valoros evantai pictat, pe care era inscripționată o dedicație, ca simbol al prețuirii sale.

Acum japonezii au sporit presiunea asupra lui Pu Yi, folosindu-l pe colonelul Doihara în acest scop. Colonelul s-a întâlnit de mai multe ori cu Pu Yi, fără interpreți, Doihara vorbind o chineză „deloc spectaculoasă”, cum își amintește el. Pu Yi a fost totuși impresionat favorabil de aparenta lui sinceritate. Talentul lui, a scris Pu Yi, consta în faptul că te făcea să ai impresia că „fiecare cuvânt pe care îl rostea era într-un totuși onest”. Armata japoneză, i-a spus Doihara lui Pu Yi, nu urmărea nimic în Manciuria. Ea „dorește sincer să ajute poporul manciurian să-și organizeze propriul stat independent”. Suveranitatea acestui nou stat avea să fie garantată de Japonia, dar, a scris Pu Yi, „ca șef al acestui stat, urma să mi se acorde control total”.

Urma să fie o republică sau o monarhie? era nerăbdător să afle Pu Yi, dar în mod clar colonelul Doihara nu părea pregătit să răspundă la o asemenea întrebare. „Noul stat va fi independent și autonom și în întregime controlat de Maiestatea Voastră”, a zis el. „Dar nu asta am întrebat”, a replicat Pu Yi, cu o franchețe neobișnuită la el.

„Această problemă va fi rezolvată după ce veți sosi în Mukden”, a zis Doihara. Pu Yi a insistat totuși, cerând detalii.

„Sigur că va fi o monarhie; nu există nici o îndoială în privința asta”, a zis în cele din urmă Doihara, cu un zîmbet seducător.

„Foarte bine. Dacă este vorba de o monarhie, mă voi duce.”

Presa din Tianjin era acum la curent cu vizitele tot mai frecvente ale japonezilor în Grădina Liniștită. Zvonurile că Pu Yi era pe cale să solicite tronul manciurian au ajuns la Chiang Kai-shek; un emisar de încredere a și apărut, oferindu-se să reactualizeze Articolele Tratatului Favorizant, să-i acorde lui Pu Yi un stipendiu anual, „sau orice altceva aș cere în schimbul dreptului de a locui oriunde, cu excepția Japoniei sau Manciuriei”.

„Mi-am amintit de profanarea mormintelor”, a scris Pu Yi, suspectându-l pe Chiang Kai-shek că „nu încerca decât să mă ademenească în sud... o dată ajuns sub controlul lui, n-aş mai fi avut nici o putere.” Pu Yi i-a oferit emisarului un răspuns evaziv.

Chiang Kai-shek avea să facă o ultimă încercare de a-l convinge pe Pu Yi să se răzgîndească. Pe 10 noiembrie, pe drumul de întoarcere către Anglia, Johnston a trecut prin Shanghai. T.V. Soong, fratele văduvei lui Sun Yat-sen şi al doamnei Chiang Kai-shek, era la vremea aceea deopotrivă ministrul de Finanţe şi al Afacerilor Externe în guvernul lui Chiang Kai-shek. Soong l-a invitat pe Johnston, i-a spus că Pu Yi era „în pericol şi are nevoie de ajutorul meu”. „Probabil că se spera”, a scris Johnston dispreţuitor, „că mă voi reîntoarce în Tianjin şi voi face efortul de a-l convinge să nu pornească în aventura manciuriană.” În termeni politicoşi dar lipsiţi de echivoc, Johnston i-a spus lui T.V. Soong că nu va face aşa ceva.

Un ultim obstacol trebuia depăşit: de vreme ce Pu Yi urma să fie un monarh manciurian, trebuia să plece neapărat însoţit de Împărăteasă. Colonelul Doihara a făcut apel acum la acolitul lui, maiorul Tanaka, şi la o complice de-a acestuia. Era vorba de o prinţesă manchu, racolată de serviciile secrete japoneze, o fată drăguţă dar cam băieţoasă, care ar trebui să fie de fapt mult mai faimoasă decât Mata Hari. Numele ei era Giuvaerul Orientului şi, ca din întâmplare, era o cunoştinţă şi rudă îndepărtată a Împărătesei lui Pu Yi.

Ei aveau o sarcină dublă: prin orice mijloace, cinstite sau nu, Pu Yi şi Împărăteasa lui trebuiau convinşi să părăsească Tianjinul. Apoi cei doi agenţi japonezi urmau să concentreze atenţia presei departe de Manciuria, asupra unui eveniment dramatic, despre care să se scrie cu titluri de-o şchioapă.

Capitolul 15

Giuvaerul Orientului, la cei 24 de ani ai săi, avea deja un trecut încărcat. Ca și Pu Yi, ea era o descendentă directă a prințului Nurhachi, faimosul aventurier manciurian, care se îndreptase spre sud cu călăreții lui sălbatici, pentru a-i alunga pe decadentii împărați Ming, pusese bazele dinastiei Qing și își impusese dominația asupra unei mari părți din China, în secolul al XVII-lea. Strămoșii ei fuseseră „prinți ai Coifului de Fier”, însoțitorii cei mai apropiați ai împăraților manchu. Tatăl ei era prințul Su, el însuși un aventurier cu o reputație cam îndoielnică. Acesta se dăduse de partea japonezilor în Mongolia, teritoriu pe care chiar îl condusesese, pentru scurtă vreme, ca marionetă a japonezilor. Zhang Zuolin îl alungase de acolo și, în 1916, prințul Su, cu ajutorul japonezilor, încercase să-l asasineze.

Giuvaerul Orientului ere extrem de mândră de singele ei nobil și își diviniza tatăl, a cărui viață privată era tot atât de dezordonată ca și agitata lui activitate politică: el ținea un întreg staul de concubine manciuriene și mongole, pe care le neglijă în mod abominabil, dar șarmul lui de fanfaron desfrînat era atât de mare, încît pînă și ele îl adora. Giuvaerul Orientului era cel de-al treisprezecelea copil al lui.

Pentru că prințul Sur se deplasa mereu și, după 1917, ducea lipsă de bani, nu avea scrupule cînd era vorba să-și plaseze fetele prietenilor săi. Cînd fata avea opt ani, el a trimis-o în Japonia pentru a fi „adoptată” de unul din foștii lui consilieri, membru al unei proeminente familii japoneze. De atunci încolo, Giuvaerul Orientului a devenit cetățean loial al Japoniei. Și-a luat numele de familie al „protecto-
rului” său (a devenit cunoscută în Tokio sub numele de

Hoshiko Kawashima) și curînd a șocat pe toată lumea prin disprețul ei total față de convențiile sociale de orice fel. După cum mentorul și complicele ei de mai tîrziu, maiorul Tanaka, și-a amîntit în anii '50, în articole și interviuri, ea se lăuda că, la vîrsta de cincisprezece ani, se culcase deja cu bătrînul Kawashima (tatăl ei vitreg și prietenul apropiat al tatălui ei natural), iar un an mai tîrziu cu fiul acestuia. Căsătorită pentru scurtă vreme cu un prinț mongol (o căsătorie aranjată, care, după cum a susținut ea, nu se consumase niciodată), Giuvaerul Orientului l-a părăsit pentru a duce o viață de studentă boemă în Tokio, apoi pentru o întreagă serie de amanți bogați, cu care a călătorit foarte mult.

Viața ei a însemnat un șir de aventuri. În scrisorile către prieteni, pe la douăzeci și ceva de ani, ea își descrie cu mult umor zilele boeme petrecute în Beijing, cînd locuia prin aziluri și hoteluri mizere, împreună cu prostituate și gangsteri. În 1928, într-una din perioadele ei de sărăcie, fiindcă în vene îi curgea sînge manciurian, a fost invitată la Tianjin ca oaspete al curții lui Pu Yi. Elizabeth s-a împrietenit imediat cu ea. Cele două femei veneau din același mediu al nobilimii manciuriene. Amîndouă erau fiicele unor tați desfrînați, lipsiți de scrupule. În timpul adolescenței, ca elevă într-o mînăstire pentru fetele bogate, Elizabeth auzise multe bîrfe despre Giuvaerul Orientului: cum se culca cu cine voia, cum trăia pentru propria-i plăcere, cum avea relații printre aristocrați dar și prostituate, printre oameni de afaceri respectabili dar și printre membri ai lumii interlope din Tokio și Shanghai. Pentru Elizabeth, Giuvaerul Orientului era exemplul perfect al femeii moderne „independente”, ceea ce aspirase și ea să devină cîndva — înainte de a cădea în capcana unei căsătorii strălucite dar dezamăgitoare.

La Tianjin, în 1928, Giuvaerul Orientului fusese musafira lui Elizabeth timp de mai multe săptămîni, prelungind cu mult perioada de cîteva zile cît intenționase să stea inițial. Pu Yi și Împărăteasa o luaseră la petreceri și îi arătaseră cîte ceva din viața de noapte a orașului, monotonă în comparație cu întîmplările scandaloase din Shanghai și Tokio,

pe care ea le povestea cu atît umor. Stilul de viață neînhibat, vitalitatea neobișnuită și plăcerea de a trăi lăsaseră o impresie adîncă asupra lui Elizabeth. Cele două femei rămăseseră prietene.

La o petrecere din Shanghai, curînd după ce se întorsese din Tianjin, Giuvaerul Orientului l-a întîlnit pe maiorul Tanaka, un bărbat în toată puterea cuvîntului pe care ea imediat a încercat să-l seducă. El era deja spion japonez și avea să cheltuie considerabil din fondurile lui secrete pentru a o întreține în stilul de viață cu care era obișnuită. Poate că la început ea se îndrăgostise, dar sexualitatea ei era de tip masculin: îi plăcea să seducă bărbați puternici și influenți și apoi să-i părăsească — preferabil după ce le micșora substanțial conturile bancare. Maiorului Tanaka i s-a părut irezistibilă. Nu era un bărbat gelos și, chiar dacă au rămas parteneri sexuali ani de zile, el n-a avut nimic împotriva ca ea să-și folosească farmecele și asupra altora, bărbați sau femei. El era încîntat nu numai de sexualitatea ei, de imoralitatea cu care aborda viața, dar o respecta și pentru inteligența, îndrăzneala, obiceiul de a purta haine bărbătești și mentalitatea ei de tip „voi încerca orice”, fiind atît de diferită de majoritatea fetelor japoneze. El a fost de asemenea încîntat să descopere vastele ei relații în lumea aristocrației, extrem de valoroase pentru un spion. După cum a scris Bergamini: „Fiind o prințesă chinezoaică, ea avea acces în cercurile chinezești, unde mișunau spionii... ca prințesă manchu, privea chinezii de rînd cu un dispreț fanatic, greu de înțeles pentru mentalitatea comună.” Tanaka i-a plătit lecții de engleză și a făcut din ea un partener de nădejde. Prietenia ei cu Pu Yi și Elizabeth, și-a dat el seama, trebuia în curînd să devină un atu util.

La vremea cînd maiorul Tanaka și Giuvaerul Orientului deveniseră o echipă încercată de spioni, în 1931, Pu Yi își depășise în cele din urmă ezitățile inițiale și acum era hotărît să devină Împăratul Manciuriei, dacă se va ivi ocazia și dacă japonezii aveau să-i facă o ofertă oficială. Dar lucrurile nu mergeau prea bine pentru japonezi. În nord, ei întîmpinau o rezistență neașteptată din partea eroicului

general Ma. Așa că o altă variantă a planului Ishiwara a fost pusă în aplicare: „agitatori” chinezi special plătiți, recrutați de poliția secretă japoneză, i-au atacat pe negustorii japonezi din Harbin, oferind astfel trupelor japoneze pretextul de a invada orașul.

Japonezii au preluat în cele din urmă controlul asupra nordului, pe la mijlocul lui noiembrie. Dar acum Pu Yi dădea semne de mare nervozitate. Împărăteasa Elizabeth refuza să plece din Tianjin, și unii dintre consilierii lui îi foloseau neașteptata încăpăținare pentru a-l face pe Pu Yi să refuze ofertele japonezilor. Colonelul Doihara a trimis un mesaj urgent către Giuvaerul Orientului, care trebuia să părăsească Shanghaiul și să vină la el în Tianjin.

Ea s-a deghizat (de data asta în hainele tradiționale pe care le purtau bărbații chinezi), l-a convins pe unul din amanții ei ocazionali, un pilot japonez, să o transporte cu avionul pînă în Tianjin și s-a prezentat în biroul lui Doihara.

După cum îi stătea în obicei, a făcut acest lucru cu obișnuitul ei simț teatral, încă deghizată în bărbat și refuzînd să-și spună numele funcționarului din biroul lui Doihara. Colonelul a bănuit că e vorba de un complot și și-a pus revolverul pe birou. „Vorbești ca un eunuc”, i-a zis Doihara. „Ești unul dintre oamenii lui Pu Yi?” Giuvaerul Orientului a rîs. Așa cum avea să le povestească mai tîrziu amicilor (iar ei la rîndul lor să-i povestească lui Bergamini), Doihara a pus mîna pe sabie. „Foarte bine, atunci, dacă nu vrei să-mi spui cine ești, să vedem ce ești”, i-a spus el. Cu sabia lui ascuțită ca o lamă, el i-a tăiat partea de sus a veșmîntului. Ea nici nu s-a clintit, zîmbind provocator. El a dat la o parte straietele bărbătești tradiționale și (cu un urlat gutural de samurai) a tăiat brusc eșarfa de mătase pe care ea o folosisese pentru a-și lega și ascunde sînii. „Mi-am dat seama că era vorba de o femeie, așa că am făcut o investigație amănunțită și am văzut că nu lăsasem nici o zgîrietură pe trupul ei alb.”

În ziua următoare, Giuvaerul Orientului a vizitat-o pe Elizabeth în casa din Grădina Liniștită. I-a raportat apoi lui Doihara că Împărăteasa fusese încîntată s-o vadă și că

bîrfiseră amîndouă ore întregi. Elizabeth a ascultat bucuroasă ultimele povești din Tokio și Shanghai, precum și cele mai recente istorisiri amoroase ale prietenei sale, deși Giuvaerul Orientului a avut grijă să-și ascundă relațiile cu japonezii. Ea știa că Elizabeth îi disprețuia pe japonezi și că îl avertizase pe soțul ei să nu se încurce cu ei; acesta fusese încă unul dintre motivele înstrăinării lor. Era foarte puțin probabil, i-a spus Giuvaerul Orientului colonelului Doihara, că ea avea să plece din Tianjin de bunăvoie. Trebuia apelat la metode mai subtile. Doihara și Giuvaerul Orientului, care l-a secondat cu abilitate, au plănuit să bage spaima în Pu Yi.

În cîteva zile au reușit. Un chelner dintr-o cafenea a fost mituit pentru a-i „mărturisi” lui Pu Yi că Tînărul Mareșal plătise un ucigaș ca să-l suprimе. Giuvaerul Orientului i-a strecurat în pat vreo doi șerpi care păreau veninoși. Pu Yi a primit de la un admirator necunoscut un misterios coș cu fructe, în care se aflau două bombe cu ceas. Acestea au fost imediat predate specialiștilor japonezi, care, după ce le-au examinat în detaliu, i-au spus lui Pu Yi că acestea proveneau din arsenalul Tînărului Mareșal.

În ziua următoare (8 noiembrie 1931), Doihara a trecut la măsuri mai dure: a organizat răscoale anti-Pu Yi în tot Tianjinul.

Așa cum avea să arate mai târziu (martie 1932) un raport al guvernului municipal din Tianjin, violența a fost cu grijă plănuită și condusă de poliția secretă japoneză, sprijinită de elemente ale armatei locale din garnizoanele concesiunii, folosind un nucleu de cinci sute de agitatori profesioniști chinezi, bine plătiți pentru serviciile lor. Tulburările, în mod ostentativ de stînga, au dus la distrugeri în valoare de 3,5 milioane de lire sterline. Mai mulți polițiști chinezi au fost omorîți, o multime răniți și — după cum arăta raportul — toate armele confiscate, muniția și cartușele folosite erau de fabricație japoneză. Cei arestați au mărturisit că fuseseră înarmați și plătiți de agenți japonezi pentru a crea dezordine.

Contingentul inițial de demonstranți porniți să provoace haos s-au adunat la început în garnizoana poliției din

concesiunea japoneză, pentru a fi instruiți de profesioniști. Țintele lor inițiale au fost sediile poliției chineze din zona chinezească a Tianjinului; în interiorul concesiunilor străine din Tianjin au avut loc doar stricăciuni ușoare.

Tulburările au ținut trei zile. Vehicule blindate japoneze au tras la întâmplare în partea chinezească a orașului. Au circulat zvonuri care îl învinuiau pe Tânărul Mareșal, și Pu Yi chiar a crezut că mulțimea furioasă îi voia capul. La vremea aceea, el era de fapt un prizonier al japonezilor în interiorul reședinței sale. Există o tendință naturală de a crede versiunea japonezilor referitor la ce se întâmpla în stradă. Între timp, Woodhead plecase la Shanghai, așa că nu exista o modalitate imediată de a descoperi adevărul de la un observator independent. Pe deasupra, tacticile de dezinformare ale japonezilor erau strălucite: mulți străini au crezut cu adevărat versiunea evenimentelor oferită de ei.

După ce au provocat rebeliunile, japonezii le-au folosit ca pretext pentru a declara legea marțială în interiorul concesiunii japoneze. Doihara i-a spus lui Pu Yi că viața îi era în real pericol. Giuvaerul Orientului, de-acum o vizitatoare constantă, și-a pus în aplicare talentele ei actricești. L-a implorat să plece, să-și salveze viața, chiar dacă acest lucru însemna să-și lase Împărăteasa acolo pentru moment. Complet demoralizat, Pu Yi a acceptat în cele din urmă.

A fost o plecare umilitoare. După cum relatează Pu Yi, valetul lui, Li „cel mare”, în vîrstă de 21 de ani — același tânăr servitor manciurian care îl însoțise la Spitalul German din Beijing, în 1924 — a încercat să deschidă ușa garajului din Grădina Liniștită, dar n-a izbutit s-o facă. Nu mai fusese folosită de multă vreme, a notat Pu Yi, „astfel că era acoperită cu afișe”.

Pentru a evita să fie văzut, Pu Yi a așteptat pînă la miezul nopții, cînd i-a fost adusă o mașină la ușa din față. Li „cel mare” a deschis portbagajul mașinii, Pu Yi a sărit și s-a ghemuit înăuntru, iar mașina a plecat, cu șoferul la volan și cu un interpret japonez pe locul din față, amîndoi la curent cu planul. Șoferul era atît de agitat, încît a lovit un stîlp de telegraf, boțind mașina și scuturîndu-l serios pe Pu Yi.

În curtea unui restaurant japonez, Împăratul zăpăcit a fost scos din portbagaj, i s-au dat haine japoneze și a fost dus de cei doi la o șalupă care îl aștepta. În ea se aflau credinciosul Zheng Xiaoxu și alți doi membri ai „curții” lui Pu Yi. În ciuda îndoielilor sale, Zheng hotărâse să-l urmeze pe Împărat.

Pe râul Pai, șalupa a întâlnit o ambarcațiune de patrulare a marinei chineze. Echipajul japonez s-a prefăcut că se supune ordinului de a opri, apoi a pornit motorul și a dispărut în noapte. Ambarcațiunea de patrulare s-a luat după șalupa japoneză, dar aceasta era mai rapidă. Pu Yi a aflat mai târziu că planul de evadare includea și o alternativă letală, pregătită pentru cazul în care ar fi eșuat: unul dintre însoțitorii japonezi, într-un articol scris cu mult după cel de-al doilea război mondial pentru revista japoneză *Bungei Shunju*, a mărturisit că la bordul șalupei se afla un rezervor de benzină, chiar lângă Pu Yi — plasat acolo pentru un scop sinistru. Dacă ar fi fost opriți, el primise ordin să arunce șalupa în aer, cu tot ce se afla în ea.

Pu Yi a fost urcat la bordul unei nave comerciale japoneze, *Awaji Maru*, unde a stat ascuns tot drumul într-o minusculă cabină. Vremea era proastă și a avut un rău de mare abominabil. În dimineața următoare, la Yingkow, Împăratul și suita lui au ajuns la țărm.

Nu existau acolo, și-a amintit după aceea Pu Yi, „nici mulțimi, nici steaguri. Puținii oameni care veniseră să mă întâmpine erau cu toții japonezi.” Era o delegație umilitor de neînsemnată, care includea și un agent secret pe nume Masahiko Amakasu, devenit faimos în Tokio, în 1923, după ce îi sugrumase cu mâinile lui pe un activist de stînga, pe soția și copilul acestuia. După cum a notat Bergar. uni, „era un exemplu tipic al genului de curte ce avea să înconjoare tronul-marionetă al lui Pu Yi în anii următori”.

Japonezii l-au escortat pînă la un tren și, după o vreme, Pu Yi s-a trezit în Tangkangtzu, o stațiune balneară, într-un apartament luxos, rezervat notabilităților japoneze, din Hotelul Tuitsuike, aflat în proprietatea Companiei Căilor Ferate Sud-Manciuriene, controlată de japonezi încă dinaintea

cuceririi Manciuriei. Aici Pu Yi a descoperit că era așteptat de sinistrul expert în antichități Luo Zhenyu. Acesta i-a explicat că discreția și absența unei mulțimi care să-i aclame sosirea se datoraseră faptului că încă nu fusese hotărât modul în care trebuia făcută publică vestea. Pu Yi a mâncat o copioasă cină cu specific japonez și, epuizat, s-a dus la culcare.

În ziua următoare, Pu Yi s-a hotărât să facă o plimbare în zori. Un servitor îngrijorat i-a spus că acest lucru nu era posibil.

„De ce nu?” a întrebat el. „Cine a zis asta? Du-te jos și întreabă.”

„Dar nici măcar nu ne lasă să coborâm la parter.”

Pu Yi, furios, l-a chemat la el pe Luo Zhenyu, dar acesta dispăruse. Toți cei aflați acolo urmau să fie ținuți izolați, le-a spus un agent japonez cu plecăciunea de rigoare, pînă ce vor fi primite ordine de la colonelul Itagaki.

Seishiro Itagaki, un alt membru al conspirației „celor unsprezece oameni de încredere”, era acela care plănuiise întregul Incident Mukden, lucrînd mîna în mîna cu Ishiwara. Afabil, prietenos, cu relații sus-puse, el avea să joace un rol capital în Manciuria ocupată de japonezi și în China, în următorii cîțiva ani. Mai tîrziu, numărîndu-se printre intimii împăratului Hirohito, el avea să ajungă ministru de Război, avînd în cele din urmă aceeași soartă cu Doihara, unul dintre cei opt criminali de război spînzurați în 1948.

Pu Yi și-a dat seama cu întîrziere că era din nou prizonier, avînd la dispoziție mult mai puține opțiuni decît în Tianjin. Japonezii îl tratau cu mult mai puțin respect decît se așteptase. Itagaki nici măcar n-a venit să-l vadă: au vorbit doar la telefon. Zheng Xiaoxu arbora acum o expresie de genul „v-am spus eu!”, dar era prea loial ca să-și exprime gîndurile cu voce tare. Totul părea foarte diferit de imaginea roz înfățișată de Doihara, iar Pu Yi și-a dat seama, încet-încet, că nici măcar nu i se va permite o reîntoarcere triumfală în Mukden, capitala Manciuriei. După ce l-a lăsat să se perpelească timp de o săptămînă în hotelul căilor ferate, Itagaki l-a informat curtenitor la telefon că va fi dus, în schimb, în Port Arthur.

Port Arthur era cartierul general al vechiului teritoriu aflat sub autoritate japoneză, cedat de China încă din 1904-1905, când avusese loc războiul ruso-japonez. Deși Pu Yi nu și-a dat seama atunci, discuții aprinse cu privire la statutul lui aveau loc în sînul comandamentului militar japonez: armata Kwangtung nu dorea o monarhie, nici măcar una marionetă, așa cum promisese Doihara, prins la înghesuială. Experții japonezi în problemele manciuriene, care munciseră din greu pentru a cîștiga de partea lor „colaboratori” civili de vază, aveau senzația că un intrus „parașutat” precum Pu Yi avea să distrugă ani întregi de străduințe, slăbind în mod serios contactele lor cu elita locală. Nu că japonezii ar fi fost în vreun fel îngrijorați de drepturile omului, sau ar fi intenționat să le permită manciurienilor vreo autonomie politică autentică. Ei erau pur și simplu conștienți că guvernul guomindang-ist al lui Chiang Kai-shek se pregătea să înainteze un protest oficial în legătură cu cîmpotirea Manciei, în fața Ligii Națiunii de la Geneva, și doreau să se afle într-o poziție cît mai favorabilă pentru a-i contracara acuzațiile și pentru a arăta că desprinderea Manciei avea un puternic suport popular.

Pu Yi, neștiind nimic din toate astea, a văzut mișcarea spre Port Arthur ca un pas în direcția cea bună. Dar în Hotelul Yamato, deținut de japonezi, iarăși s-a trezit prizonier — nu i s-a permis să coboare din apartamentul său, iar vizitele i-au fost în mod sever restricționate. În mod oficial, poziția japonezilor a rămas aceeași, în sensul că ei doreau să-i păstreze secretă sosirea, „pentru moment”.

Între timp, în Tianjin, Elizabeth încă era vizitată regulat de Giuvaerul Orientului, care i-a adus Împărătesei știri liniștitoare. Familia ei avea o casă în Port Arthur, unde Elizabeth urma să i se alăture în curînd lui Pu Yi. Japonezii o închisaseră și aveau de gînd să o folosească drept locuință temporară pentru el, înainte de a pregăti o ceremonie oficială de celebrare a întoarcerii sale, așa cum îi cerea rangul. Giuvaerul Orientului încă era jenată de convingerea Împărătesei că hotărîrea lui Pu Yi nu fusese decît o greșeală uriașă, că japonezii îl trăsaseră tot timpul pe sfoară și că promisiunile lor nu însemnau nimic.

Elizabeth ar fi putut, dacă ar fi avut o mentalitate la fel de independentă ca Wen Xiu sau ar fi fost la fel de liberă ca Giuvaerul Orientului, să ia decizia de a o rupe cu Pu Yi imediat. Totuși, o Împărăteasă nu putea cere divorț, iar propriul ei tată, care spera să se ocupe din nou de veniturile lui Pu Yi, dacă acesta urma să ajungă Împărat al Manciuriei, avea o influență considerabilă asupra ei. Ba mai mult, chiar dacă ei se cam înstrăinaseră în Tianjin, se pare că ea, la vreme aceea, încă mai ținea la Pu Yi. Lipsindu-i curajul prietenei sale, ea era de asemeni îngrozită că putea fi pur și simplu dată la o parte, ca soție nedorită (așa cum se întâmplase și cu mama ei) și lăsată fără nici un fel de resurse. Căci atunci când a auzit vești trunchiate referitoare la faptul, că Pu Yi se afla arestat în Port Arthur, ea s-a răzgândit, a intrat în panică, a vărsat lacrimi isterice și a cerut să i se alăture soțului.

La vreo șase săptămîni după umilitoarea evadare în portbajagul unei mașini, cei doi au fost din nou împreună, în casa de la malul mării de care Giuvaerul Orientului îi vorbise lui Elizabeth. Prietena ei se reîntorsese în Shanghai exact cînd trebuia, căci maiorul Tanaka îi pregătise alte în-sărcinări: ea urma să fie un *agent provocateur* de seamă în războiul zonal ce avea să izbucnească, în luna următoare, între China și Japonia, mișcare menită să distragă atenția de la situația Manciuriei. Ea și-a făcut rost de alți doi amănți, ambii surse valoroase de informații pentru maiorul Tanaka: folosind informațiile aflate în așternut de la atașatul militar britanic din Shanghai, ea a transmis știrea că, în ciuda condamnării verbale a agresiunii manciuriene, Marea Britanie n-avea de gînd să ia măsuri dure contra Japoniei. Celălalt amant al ei nu era altul decît Sun Fo, fiul lui Sun Yat-sen. Pe întregul parcurs al confruntării chino-japoneze din Shanghai, care avea să ducă la mii de morți și la prima bombardare fără discernămint, din avioane japoneze, a civililor, Giuvaerul Orientului i-a putut transmite lui Tanaka prețioase informații direct din centrul privilegiat al taberei guomindang-iste.

Ca spioană, Giuvaerul Orientului avea să aibă succes după succes și, în 1937, cînd japonezii au anexat în cele din

urmă China de nord și au instalat un guvern-marionetă chinez la Beijing, ea avea să se întoarcă acolo în triumf, fără a mai ascunde faptul că era o colaboratoare de seamă a japonezilor. Și-a folosit astfel influența pentru a șantaja chinezi bogați, amenințându-i că-i va da în vileag poliției secrete japoneze pentru activități antinaționale dacă nu-i plăteau sume uriașe de bani. S-a mutat într-o clădire rechiziționată de japonezi, cu aspectul unui palat. Pierzându-și frumusețea (a ajuns grasă și ridată, cu o înfățișare tot mai masculină), trebuia să adopte tot felul de subterfugii pentru a-și vîrî în pat bărbați mai tineri. Un cunoscut actor din Beijing care a refuzat să facă dragoste cu ea s-a trezit în închisoare, acuzat că i-ar fi furat poșeta. Ea a devenit tot mai bisexuală, culcîndu-se cu prostituatele pe care i le plasa și lui Tanaka, rămas în continuare prietenul ei. Dar chiar și el avea să-i declare mai tîrziu lui Bergamini că atitudinea ei mergea „dincolo de bunul-simț”. După prăbușirea Japoniei, ea a refuzat să fugă la Tokio, dar au mai trecut trei ani pînă ce a fost prinsă — de Chiang Kai-shek — și decapitată. După cum a relatat Bergamini, „judecătorul ei... a condamnat-o mai presus de toate pentru că zburase în avioane japoneze, privind în jos cu dispreț — ea, o femeie — la bunul pămînt al Chinei”.

În vreme ce Giuvaerul Orientului, încă tînără și frumoasă, se culca cu cei doi proaspeți amanți, iar Japonia se pregătea de un conflict armat cu China în Shanghai, colonelul Itagaki a plecat cu avionul spre Tokio, pentru a-i raporta Împăratului despre situația din Manciuria. Hirohito nu era preocupat atît de Pu Yi, cît de aspectele mai largi ale politicii japoneze în Manciuria, de nevoia de a proclama acolo un stat-marionetă controlat de japonezi, evitînd în același timp acuzația de anexare directă a unui teritoriu chinez și încercînd să convingă opinia publică internațională că era vorba de un stat suveran, total independent.

Bergamini, cu ani mai tîrziu, a obținut o relatare a întîlnirii. Itagaki i-a spus lui Hirohito că „noul stat-marionetă va păstra o aparență de independență și autoguvernare”, deși „consilierii japonezi vor avea de fapt controlul”. Pentru

a induce în eroare puterile străine totuși, acești consilieri se vor da drept manciurieni, vor adopta nume manciuriene și vor avea în mod temporar cetățenie manciuriană. Hirohito a întrebat dacă existau precedente legate de o asemenea naționalitate dublă. Itagaki i-a spus că așa ceva se întâmpla destul de des.

Provocările din Shanghai, care aveau să ducă la un război generalizat, au început o săptămână mai târziu. În vreme ce luptele erau în toi, și vreo 20 000 de soldați japonezi erau staționați în Shanghai pentru a înfrânge rezistența eroică, neașteptată, a armatei a 19-a chineze, colonelul Itagaki s-a întors în Manciuria pentru a avea prima sa convorbire personală cu Pu Yi și a-i spune de-a dreptul ce i se pregătea.

Itagaki n-a mai vorbit cu blîndețea plină de farmec a colonelului Doihara, ci cu autoritatea cuiva care primise instrucțiuni de la însuși Hirohito. A fost dur și direct: nu va exista nici un „imperiu”, cel puțin nu în viitorul previzibil; noul stat se va numi „Republica Manchu guo”, iar Pu Yi va fi conducătorul lui. Capitala nu va fi la Mukden, ci la Changchun, în nordul Manciuriei, un mohorît oraș industrial, aflat la opt sute de kilometri nord de Port Arthur. Itagaki a scos din servietă „Declarația independenței poporului manciurian și mongol” și un facsimil al noului ei steag — o flamură albă cu cinci linii colorate, într-un mic dreptunghi, simbolizînd „cele cinci rase”: manciurieni, chinezi, mongoli, japonezi și coreeni.

Pu Yi, revoltat, a dat la o parte steagul și declarația. „Ce fel de stat e ăsta? Cu siguranță nu e marele Imperiu Qing”, a zis el indignat.

„Sigur că nu”, i-a spus răbdător Itagaki, de parcă ar fi vorbit cu un copil. Acesta era un stat nou, autorizat de „Comitetul administrativ al nord-estului”, organizația de colaboratori pe care specialiștii manciurieni o puseseră la cale cu atîta iscusință. „Comitetul a adoptat în mod unanim o rezoluție proclamînd-o pe Excelența Voastră ca șef al statului.”

Pu Yi a observat imediat că nu mai era numit Maiestatea Voastră Imperială. „Eram atît de tulburat”, a scris el mai târziu, „că abia puteam să-mi păstrez calmul.”

„Nu pot accepta un asemenea sistem”, i-a spus Pu Yi colonelului. „Titlul imperial mi-a fost transmis de strămoșii mei și, dacă l-aș abandona, aș dovedi lipsă de loialitate și respect filial.”

Va fi doar un aranjament temporar, a intervenit Itagaki, noua Adunare Națională va reinstaura treptat, cu siguranță, sistemul imperial.

A fost prima oară când Pu Yi a auzit de parlamentul manciurian și s-a enervat. Discuția nu ducea nicăieri. Itagaki și-a luat servieta. „Excelența Voastră ar trebui să mai reflecteze cu atenție asupra acestor lucruri”, a zis el. „Vom continua discuția mâine.”

În ziua următoare, Itagaki i-a spus lui Pu Yi, chiar și mai direct, că nu exista alternativă la propunerile japoneze. Anturajul ex-Împăratului l-a sfătuit să le accepte. Zheng Xiaoxu însuși, care făcuse tot ce îi stătuse în putință pentru a-l împiedica pe Pu Yi să părăsească Tianjinul, părea acum resemnat cu situația. Și pe deasupra, dacă Pu Yi avea să devină șef al statului, Zheng urma să devină prim-ministru, iar el era destul de vanitos ca să-i suridă ideea.

În afară de punctul de vedere al armatei Kwangtung, conform căruia colaboratorii locali trebuiau să aibă propriul parlament-marionetă și să li se ofere niște recompense materiale pentru sprijinul acordat japonezilor, exista un alt motiv esențial pentru care Itagaki, sub îndrumarea fermă a palatului imperial japonez, dăduse la iveală acest plan: deși Liga Națiunilor fusese la un pas de a impune sancțiuni asupra Japoniei, în urma anexării Manciuriei, numise o comisie de anchetă pentru a studia situația la fața locului, și era mai urgent ca niciodată să se arate lumii că „Manchu guo” avea măcar câteva din formele de organizare ale unui stat normal, independent.

La o săptămână după întâlnirea lui Itagaki cu Pu Yi — pe 29 februarie 1932, un an bisect — Comisia Lytton, numită de Liga Națiunilor, a sosit la Tokio, într-o primă etapă a misiunii ei de verificare.

Capitolul 16

Pentru americani și europeni deopotrivă, Manciuria se află la celălalt capăt al lumii, la marginea cea mai estică a Siberiei și în nordul extrem al Chinei, fiind la fel de îndepărtată precum Arhipelagul Galapagos sau Insula Paștelui.

Dar pentru ruși, japonezi și chinezi, Manciuria era — și încă mai e — o țară extrem de importantă din punct de vedere industrial și agricol, o zonă strategică. Ea începe dincolo de fluviul Amur, care marchează granița dintre Manciuria și URSS, păzită și astăzi cu strășnicie de trupele și rachetele chinezești și sovietice.

Hotărîrea Japoniei, în anii '20, de a cucerii Manciuria și a instaura acolo un guvern-marionetă controlat de japonezi poate fi înțeleasă doar într-un context strategic și economic general, care era atunci chiar mai important decît e azi. Manciuria, cu doar nouă la sută din populația totală a Chinei, era în acei ani tulburi — în ciuda climatului aspru, torid vara și extrem de friguros iarna — partea cea mai bogată potențial a Chinei. Avea — și încă mai are — uriașe rezerve de minerale și cărbune. Solul ei e perfect pentru cultivarea soiei și a orzului. Țăranii de acolo, neîntrepuți călăreți, sînt printre cei mai harnici și mai rezistenți din lume (din rîndurile lor s-au ridicat, în secolul al XVII-lea, războinicii care au cucerit China pentru dinastia Qing), iar dezvoltarea ei economică, cu mult înainte de Incidentul Mukden, depășea restul Chinei — parțial datorită eficienței administrației a lui Zhang Zuolin, „generalissimul” asasinat. Zona era cu mult înaintea Chinei în privința producției de hrană, a venitului și a infrastructurii de căi ferate. În 1933, la vremea cînd ocupația japoneză încă nu se instaurase pe de-a-ntregul, deținea

14,3% din produsul industrial al Chinei, 12% din forța de muncă industrială și, între 1913 și 1930, și-a sporit producția agricolă cu 70%.

Unul dintre motivele pentru care Zhang Zuolin a devenit o figură atât de importantă a fost faptul că el a înțeles pe deplin de la început, chiar de pe vremea când era doar un conducător militar minor, importanța căilor ferate pentru China. În ciuda faptului că, în urma războiului ruso-japonez din 1904–1905, preluaseră o parte din căile ferate construite și operate de ruși în zonă, japonezii și-au creat în plus o puternică Companie a Căilor Ferate Sud-Manciuriene. Zhang Zuolin avusese înțelepciunea să-și organizeze propria lui companie de căi ferate — lucru care explică de ce călătorea în propriul său tren blindat atunci când a fost ucis. Înainte de a muri, el acționase de asemenea ca intermediar al intereselor adverse japoneze și sovietice în Manciuria, căci sovieticii, mai ales în prima decadă după Revoluția din octombrie 1917, n-au scăpat niciodată de suspiciunea că britanicii și japonezii s-ar putea uni ca să atace Rusia, la granița cu Manciuria, pentru a destabiliza regimul unanim recunoscut ca fiind slab și falit din punct de vedere economic.

Chiar și după moartea lui Zhang Zuolin, trenurile operate de sovietici și de japonezi au continuat să funcționeze în Manciuria, păzite de „trupe ale căilor ferate” aparținând fiecăruia din cele două state. Căile ferate din Manciuria însemnau mai mult de 30% din întreaga infrastructură feroviară a Chinei. Între 1928 și 1937, liniile au sporit cu 4 500 de kilometri, o creștere dublă față de tot restul Chinei.

Oricum am privi lucrurile, în anii '20 Manciuria era un premiu valoros, un tărîm extrem de profitabil, așteptînd ocazia de a se dezvolta: iar pentru Japonia de dinainte de cel de-al doilea război mondial, Manciuria era o sursă esențială de materii prime și fabrici. Fără resursele Manciuriei, Japonia nu ar fi putut să se aventureze în politica ei de cucerire a Asiei de Sud-Est (începînd cu China) și nici să-și asume riscul de a bombarda Pearl Harbour în 1941, obligînd astfel Statele Unite să intre în război. Manciuria

a devenit Ruhr-ul Japoniei, susținându-i economia de război, mai cu seamă industriile tot mai importante care aveau legătură cu războiul. Și deoarece Manciuria, comparată cu restul Chinei sfîșiate de război, se bucura de un asemenea avînt economic, populația i-a crescut continuu, de la 18 milioane în 1910, la 38 de milioane în 1940 — un salt brusc și spectaculos avînd loc după Incidentul Mukden din 1931. Aceasta era țara care avea să devină „Manchu guo”, cu Pu Yi în chip de „șef al statului”.

Urma de asemenea să devină, după 1931, una dintre țările cele mai brutal administrate din lume — un exemplu clasic al colonialismului, deși de sorginte orientală. În primii ani ai Manchu guo-ului, brutalitatea a fost limitată mai ales la populația manciuriană, la chinezi și la rușii albi de acolo, astfel încît protestele s-au dovedit mai reduse chiar decît în cazul ocupației Europei de către naziști, după începerea celui de-al doilea război. Era încă vremea cînd pașapoartele americane, britanice, franceze sau italiene asigurau deținătorilor o protecție reală. Iar observatorii străini, cu rasismul lor înnăscut, adesea inconștient, aveau tendința de a lua ca atare excesele făcute de orientali asupra orientalilor sau asupra altor ființe umane disprețuite, precum rușii fără țară, pe atunci o comunitate puternică numărînd mai multe sute de mii în Manciuria.

Exploratorul și ziaristul britanic Peter Fleming a descris cum, într-un tren manciurian, japonezii au luat-o pe prietena sa Kini drept rusoaică și, ca o procedură de rutină, i-au tras o mamă de bătaie, pînă ce au descoperit că era elvețiană și apoi n-au mai conținut cu scuzele. După cum a relatat Fleming, „poți să bați ruși albi pînă obosești, pentru că ei sînt oameni fără nici un statut pe lume, cetățeni ai nimă-nui”. Astfel de brutalități nu erau deloc surprinzătoare pentru el sau alți observatori occidentali.

Cruzimea asta fățișă, la care au fost martori călătorii occidentali, era doar o parte dintr-o sistematică domnie a terorii, impusă de la nivelul cel mai înalt din Tokio, care avea trăsături și fasciste, și colonialiste, plănuite nu numai pentru a teroriza populația locală, dar și pentru a trans-

forma ocupația japoneză, prea puțin voalată, într-o operație profitabilă.

Sub o conducere colonială abia deghizată, emigrația în Manciuria avea să depășească pînă și cele mai optimiste speranțe ale Japoniei. În 1931, existau 240 de mii de japonezi în Manciuria. Pînă în 1939 cifra crescuse la 837 de mii, care reprezenta un sfert din populația noii capitale a statului Manchu guo, Changchun. Incidentul Mukden pusese capăt oricărei restricții asupra emigrației sau a achiziției de proprietăți, permițîndu-le astfel japonezilor să „dezvolte” zona.

Fără îndoială că, în timp, Japonia intenționa să transforme Manchu guo într-o colonie japoneză oficială: în august 1935, guvernul japonez a anunțat planul de emigrare pentru Manciuria, conceput să transfere acolo cinci milioane de oameni între 1936 și 1956. Scopul nu era doar strategic, ci menit să ușureze de asemenea problema considerabilă a suprapopulării zonelor agricole de acasă. Între 1938 și 1942, o forță de două sute de mii de tineri țărani s-au oferit voluntar să plece în Manciuria și au fost instalați la ferme (majoritatea expropriate de la proprietarii lor de drept), care au fost transformate în „cătune strategice”.

Lăsînd la o parte voluntarii necăsătoriți, douăzeci de mii de familii s-au mutat pe an în Manciuria, începînd cu 1936, pînă ce — cam pe la mijlocul celui de-al doilea război mondial — Japonia a început să piardă supremația mărilor și n-a mai fost în stare să-și trimită cu vapoarele colonialiști într-un număr atît de important.

Guvernele japoneze, începînd cu 1931, au văzut în Manciuria un potențial uriaș de hrană pentru țara lor. Propaganda oficială afirma că acești țărani voluntari au fost trimiși în zone pustii, necultivate, ale Manciuriei. Dar faptele erau cu totul altele. În ciuda vastității sale (o suprafață dublă față de cea a Franței și Germaniei luate la un loc), pur și simplu nu era adevărat că uriașe porțiuni de pămînt zăceau în paragină, așteptîndu-i pe harnicii coloniști japonezi. Noile așezări agricole japoneze nu erau deloc văzute cu ochi buni și multe se aflau sub amenințarea de a fi atacate. Sute de

mii de țărani manciurieni fuseseră deposezați — sau mai rău. Există o revoltătoare mărturie, făcută de un fost voluntar, despre țăranii manciurieni adunați cu forța și dați pe mîna recruților japonezi, cărora li se spunea că aveau de-a face cu „bandiți” abia capturați, buni de folosit în practica luptei la baionetă. Era de înțeles deci că mulți dintre țăranii rămași acum fără pămînturi sporeau rîndurile armatelor de gherilă antijaponeze, devenind bandiți autentici. Alții emigrău la orașe, unde mai puteau găsi de lucru.

Căci Manciuria, începînd din 1931, devenise un nucleu industrial. Bauxita japoneză se epuizase, așa că exploatarea aluminei a fost dezvoltată pe scară largă. Începînd cu 1932, japonezii au investit enorm în Manciuria, în industria fierului, oțelului, îngrășămintelor, a explozivilor, în industria chimică, de mașini-unelte și motoare electrice. Exista de asemenea o la fel de uimitoare dezvoltare a construcțiilor. Cu ajutor american, japonezii au pus, în 1934, bazele unei industrii de automobile (Compania Dowa) și au înființat chiar și o mică industrie aeronautică (Compania Manciuriană de Avioane), la început pentru motoare ușoare, mai târziu chiar pentru avioane. Trimis de ziarul *Saturday Evening Post*, Edgar Snow a scris că „schimbările devin evidente imediat ce treci granița, chiar înainte să intri în marile orașe, unde un fenomenal avînt al construcțiilor modifică rapid chipul Manciuriei”. El a comparat trenurile murdare ale Chinei cu „ordinea și curățenia” din cele japoneze. „Manchu guo”, i-a spus un om de afaceri american aflat acolo în vizită, „ar trebui de fapt să se numească Japanchu guo.”

Profesorul F.C. Jones, un expert în probleme manciuriene, a cărui carte *Manciuria după 1931* rămîne cea mai autorizată sursă asupra subiectului, a scris că „japonezii au construit în Manciuria un potențial industrial care a depășit cu mult orice exista în Asia de Est, cu excepția Japoniei și a URSS-ului”, orientînd însă economia manciuriană „pentru a servi propriile lor scopuri”. După modelul clasic colonial, Manciuria producea fie materii prime, fie bunuri semifabricate, al căror proces de finisare avea loc în Japonia.

„Era o structură tipic colonială”, a scris Jones. „Managerii și tehnicienii erau exclusiv japonezi.”

Tot tipic colonialistă era și politica educațională a Japoniei în Manciuria. După Incidentul Mukden toate universitățile vechi din zonă au fost închise. Japonezii au încurajat înființarea unor noi colegii, dar au eliminat științele umaniste din programă pentru că, după cum s-a exprimat Jones, predarea lor „era susceptibilă de a avea consecințe politice neplăcute”. Un reporter londonez de la *Times*, vizitând nou înființatul Manchu guo, în decembrie 1932, l-a citat pe un ofițer japonez: „Manciuria are nevoie de muncă”, a zis el, „nu de tinerii intelectuali semidocti de care e plină Japonia.”

Acest lucru a fost recunoscut în publicațiile editate de guvernul Manchu guo, care își propuneau să dovedească faptul că țara era pe deplin independentă. În volumul trei al lucrării *Manciuria contemporană* (ianuarie 1939) autorul secțiunii dedicate educației afirma că nu se punea „în mod inoportun accentul pe educația intelectuală”. Japonezii aveau nevoie de maiștri și muncitori industriali ascultători, și au structurat sistemul educațional din Manchu guo pentru a fi siguri că vor avea o rezervă îndestulătoare de asemenea cadre.

În majoritatea țărilor, proletariatul industrial are un standard superior, în ce privește salariile, locuințele și puterea de cumpărare, față de muncitorii agricoli, dar în Manchu guo, controlul strict al japonezilor asupra economiei locale însemna că muncitorii fabricau mijloace de producție, nu bunuri de consum — iar politica de importuri foarte restrictivă ducea la lipsa de pe piață a unor articole de consum esențiale, precum hainele și chiar alimentele — situația devenind tot mai proastă an de an. A existat un efort de a caza afluxul de muncitori industriali de care era mare nevoie, și clădirile construite atunci de japonezi mai stau și astăzi în picioare. Dar în interiorul acestor clădiri, a scris Jones, „se aflau oameni a căror sănătate fusese profund marcată de malnutriție și de orele suplimentare din fabrică”.

Un alt aspect al ocupației japoneze în Manciuria este reflectat într-o carte remarcabilă, de mult uitată, scrisă de un aventurier italian cu un nume ciudat, Amleto Vespa.

Vespa, născut în 1888, s-a stabilit în Harbin în timpul primului război mondial, după o tinerețe aventuroasă în slujba revoluției mexicane. Vorbind fluent chineza și japoneza, el a devenit, în timpul primului război mondial, agent secret lucrînd de partea Aliatilor. În timpul acestor ani, el s-a împrietenit cu Zhang Zuolin, care l-a luat în slujba sa, făcîndu-l ofițer superior în propria-i poliție secretă. De atunci și pînă la moartea lui Zhang Zuolin, Vespa, un bărbat scund și îndesat, semănînd foarte bine cu Mussolini (pe care îl admira foarte mult), a acționat ca agent secret foarte eficient, cu rezultate remarcabile în arestarea contrabandiștilor de arme, proxeneților și traficanților de droguri. Pentru că italienii nu erau de acord cu activitățile lui, el și-a luat cetățenie chineză — o inițiativă pe care avea s-o regrete mai tîrziu, deoarece acest lucru l-a pus, după Incidentul Mukden, pe picior de egalitate cu chinezii și manciurienui atît de disprețuiți de japonezi.

În 1931, colonelul Doihara l-a amenințat pe Vespa că îi va uide copilul și soția dacă nu va consimți să devină agent secret japonez. Neavînd scăpare, Vespa a fost de acord să lucreze pentru ei. Dar, în același timp, a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a le zădărnici planurile, devenind agent dublu de succes. Pînă în momentul cînd a izbutit să fugă din Manciuria, în 1936, el a putut observa de foarte aproape felul în care lucrau japonezii, în Harbin și aiurea, cartea sa, *Agent secret al Japoniei*, fiind un document extraordinar al acelei perioade puțin cunoscute.

Volumul a fost atît de senzational cînd a apărut prima oară, în 1938, încît mulți au crezut că Vespa inventase o mare parte din ceea ce povestea. Însă Edgar Snow și H.J. Timperly, pe atunci corespondenți în China ai ziarului *Manchester Guardian* și buni cunoscători ai realităților manciuriene, i-au garantat autenticitatea. La fel au făcut și alți numeroși experți care au avut posibilitatea să verifice, mai tîrziu, relatarea lui Vespa despre viața sa din Manchu guo în anii '30, descoperind că datele se potriveau cu documentele japoneze aflate în posesia lor.

După cum povestește Vespa, colonelul Doihara l-a convocat la el pentru a-l întîlni pe șeful serviciului secret

japonez din Manciuria, un om extrem de sofisticat, care vorbea perfect englezește și al cărui nume Vespa nu l-a descoperit niciodată. Acesta ar fi putut fi un prinț japonez din familia regală, căci doar un intim al Împăratului, a scris Bergamini, ar fi îndrăznit să vorbească cu asemenea dispreț cinic despre subordonații săi și despre străini în general, și atât de deschis — și în cunoștință de cauză — despre planul de cucerire al lumii pus la cale de Japonia.

Misteriosul șef al serviciului secret i-a spus lui Vespa care îi vor fi îndatoririle. Ocuparea Manciuriei trebuia să dea roade. În fond, aceasta era modul prin care toate puterile coloniale se comportaseră de obicei, „iar noi japonezii sîntem un popor foarte sărac... Într-un fel sau altul, deci, chinezii din Manciuria trebuie să achite întreaga notă de plată.” Aveau să facă acest lucru, i-a spus lui Vespa înaltul oficial, pe mai multe căi: prin monopoli, răscumpărări, răpiri și sabotajul deliberat al „căii ferate de răsărit”, pe care o exploatau sovieticii în detrimentul celeilalte companii din Manciuria de sud aflate în posesia japonezilor. Printre monopoliurile ce aveau să fie organizate, o atenție specială urma să fie acordată fabricării și vinderii opiumului, apoi jocurilor de noroc și prostituției. „Cei cărora li se va acorda dreptul de monopol vor trebui să plătească niște sume considerabile”, a spus șeful spionajului. „Ei sînt îndreptățiți să se bucure de protecția noastră.” Monopoliurile operînd sub protecție japoneză aveau să cuprindă treptat aproape toate aspectele economiei de zi cu zi a Manciuriei — exista chiar și un monopol asupra coșeritului, aflat în proprietatea unui afacerist japonez care era „protejat” de zece membri ai jandarmeriei japoneze.

Vespa avea să devină liderul unei „echipe de șoc” cu rol de a constrînge la executarea contractelor și a acționa de asemeni ca intermediar în numele serviciului secret japonez.

Echipa de șoc avea să fie folosită într-o multitudine de feluri, i s-a spus lui Vespa. O prioritate a japonezilor era să impună ca toate mărfurile să fie transportate nu pe calea ferată controlată de sovietici, ci pe linia sud-manciuriană aflată în posesie japoneză, iar una dintre sarcinile lui Vespa era să „intervină în funcționarea căii ferate Harbin-Vladivostok

și s-o scoată din uz... vor fi mai multe accidente, unul după altul, pînă ce rușii se vor trezi obligați să-și expedieze mărfurile pe calea noastră ferată, către Dairen [Dalian]. Vor fi de asemenea accidente frecvente și pe alte linii controlate de sovietici și, pentru a salva aparențele, cîteva și pe liniile japoneze.”

Înaltul oficial japonez plănuia de asemenea răpiri de anvergură, cu mari sume de bani cerute drept preț al răscumpărării de la cei care își puteau permite să plătească; o atenție specială avea să fie acordată celor șapte mii de evrei ruși care încă mai trăiau în Manciuria. Mulți dintre ei, i s-a spus lui Vespa, „au putut deveni cetățeni naturalizați ai altor țări... majoritatea firmelor străine sînt reprezentate de ei. Nu-i putem ataca în mod deschis, mai ales pe cei care au obținut pașapoartele unor țări cu drepturi extra-teritoriale. Însă indirect, vom face în așa fel încît să le fie tot mai greu... îi putem foarte bine atinge pe cei care încearcă să facă afaceri cu ei.”

Aveau să fie puse la cale și ocazionale atacuri truate asupra satelor chinezești, cu detașamentul de șoc al lui Vespa dispărînd la sosirea trupelor japoneze, „astfel încît să putem cîștiga gratitudinea chinezilor”, și de asemenea false atacuri asupra soldaților japonezi, „care să ne ofere pretextul unor expediții punitive și retragerea locuitorilor din acele zone pe care dorim să le plasăm coloniștilor japonezi”. În toate aceste planuri, emigranții ruși doritori să devină mercenari puteau fi înrolați cu folos ca oameni care să dea loviturile, împreună cu „bandiți” manciurieni și chinezi pe care Vespa urma să-i recruteze. Toate organizațiile locale sau străine „care nu sînt aliate sincere ale japonezilor” trebuiau eliminate neîntîrziat.

O problemă cu care Vespa avea să se confrunte în îndeplinirea ordinelor japonezilor (ceea ce a făcut, dar în așa fel încît, susține el, totul s-a întors împotriva lor) a fost faptul că însăși odioasa jandarmerie japoneză proteja acțiunile de tip mafirot, ocupîndu-se de tripourile sau bordelurile care nu-și plăteau taxele față de autoritățile japoneze. În Harbin, unde locuia Vespa, se instituisese o politică de

tipul „trăiește și lasă și pe alții să trăiască”: jandarmeriei i s-a permis să țină cinci bordeluri, cinci saloane de fumat opium, un tripou și un stabiliment pentru drogurile tari. „Un număr destul de mic”, a scris Vespa, „dacă te gîndești că doar în Harbin existau 172 de bordeluri, 56 de saloane de fumat opium și 194 de locuri unde se puteau procura droguri tari.” Acestea, adaugă el, nu erau de fapt magazine. „Cel care se droga cu morfină sau heroină pur și simplu bătea la ușă, se deschidea un mic vizor prin care el își vîra brațul gol și mîna în care ținea 20 de cenți. I se luau banii și i se făcea o injecție în braț.”

Începînd cu 1932, povestește Vespa, japonezii au mărit considerabil suprafețele cultivate cu opium. După 1937, „transporturile de opium către China”, a scris el, erau făcute „zilnic, sub acoperirea unor transporturi militare japoneze. Acolo unde nu există un comandament militar japonez, opiumul este trimis pe calea apei către consulatul japonez. Navele de război japoneze transportă opium de-a lungul coastei chineze și canonierele japoneze fac același serviciu pe toate fluviile importante ale Chinei.” Totuși, drogurile au rămas strict interzise japonezilor înșiși. Vespa citează dintr-o broșură distribuită tuturor trupelor de către Comandamentul Militar Japonez, în care scria: „Folosirea narcoticelor nu este demnă de o rasă superioară precum japonezii. Numai rasele inferioare, rase decadente precum chinezii, europenii și indienii, sînt dependente de folosirea narcoticelor. De aceea ele sînt destinate să ne slujească și, în cele din urmă, să dispară. Un soldat japonez vinovat de folosirea narcoticelor devine nedemn de uniforma Armatei Imperiale Japoneze și de a-l venera pe divinul nostru Împărat.”

Relatarea lui Vespa despre contactele lui cu poliția secretă japoneză și cu bandele de huligani chinezi și ruși albi — felul în care a izbutit, de fapt, să devină un agent dublu, informîndu-și victimele dinainte, ori de cîte ori putea, despre ce avea să li se întîmple — nu numai că alcătuiește o lectură senzațională, dar arată de asemenea că răpirea, pentru răscumpărare sau motive de intimidare

politică, era la fel de răspîndită în Manciuria începînd din 1932 cum avea să devină mai tîrziu în Liban. În cartea lui, Vespa publică lungi liste de nume ale chinezilor sau străinilor expatriați care au fost răpiți și adesea uciși.

Cazul care l-a implicat pe cunoscutul proprietar evreu rus al Hotelului „Moderne” din Harbin, a fost pe larg relatat în toată lumea, pentru caracterul lui odios. Joseph Kaspe acumulasă o avere considerabilă în Manciuria, deținînd nu numai principalul hotel din oraș, ci și un magazin de bijuterii și un lanț de cinematografe. El devenise cetățean naturalizat francez, iar unul dintre fiii săi, Simeon, un pianist talentat, absolvise Conservatorul din Paris și era un concertist de mare succes. În 1933, Simeon a vizitat Asia pentru o serie de concerte și a venit să stea o vreme cu tatăl său. El a fost răpit, pe 23 august 1933, de o bandă de ruși albi care lucrau mîna în mîna cu jandarmii japonezi. Răpitorii au cerut o sumă uriașă. Tatăl a refuzat să o plătească pînă ce fiul său n-avea să fie eliberat. I-au fost trimise urechile tăiate ale băiatului.

În săptămînile care au urmat, atît Vespa, cît și consulul francez din Harbin s-au convins că poliția secretă japoneză îi proteja pe răpitorii ruși — și chiar au obținut o dovadă în acest sens. Însă deși japonezii, din cauza atenției pe care o atrăsese acest caz, au fost în cele din urmă forțați să acționeze împotriva răpitorilor, pe care i-au împușcat, rolul proeminent al jandarmeriei n-a fost niciodată investigat. La începutul lui decembrie 1933 trupul bestial torturat al lui Simeon Kaspe a fost găsit într-un șanț din afara orașului.

Deoarece toate afacerile care aparțineau străinilor, chiar și acelea administrate de oameni privilegiați, cu pașapoarte vest-europene sau americane, erau tot timpul supuse extorcării, multe dintre ele au fost vîndute la prețuri de nimic afaceriștilor japonezi. Însuși Vespa a fost deposedat de majoritatea proprietăților sale. El a fugit în Shanghai în 1936, lăsîndu-și familia în Harbin. Un „bandit”, amic chinez de-al său, a răpit mai mulți japonezi, care au fost schimbați pentru soția și copilul lui Vespa.

Iată ce fel de țară era pe cale să devină Manchu guo, și chiar dacă Pu Yi n-ar fi avut de unde să bănuiască ce aveau de gând japonezii, el trebuie să fi știut, din primele convorbiri cu coloneii Doihara și Itagaki pe pământul manciurian, că aceștia erau niște oameni fără scrupule și că la un astfel de regim se putea aștepta. Dar așa cum avea să relateze el mai târziu Tribunalului Internațional pentru Crime de Război, „îmi pusesem capul în gura tigrului”. Nu mai avea cum să dea înapoi acum, deși împărăteasa Elizabeth a făcut totuși o ultimă încercare disperată de a obține libertatea.

Capitolul 17

A doua zi după ce Comisia Lytton a sosit în Japonia, o delegație a „Adunării Tuturor Manciurienilor”, o invenție a colonelului Doihara, care includea japonezi ce se dădeau drept manciurieni și câțiva manciurieni autentici oportuniști, a sosit la Port Arthur, pentru a-l „implora” pe Pu Yi să devină șeful noului stat. După moda tradițională chineză, el a refuzat inițial cu modestie, acceptând câteva zile mai târziu.

În seara aceea (24 februarie 1932) colonelul Itagaki a dat un fastuos banchet pentru a celebra acceptarea lui Pu Yi. A fost un banchet privat, exclusiv japonez, la care au participat gheșele locale. Toți japonezii prezenți s-au îmbătat peste măsură, și-a amintit mai târziu Pu Yi. Itagaki pipăia gheșele care îl încadrau, glumea tot timpul, făcându-și oaspeții să ridă neconținut. Una dintre gheșe, care în mod clar nu fusese bine instruită, i-a făcut ochi dulci lui Pu Yi și l-a întrebat la un moment dat: „Ești om de afaceri?”

În vreme ce Pu Yi se pregătea să plece în noua capitală a statului Manchu guo, Changchun, Comisia Lytton era sărbătorită la Tokio. Dar festivitățile tradiționale japoneze pregătite în onoarea înalților oaspeți n-au putut ascunde un incident șocant: uciderea la Tokio, chiar în acea săptămână, pe 5 martie 1932, a lui Takumo Dan, omul desemnat să devină consultantul japonez al Comisiei Lytton.

Magnatul Dan își făcuse studiile în America. Ca șef al Băncii Mitsui, era un om de mare integritate, cu o influență considerabilă. Spre deosebire de majoritatea japonezilor de la putere, el aprecia America și Occidentul în general. Era cunoscut pe plan internațional în cercurile bancare și nu era ușor influențabil. Asasinul lui a fost un naționalist

din „Frăția Sîngelui”, dar această crimă a fost văzută ca un avertisment pentru toți japonezii, indiferent de poziția lor, de a urma politica oficială a statului în ceea ce privea Manciuria și a întoarce spatele Ligii Națiunilor.

Deși palatul nu putea fi acuzat în mod direct pentru moartea magnatului Dan, instigatorii crimei aveau legături strînse cu apropiații palatului, inclusiv cu sinistrul Okawa, șeful Institutului de Cercetare a Problemelor Sociale, instituția secretă a lui Hirohito. Evenimentul a lăsat o impresie proastă asupra Comisiei Lytton, mai ales că Dan participase la un banchet în onoarea lor, cu o seară înainte, unde ținuse un discurs de orientare moderată.

Pu Yi și-a făcut intrarea ceremonială în Changchun pe 8 martie, însoțit de Elizabeth, de noul său premier, Zheng Xiaoxu, și de curtea sa, care îl includea și pe agentul secret japonez Amakasu. Primirea de la gară a fost pregătită cu grijă. După cum avea s-o descrie mai târziu Pu Yi:

Am văzut jandarmi japonezi și o mulțime de oameni purtînd tot felul de haine; unii erau îmbrăcați în costume tradiționale chinezești sau japoneze, alții în costume occidentale, și cu toții fluturau stegulețe. Am fost impresionat și m-am gîndit că acum vedeam scena de care nu avusesem parte în port. În vreme ce treceam pe lîngă ei, Xi Xia [unul dintre noii săi miniștri] mi-a arătat, printre steagurile japoneze, un rînd de drapele cu dragonul și mi-a spus că oamenii care le fluturau erau cu toții stegari manciurieni care mă așteptau acolo de douăzeci de ani.

Auzind aceste cuvinte mi-au dat lacrimile și am fost mai convins ca niciodată că viitorul îmi era plin de promisiuni.

Pu Yi a spus că era „prea preocupat de propriile mele griji și speranțe” pentru a observa „primirea rece pe care cetățenii orașului Changchun, reduși la tăcere din cauza terorii și a urii, mi-o făceau”.

Noul șef de stat și suita lui au fost conduși către o vilă decorată în grabă, care a servit, timp de o lună, drept cartier

general al lui Pu Yi. Mai târziu i s-a oferit o reședință construită de ruși, cu un aspect de-a dreptul hidos, în care fusese înainte Administrația Sării. Aici, în această vastă clădire de cărămidă, cu acoperișuri ascuțite, în interiorul unui perimetru înconjurat de ziduri înalte, era locul unde avea să trăiască în următorii paisprezece ani, refuzînd să se mute într-un „palat” nou, mai mare, care a fost construit special pentru el.

Changchun, atunci și acum, este el însuși un oraș industrial foarte urît. Woodhead, care l-a vizitat pentru prima oară în octombrie-noiembrie 1932, ca trimis al ziarului *Shanghai Evening Post and Mercury*, l-a descris drept un „loc deprimant, de fapt un nod de cale ferată” — aflat la întretărirea capătului de nord al liniei ferate sud-manciuriene japoneze cu capătul de sud al liniei răsăritene sovietice și capătul vestic al liniei manciuriene controlate de localnici. Woodhead a scris că era un oraș oarecare, singura zonă mai atractivă fiind cea a concesiunii japoneze, „cu străzi largi, un parc frumos și clădiri impunătoare”. Partea chineză a orașului făcea „un trist contrast” și străzile deveneau acolo un fel de mlaștină ori de cîte ori ploua, ceea ce se întîmpla destul de des. Avea un teren de golf, dar vremea era atît de proastă încît nu putea fi folosit decît șapte luni pe an. Existau puține mașini, cel mai comun mijloc de transport fiind droșca rusească trasă de cai.

„Părea straniu că tocmai Changchun fusese ales drept capitală în locul Mukdenului”, a scris Woodhead. Un motiv probabil era că „Mukdenul se număra printre cele trei capitale provinciale din Manciuria și, dacă el ar fi fost ales, celelalte două s-ar fi simțit ofensate”. Un alt motiv era că Mukden fusese fieful lui Zhang Zuolin și al fiului său, Tînărul Mareșal, iar Pu Yi n-ar fi vrut să stea în nici un loc pe care ei îl ocupaseră înainte. „Bănuiesc totuși”, a adăugat Woodhead, „că unul dintre motive... era că în Changchun populația părea să fie mai puțin ostilă.”

În ciuda prieteniei sale personale cu Pu Yi, el a notat că „în afara cercurilor oficiale, n-am întîlnit nici un chinez care să fie entuziasat referitor la noul regim”. Harbin, mai ales,

cu bandele lui de ruși albi și gangsteri chinezi, ce acționau la ordinele lui Vespa, era „un oraș unde domnea anarhia — nici măcar strada lui principală nu era sigură după căderea întinericului”. Woodhead a fost șocat de faptul că era nevoie de patru ruși albi înarmați pentru a păzi Clubul Harbin zi și noapte. Noua Mancuriu, scria el, era „foarte departe de a fi paradisul pe care japonezii îl promisese”.

Prima acțiune oficială a lui Pu Yi, a doua zi după sosirea lui la Changchun, a fost depunerea jurământului, care s-a petrecut în sala de recepție a reședinței sale temporare. Purta ceea ce el a descris drept „haine de seară occidentale” — frac și cravată albă, plus ochelarii lui favoriți gen Harold Lloyd. La ceremonie au participat fideli curții sale, acei demnitari mancurieni a căror loialitate personală față de dinastia Qing îi făcuse aliați sinceri ai japonezilor, și o duzină de ofițeri de rang superior japonezi, printre care se afla și Itagaki. Pu Yi a primit sigiliul șefului de stat, înfășurat în mătase galbenă. O fotografie din acea zi îl arată solemn și bosumflat, privind fix spre obiectiv și părînd el însuși ciudat de japonez.

Nu există fotografii ale lui Pu Yi alături de „Prima Doamnă”. Elizabeth și-a arătat dezaprobarea refuzînd să participe la vreun eveniment oficial după sosirea ei în Changchun, un loc pe care îl detesta mai visceral decît oricare din membrii curții lui Pu Yi. În orice caz, consilierii japonezi din jurul lui nu erau deloc dornici să o vadă jucînd rolul de Primă Doamnă: îi cunoșteau foarte bine sentimentele antijaponeze și știau că se droga tot mai mult cu opium. Ei au ținut-o departe de presa locală și de ziaristii străini, cărora pur și simplu li s-a spus că frumoasa și timidă soție a lui Pu Yi ~~veea să rămînă~~ ~~veea să rămînă~~ în umbră și să-și petreacă tot timpul cu ~~treburile~~ ~~treburile~~ casei și cu opere de caritate anonime.

Realitatea era oarecum diferită: plictisită de moarte, Elizabeth ~~și petrecea~~ ~~și petrecea~~ diminețile fumînd țigară de la țigară, citind revistele de cinema sau de modă pe care servitoarele i le puteau găsi (serviciile poștale între China și Manchu guo n-au funcționat ani de zile) și sporovăind cu acei servitori în care știa că putea avea încredere. Dar majoritatea

personalului de serviciu pus la dispoziția curții era nou și Elizabeth presupunea că mai toți se aflau în solda japonezilor. Ea a căpătat niște obiceiuri care uneori îl făceau pe Pu Yi să se întrebe dacă n-ar trebui s-o interneze în vreo clinică discretă, unde nu l-ar mai fi putut face de rîs. Stătea în pat mai tot timpul, fumînd, petrecîndu-și ziua într-o ceață de opium și evitîndu-și pe cît posibil soțul. Certurile lor din Tianjin fuseseră jenante pentru cei care asistaseră la ele. Acum ea nu se mai deranja să-l contrazică în nici un fel pe Pu Yi — deși uneori își bătea joc de el față de servitorii de încredere, atunci cînd nu era prezent. Își punea niște ochelari întunecați — pe care el prinsese obiceiul să-i poarte tot timpul — și îi imita mersul smucit, oarecum afectat, gesturile, felul în care obișnuia să-și treacă degetele prin păr. Nu exista nici un fel de afecțiune într-un asemenea comportament: Elizabeth știa foarte bine că ochelarii negri — cel puțin în Tianjin — reprezentau însemnul miciei comunități de homosexuali. Pu Yi trebuie să fi știut și el acest lucru, deși supraviețuitorii curții sale spun că de fapt chiar avea probleme cu vederea și îl durea capul din cauza luminii solare.

El își făcea griji cu privire la neputința lui Elizabeth de a se adapta vieții din Changchun, dar încă nu-și dăduse seama de peribilul propriei sale situații: „Nu gîndeam limpede“, a scris el mai tîrziu. „Îmi spuneam: dacă mă înțeleg cu japonezii, s-ar putea ca pînă la urmă ei să-mi recupereze titlul imperial. Luînd partea bună a lucrurilor, funcția de șef de stat nu părea neapărat o umilire, ci un pas către recîștigarea tronului.“

Unui reporter al ziarului *Corriere della Sera* Pu Yi i s-a părut o figură derutantă. „N-am putut să-i iau un interviu acestui prinț palid, obosit, căruia nu-i place să vorbească, fiind mereu adîncit în meditațiile lui și regretînd probabil că nu duce o viață de simplu cetățean, cu înclinații spre studiu“, a spus el. „Nu îți puteai da seama ce se petrece în spatele acestui chip de nepătruns. Avea o privire fixă în spatele ochelarilor cu ramă neagră. Cînd ni s-a făcut cunoștință, el a înclinat din cap amical. Însă zîmbetul lui n-a durat

decît o secundă. N-am putut face altceva decît să aşteptăm cuvîntul maestrului de ceremonii, care să ne dea permisiunea să ne despărţim cu o plecăciune. Un colonel japonez, ghidul nostru, ne-a arătat arcurile de triumf, decoraţiile cu lumină electrică şi nenumăratele steaguri. Însă toate astea, spun negustorii, «sînt fabricate în Osaka».”

Aveau dreptate; în revista ei din aprilie 1932, filiala Ligii Naţiunilor, cu sediul la Beijing, a publicat textul unei telegrame trimise pe 20 februarie 1932, de la societatea cooperativă de import japoneză din Mukden către societatea cooperativă de export din Osaka, comandînd „trei sute de mii de steaguri ale statului [Manchu guo] care să fie gata în patru zile”.

O lege organică promulgată în martie 1932 i-a stabilit lui Pu Yi, în calitate de şef al statului, puteri oficiale de a declara război şi puteri supreme executive, legislative şi judiciare, deşi semnătura prim-ministrului era necesară în anumite situaţii. Exista un fel de parlament, desigur nu unul ales, ci o adunare de personalităţi marcante din întreaga Manciurie, ori forţaţi, ori mituiţi, ei înşişi teoretic numiţi de „comitete pentru păstrarea păcii şi ordinii” locale, o „mişcare independentă” care luase fiinţă în Manchu guo abia după Incidentul Mukden, de fapt o creaţie exclusiv japoneză.

Cum avea să afle şi Pu Yi foarte curînd, adevăratul proces al guvernării nu depindea deloc de el; de asta se ocupa „Biroul Afacerilor Generale al Consiliului de Stat” care avea şase departamente — planificare, legislaţie, probleme de personal, finanţe, statistică şi informaţii — toate compuse şi conduse de funcţionari japonezi. „Acesta este adevăratul diriguiitor al politicii şi controlor al tuturor activităţilor guvernamentale [din Manchu guo]”, scria un reporter al ziarului londonez *Times* într-o relatare din Changchun, datată decembrie 1932. „El numeşte şi demite oficiali şi se ocupă de buget.” Ziarul *Times* a citat un ofiţer japonez spunînd că „acesta e cadrul de oţel care ţine la un loc întregul regim”.

Conform Departamentului Informaţiilor condus de japonezi, din cadrul Biroului Afacerilor Generale din Manchu

guo, noul stat „a fost fondat pe 1 martie 1932 de cele trei-zeci de milioane de locuitori din Manchu guo... care prin eforturile lor și neprecupețita cooperare a țării vecine și prietene, Japonia, au depășit în cele din urmă toate obstacolele interne și externe, eliberându-se de regimul militarist, de pe urma căruia suferiseră ani de-a rîndul”. Fondatorii lui erau motivați de „o ambiție sublimă de a crea un stat dedicat «unei conduceri binevoitoare»”... „Apariția lui glorioasă, sub privirile întregii lumi, a constituit un eveniment epocal, cu consecințe de mare importanță în istoria lumii, marcînd nașterea unei noi ere în guvernare, relații rasiale și alte probleme de interes general. Niciodată în cronicile rasei umane”, continua tot mai isteric articolul, „nu s-a născut vreun stat cu asemenea idealuri înalte și niciodată vreun stat nu a realizat atît de multe lucruri într-un timp atît de scurt precum Manchu guo.”

Comisia Lytton n-a sosit în Manchu guo decît pe 20 aprilie. După Japonia, membrii ei au petrecut șase săptămîni în China. Lui Wellington Koo, fostul și viitorul ministru de Externe al Chinei, care era consultantul chinez al comisiei, japonezii i-au refuzat accesul în Manchu guo, pe cale terestră, o dată cu restul Comisiei Lytton. El i s-a alăturat mai tîrziu venind cu avionul pînă în Mukden.

Japonezii s-au pregătit cu exces de zel pentru primirea Comisiei Lytton în Manchu guo, căutînd să mascheze pe cît posibil realitatea. Un membru din grupul secret al celor „unsprezece oameni de încredere”, colonelul Hisao Watari, reprezenta avangarda japonezilor. Fost atașat la Ambasada Japoneză din Washington și cunoscut anglofil, Watari era omul ideal care să trateze cu lordul Lytton, el însuși fiul unui vicerege al Indiei și nepot al istoricului Bulwer-Lytton.

Cu o lună înainte de sosirea comisiei, specialiștii locali japonezi au alcătuit petiții pe care le-au înmînat către o mie de asociații și grupuri de afaceri manciuriene, cărora li s-a cerut să le semneze și să le prezinte Comisiei Lytton. Ei știau că un eventual refuz însemna ca asupra lor să se abată teribila furie a japonezilor — un risc pe care unii dintre ei erau pregătiți să și-l asume.

Cei cărora li s-a cerut să apară în fața Comisiei Lytton au fost cu grijă instruiți cum să se comporte și ce să spună. Petițiile înaintate comisiei Ligii Națiunilor erau toate, în mod ciudat, redactate în același stil și spuneau același lucru: Manchu guo apăruse ca rezultat al dorinței populare; „proasta administrație militară din trecut” fusese unul din motivele principale ale acestei mișcări pentru independență, iar noul regim va avea un „viitor glorios”. Nici una dintre petițiile trimise nu conținea vreo vorbă despre rolul major al Japoniei în înființarea și administrarea statului Manchu guo. Colonelul Watari le dăduse instrucțiuni atente tuturor celor ce ar fi putut intra în legătură cu Comisia Lytton, din care făceau parte un fost guvernator colonial german, dr Heinrich Schnee, un diplomat italian, contele Aldrovani, un ofițer din armata americană, general-maior Frank Ross McCoy, și generalul francez Henri Claudel. Orice solicitare mai ciudată din partea lor trebuia să fie refuzată „din motive de securitate”.

Nici lordul Lytton, nici colegii lui nu s-au lăsat înșelați de asemenea tactici, pe care le anticipaseră. Amețiți de propaganda japonezilor, când a sosit vremea să se întâlnească cu Pu Yi, ei au știut aproape cu certitudine că nu vor afla de la el nimic care să contrazică linia oficială japoneză. Întîlnirea n-a durat de fapt decît un sfert de oră.

Ei n-au pus decît două întrebări, și-a amintit mai tîrziu Pu Yi. „Cum am ajuns în nord-est și cum fusese înființat noul stat din Manciuria.”

Să fi îndrăznit să-l rog pe lordul Lytton să mă salveze și să mă ia cu el la Londra? Mi-am amintit de vorbele dascălului meu, cum că porțile Londrei îmi vor fi totdeauna deschise. El ar fi de acord sau nu? Dar de îndată ce ideea mi-a trecut prin minte, am și alungat-o. Așezați lîngă mine, se aflau Itagaki și șeful Statului Major al armatei Kwangtung.

M-am uitat la chipul alb-albăstrui al lui Itagaki și m-am simțit obligat să repet ceea ce el îmi „amintise” să spun comisiei, și anume că „masele populare mă

imploraseră să vin, că șederea mea aici era absolut voluntară și liberă”.

Membrii comisiei au zîmbit cu toții și au aprobat din cap. N-au mai vrut să afle altceva. Mai tîrziu am făcut o fotografie, am băut șampanie și am toastat fiecare în sănătatea celuilalt.

După ce totul s-a terminat, Itagaki l-a felicitat pe Pu Yi. „Comportamentul Excelenței Voastre a fost perfect. Ați vorbit splendid”, i-a spus el.

Amleto Vespa, agentul dublu italian, a fost martor din interior al pregătirilor japoneze pentru primirea comisiei. „Cu o lună înainte de sosirea lor”, a scris el, „toți cei suspectați că ar fi dorit să-i spună lordului Lytton adevărul au fost arestați și ținuți în închisoare pînă după plecarea lui.” Toate comitetele de primire locale au fost obligate să-și învețe pe dinafară discursurile scrise de japonezi, cu avertismentul că cei care aveau să devieze chiar și cu un singur cuvînt de la textele pregătite erau pasibili „de pedeapsa cu moartea”, după plecarea comisiei.

Deoarece oficialii japonezi știau că membrii Comisiei Lytton și-ar putea exprima dorința de a vizita închisori și spitale, 1 361 de deținuți chinezi, coreeni și ruși „care nu erau demni de încredere”, precum și nouă japonezi suspectați c-ar dori să încerce să ia legătura cu Comisia Lytton au fost mutați într-o închisoare izolată. Toți deținuții care știau engleza sau franceza au fost și ei trimiși acolo. S-a trecut la „igienizarea” orașelor: cerșetorii au fost adunați de pe străzi, saloanele pentru opium au devenit „cluburi sociale” sau „centre culturale” și, pe întreg itinerariul comisiei, s-a ordonat să se arboreze steaguri ale statului Manchu guo și fotografii ale lui Pu Yi. Poliția militară japoneză a făcut rost de bani frumoși vînzînd astfel de articole către autoritățile locale.

Hotelul „Moderne” din Harbin, unde au locuit membrii comisiei (fiul proprietarului avea să fie răpit și ucis doi ani mai tîrziu), a fost, așa cum scria Vespa,

... pus sub stare de asediu. Camerele aflate lângă acelea ce urmau să fie ocupate de membrii comisiei au fost atribuite unor agenți japonezi sau ruși din poliția politică a statului, care se dădeau drept oaspeți obișnuiți ai hotelului. Trei polițiști au fost plasați ca recepționeri, iar alții ca băieți de serviciu, chelneri etc. Trei japoneze aflate în slujba poliției făceau pe cameristele. Zeci de agenți au fost postați în sufragerie, în sala de lectură, la recepție și de jur-împrejurul hotelului... În toate magazinele, restaurantele și teatrele unde s-ar fi putut duce membrii comisiei, japonezii au pus spioni ai poliției...

În ciuda acestui exces de zel, au existat cetățeni locali destul de curajoși pentru a-și face cunoscute părerile, în afara „canalelor oficiale”. În raportul său, scris mai târziu în Spitalul German din Beijing, unde fusese internat, lordul Lytton a descris cu amărăciune măsurile de securitate ale japonezilor, luate, chipurile, „de frica bandiților”:

Măsurile polițienești aveau ca scop să țină martorii deoparte... Am avut destule motive să credem că delegații diverselor asociații și comitete care ne-au lăsat declarații obținuseră înainte aprobarea japonezilor. De fapt, în multe cazuri, oamenii ne-au informat ulterior că declarațiile fuseseră scrise (sau în mod substanțial revizuite) de către japonezi și că nu era cazul să le considerăm o expresie a adevăratelor lor sentimente.

Mulțor chinezi le era evident teamă să discute cu membrii comisiei. Convorbirile au fost, prin urmare, foarte dificil de aranjat, în mare taină, și unii ne-au informat că era prea periculos pentru ei să ia legătura cu noi, chiar și în acest mod. În ciuda tuturor obstacolelor, am izbutit să aranjăm întrevederi private cu oameni de afaceri, bancheri, profesori, doctori, polițiști, comercianți etc.

Din toate cazurile de genul acesta și din cele o mie de scrisori aduse pe furiș la cunoștința comisiei, Lytton a dedus „ostilitatea profundă” a tuturor straturilor societății față

de „ocupația” japoneză. Laitmotivul lor era: „Nu vrem să devenim asemeni coreenilor.”

Raportul a relevat, pe bună dreptate, controlul tentacular exercitat asupra statului Manchu guo de către oficialii și „consilierii” japonezi. „Mișcarea de independență”, adăuga raportul, „a fost posibilă numai datorită prezenței trupelor japoneze.” Pu Yi abia dacă era menționat. Concluzia comisiei, cerînd măsuri în vederea retragerii trupelor japoneze și o formă oarecare de „internaționalizare” a Manciuriei, a fost o veritabilă anatema, atît pentru China, cît și pentru Japonia.

O copie a raportului, care trebuia să fie dat publicității la Geneva pe 25 septembrie 1932, a fost vîndută unui agent japonez în Beijing de unul dintre secretarii lordului Lytton, și rezumate din el au apărut în Tokio pe 1 septembrie. Nu mai e nevoie să spunem că guvernul japonez și presa l-au atacat cu violență: deoarece nu avea nici o intenție de a-și retrage trupele sau administratorii din Manciuria, era clar că, mai devreme sau mai tîrziu, Japonia trebuia să părăsească Liga Națiunilor, ceea ce a făcut într-adevăr șapte luni mai tîrziu, în aprilie 1933.

Guvernul lui Pu Yi a dat publicității un protest violent cu privire la „afirmațiile calomniatoare” ale raportului, iar *Vocea Poporului din Manchu guo*, o publicație guvernamentală, a scris că „toți locuitorii din Manchu guo sînt profund indignați”. Raportul Lytton, afirma ziarul, „nu izbutise să găsească vreo modalitate de a stabili adevărata situație a poporului, luînd drept bune aproximativ o mie de scrisori iresponsabile, de origine dubioasă”. În schimb, ziarul a publicat ceea ce susținea că erau 103 005 semnături de la 1 314 organizații, inclusiv 3 300 de scrisori către departamente ale guvernului, care ridicau în slăvi noua administrație a statului.

Dar dovada cea mai incriminantă nu se afla în raportul Comisiei Lytton și nici măcar în relatarea lui Amleto Vespa despre ceea ce s-a întîmplat înainte și în timpul vizitei comisiei în Manciuria. Aceasta avea să apară în memoriile detaliate, nepublicate, ale lui Wellington Koo, care există

doar pe microfilme, făcând parte din seria intitulată „Istoria orală a ziarului *New York Times*”. Koo — ca și restul comisiei — și-a dat seama repede de măsurile de securitate excesive care îl izolau de populație. Doi chinezi care au încercat să-l abordeze într-un restaurant au fost imediat arestați și ținuți afară de polițiști japonezi, care se aflau acolo „din întâmplare”. Trei oameni, un chinez, un rus și un coreean, au fost imediat plasați în fața camerei lui și l-au urmărit pretutindeni.

„Unul dintre servitorii mei fusese cândva membru al poliției din Beijing”, și-a amintit Koo. „El mi-a spus că un reprezentant al casei imperiale din Changchun dorea să mă vadă, avînd un mesaj confidențial pentru mine. Această persoană, pentru a mă putea contacta, urma să se dea drept negustor de antichități.”

Deoarece avea încredere în fostul polițist, Koo s-a întâlnit cu acel „negustor”. „Am ieșit în holul hotelului și ne-am oprit într-un colț. El mi-a spus că fusese trimis de Împărăteasă, care dorea s-o ajut să evadeze din Changchun. Mi-a relatat că viața era îngrozitoare pentru ea acolo, fiind înconjurată, în propria-i casă, de servitoare japoneze care îi urmăreau fiecare mișcare.

Ea știa că Împăratul nu putea scăpa, dar dacă era posibil ca ea să fugă, îl putea ajuta ulterior și pe el să evadeze.”

Koo a fost „impresionat” de povestea ei, dar „nu putea face nimic concret ca s-o ajute”. Japonezii n-au știut niciodată despre misiunea servitorului ei de încredere. Dar Pu Yi a aflat? „Nu atunci, ci mai târziu”, a declarat Li Wenda, cel care l-a ajutat să-și scrie memoriile. „Mi-a povestit despre acest lucru, mulți ani după aceea, în Beijing.”

Pentru Împărăteasă, refuzul lui Koo de a o ajuta, afirmă fratele ei Rong Qi, a fost „lovitura finală”. Curînd după aceea, ea a devenit total și fatal dependentă de opium.

Capitolul 18

La cinci luni după ce Comisia Lytton a părăsit Manchu guo, Pu Yi a acordat primul său interviu unui ziarist străin — deloc surprinzător, vechiului său prieten Woodhead, acum editor al publicației *Shanghai Evening Post and Mercury*. Indiferent care erau atunci gândurile lui intime, cu siguranță că a afișat o atitudine extrem de încrezătoare.

Woodhead i-a amintit lui Pu Yi de ultima oară când se întâlniseră, în 1931, cu o zi înainte ca el să plece din Tianjin, pentru a-și prelua noul post, mai avantajos, din Shanghai. Pu Yi îl invitase la ceai și discutaseră amândoi ore întregi. Pu Yi, a scris Woodhead după aceea, părea că „nu voia să mă lase să plec”. La despărțire, Woodhead îi spusese lui Pu Yi că spera ca, data viitoare când aveau să se întâlnească, cadrul să fie dintre cele „mai oficiale”. Era o aluzie străvezie la faptul că Woodhead știa că Pu Yi avea să riște și să plece în Manciuria și că el, la fel ca Johnston și alți membri proeminenți ai comunității britanice din Tianjin, anticipau și aprobau acest lucru. Acum Woodhead a spus că speranțele lui din 1931 par să se fi materializat. Pu Yi a zîmbit.

Motivele pentru care se hotărîse să „îndeplinească dorința poporului” și să devină șef de stat, a spus el, au fost că, în trecut, „bunăstarea poporului nu fusese luată în seamă, relațiile Chinei cu toate puterile străine se înrăutățiseră, iar năzuința spre egalitate între rasele Chinei fusese încălcată”.

Era fericit? l-a întrebat Woodhead.

Da, desigur, a răspuns Pu Yi.

Avea mult de lucru?

Nu la fel de mult ca la început, a zis Pu Yi, „însă dedic o mare parte din zi afacerilor de stat”.

Era liber? Se zvonise că nu plecase din Tianjin de bună-voie, că fusese răpit.

„Răpit! Răpit! Nu! Nu!” Pu Yi „se disocia cu hotărîre” de astfel de afirmații. Cînd a plecat din Tianjin, el a lăsat o scrisoare consulului general al Japoniei de acolo, cerîndu-i „să aibă grijă de Împărăteasă” pînă ce ea va putea călători în siguranță către el. Ea făcuse acest lucru, sosind cu un vapor de pasageri, după cum fusese stabilit.

„Nici o clipă”, a scris Woodhead, „n-a fost [Pu Yi] supus vreunei constrîngerii și nici nu s-au aplicat măsuri coercitive.” Pu Yi a privit în jurul camerei. Era vreun japonez prezent? Woodhead a spus că nu vedea nici unul, într-adevăr. „Puteam eu oare să cred”, a scris Woodhead, „că el era de fapt prizonier, în astfel de condiții?”

Pu Yi i-a declarat lui Woodhead că intenționa să guverneze Manchu guo „în spiritul confucianist”. N-aveau să existe nici un fel de partide politice. (În curînd, totuși, avea să fie înființată o „Asociație a Concordiei” care a devenit de fapt singurul partid autorizat în Manciuria.) Pu Yi i-a pus lui Woodhead „întrebări nostalgice” despre prietenii comuni din Tianjin. „Printre ultimele lui remarci”, a scris Woodhead, „a fost că probabil reușisem să mă conving de-acum că se simțea foarte bine în noua lui poziție.”

Și poate că așa stăteau lucrurile: în ciuda unor îndoieli ocazionale, Pu Yi încă mai credea că japonezii urmau să-l ajute să-și recapete tronul imperial în Orașul Înterzis. Politica oficială japoneză cu privire la Manciuria era bazată pe „teama temperată de bunăvoință”, și deocamdată ei nu prea arătaseră altceva decît bunăvoință, cel puțin față de Pu Yi. De asemenea, în vreme ce devenea clar că japonezii luau toate deciziile din guvern, Pu Yi încă mai avea de îndeplinit destule îndatoriri birocratice care îl țineau ocupat, după cum i-a relatat lui Woodhead: să-și pună sigiliul pe numiri aprobate de japonezi, să-i întîlnească pe miniștrii și funcționarii de frunte, să primească rapoarte de la minuscula lui „ambasadă” din Tokio. În septembrie, Japonia recunoscuse în mod oficial Manchu guo ca stat independent. (Costa Rica, San Salvador, Birmania ocupată de japonezi,

Thailanda, guvernul „liber” aflat în exil al naționalistului indian Subhas Chandra Bose, Italia, Germania și Vaticanul aveau să-i urmeze exemplul.)

Cîțiva dintre consilierii cei mai optimiști și mai naivi ai lui Pu Yi credeau că recunoașterea din partea Japoniei indica și faptul că în curînd aceasta avea să se dea deoparte și să îi ofere guvernului din Manchu guo mai multă libertate. De fapt, Pu Yi primise prima lovitură majoră: eroicul general Ma, ale cărui gherile încurcaseră atît de mult socotelile armatei japoneze Kwangtung, se „raliasc”, în mod surprinzător, statului Manchu guo, după negocieri îndelungi cu colonelul Doihara. Ma acceptase chiar portofoliul de ministru al Apărării și o primă de 1,5 milioane lire sterline. Dar totul nu fusese decît o păcăleală. Șase luni mai tîrziu, Ma și-a luat tălpășița, trecînd granița, cu banii, cu trupe și cu mari cantități de arme, în Uniunea Sovietică. Generalul Ma avea să folosească Siberia ca o bază sigură de unde să hărțuiască armata statului Manchu guo și pe japonezi, timp de mulți ani de-atunci încolo.

Japonezii de-acum își acceleraseră ofensiva asupra Chinei de nord, ocupînd provincia Jehol și Mongolia. Și de fiecare dată cînd obțineau o victorie majoră, Pu Yi își făcea datoria și le trimitea felicitările sale. Pentru a-l menține pe Pu Yi docil și plin de speranță, japonezii scăpau mereu cîte o aluzie cum că, în curînd, el avea să fie recunoscut ca Împărat în Manchu guo. În octombrie 1933, zvonurile au devenit oficiale: Pu Yi urma să fie proclamat Împărat pe 1 martie 1934. „Nu mai puteam de bucurie”, a scris Pu Yi. Decizia japonezilor n-a venit ca o totală surpriză. Tot timpul colonelul Doihara îi spusese să aibă răbdare. Împăratul Hirohito, cu prudența lui obișnuită, dorise să testeze docilitatea și loialitatea lui Pu Yi, iar el trecuse testul. Decizia dovedea încrederea Împăratului japonez: și lega încă și mai mult Manchu guo de Japonia. Legăturile dintre împărați aveau să fie greu de înlăturat, mai ales de cînd linia oficială japoneză, care era acum răspîndită în Manciuria și repetată *ad nauseam* lui Pu Yi de către Doihara, Itagaki și alți consilieri japonezi pe care îi avea în preajmă, era că „Împăratul este

părintele tău și el este reprezentat în Manchu guo prin armata Kwangtung care trebuie ascultată ca un tată.”

Pu Yi, cel puțin la început, vedea lucrurile cu totul altfel. El credea în mod sincer că proclamarea lui era un pas important către recăpătarea tronului Chinei, și imediat și-a făcut rost de hainele imperiale brodate cu dragoni, purtate ultima oară de către împăratul-prizonier Guang Xu, care i-au fost aduse în secret de la Beijing, unde fuseseră păstrate de către rude. Japonezii însă au intervenit imediat. El avea să fie înscăunat ca Împărat al Manchu guo-ului, nu ca marele împărat Qing. Nu îi trebuiau deci asemenea haine, ci va purta uniforma de Comandant-Şef al forțelor armate Manchu guo, un costum gen Gilbert & Sullivan, cu motiv de orhidee, brodat cu aur pe fiecare mîneacă, și o pălărie cu pene, ca de operetă.

Premierul Zheng Xiaoxu a tot încercat să-i determine pe japonezi să se răzgîndească, izbutind să negocieze în cele din urmă un compromis: o ceremonie „religioasă” urma să aibă loc dis-de-dimineață — și Pu Yi va purta acolo hainele imperiale cu însemnele dragonului, dar nu cele aparținînd fostului Împărat-prizonier. Ritualurile celei de-a doua ceremonii de încoronare urmau să aibă loc după-amiază, cu Pu Yi în uniformă militară.

Woodhead a călătorit din nou la Changchun, însă de data asta a fost ținut la distanță. I s-a acordat un interviu mai oficial (Pu Yi a insistat să vorbească prin intermediul unui interpret, deși în 1932 vorbise mai tot timpul în englezește). Pu Yi intenționa să înregistreze, prin intermediul lui Woodhead, un mesaj către poporul britanic, dar acest lucru nu s-a mai realizat. Lui Woodhead, ca și celorlalți ziariști, nu li s-a permis să participe nici la ceremonia religioasă din zori, care s-a desfășurat la un „Altar al Cerului”, construit special pentru ocazie, unde s-au adus sacrificii simbolice către ceruri — jad, mătase, grîu, vin, lînă și un bou — și nici la ceremonia militară de după-amiază. Conform agenției Reuters, șaptezeci la sută din cei cărora li s-a permis să participe erau japonezi și toate permisele au fost emise de la cartierul general al armatei japoneze.

Mulți oameni de afaceri japonezi din Mukden speraseră că, o dată proclamat Împărat, Pu Yi avea să se reîntoarcă în Mukden, capitala tradițională a Manciuriei. Dar un ziar japonez, *Nippon Dempo*, a declarat că păstrarea noii capitale la Changchun făcea parte din „politica fundamentală de stat” a Japoniei.

În timpul ceremoniilor încoronării și cu ocazia vizitei tânărului frate al împăratului Hirohito, prințul Chichibu, sosit pentru a-și prezenta felicitările și a-l decora pe Pu Yi cu Marele Cordon al Ordinului Crizantemei, Elizabeth a fost, după cum a observat toată lumea, absentă. Spionii japonezi din interiorul Palatului Taxei pe Sare, acum rebotezat Palatul Împăratului (nu putea fi denumit „Imperial”, pentru că acesta era privilegiul lui Hirohito), au spus că Pu Yi se gîndea în mod serios s-o trimită sub escortă la Dalian și s-o țină acolo sub pază: ea devenea tot mai jenantă pentru el, nu doar din cauza sentimentelor ei anti-japoneze, cît din cauza agravării obiceiului de a fuma opium — și a imprevizibilității crescînde. Dar ea și-a făcut datoria și l-a însoțit pe Pu Yi atunci cînd tatăl lui, prințul Zhun, a sosit cu trenul de la Beijing, în vizită. A fost singura ocazie cînd ea a acceptat să se comporte în public ca o Primă Doamnă, și a făcut acest lucru doar din cauză că nici un japonez nu era de față.

Pu Yi era nerăbdător să facă pe grozavul. Oficiali ai palatului și un detașament aparținînd propriei sale „Gărzi Imperiale” au fost prezente pentru a-l întâmpina pe prințul Zhun la gară — era genul de primire rezervată numai șefilor de stat. Cuplul regal l-a așteptat la intrarea în Palatul Taxei pe Sare. Pu Yi purta uniforma lui de Comandant-Şef, cu decorații japoneze, chinezești și manciuriene, primite pe vremea cînd era Împărat în Orașul Interzis. Elizabeth purta o rochie tradițională chinezească și a îngenuncheat în fața prințului Zhun ca o noră model. Pu Yi a oferit în acea seară un banchet uriaș în onoarea tatălui său, iar în curte a cîntat o fanfară.

Fratele vitreg al lui Pu Yi, Pu Ren, care avea șaisprezece ani la vremea aceea, sosit cu prințul Zhun în Changchun,

își amintește foarte bine vizita. Au fost destule discuții sincere, ca de la tată la fiu, unele dintre ele aprinse. „Pu Yi era foarte politicos, dar nu respecta prea mult opiniile tatălui său”, a declarat Pu Ren. Pu Yi „își dorea foarte mult ca întreaga familie să stea în Changchun. Voia ca eu să fiu educat în Japonia, dar tata s-a opus ferm ideii, așa că m-am reîntors la Beijing.” Pu Yi „era încă bine dispus”, și-a amintit Pu Ren. „Nu renunțase în întregime la visul că japonezii îl vor repune pe tronul Chinei.” Prințul Zhun, în ciuda scăderilor sale, știa că nu se va întâmpla așa.

În ziua următoare, ambasadorul japonez i-a amintit lui Pu Yi că gara Changchun era o zonă militară sub control japonez și că doar soldați japonezi puteau defila acolo. Cu o politețe crispată, el a insistat că nu se va mai permite ca incidentul să se repete.

În ciuda unor astfel de înțepături și a faptului că nu i se permitea să părăsească perimetrul palatului pentru plimbări neoficiale — singura dată când a făcut asta, cu Elizabeth, au fost escortați înapoi în casă și li s-a spus să nu mai iasă niciodată neînsoțiți —, Pu Yi încă era amuzat de fastul atribuțiilor sale. A făcut vizite oficiale în cele trei provincii; și-a prezentat felicitările cartierului general al armatei japoneze cu ocazia zilei de naștere a lui Hirohito; a adus un omagiu de Ziua Eroilor, pentru sufletele soldaților japonezi uciși de „bandiți” în Manciuria. Ritualul, în toate cazurile, era japonez.

La fel era și obiceiul, introdus de către japonezi, de a obliga elevii și soldații din Manchu guo să facă o plecăciune în fiecare dimineață, întâi către Tokio, apoi în fața unui portret al „Împăratului statului Manchu guo”, îmbrăcat în uniforma lui de Comandant-Şef. Lui Pu Yi toate astea i se păreau „amețitoare”. A vizitat o mină de cărbune și a adresat câteva cuvinte unui maestru japonez care, copleșit de emoție, a izbucnit imediat în lacrimi. „Tratamentul de care am avut parte”, a scris el, „chiar că mi s-a urcat la cap.”

Fastul compensa atmosfera sumbră din Palatul Taxei pe Sare. Împărăteasa avea propriul ei apartament la etajul întâi și îl părăsea doar pentru a veni la masă. După o vreme,

chiar și mîncarea i se aducea în cameră. Cînd a sosit timpul ca Pu Yi să fie recompensat pentru docilitatea lui — o vizită de stat în Japonia, în aprilie 1935 —, ea a rămas în Changchun. Pu Yi a fost însoțit de cîțiva miniștri „Manchu guo” aleși pe sprînceană și de o suită de japonezi.

Premierul Zheng Xiaoxu a rămas și el acasă. Cu mult înainte ca Pu Yi să înceapă să aibă îndoieli serioase cu privire la japonezi, lui Zheng îi venea tot mai greu să aibă de-a face cu ei, străduindu-se în același timp să-și păstreze un minimum de demnitate. Aproape singurul rămas din anturajul lui Pu Yi, el era un om de o integritate considerabilă, de neclinit.

Vizita de stat a lui Pu Yi în Japonia a fost immortalizată într-o carte frumos legată, denumită *Călătorie epocală în Nippon*, publicată de Departamentul de Informații al Biroului Afacerilor Generale al Consiliului de Stat Manchu guo și distribuită mai tîrziu tuturor diplomaților din Tokio, spre amuzamentul general. Pentru a-i pricepe esența, e nevoie să-ți imaginezi o circulară de curte hagiografică, de mărirea unei cărți, scrisă în stilul propagandiștilor coreeni, care îl ridică în slăvi pe Kim Ir Sen. Fiecare schimb de platitudini dintre Pu Yi și respectuoasele lui gazde japoneze a fost notat de parcă ar fi fost inspirat de divinitate.

„Călătoria epocală” a început cu o defilare prin portul Dalian, în aclamațiile bine regizate a vreo 20 000 de cetățeni aduși acolo cu forța, și cu 21 de salve de tun trase de pe nava de război *Hiei Maru*, care urma să-l ducă la Yokohama. Era una dintre cele mai bătrîne nave din marina japoneză. Autorul *Călătoriei epocale*, Kenjiro Hayashide, al doilea secretar al Ambasadei Japoneze din Changchun, care avea să-i servească ca interpret în această călătorie, l-a însoțit pe Pu Yi într-un tur al navei. „Conducătorul a observat detaliile navei cu cel mai profund interes... aghiotantul-șef Chang și alții s-au lovit de mai multe ori cu capul de traverse, pasajele fiind foarte scunde. Îngrijorat de siguranța Maiestății Sale, eu am sugerat: «Maiestatea Voastră, vă rog să aveți grijă să nu vă loviți la cap.» Zîmbind, Maiestatea Sa mi-a răspuns: «Dumneata ești mic

de statură și tocmai potrivit pentru a inspecta o navă de război.»”

Distracția n-a durat mult. Cu puțin după ce au ieșit din port, „marea a devenit agitată. Când am vizitat cabina Maiestății Sale ca să-l întreb de sănătate, Maiestatea Sa părea că nu se simte prea bine și a zis că avea puțin rău de mare.” I-a fost îngrozitor de rău timp de două zile, dar, păstrându-și reputația de poet și caligrafist, a dat la iveală cu vitejie câte un poem pe zi. Iată un citat din primul:

Oceanu-i ca oglinda când călătorul se imbarcă
În lungul voiaj către Tărîmul Soarelui Răsare!
Veșnică e strîngerea de mîna între Japonia și Manchu guo!
Fie ca pacea eternă să dăinuie în Orientul Îndepărtat.

Parada celor o sută de avioane japoneze a fost amînată din cauza vremii. S-a desfășurat patru zile mai tîrziu, tocmai cînd Pu Yi a sosit în Yokohama, cu o gardă de onoare de cincizeci și cinci de nave ale marinei japoneze. Prințul Chichibu a urcat la bord. De-acum Pu Yi își revenise cît de cît. *Călătoria epocală* relatează cum „uriașa bucurie a Conducătorului de a-i vedea pe Maiestățile Lor Împăratul și Împărăteasa Japoniei... i-a îndepărtat orice urmă de oboseală a călătoriei.” Întrebările privitoare la sănătatea Împărătesei manciuriene și la absența ei au fost evitate cu tact.

Împăratul însuși a venit la gara din Tokio pentru a-l întâmpina pe Pu Yi. Există un reportaj filmat al acelui moment la Chaplin, cînd Pu Yi, pe cale să dea mîna cu Hirohito, și-a dat brusc seama că încă mai purta mănușile albe care făceau parte din uniforma lui ridicolă de Comandant-Şef al statului Manchu guo. În vreme ce Hirohito aştepta, el încerca cu disperare să-și scoată mănușa de pe mîna dreaptă, care, fiind foarte strîmtă, n-a vrut să iasă decît după îndelungi contorsiuni jenante.

Conform inefabilului cronicar al vizitei de stat a lui Pu Yi, pînă și păunii și-au deschis cozile și au strigat în onoarea lui, și grația cu care Pu Yi și-a îndeplinit „importanta lui misiune... m-a mișcat pînă la lacrimi”. Ritualul vizitei

de stat — banchete, defilări, recepții, teatru kabuki, ceai cu rudele apropiate ale familiei imperiale, vizite la muzee, memoriale de război, spitale ale armatei, școli și temple șintoiste — s-a desfășurat cu o regularitate de ceasornic, oficialii japonezi învîrtindu-se pe lîngă Pu Yi ca niște automate.

Împăratul Hirohito — care a participat la un banchet oficial dat de Pu Yi în palatul în care fusese găzduit, fără a oferi un alt banchet în schimb (Pu Yi fusese găzduit de guvernul japonez) — a fost uimit de acest june stîngaci cu alură de dandy, care nu știa nici o vorbă în japoneză. Pentru presa locală, diplomații japonezi din Changchun pregătiseră o scurtă biografie a lui Pu Yi, o broșură intitulată „Respectuoasă trecere în revistă a virtuților Maiestății Sale”. Iubirea pentru literatură, scria acolo, era una din calitățile majore ale lui („foarte rar e văzut fără o carte în mînă”). La fel erau și talentele lui de pictor, poet și caligraf. El „făcea baie în mod regulat o dată pe zi”, se trezea devreme, era un mare cunoscător al cailor și îi plăcea să călărească „pentru a-și relaxa trupul imperial”. Sportul tătar al trasului cu arcul de pe cal nu avea secrete pentru el. Consilierii împăratului Hirohito au făcut greșeala să creadă aceste gogomănii — și unul dintre darurile făcute Împăratului, după încoronarea sa, au fost doi cai pur sînge din grajdurile imperiale ale Japoniei.

S-a presupus bineînțeles că un astfel de călăreț încercat va dori să-și arate talentele la trecerea în revistă a uriașei gărzi militare constituite în onoarea lui. De fapt, Pu Yi avea o frică patologică față de cai, așa că a refuzat cu încăpățîinare să încalece. Oficialii care se ocupau de protocol au muncit toată noaptea pentru a schimba ordinea parăzii. Ambii Împărați au apărut în trăsură. Mai mult decît orice, faptul că acest descendent al războinicilor tătari nu era în stare nici să urce în șa l-a făcut pe Hirohito să-l disprețuiască. El era la curent, desigur, cu obiceiurile Împărătesei lui Pu Yi de a fuma opium și cu gusturile lui de a ordona și de a fi martor la aplicarea pedepselor corporale asupra servitorilor de ambele sexe.

Partea oficială a vizitei de stat a lui Pu Yi s-a terminat pe 15 aprilie, dar el a mai rămas încă zece zile ca oaspete privat, vizitînd mormintele Meiji, castelul istoric Nijo, Kyoto, Osaka, Kobe. Apoi s-a urcat din nou la bordul vasului *Hiei Maru*, în aclamațiile entuziaste ale celor 620 de membri ai echipajului.

Călătoria încă nu se terminase. Pu Yi, învingîndu-și răul de mare, a plecat cu șalupa să privească pescuitul „tai” în largul coastei Awashima. I s-au oferit cîteva exemplare din această uimitoare plătică de mare, care trăiește la mare adîncime, exemplare care au fost păstrate într-un rezervor pentru studiu. „Văzîndu-le vii, nu-ți mai vine să le mănînci”, l-a auzit spunînd autorul *Călătoriei epocale*, care apoi a adăugat: „Este bine cunoscut că Maiestatea Sa este mi-loasă, dar auzind aceste cuvinte, am fost din nou impresionat de virtuțile acestui conducător.”

Declarația lui Pu Yi la întoarcere a fost caricatural de extatică: fusese copleșit de „cordialitatea neîntrecută” a Japoniei, de hotărîrea ei de a crea „legături inseparabile”. „Colosala recunoștință a statului Manchu guo” era o garanție a cimentării definitive a „eterneli prietenii” dintre cele două țări.

Cuvintele nu erau în întregime goale de conținut. În convorbirile lui cu Împăratul și curtea japoneză, Pu Yi nu fusese în stare să le dea glas. Așa cum intenționaseră japonezii, ceremoniile se dovediseră în întregime formale: nu se discutase nimic despre restaurație sau despre înălțarea în grad, de la șef al statului Manchu guo la Mare împărat Qing. Totuși, el nu renunțase la speranțe. Japonezii nu s-ar fi străduit atît, s-a gîndit Pu Yi, dacă nu intenționau să-l folosească în viitor. Și pe deasupra, în 1935, el încă nu era oripilat de dimensiunile controlului japonez asupra Manciuriei. În comparație cu restul Chinei, teritoriul era un bastion al stabilității și ordinii.

Acesta era și punctul de vedere al unei minorități conservatoare de britanici și francezi, care comparau regimul stabil din Manchu guo și creșterea lui economică cu ineficiența coruptă și stagnarea economică din restul Chinei.

Pu Yi avea propriul său consultant în probleme de informare și popularizare în Statele Unite, George Bronson Rea, un fost inginer de căi ferate și expert în probleme chinezești. În 1935 el a publicat *Pledoarie în favoarea statului Manchu guo*, un document scris în stilul înflorit al unui avocat de la începutul secolului, pledînd un caz oarecum lipsit de șanse.

„Eu sînt reprezentantul statului Manchu guo în SUA”, a scris el. „Eu sînt avocatul și susținătorul lui. Cred că ceea ce s-a făcut constituie singura cale pe care orientalii puteau merge pentru a scăpa de situația grea și proasta guvernare cu care se obișnuiseră. Protecția Japoniei este singura șansă de fericire.”

George Bronson Rea avea vechi relații în China și susținea că fusese un prieten intim al defunctului dr Sun Yat-sen; el ajunsese la concluziile acestea numai după ce fusese martor al corupției răspîndite pe scară largă în China lui Chiang Kai-shek. Japonia fusese condamnată fără a fi audiată cum se cuvine, a susținut el. „Este total prematur să-i punem la îndoială buna credință.”

Însă acest argument n-ar mai fi putut fi folosit multă vreme. Precum era de așteptat, japonezii au început să strîngă șurubul aproape imediat după reîntoarcerea lui Pu Yi din Japonia.

Văzînd că prevestirea i se adevărește, Zheng Xiaoxu a demisionat. Japonezii l-au „sfătuit” pe Pu Yi să-l înlocuiască cu Zhang Jinghui, un politician servil și corupt, care se ocupase în trecut de traficul cu droguri.

Apoi a apărut și afacerea Ling Sheng. Ling Sheng fusese unul dintre aristocrații manciurieni care crezuseră că reîntoarcerea lui Pu Yi avea să protejeze Manciuuria de haosul instaurat în restul Chinei. Fost consilier al lui Zhang Zuolin și, pentru că susținuse înființarea statului Manchu guo, unul dintre „Fondatorii Națiunii”, el fusese numit guvernator al Provinciei Xingan. Într-o zi, în 1936, colonelul Yoshioka, ofițerul japonez care îl cunoscuse pe Pu Yi încă din Tianjin și era nu numai omul de legătură cu japonezii și eminența lui cenușie, dar și atașatul oficial al Japoniei la „Curtea

Imperială Manchu guo", i-a spus lui Pu Yi că Sheng urma să aibă necazuri pentru că se plînsese, la o conferință a guvernatorilor, de amestecul „intolerabil” al japonezilor în munca lui.

Ce fel de necazuri? a întrebat Pu Yi.

De fapt, a spus Yoshioka, omul era deja arestat.

Acestea erau știri extrem de proaste pentru Pu Yi, căci unul dintre fiii lui Ling Sheng era pe cale să se însoare cu una dintre surorile lui mai mici. Și nu putea fi făcut nimic pentru a se rezolva problema? a întrebat Pu Yi.

Yoshioka i-a spus că era „dificil”.

Pu Yi tocmai se întreba dacă era cazul să aducă incidentul în atenția comandantului armatei japoneze din Manchu guo — adevăratul conducător al țării — când acesta din urmă i-a făcut el însuși o vizită.

Se ivise un caz nefericit de subversiune, ce putea fi socotit ca trădare, a spus el. „Criminalul a fost o cunoștință a Majestății Voastre. A plănuit o rebeliune împotriva Japoniei, în colaborare cu puteri străine.” Din fericire, cazul fusese rezolvat.

Rezolvat? a întrebat Pu Yi. În ce fel?

„Un tribunal militar l-a găsit vinovat pentru crimele lui și l-a condamnat la moarte.”

Ling Sheng și mai mulți dintre subordonații lui fuseseră decapitați cu câteva zile înainte ca Yoshioka să fi vorbit cu Pu Yi. A fost, a spus comandantul armatei japoneze, „un avertisment necesar și altora”. Pu Yi a priceput mesajul.

La sfatul lui Yoshioka, el a ordonat ca logodna dintre sora lui și fiul lui Ling Sheng să fie anulată imediat.

Interpretul englez al lui Pu Yi a suferit aceeași soartă puțin după aceea. A fost arestat de jandarmii japonezi și, în mod misterior, „executat”, chipurile, tot pentru „complot cu puterile străine”.

Apoi a apărut criza cauzată de căsătoria fratelui mai tânăr al lui Pu Yi.

Se exercitaseră presiuni considerabile asupra lui Pu Jie, de-acum mai mult japonez decât chinez, după anii petrecuți în Japonia ca student și cadet, să se însoare cu o tânără

niponă. I s-au oferit fotografii, s-au aranjat petreceri discrete în Tokio pentru ca el să poată examina de aproape fețele potrivite. Pu Jie a ales-o în cele din urmă pe Hiro Saga, fiica marchizului Saga și verișoară de-a doua cu Împăratul Hirohito. Căsătoria a avut loc pe 3 aprilie 1937 în Tokio. Imediat după aceea, Consiliul de Stat din Manchu guo a aprobat o declarație de succesiune care îi făcea pe Pu Jie și pe fiul lui moștenitori ai tronului lui Pu Yi, dacă acesta avea să moară fără urmași. De acum, japonezii știau că era foarte puțin probabil ca Pu Yi și Împărăteasa lui să aibă vreun copil.

Pe bună dreptate, Pu Yi a văzut toate acestea ca pe un complot împotriva sa și a jurat că nu va mânca niciodată mâncare preparată de cumnata lui japoneză. Ar fi putut să-l otrăvească. După ce fusese atât de naiv în entuziasmul său de după vizita la Tokio, acum vedea spioni japonezi pretutindeni. Avea convingerea că în reședința lui erau plantate microfoane. Li „cel mare”, servitorul său care în 1935-1936 a fost promovat la rangul de majordom, n-a crezut așa ceva. Japonezii, mi-a declarat el mie, „n-aveau nevoie să pună microfoane acolo ca să știe ce se întâmplă”.

La două luni după căsătoria lui Pu Jie, câțiva dintre membrii gărzii personale a lui Pu Yi, care număra 200 de oameni, un mic detașament de elită de manciurieni cu statut de ofițeri și singura unitate din Manchu guo care nu se afla în subordinea directă a japonezilor, au căzut într-o capcană pregătită cu grijă de aceștia. Un grup care nu era în exercițiul funcțiunii a fost implicat într-un scandal cu civili japonezi care nu stătuseră la rînd ca să închirieze bărci pe malul lacului din parcul japonez din Changchun.

Ca de nicăieri, a apărut brusc poliția japoneză însoțită de cîini. Manciuurienii au fost bătuți, dezbrăcați la piele și obligați să danseze în fața polițiștilor care-și băteau joc de ei și care apoi i-au dus la închisoare. Mai târziu ei au fost acuzați de activități „anti-Manchu guo și anti-japoneze”. Cei arestați au fost expulzați. Comandantul gărzii palatului, unul dintre puținii oficiali în care Pu Yi simțea că poate avea încredere, a fost schimbat. Celorlalți membri ai

gărzii li s-au luat armele și li s-a permis să poarte doar pistoale mici, de paradă. În tot cursul acestei afaceri, Pu Yi n-avusese nici o putere, nici să-și protejeze oamenii, nici să prevină această serie de umilințe. Oricum, aflase de incident după ce oamenii săi fuseseră arestați.

În cele din urmă, a început să-și dea seama și el de seriozitatea situației în care se afla. Noul său prim-ministru, Zhang Jinghui, un lacheu al japonezilor, venal și servil, i se dădea tot timpul ca model. Nu era decît o dovadă, credea acum Pu Yi, a disprețului japonezilor față de el și față de Manchu guo. Acum înțelegea că drumul său în Japonia fusese o farsă calculată cu sînge rece. Japonezii n-aveau nici un plan pentru Manchu guo, cu excepția unei exploatari pe termen scurt.

Acest tablou era mai fidel decît își dădea seama Pu Yi: în 1935-1936, la Tokio, se aflau la apogeu dezbaterile între consilierii împăratului Hirohito cu privire la politica „loviturii spre sud” sau a „loviturii spre nord”. Printre cei care susțineau politica loviturii spre nord erau oameni precum Ishiwara (eminența cenușie care se aflase în spatele Incidentului Mukden din 1931, ajuns acum general-maior) care credea că Japonia trebuia să transforme Manchu guo într-un stat cu adevărat model — un exemplu pentru restul lumii, mai ales pentru Asia — ca un preambul al cuceririi acelor părți din Siberia, inclusiv Vladivostokul, care fuseseră cîndva sub jurisdicție manciuriană. Avocații loviturii spre sud credeau că Japonia n-avea nevoie să-și bată capul cu prosperitatea statului Manchu guo. Nu trebuia decît să exploateze resursele lui industriale, cît de brutal și de ieftin posibil, ca parte a unei campanii generale de teroare și intimidare a restului Chinei.

Împăratul Hirohito s-a hotărît în cele din urmă, și generalul Ishiwara s-a trezit că promițătoarea carieră îi este întreruptă, în ciuda serviciilor lui devotate din trecut. Pe 8 iulie 1937, după doi ani de hărțuiri sporadice, între China și Japonia s-a declanșat războiul.

Capitolul 19

La fel ca și Incidentul Mukden, care a adus Manciuria sub control japonez, începutul războiului împotriva Chinei a fost pus la cale cu grijă.

Pe 9 iulie 1937, soldați aparținând armatei japoneze, staționate în concesiunea din Tianjin, făceau manevre în apropierea Beijingului, lângă podul Marco Polo. Unul dintre soldați s-a dus să urineze și s-a rătăcit. Comandantul companiei sale a crezut că omul fusese capturat de trupele chineze, care erau încartiruite în apropiere. A cerut permisiunea să facă o percheziție în cazarma lor. Când permisiunea i-a fost refuzată, ofițerul superior japonez care se afla la fața locului a ordonat bombardarea unității chineze — și așa a început războiul. Cu o lipsă de imaginație ieșită din comun, japonezii aveau să boteze evenimentele care au avut loc lângă podul Marco Polo „Incidentul China”.

Cu mult înainte ca bombardamentul să înceapă, soldatul „pierdut” revenise deja la plutonul lui. Întregul scenariu fusese de fapt plănuisit cu un an în urmă. Era ultima parte a unui plan general, care începuse cu Incidentul Mukden din 1931 și fusese urmat de ocuparea Jeholului în 1933 și a Mongoliei Interioare în 1935.

Avînd sub control Manciuria și provinciile Jehol și Mongolia Interioară, japonezii ar fi putut să nu declanșeze un război generalizat dacă n-ar fi intervenit un incident neprevăzut. Nemulțumit de conducerea lui Chiang Kai-shek, pe care îl acuza de faptul că subestimase amenințarea japoneză, preferînd să se concentreze asupra războiului său cu comuniștii, Tînărul Mareșal l-a răpit pe fostul său aliat, ținîndu-l prizonier mai multe săptămîni, în decembrie 1935,

pînă ce acesta a căzut la învoială pentru un acord de pace și o coaliție Guomindang-comuniști împotriva japonezilor. Acest lucru a avut efectul de a grăbi planul de agresiune al Japoniei.

„Incidentul China” a fost începutul unei invazii coordonate a Chinei răsăritene de către japonezi. Beijing a fost cucerit în iulie 1937, iar Shanghai, după lupte crîncene, în august. Înaintînd către vest, de-a lungul Fluviului Albastru (Ian-tî), trupe japoneze de elită au asediat Nanjingul. Aici Chiang Kai-shek avea comanda personală a trupelor și înaintarea japonezilor s-a împotmolit.

Într-o epocă în care nu exista televiziunea și răspîndirea știrilor era departe de a fi instantanee, a durat ceva timp pînă ce detaliile evenimentelor din Nanjing să ajungă în Occident. Relatarea cea mai amănunțită a „siluirii Nanjingului” a fost scrisă de un prusac, generalul Albert Ernst von Falkenhausen, care a devenit faimos mai tîrziu datorită participării sale la unul din comploturile ofițerilor împotriva lui Hitler. Auden și Isherwood, relatînd, în volumul *Călătorie spre război*, despre incursiunea lor în China, îl descriu ca arătînd „mai degrabă ca un profesor universitar decît ca un ofițer prusac. Poartă pince-nez, e uscățiv și cărunt.”

Falkenhausen se afla la Nanjing la vremea cînd japonezii au intrat în oraș, pe 10 decembrie 1937. Era atașat militar al Germaniei acreditat pe lîngă Chiang Kai-shek, de fapt, unul dintre consilierii lui militari de seamă. Cînd Chiang Kai-shek și-a dat seama că situația din Nanjing era fără speranță și că trupele lui erau prinse în capcană de trupele japoneze care se apropiau din trei direcții, a fugit (pe 7 decembrie 1937). Falkenhausen a rămas. Mărturia lui asupra evenimentelor a fost mai detaliată, mai precisă și mai acuzatoare decît oricare alta, tocmai din cauză că a fost relatarea rece, bazată pe fapte, a unui militar martor al unei serii de atrocități atît de înspăimîntătoare, încît erau „aproape de neconceput pentru niște trupe regulate”.

Comandantul japonez al operațiunilor din Nanjing era generalul Iwane Matsui, un budist fervent, care fusese prieten apropiat al dr Sun Yat-sen, însă urma să aibă prea puțin

control asupra evenimentelor care au avut loc după cucerirea orașului. Ordinele sale au fost exemplare. Era nevoie doar de câteva batalioane japoneze pentru „a ocupa Nanjingul”. „Nici o unitate n-are voie să intre [în Nanjing] în mod dezordonat”, a scris el. Ocupația avea să-i „impresioneze pe chinezi și să-i facă să capete încredere în Japonia”. Trupele trebuiau să se rețină de la orice formă de jaf.

Către sfârșitul bătăliei pentru Nanjing, împăratul Hirohito și-a trimis unchiul, prințul Asaka, un ofițer de carieră, să supervizeze operațiunile de acolo. Ordinele prințului Asaka au fost însă diferite. Soldații trebuiau „să ucidă toți prizonierii”.

Începînd cu 15 decembrie 1937, timp de aproape trei luni, trupele japoneze din Nanjing au scăpat de sub control, mai ales diviziile a șasea și a șaisprezecea, ultima sub comanda generalului-locotenent Kesago Nakajima, un fost șef al poliției secrete, temuta *kempei*.

Mulți soldați chinezi s-au descotorosit de uniforme și au fugit în cartierul european din Nanjing. Ofițerii japonezi i-au somat pe europeni să-i predea. Aveau să fie bine tratați, au promis ei. Liderii comunităților americane și europene au început să organizeze transferuri ale prizonierilor. Aceștia au fost imediat luați de japonezi, apoi omorîți cu baionetele, îngropați de vii sau folosiți ca ținte pentru mitraliere.

Într-o orgie a violurilor care n-a cruțat nici bunici, nici femei gravide sau fetițe, soldații japonezi, încurajați de ofițerii lor, au adunat toate femeile pe care le-au putut găsi. Sute dintre ele au fost legate de paturi și folosite în bordeli improvizate ale armatei, pînă ce mureau sau erau ucise.

Depozitele armatei erau umplute cu tot ce se putea fura, lucruri inventariate în detaliu, cu precizie militară. Într-o operațiune finală, coordonată cu grijă, trupele japoneze au dat foc cartierelor pe care le jefuiseră, distrugînd o treime din oraș.

La procesul crimelor de război din Asia, care s-a ținut la Tokio în 1946–1947, s-a afirmat că 200 000 de chinezi fuseseră uciși în Nanjing și 20 000 de femei violate, în majoritatea

cazurilor în mod repetat, între 15 decembrie 1937 și 12 februarie 1938, când ultimul caz de viol (al unei fete de doisprezece ani) a fost înregistrat de neobositul general von Falkenhausen. Totalul pierderilor civile în timpul bătăliei propriu-zise se ridicase la trei sute.

Curînd după ce a început siluirea Nanjingului, generalul Matsui a fost mutat la Shanghai. Ca o ironie, el avea să devină țapul ispășitor tocmai pentru evenimentele pe care le-a deplîns și pe care a încercat să le prevină. Cu puțin înainte de a fi spînzurat drept criminal de război, în 1948, el i-a mărturisit duhovnicului său budist: „Am vărsat lacrimi de mînie. Le-am spus [superiorilor mei] că totul fusese pierdut într-o singură clipă din cauza brutalităților soldaților. Și, dacă poți să-ți imaginezi, soldații au rîs de mine.”

Spînzurarea lui Matsui a fost una din cele mai mari erori judiciare ale Tribunalului Militar Internațional pentru Orientul Îndepărtat. Amintirile din Nanjing erau atît de oribile, încît pentru Matsui însuși condamnarea a venit ca un fel de izbăvire. Pe jumătate senil, bîlmăjind în timpul procesului despre prietenia chino-japoneză, el a plătit tributul suprem al unui ofițer japonez față de conducătorul său divin.

Adevărații vinovați au scăpat nepedepsiți: generalul Nakajima s-a pensionat în 1939 și a ajuns bogat după jaful din Nanjing; prințul Asaka n-a fost chemat niciodată să depună mărturie și, precum Nakajima, a murit în patul său. Matsui și-a asumat de fapt vina și pedeapsa pentru tot ce se întîmplase. Lui Bergamini, autorul volumului *Conspirația imperială a Japoniei*, i-a fost aproape imposibil să găsească martori supraviețuitori, care să-i poată vorbi despre atrocitățile din Nanjing. În mod oficial, conform dosarelor armatei japoneze, nu existaseră decît excese minore. Fuseseră pedepsiți doar un ofițer japonez anonim (cine și cum, nu s-a dezvăluit niciodată) și un subofițer, acuzat că „furase papucul unei chinezoaice”. Împăratul Hirohito, după întoarcerea prințului Asaka la Tokio, a jucat golf cu el, l-a lăudat pentru serviciile aduse în Nanjing și nu și-a arătat niciodată dezaprobarea, în nici un fel.

Ani de zile, motivul pentru această siluire organizată a Nanjingului a rămas o enigmă; dacă adevăratul ei scop a fost să sperie China pentru ca aceasta să se predea și să-l înlăture pe Chiang Kai-shek, astfel încît la putere să ajungă un lider mai cooperant, cu care japonezii să poată negocia ocuparea pașnică a Chinei, planul a avut exact efectul contrar. Rezistența față de japonezi s-a intensificat și, chiar dacă mare parte din teritoriul chinez a rămas sub ocupație japoneză pînă la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial, ororile de la Nanjing au îndîrjit China „liberă” — în est ca și în sud-est — pentru desfășurarea unor activități anti-japoneze de mai mare amploare și efect.

L-am întrebat pe Pu Jie în ce mod l-au afectat pe Pu Yi știrile despre ororile din Nanjing și dacă evenimentele i-au schimbat atitudinea față de japonezi. „Noi n-am auzit despre Nanjing decît mult mai tîrziu”, a spus el. „La vremea aceea știrile nu păreau așa de alarmante.” Căci de-acum zidurile se închiseseră cu adevărat în jurul jalnicei curți din Manchu guo. Noi reguli fuseseră stabilite, merite să restrîngă într-atît scurgerea informațiilor, încît Pu Yi și anturajul lui trăiau ca într-un fel de vacuum. Legile presei aflate în vigoare în Manchu guo (identice cu cele promulgate în alte zone ocupate din China, unde fuseseră instalate regimuri-marionetă similare) interziceau „orice mențiune a victoriilor chinezești”. Un manual oficial cerea tuturor celor care lucrau în presă să promoveze ideea că „soldații japonezi sînt oameni buni și manierați” și că „în Manchu guo se îmbunătățesc permanent condițiile, iar oamenii de acolo sînt foarte fericiți”. Nici un fel de știre proastă sau măcar ușor interpretabilă nu putea fi publicată, nici în Manchu guo, nici în altă zonă controlată de japonezi.

În alte părți ale Chinei ocupate, posturi de radio din San Francisco, care emiteau în chinezește, precum și alte stații de radio puternice le permiteau chinezilor să țină pasul cu evenimentele. Însă Pu Yi, în interiorul Palatului Taxei pe Sare, nu îndrăznea să asculte astfel de transmisii, căci știa că era spionat și se temea pentru viața lui. Abia către sfîrșitul celui de-al doilea război mondial, au mărturisit nepoții

lui, a început el să asculte știri difuzate din America. La vremea aceea trebuia să asculte doar emisiunile în limba chineză transmise din San Francisco, căci uitase mai toată engleza pe care o știuse.

Pu Yi a fost Împărat în Manchu guo vreme de mai bine de unsprezece ani. În tot acest timp, el a vizitat Japonia de trei ori (vizitele desfășurate în 1940 și 1943 au fost mult mai discrete decât prima vizită de stat), dar după 1938 abia dacă a mai ieșit vreodată din oribila clădire a Taxei pe Sare, cu acoperișul ei verde. N-avea nici un rost. Euforia de la început dispăruse și de asemeni orice speranță de a deveni din nou împărat Qing: după ocuparea Beijingului în august 1937, japonezii au înființat acolo o republică-marionetă sprijiniți de renegați de-ai lui Chiang Kai-shek, care au mizat pe victoria Japoniei în cel de-al doilea război și au fost în cele din urmă executați de către Chiang Kai-shek în 1945.

Pe măsură ce lunile se transformau în ani și nu se acumulau decât dulapuri pline de uniforme ornamentate absurd, haine și pălării apreciate de japonezi la recepțiile oficiale, Pu Yi se scufunda într-o letargie asemănătoare cu cea provocată de opium Împărătesei. În mod semnificativ, în autobiografia sa, întreaga experiență din Manciuria este expedită în 62 de pagini (dintr-un total de 496), chiar și acestea pline de omisiuni.

Discutând cu supraviețuitori care au împărțit viața cu Pu Yi în Changchun, în timpul scurtei existențe a „Imperiului Manchu guo”, este dificil să „percepi” acești unsprezece ani. Au fost interminabili, „un soi de moarte vie”, cum spune Li Wenda, cel care l-a ajutat pe Împărat să-și scrie memoriile. Chiar și el a avut dificultăți în a scoate de la Pu Yi o relatare coerentă a acestei perioade — deși despre experiențele din Orașul Interzis sau despre detenția sa ulterioară în închisorile Chinei a vorbit pe larg, cu lux de amănunte. Era ca și cum rușinea acelor ani petrecuți în Manchu guo îl făcuse să și-i șteargă din memorie.

După 1938, Pu Yi și-a luat obligațiile tot mai puțin în serios: abia dacă mai părăsea perimetrul palatului, cu excepția unor însărcinări de rutină: vizite la spitale, în fabrici,

inaugurări ale unor clădiri — și plăcerea inițială de a-și îndeplini funcțiile regale s-a risipit iute. Când consilierii lui japonezi aveau nevoie ca el să-și pună sigiliul pe un document, pur și simplu i-l lăsau și veneau să-l ia câteva zile mai târziu. În felul acesta, Pu Yi și-a dat aprobarea oficială pentru exproprierea țăranilor manciurieni și în favoarea diverselor legi care ofereau autoritate deplină japonezilor în menținerea legii și ordinii. În teorie, în calitate de „Comandant Suprem”, el a purtat astfel întreaga responsabilitate pentru atrocitățile comise în numele lui asupra „bandiților” anti-japonezi și a patrioților chinezi.

Cu regularitate, el a dat comunicate laudând efortul de război al japonezilor, la început împotriva Chinei, apoi, după Pearl Harbour, împotriva dușmanilor britanici și americani ai Japoniei. Toate erau emise în stilul *Călătoriei epocale către Nippon*, acel soi de proză grotescă, rizibilă, atât de apreciată de japonezi. Pu Yi încă n-avea nici o idee despre amploarea jafului din Manchu guo: tot ce vedea el din propria lui țară era ceea ce doreau japonezii să vadă. Yoshioka, consilierul lui militar, îi dădea știri despre mersul războiului dintre Japonia și China, apoi despre cel din Pacific, dar — cel puțin la început — el nu-i spunea mai mult decât ceea ce era transmis în comunicatele japoneze oficiale.

Situația din Manciuria însăși a ținut ocupați zeci de mii de japonezi și de trupe Manchu guo comandate de japonezi. Peter Fleming descrie într-o carte felul în care se desfășurau operațiunile trupelor din Manciuria împotriva „bandiților” — adică gherilele comuniste, „o mare cenușie de omuleți tîrșuți și gîrboviți” care tot mărșăluiau, fără a se angaja niciodată în luptă. Asta, scrie Fleming, se întîmpla de obicei: „bandiții” pur și simplu se evaporau, cu ajutorul populației locale. El aduce destule dovezi despre brutalitatea japonezilor și a soldaților din Manchu guo, povestind cum, într-un sat, a descoperit „doi bandiți legați de niște stîlpi și lăsați acolo toată ziua, știind că vor fi executați în acea seară, în fața populației aduse cu forța”. Era un mijloc obișnuit de a teroriza poporul și Fleming a descris scena în limbajul sec al unui reporter cu experiență.

Curtea din Manchu guo era o mică lume suficientă sieși, privilegiată, în sensul că membrii ei au fost scutiți de privațiunile care erau rezervate manciurienilor de rînd. Dar, din relatările servitorilor și ale dascălilor (care veneau zilnic să dea lecții pajilor și rudelor adolescente ale lui Pu Yi) era imposibil să ignori în întregime ceea ce se petrecea dincolo de zidurile palatului. Faptul că a aflat că este obiectul urii și batjocurii l-a făcut pe Pu Yi să ajungă în pragul nebuniei.

Întotdeauna fusese imprevizibil, avînd mereu accese de violență. Acum a devenit de-a dreptul sadic. În Tianjin instituisese o serie de „reguli ale casei” pentru a păstra disciplina printre curteni. „Discuțiile iresponsabile”, furtul, specula, acoperirea greșelilor altora erau sever pedepsite. De obicei, Pu Yi nu-și bătea el însuși servitorii. „Seniorii” băteau „juniorii”, dar dacă descoperea un „senior” prefăcîndu-se doar că lovește, acesta era la rîndul lui imediat pedepsit. „Duceți-l la parter” — locul unde avea loc biciuirea —, aceasta era temuta expresie auzită aproape zilnic, începînd din 1938. Pu Yi a scris că toată lumea era biciuită, cu excepția Împărătesei și a membrilor apropiați ai familiei. Li „cel mare”, care a avut și el parte de multe asemenea tratamente, mi-a spus că unele erau aplicate cu niște vîsle din lemn. „S-a ajuns pînă acolo încît toată lumea îl pîndea permanent pe Pu Yi pentru a încerca să afle în ce dispoziție se află”, mi-a mărturisit el. „Pu Yi era de-a dreptul paranoic: dacă erai prins uitîndu-te la el, începea să urle: «Ce s-a întîmplat? De ce te uiți așa la mine?» Iar dacă încercai să te uiți în altă parte, zicea: «De ce mă eviți? Ce ai de ascuns?»”

Pe măsură ce timpul trecea, rutina zilnică a lui Pu Yi devenea aceea a unui *roi fainéant**: nu se trezea decît la prînz, lua masa la două și apoi se întorcea iarăși în pat să-și facă siesta. Juca tenis de cîmp vara sau tenis de masă în timpul iernii și mergea cu bicicleta prin curtea micului palat.

Uneori se urca la volanul Buick-ului său oficial și conducea puțin înconjurînd de mai multe ori reședința. Îi plăcea foarte mult muzica chinezească și avea o colecție mare de

* rege trîndav (n.t.).

discuri cu opere chinezești, pe care le asculta ore în șir. Din cînd în cînd, japonezii puneau la cale cîte o distracție oficială pentru el: sala de recepții a palatului era transformată într-un mic teatru și întreaga curte urmărea spectacole de balet, kabuki sau demonstrații de judo. Artiștii erau întotdeauna japonezi.

Urmînd obiceiurile „Venerabilei Buddha”, nu existau ore fixe pentru masă. „Mîncă atunci cînd avea chef”, își amintește Li „cel mare”. Masa de seară era singura masă adevărată a zilei: nepotul lui Pu Yi, Rui Lon, pe atunci „paj”, mi-a relatat că, în timpul zilei, luau gustări în bucătăria palatului însă, invariabil, trebuiau să stea seara la masă cu Pu Yi. La ora aceea avea nevoie de companie și făcea efortul de a fi sociabil și „relaxat”.

Către sfîrșit, totuși, pe măsură ce i se accentua instabilitatea și manifesta o tendință din ce în ce mai mare către misticism, Pu Yi a devenit vegetarian și a insistat ca toată lumea să facă la fel. Uneori chiar se simțea vinovat cînd mîncă ouă și avea obiceiul să facă o plecăciune și să se roage în fața lor înainte de a le înghiți, mi-a povestit nepotul lui. „Peste tot erau statui ale lui Buddha și petrecea ore întregi de meditație în fața lor. În vremea asta, în casă trebuia să fie o liniște mormîntală. Existau doi cocori japonezi în grădină și, dacă făceau vreun zgomot în timpul meditațiilor lui, servitorii erau pedepsiți. Au ajuns chiar să prindă cororii și să-i bată de cîte ori făceau gălăgie.”

Servitorii n-aveau voie să ucidă muște, șoareci sau orice altă creatură. Curățenia palatului, își amintește un fost paj, lăsa mult de dorit. Însă Pu Yi îl amenda pe bucătar dacă găsea vreo insectă în mîncare, și — neavînd altceva de făcut — a început să cerceteze cheltuielile palatului cu o atenție obsesivă. „Era convins că toată lumea încerca să-l înșele”, spune Rui Lon. Dar și acest obicei i-a trecut repede. „Entuziasmele lui erau ca niște valuri de căldură de cinci minute. Se apuca de badminton, tenis, volei, caligrafie, exerciții fizice, și apoi își pierdea iute interesul.”

Rui Lon, care a venit în Changchun în 1937, la vîrsta de paisprezece ani, era una dintre multele rude adolescente,

trimise de familiile lor să servească la curtea manciuriană, și era pe jumătate servitor, pe jumătate însoțitor. Aceștia se aflau, din punct de vedere social, deasupra categoriei „pajilor”, însă erau obiectul acceselor de violență ale lui Pu Yi, la fel ca și ceilalți servitori. Rui își amintește că Pu Yi a adus chiar și câțiva eunuci din Orașul Interzis la curtea lui și, atunci când unul dintre ei a fugit la Beijing, a încercat să pună să fie arestat și adus înapoi la Changchung.

Curtea lui Pu Yi putea deveni uneori un loc de adevărată teroare: când un paj a scăpat, a fost ținut înapoi și bătut atât de violent, încât a murit. Pu Yi se ruga la nesfârșit pentru sufletul băiatului mort și i-a pedepsit sever pe cei care îl bătuseră.

Servitorii, eunucii și pajii din interiorul palatului erau aproape o sută și, în mod constant, li se raționaliza mîncarea, căci Pu Yi devenise tot mai zgîrcit, reducînd drastic cheltuielile casei. Era ca și cum, relatează Li „cel mare”, el fiind nefericit, voia ca și ceilalți să fie la fel. Doar acele rude care luau masa în mod regulat cu Pu Yi reușeau să mănînce pe săturate. Totuși, cu anumite ocazii — Anul Nou chinezesc, ziua de naștere a lui Pu Yi de pe 14 februarie, devenită acum sărbătoare națională în Manchu guo — dădea banchete somptuoase și insista ca toată lumea să se simtă bine.

Rui Lon a văzut-o rar pe Elizabeth: după 1937, ea n-a mai apărut nici la aniversări, nici la petrecerile de Anul Nou. Și-o amintește ca fiind „încă frumoasă, dar foarte slabă și fardată excesiv”. Mirosul dulceag și greșos de opium, la etajul unde locuia ea, era amețitor. „Puteai tăia aerul cu cuțitul”, a spus fratele ei Rong Qi, pe atunci locotenent educat în Japonia, făcînd parte din garda imperială a statului Manchu guo.

De la majordomul-spion, japonezii știau exact cît era ea de dependentă de drog. Între 10 iulie 1938 și 10 iulie 1939, a raportat el, Elizabeth a cumpărat 740 de uncii de „pomadă pentru sporirea longevității”, cum era denumit opiumul în mod eufemistic, împreună cu mai multe pipe din cele mai ieftine. Asta înseamnă că ea fuma cam două uncii de opium pe zi, o cantitate fenomenală, aproape letală. Fuma de

asemenea două pachete de țigări, nu țigări englezești 555, precum Pu Yi, ci din cele mai ieftine soiuri care se găseau pe piața locală. Pentru că nici măcar nu-și mai vorbeau, lui Pu Yi i s-a părut convenabil să-i acorde un stipendiu lunar. N-a făcut niciodată efortul de a interveni în dependența ei de opium, a relatat nepotul lui. „Avea senzația că nu se putea face nimic.” Pe măsură ce starea lui Elizabeth se deteriora, tatăl ei și-a încetat și el vizitele la palat. „O iubea foarte mult”, spune Rong Qi, „și nu putea să suporte să vadă în ce hal ajunsese.”

Reîntoarcerea lui Pu Jie în Changchun cu nevasta lui japoneză l-a mai echilibrat temporar pe Pu Yi. Hiro era o femeie rațională, extrem de inteligentă, care și-a dat repede seama de criza prin care trecea Pu Yi. Deși era o aristocrată japoneză, a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a diminua din temerile lui Pu Yi, îmbrăcându-se în veșminte tradiționale chinezești și încercând să-i arate cât se poate de clar că ea nu era deloc o spioană a japonezilor. Pu Jie și Hiro n-au locuit în interiorul palatului. Casa lor era mică, fragilă, îngrozitor de friguroasă iarna și lipsită de telefon. Încet-încet, relațiile dintre Pu Yi și cumnata lui s-au îmbunătățit. El i-a dăruit un ceas încrustat cu rubine și diamante drept cadou de nuntă, i-a invitat pe cei doi la cină și chiar a dat o petrecere pentru ei, la care, surprinzător, a apărut și Elizabeth. Era înaltă și grațioasă, și-a amintit Hiro. Avea o coafură complicată, decorată cu flori și pietre prețioase. Pu Yi le-a spus după aceea că era pentru prima oară în trei ani când ea venise să stea la masă cu el. Pu Yi încă nu intrase în faza lui vegetariană și bucătarul pregătise o masă în stil oriental, cu curcan fript. În acea seară, singurul semn că Elizabeth nu era în întregime normală a fost că a mâncat lacomă, cu degetele. Manierele sale la masă, avea să scrie Hiro mai târziu, erau îngrozitoare, dar soțul ei a încercat să transforme totul într-o glumă, folosindu-și și el degetele și îndemnând pe toată lumea să facă la fel.

Un an mai târziu, Hiro a avut un copil. Pu Yi a fost ușurat să afle că era vorba de o fată, pentru că, în cazul în care ar fi fost băiat, se temea că japonezii ar fi fost tentați să-l

elimine în favoarea fratelui său mai monden, vorbitor de japoneză. Chiar a început să se comporte ca un unchi iubitor, jucându-se cu nepoata lui, coplesind-o cu jucării fabricate în Japonia, comandate special pentru ea.

Viața sexuală a lui Pu Yi, a scris Hiro într-o serie de însemnări gen jurnal (care aveau să fie publicate în 1957, sub titlul *Prințesa rădăcitoare*) era misterioasă. Cu trei săptămîni înainte de căsătoria ei cu Pu Jie, în aprilie 1937, o fată de șaisprezece ani, pe nume Dan Yuling (Ani de Jad) s-a mutat în palat în calitate de „consoartă secundară” sau concubină a lui Pu Yi. Era manciuriană, membră a clanului Tatala, și Pu Yi o ținea într-o izolare strictă. Ea n-a venit la petrecerea unde a apărut și Elizabeth. Hiro s-a dus s-o viziteze ulterior în căsuța ei din perimetrul palatului. Acolo a observat că Ani de Jad purta un șirag de perle Mikimoto, care îi fuseseră date lui Pu Yi în 1934, în timpul vizitei sale în Japonia, ca dar pentru Elizabeth, din partea industriei de perle japoneze.

Pu Yi, își amintesc supraviețuitorii curții sale pirandelliene, părea să țină cu adevărat la Ani de Jad. Dacă făceau dragoste, nu e sigur. În memoriile lui, Pu Yi admite că femeile din viața lui de pînă atunci nu fuseseră „soții adevărați, ci doar de ochii lumii”. Pe de altă parte, Pu Yi a dat impresia că își dorea foarte tare un moștenitor, plîngîndu-se de mai multe ori față de nepoții lui că japonezii îi puneau probabil ceva medicamente în mîncare ca să-l facă steril. Și în cazul acesta, Li „cel mare” crede că e vorba doar de o manifestare a paranoiei lui Pu Yi.

În timpul acelor interminabili ani din Palatul Taxei pe Sare s-au răspîndit zvonuri despre bisexualitatea lui Pu Yi, nu numai în Changchun, ci și în Japonia, unde rapoartele de la spionii palatului au fost cercetate cu interes considerabil. Se relata despre interesul crescînd al lui Pu Yi pentru tineri de același sex, despre o mulțime de adolescenți, pe jumătate servitori, pe jumătate amanți, care locuiau în perimetrul palatului. Cumnata lui, Hiro, a fost șocată cînd a auzit că Pu Yi avea ca amant pe unul dintre paji.

„Desigur că auzisem astfel de zvonuri despre oameni de vază din istoria noastră”, a scris ea mai tîrziu în jurnalul